

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN
İRAK POLİTİKASI BAĞLAMINDA
TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ (1990-2006)**

YASİN USTA

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SİBEL TURAN

EDİRNE 2009

Tezin Adı : Amerika Birleşik Devletlerinin Irak Politikası Bağlamında Türkiye İle İlişkileri (1990-2006)

Yazar : Yasin USTA

ÖZET

Soğuk Savaş yıllarında ortak güvenlik politikalarının uyuşması sonucu iki yakın müttefik olan Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki ilişkiler, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından da karşılıklı güvene dayalı olarak devam etmiştir. İran-İrak savaşı ve Körfez Savaşı sırasında da bu karşılıklı güven devam etmiş ve meyvesini Clinton döneminde (1992-2000) vermiştir. Clinton dönemine kadar Geliştirilmiş Ortaklık olarak adlandırılan ilişkiler Stratejik Ortaklığa yükselmiştir.

11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin dünyaya bakışı değişmiştir. ABD'nin dış politikasındaki önceliğini terörizmle savaş kavramı almış ve hedef ülkeler listelenmiştir. ABD için bu noktada Türkiye en önemli ülkelerden biriydi çünkü; Türkiye bölgedeki zengin petrol yatakları üzerinde oturan Arap ülkelerine karşı demokrasisi, serbest piyasa ekonomisi ve laikliği ile model ülke olarak görülmekteydi. Ayrıca Türkiye bu bölgenin iç dinamiklerini belirleyen ülkelerden biri konumundaydı. Türkiye'nin ABD'ye destek vermesi, ABD açısından bu mücadelenin İslam dünyası ile olmadığını bir kanıtı olarak sembolik bir önem taşımaktaydı.

TBMM'nin 1 Mart 2003'te almış olduğu "tezkere" kararı, ABD Silahlı Kuvvetlerinin Irak'a Türk topraklarından geçiş izni çıkmaması ve ertesinde yaşanan Süleymaniye Baskını, Amerika ile Türkiye arasında süregelen "stratejik ortaklık" ilişkisinin de sorgulanmasına neden olmuştur. Tezkere krizi ile Türk-Amerikan ilişkileri onarılması güç bir darbe almıştır. 2004 yılında, önce ikili ziyaretler, ardından Türkiye'nin "demokratik ortak" sıfatıyla ABD'deki G-8 zirvesine katılması, aynı yıl Türkiye'de gerçekleşen NATO zirvesine ABD Başkanı George Bush'un

geliş Türkiye ve Amerika arasındaki buzların yavaş yavaş çözülmesi şeklinde yorumlanmıştır. Her ne kadar bu durum düzeltilmeye çalışılsa da Başkan Clinton zamanında Stratejik Ortaklık'a yükselen ilişkiler Başkan Bush zamanında sekteye uğramıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Irak, PKK, Neo-con, Tezkere

Name of Thesis: U.S.A.'s Relations with Turkey in context Iraq Policy of U.S.A.

Prepared by: Yasin Usta

ABSTRACT

At the time of cold war, as common security policies agreed with eachother, the relations between Turkey and U.S.A. that were close allies went on with mutual confidence after the falling of Berlin Wall and the diffusing of Soviet Union. At the time of Iran – Iraq War and Gulf War, this mutual confidence went on and it beared at the period of “Clinton” (1992-2000). The relations developed with the name of corporation to the period of “Clinton” ascended the ‘strategic corporation’.

U.S.A.’s glance to the World changed after the attacks on September, 11. The priority at U.S.A.’s foreign policy was related to fight with the terrorism and the target countries were listed. At this point, Turkey was an important country for U.S.A. because Turkey was seen as a model country with its democracy, free market economy and secularism against arabic countries stayed on the rich petrol veins in the area. Moreover, Turkey was in a position that modified this area’s internal Dynamics. Turkey’s support to U.S.A. had got a symbolic importance as a prove that this struggle wasn’t with Islam World.

The decision of letter taken by Turkish Grand National Assembly (TGNA) on 2003, March 1, not giving a permission for U.S.A. Armed Force entrance to Iraq from Turkish territory and ‘Sulamaniya Descent’ caused to interrogate the relation of strategic corporation between Turkey and U.S.A. . Turkey – U.S.A. relations took on the chin with the letter crisis. In 2004, firstly binary visitation, then Turkey’s taking part in G-8 in U.S.A. with name of “democratic copartner”, at the same time George Bush – The President of U.S.A. – attending to NATO congress in Turkey were commented as the relations were corrected at the period of “Bush”.

Key Words: U.S.A., Iraq, PKK, Neo-con, Letter.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLOLAR	ix
PROBLEM	x
AMAÇ	xii
ÖNEM	xii
SINIRLAMALAR	xii
TANIMLAR	xii
KISALTMALAR	xiii
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	xxi
ARAŞTIRMA MODELİ	xxi
VERİLER VE TOPLANMASI	xxi
VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI	xxi
GİRİŞ	1

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN IRAK POLİTİKASI BAĞLAMINDA
TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ(1990–2006)

I. BÖLÜM

I. KÖRFEZ SAVAŞINDAN ÖNCE ABD’NİN ORTADOĞU’YU ALGILAYIŞI

1. I. KÖRFEZ SAVAŞI ÖNCESİNDE ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI	5
1.1.ABD’nin Soğuk Savaş Sırasındaki Ortadoğu Politikaları	5
1.1.1. II. Dünya Savaşı Sonrası ABD’nin Ortadoğu Politikasını Oluşturan Etkenler	5
1.1.2. Truman Doktrini	7
1.1.2.1. Doktrinin İlk Ayağı Marshall Yardımları	7
1.1.2.2. Ortadoğu Komutanlığı Projesi ve Ortadoğu Savunma Örgütü Planı	10

1.1.2.3. Doktrinin İkinci Ayağı Pakt ve Örgütlerin Kuruluşu	12
1.1.3. Eisenhower Doktrini ve Bağdat Paktı	15
1.1.3.1. Eisenhower Doktrini	16
1.1.3.2. Bağdat Paktı'nın Kuruluşu	17
1.1.4. Carter Doktrini	18
1.1.5. Reagen'lı Yıllar	22
1.2. I. Körfez Savaşına Kadar Türkiye-ABD İlişkileri	26
1.2.1. Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki NATO'ya Ait Amerikan Üsleri	28
1.2.1.1. İstihbarat Toplama İstasyonları	29
1.2.1.2. Amerikan Savunma Haberleşme Sistemi Terminalleri (Defence Communication System, DSC)	30
1.2.1.3 Hava Üsleri ve İstasyonlar	31
1.2.2. SEİA'nın İmzalanması	38
1.3. I. Körfez Savaşına Kadar Türkiye-Irak İlişkileri	41
1.4. I. Körfez Savaşına Kadar Irak	44
1.4.1. Bağımsızlıktan Saddam Hüseyin Dönemine Kadar Irak	44
1.4.2. Saddam Hüseyin Yönetimi	45
1.4.3. İran-Irak Savaşı	46
2. I. KÖRFEZ SAVAŞI BAŞLIYOR	54
2.1. Irak'ın Kuveyt'i İşgali	55
2.2. Birleşmiş Milletler Müdahalesi	59
2.2.1. Ambargo Kararının Çıkarılması	59
2.2.2. Abluka Kararının Çıkartılması	62
2.2.3. Çöl Fırtınası Harekâtı	64
2.2.4. Ateşkes Kararı	65
3. I. KÖRFEZ SAVAŞININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ	67
3.1. Körfez Savaşı'nda Türkiye'nin Tutumu	68
3.2. I. Körfez Savaşının Türkiye'ye Etkisi	69
3.2.1. Siyasi Göstergeler	70
3.2.2. Ekonomik Göstergeler	73

II.BÖLÜM

I. KÖRFEZ SAVAŞI VE II. KÖRFEZ SAVAŞI ARASINDA PKK SORUNSALI, ABD'DE NEOCON YAPILANMANIN YÜKSELİŞİ

1.PKK SORUNSALI	76
1.1. PKK'nın Kurulması	76
1.2. Örgüt Yapısı	79
1.2.1. ERNK'nın Yapılanması Görev ve Amaçları	83
1.2.2. ERNK'nın Örgütlediği Örgütler	84
1.2.2.1.KİH (Kürdistan İslam Hareketi)	84
1.2.2.2.KAB (Kürdistan Aleviler Birliği)	84
1.2.2.3.KUM (Kürdistan Ulusal Meclisi)	84
1.2.2.4. ERNK'ya Bağlı Diğer Örgütler	86
1.2.3. ARGK'nın Yapılanması Görev ve Amaçları	87
1.3. PKK'nın Yurtiçi Faaliyetleri ve Güçlenmeye Başlaması	88
1.4. PKK'nın Gücünü Kaybetmeye Başlaması ve Türkiye'nin Aldığı Önlemler	93
1.5. PKK'nın Yurtdışı Faaliyetleri ve Kaynakları	103
1.5.1. Suriye Desteği	104
1.5.2. Yunanistan Desteği	105
1.5.3. İran Desteği	106
1.5.4. Romanya Desteği	106
1.5.5. Rusya Desteği	107
1.5.6. Avrupa Desteği	107
1.5.7. Gürcistan ve Ermenistan Desteği	113
1.6. Abdullah Öcalan'ın Yakalanması ve Türkiye'ye Getirilmesi	114
2. NEOCON YAPILANMA	116
2.1. Klasik Muhafazakârlık	116
2.2. Klasik Muhafazakârlıktan Yeni-Muhafazakârlığa Geçiş	121
2.3. Yeni Muhafazakârların(Neo-Con) Amerika'da Ortaya Çıkması	123
2.3.1. Neo-Con Düşüncenin Köklerini Oluşturan Okullar	123

2.3.2. Neo-Con'ların İktidara Yürüyüşü	127
--	-----

III. BÖLÜM

II. KÖRFEZ SAVAŞINDA VE SONRASINDA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİYLE İLİŞKİLER

1. 11 EYLÜL TERÖR SALDIRILARI VE DEĞİŞMEYE BAŞLAYAN DÜNYA	132
1.1. 11 Eylül 2001 Amerika	132
1.2. 11 Eylül ve Türkiye	139
1.3. Yeni Dünyayı Şekillenmeye Başlıyor	140
1.3.1. Yeni Amerikan İdeali: Ortadoğu'yu Dönüştürmek ve Ulusal Güvenlik Stratejisinin Hazırlanması	141
1.3.1.1. Bush dönemi ve 1991 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi	142
1.3.1.2. Clinton Dönemi Ulusal Güvenlik Stratejileri: 1996-1997-1998 ve 1999 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejileri	144
1.3.1.2.1. 1996 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi	144
1.3.1.2.2. 1997 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi	145
1.3.1.2.3. 1998 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi	145
1.3.1.2.4. 1999 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi	146
1.3.2. Bush Dönemi ve 2002 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi	147
1.3.2.1 Bush Doktrini	148
1.3.2.2. 2002 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin Ana Hatları	158
1.4. ABD'nin Afganistan Operasyonu	167
1.4.1. Sınırsız Özgürlük Operasyonu	168
1.4.2. Türkiye ve Afganistan Savaşı	173
2. IRAK OPERASYONU	175
2.1. ABD'nin Hazırlıkları ve Türkiye'den Talepleri	176
2.2. Türkiye'nin Durum Değerlendirmeleri	181
2.2.1. Tezkereler	181

2.2.1.1. Birinci Tezkere	182
2.2.1.2. İkinci Tezkere	183
2.2.1.3. Üçüncü Tezkere	187
3.ABD’NİN IRAK OPERASYONU IŞIĞINDA TÜRKİYE-ABD-IRAK İLİŞKİLERİ	188
3.1. 1 Mart Tezkeresinin Sonucu: Süleymaniye Baskını	188
3.2. Dördüncü Tezkerenin Hazırlanması	190
3.3. Süleymaniye Baskını Sonrasında Türk Amerikan İlişkileri	190
3.4. Irak’ın Kuzeyi ve Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi	193
3.5. Irak’ta Son Durum	202
SONUÇ	204
KAYNAKÇA	207

TABLOLAR

Tablo I	: Sinop'taki Radar Gözetleme ve Haberleşme Tesisi	29
Tablo II	: Samsun'daki Bulunan Radar Üssü	30
Tablo III	: İncirlik Hava Üssü	31
Tablo IV	: Amerika'nın Yunanistan ve Türkiye'de ki Havaalanları Deniz Tesisleri ve Haberleşme Tesisleri	33
Tablo V	: Çöl Fırtınası'na Katılan Ülkelerin Asker ve Araç Sayıları	64
Tablo VI	: PKK'nın Örgütlenme Şeması	80
Tablo VII	: Dünya Ticaret Örgüte Çarpan Uçakların Çarptığı Katlar	133
Tablo VIII	: Yıkılan Dünya Ticaret Merkezinin 7. Kulesi	134
Tablo IX	: İSAF'ın Görev Bölgeleri	170
Tablo X	: ISAF'ta Görev Alan Ülkelerin Afganistan'daki Konumları	170
Tablo XI	: İSAF'taki Ülkelerin Asker Sayıları	171
Tablo XII	: Tezkere Geçseydi Türkiye'ye Gelecek ABD Askerinin Sayısı	186

PROBLEM

1990’da patlak veren Körfez Savaşı sırasında ve sonrasında Irak, ABD’nin Ortadoğu politikasının en problemlili ülkesi haline gelmiştir Irak lideri Saddam Hüseyin’in Kitle İmha Silahları (KİS) ürettiğini savunan ABD, bu ülkeye uyguladığı ambargo aracılığıyla Irak’ı “çevreleme” politikası yürütmüştür. Bush yönetimi de iktidara gelmesinin ardından hemen Irak meselesine ağırlık vereceğinin işaretlerini, açıklamaları ve bazı uygulamalarıyla göstermiştir.

11 Eylül saldırıları sonrasında Irak’a verilen öncelik daha da artmış, ABD’in terörle savaş adı altında gerçekleştirdiği Afganistan operasyonundan sonra bu ülke bir sonraki hedef haline gelmiştir. Irak’a bir operasyon olasılığı, Aralık 2001’de Başkan Bush’un, Saddam Hüseyin’in silah denetçilerini ülkesine kabul etmezse cezasını çekeceği mesajını vermesiyle, Washington’da en çok tartışılan konulardan biri haline gelmesine neden olmuştur. Böylece ABD, 11 Eylül saldırılarından Saddam Hüseyin’in Irak’ını sorumlu tutarak II. Körfez savaşını başlatmıştır. Bu çerçevede Türkiye’nin böyle bir harekâta onay vermesinin önemi Washington’daki politik çevreler tarafından da dile getirilmiştir.

ABD’nin terörle mücadelesine başından beri destek veren Türkiye, Irak’a karşı olası bir operasyon konusundaki şüphelerini ve çekincelerini çeşitli ortamlarda açıkça dile getirmiştir. Irak’ yönelik bir askeri operasyon ile ilgili olarak Türk yetkilileri siyasi açıdan en çok çekindikleri durum olarak, Irak’ın toprak bütünlüğünün korunamaması olarak göstermiştir. Türkiye’den yükselen itirazlar sadece siyasi yönde değildir. Ekonomik olarak da, Körfez savaşı sonrası Irak’a uygulanan ambargo ile birlikte ticari açıdan büyük maddi kayıplara uğrayan Türkiye, Irak ile ticari ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Bundan dolayı operasyonun bölgede yaratacağı ekonomik sorunlar ve istikrarsızlık özellikle Türkiye’nin doğu ve güneydoğu bölgelerindeki kalkınma çabalarına da zarar vermesinden çekinilmiştir.

Türkiye’nin tüm çekinceleri ve itirazlarına rağmen, Başbakan Ecevit’in Ocak 2002’de ABD ziyareti öncesinde Irak konusundaki söylemini yumuşatması,

daha sonra üst düzey ABD'li yetkililerin Türkiye temalarında edindikleri olumlu izlenimler ve Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntı nedeniyle ABD desteğine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyması, ABD'de ilgili çevrelerinde, Irak'a yönelik bir askeri operasyonda Türkiye'nin desteğinin sağlanmasına kesin olarak bakılmasına neden olmuştur. Ancak ABD'nin bu konu ile ilgili temalarında Türkiye'ye ilettiği talepler Türkiye'de çeşitli tartışmalar yaratmıştır. Bu tartışmalar, Türkiye topraklarında konuşlandırılmasına izin verilecek Amerikan asker sayısı, Türkiye üzerinden Irak'ın kuzeyine geçiş yapacak asker sayısı, Irak'ın kuzeyinin siyasi geleceği, Irak'ın kuzeyinde bulundurulacak Türk askeri sayısı ve ABD'nin Türkiye'ye aktaracağı mali yardım miktarı konularında yoğunlaşmıştır.

Tartışmalar sürerken ABD II. Körfez savaşını başlatmış ve Türkiye'yi de savaşa sokma girişimleri TBMM'de yapılan Tezkere oylaması sonucunda reddedilmiştir. Bu red kararı Türkiye ile ABD arasında bir krize yol açacak olan Süleymaniye Baskınına neden olmuştur. Süleymaniye Baskını sonrasında Türkiye ile ABD arasındaki sorunlar aşılmaya çalışılmaktadır.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacını I. ve II. Körfez savaşlarıyla birlikte Amerika'nın Irak politikası çerçevesinde şekillenen Türk-Amerikan ilişkileri oluşturmaktadır. Çalışmada ABD'nin Ortadoğu politikalarından hareketle 11 Eylül saldırıları sonrasında Ortadoğu'yu şekillendirme politikaları ayrıntısıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

ÖNEM

Soğuk savaş dönemi boyunca Türkiye ve ABD arasında kurulan yakın ilişkiler Amerika'nın Irak'a müdahalesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Amerika'nın Irak'a müdahalesiyle başlayan dönem içerisinde izlediği politika, coğrafi, etnik ve siyasi nedenlerden dolayı Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Bundan dolayı müdahale ve sonrasında bölgede yaşanan gelişmelerin iki ülke arasındaki ilişkilere etkileri çalışmada önemle durulacak noktalardır.

SINIRLAMALAR

Çalışmada ABD'nin Ortadoğu politikalarına değinilecek daha sonra 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan ve sonrasında Amerika'nın müdahalesiyle devam eden süreç içerisinde iki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan gelişmeler 2006 yılına kadar detaylı olarak incelenmiştir.

TANIMLAR

Araştırma sonucu ortaya çıkan ana temalar, bulgular, tespit edilirken gerekli tanımlar ve kavramlar, özellikle sosyal ve siyasal terimler ile açıklanmıştır.

KISALTMALAR

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
APEC	:Asia-Pacific Economic Cooperation (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu)
ARGK	:Arteş Rızgariya Gele Kürdistan (Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu)
ASA	:Army Security Agency (Ordu Güvenlik Ajansı)
BAAS	:Arap Sosyalist Diriliş Partisi
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOİ	:Büyük Ortadoğu İnisiyatifi
CCNY	:New York City College (New York Şehir Koleji)
CDK	:Avrupa Demokratik Toplum Koordinasyonu
CENTCOM	:Central Command (Merkezi Komutanlık)
CENTO	:Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)

CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CIK	:Kürdistan Enformasyon Merkezi
ÇHC	:Çin Halk Cumhuriyeti
DDKO	:Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEV-SOL	:Devrimci Sol
DKB	:Demokratik Kuruluş Birliği
DSC	:Defence Communication System (Amerikan Savunma Haberleşme Sistemi Terminalleri)
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü'nün
ERNK	:Eniya Rızgarıya Netawıya Kürdistan Kürdistan (Ulusal Kurtuluş Cephesi)
EUCOM	:Avrupa Komutanlığı
FED-BİR	:İngiltere Kürt Dernekleri Federasyonu
FED-KOM	:Hollanda Kürt Dernekleri Federasyonu
FEKAR	:İsviçre Kürt Dernekleri Çatı Örgütü
FEK-BEL	:Belçika Kürt Dernekleri Federasyonu
FEYKA	:Fransa Kürt Dernekleri Federasyonu

FEY-KOM	:Avusturya Kürt Dernekleri Federasyonu
FEY-KURD	:Danimarka Kürt Dernekleri Federasyonu
FKKS	:İsveç Kürt Dernekleri Federasyonu
GKKS	:Geçici Köy Koruma Sistemi
GOKAP	:Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi
HPG	:Halk Savunma Güçleri
HRK	:Kürdistan Kurtuluş Birliği
HÜNDER-KOM	:Kürdistan Sanatçılar Birliği
IMF	:International Monetary Fund (Uluslar arası Para Fonu)
INFT	:Intermediate Nuclear Force Treaty (Orta Menzilli Nükleer Güç Antlaşması)
ISAF	:International Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti)
ISI	:Pakistan İstihbarat Örgütü
JUSMMAT	:Joint United States Military Mission For Aid to Turkey (Türkiye Yardım İçin Ortak Amerikan Askeri Misyonu)
KAB	:Kürdistan Aleviler Birliği

KCK	:Koma Ciwaken Kürdistan
KDHB	:Kürt Demokratik Halk Birlikleri
KDP	:Kürdistan Demokrat Partisi
KİD	:Kürdistan İŖçi Derneği
KİH	:Kürdistan İslam Hareketi
KJB	:Koma Jina Bilind (Yüksek Kadınlar Topluluğu)
KOMAL	:Kürt Kültür Derneği
KOM-KURD	:Viyana Kürdistan Göçmenler Birliği
KONGRA-GEL	:Kürdistan Halk Kongresi
KON-KURD	:Avrupa Kürt Dernekleri Federasyonu
KUM	:Kürdistan Ulusal Meclisi
KYB	:Kürdistan Yurtseverler Birliği
MEC	:Middle East Command (Ortadoğu Komutanlığı)
MEDO Savunma Örgütü)	:Middle East Defence Organisation (Ortadoğu
MGK	:Milli Güvenli Kurulu
MİT	:Milli İstihbarat TeŖkilatı

MLF	:Multi Lateral Force (Çok Taraflı Nükleer Güç)
NATO Anlaşması Örgütü)	:North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik
NEOCON	:New Conservatism (Yeni Muhafazakârlık)
NILU Birimleri)	:Northern Iraq Liason Units (Kuzey Irak İrtibat
NSA	:National Security Agency (Ulusal Güvenlik Ajansı)
NSS	:The National Security of United States of America (Amerika'nın Ulusal Güvenlik Stratejisi;
OAS	:Amerika Devletleri Teşkilatı
OHAL	:Olağanüstü Hal
PAJK	:Kürdistan Özgür Kadınlar Partisi
PÇDK	:Irak Demokratik Çözüm Partisi
PD-18	:Presidential Declaration (Başkanlık Deklarasyonu)
PJAK	:İran Kürdistan Özgür Yaşam Partisi
PKK	:Partie Karkaren Kürdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PRM-10 Tezkeresi)	:Presidential Review Memorandum (Başkanlık Teftiş

PYD	:Suriye Demokratik Birlik Partisi
RDF	:Rapid Deployment Force (Hızlı İntikal Gücü)
SALT	:Strategic Arms Limitation Talks (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması)
SDI	:Strategic Defense Initiative (Stratejik Savunma Girişimi)
SEATO	:South East Asia Treaty Organization (Güney Doğu Asya Anlaşması)
SEİA	:Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START	:Strategic Arms Reduction Talks (Stratejik Silahların İndirimi Anlaşması)
TAJK	:Tevgera Azadiya Jinen Kürdistan (Kürdistan Özgür Kadın Hareketi)
TAK	:Kürdistan Özgürlük Şahinleri
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDKP	:Türkiye Kürdistan'ı Demokrat Partisi
TİKKO	:Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu

TİP	:Türkiye İşçi Partisi
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri
TUSLOG Grubu)	:The United States Logistics Group (Amerikan Lojistik Grubu)
TÜSİAD	:Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UGS	:Ulusal Güvenlik Stratejisi
UNAMA (BM Afganistan Yardım Kuvveti)	:United Nations Assistance Mission in Afghanistan (BM Afganistan Yardım Kuvveti)
UNSCOM Komisyonu)	:United Nations Special Commission_ (BM Özel Komisyonu)
USAFE Avrupa)	:U.A. Air Force Europe (Amerikan Hava Kuvvetleri Avrupa)
USAFSS Güvenlik Servisi)	:U.S. Air Force Security Service (Amerikan Hava Gücü Güvenlik Servisi)
YAJK Kadınlar Birliği)	:Yektiya Azadiya Jinen Kürdistan (Kürdistan Özgür Kadınlar Birliği)
YCK	:Yektiya Civanen Kürdistan (Kürdistan Gençler Birliği)
YDGH	:Yurtsever Demokratik Gençlik Hareketi
YEK-KOM	:Almanya Kürt Dernekleri Federasyonu

YJA-STAR :Özgür Kadın Birlikleri

YWRK :Yektiya Welatparazen Rewşanberen Kürdistan
(Kürdistan Yurtsever Aydınlar Birliği)

YXK : Kürdistan Öğrenciler Birliği

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmamızın temelini oluşturan I. Körfez savaşından günümüze kadar Amerika'nın Irak politikası bağlamında Türkiye ile olan ilişkilerinin detaylı olarak ele alınabilmesi için gerekli literatür taraması yapılmış, bu tarama sonucu elde edilen bilgiler yorumlanmıştır. Elde edilen veriler ışığında Amerika'nın Irak politikasının iki ülke ilişkilerine etkileri yorumlanmıştır.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Çalışmada evreni 1990-2006 yılları arasında Amerika'nın Irak'ta izlediği politikalar sonucunda gelişen ilişkiler oluşturmuştur.

VERİLER VE TOPLANMASI

Konu ile ilgili veriler, konu üzerinde literatürdeki kitaplar/makaleler, resmi kurum ve kuruluşların yayınları, internet siteleri, gazete arşivlerinden yararlanılmıştır.

VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

Literatür taramasından sonra elde edilen veriler, analitik ve eleştirel bir yaklaşımla ele alınarak soruna ilişkin saptamaların doğrulanıp doğrulanmadığı araştırılmıştır. Bu çerçevede 11 Eylül sonrası dünyada yaşanan olayların Türk-Amerikan ilişkilerine etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Tüm bunlar ele alınırken uluslararası politikaya etkilere de tartışılmaya çalışılmıştır. Konunun siyasal ve sosyal boyutlarına özel bir önem verilmiştir.

GİRİŞ

Türkler ve Amerikalılar arasındaki ilk ilişkileri 18. yüzyılın son çeyreğine kadar götürmemiz mümkündür. Bu döneme kadar iki ülke arasında ki ilişkiler genelde ticari ilişkiler şeklindedir. Ancak Türk-Amerikan ilişkilerinin asıl şekillendiği yıllar II. Dünya savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) “*Ödünç Verme ve Kiralama Yasası*” kapsamında Türkiye'ye silah yardımıyla bulunmasıyla farklı bir biçim kazanmaya başlamıştır. Türkiye'nin Batı dünyasıyla ortak değerler paylaşan, demokratik ve laik bir ülke olduğunu vurgulayan Türk liderlerin gözünde ABD ile kurulan ittifak, Batıyla ilişkileri sıkılaştırmada ve ülke içinde Batılılaşma politikalarını uygulamada yardımcı olacak önemli bir araçtı.

Gelişmeye başlayan iki ülke ilişkilerindeki asıl şekillenme II. Dünya savaşından sonra Soğuk savaş yıllarında başlamıştır. ABD için Türkiye, Ortadoğu ve Balkanlara komşu, Boğazları elinde tutan, Sovyetler Birliğinin müttefiki olmaması gereken bir ülkeydi. Türkiye için ABD ise hem Batıya açılışın bir anahtarı hemde komünizm tehdidini savuşturabilecek bir müttefikti. Sovyetlerin 1945'te Türkiye'ye bir nota vererek Türkiye-Sovyet sınırında kendi lehine bazı düzeltmeler yapılmasını ve Boğazlardan kendisine kara ve deniz üssü verilmesini istemesi Türkiye'nin de aynı tedirginliği ve endişeyi daha üst seviyede yaşamasına neden olmuştur. Bu nedenle bölgeye davet edilen ABD, 1946'dan başlayarak Sovyet tehdidine karşı Türkiye'ye açık destek vermeye başlamıştır.

Truman doktriniyle başlayan dönem içerisinde Türkiye askeri, iktisadi olarak ABD ile yakın ilişkiler kurmuş ve soğuk savaşın bitimine kadar ilişkiler bu çerçevede gelişmiş; ABD, Türkiye'nin en önemli müttefiki olmuştur. Türkiye, her ne kadar zaman zaman dış politikasındaki bu tek yönlülükten kurtulmaya ve yeni açılımlara gitmeye çalışmışsa da soğuk savaş yıllarında başka bir alternatif olmadığından Türk dış politikası ABD merkezli gelişmiştir.

1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan Körfez Savaşı sırasında Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın izlediği siyasetle Türkiye'yi ABD'ye en fazla destek veren ülkelerden biri haline sokmasının ardından, Irak'la ilgili gerçeklerden daha fazla, ABD'ye “*yeni dünya düzeninde*” Türkiye'nin önemini yitirmediğini gösterme çabası yatmıştır. Ayrıca soğuk savaşın ortadan kalkmasına rağmen bölgesinde meydana gelen değişikliklere ve tehditlere karşı güvenliğini koruma ihtiyacı duyan Türkiye ile ABD arasındaki ilişki bu yönde gelişmeye başlamıştır. Özellikle Sovyetlerin dağılmasından sonra ortaya çıkan yeni dış açılım fırsatlarının hiçbiri Türkiye'nin ABD ile mevcut ilişki biçimine alternatif olamamıştır. Türkiye'nin önüne çıkan fırsatlar (Orta Asya, Kafkaslar ve Ortadoğu'daki gelişmeler) Türk Amerikan ilişkilerinin daha da çeşitlenmesine neden olmuştur.

Türk-Amerikan ilişkileri 11 Eylül 2001'de Amerika'ya düzenlenen terör saldırılarıyla birlikte tekrar şekillenmeye başlamıştır. Türkiye'nin 11 Eylül sonrasında ABD'ye gerçekleştirilen terörist saldırılara karşı göstereceği tepki önem kazanmıştır. Çünkü saldırıya uğrayan, dış politikasını büyük oranda dayandırdığı en yakın müttefikidir ve aynı zamanda Türkiye'nin yeni dünya düzeninde sahip olacağı yer konusunda büyük etkisi olacaktı. Saldırıları karşısında Türkiye terör eylemlerini kınamış ve şiddetli bir şekilde protesto etmiştir. Öte yandan Türkiye, ABD'yle dayanışma içinde olduğunu belirsizliğe yer bırakmayacak şekilde açık ifadelerle ortaya koymuş ve misillemede bulunulması yönünde NATO'nun 5. maddesinin uygulanmaya konmasını en fazla destekleyen ülkelerin başında gelmiştir. Bu yönde ilk girişimini Afganistan'a asker göndererek göstermiştir.

11 Eylül ve sonrasındaki gelişmeler, Türkiye'nin Washington bakımından sahip olduğu rollere, daha da geçerlilik kazandırmış ve Türkiye'nin terörizme karşı açılan savaşta ön cephedeki yerini belirlemiştir. Amerikan karar vericileri açısından Türkiye, kendilerinin terörizme karşı savaşlarında yanlarında yer alacak, kendilerine destek verecek, hem stratejik hem de siyasi açıdan ideal bir ortak ve müttefik olarak görülmüştür. 11 Eylül saldırıları sonrasında Türkiye, ABD'nin gerçekleştirdiği bütün girişimlerin arkasında yer alırken hem bu şekilde stratejik önemini artırma anlamında dış ilişkilerinde ve güvenlik politikalarında büyük mesafeler kat etmiş hem de

ABD'nin Irak'a karşı gerçekleştirdiği savaş sırasında ve sonrasında yaşananlar, Türk dış politikasında ve Türk-Amerikan ilişkilerinde beklenmedik sarsıntıları beraberinde getirmiştir. ABD, Irak'a savaş açmayı düşündüğünde Türkiye'nin toprağından ve üslerinden her şekilde faydalanma ve kullanmak istemiş, Türk ordusunun da savaşta yanında yer almasını beklemiştir. Ancak Türkiye'nin, Irak konusunda ABD ile dış politikası uyuşmamış ve tezkere sorunuyla karşılaşmıştır. Ardından yaşanan Süleymaniye Baskını ile de Türk-Amerikan ilişkileri geçiciden olsa çalkantılı bir döneme girmiştir.

Bu çalışmada öncelikle 11 Eylül terör saldırıları sonrasında ABD'nin Irak politikası bağlamında Türkiye ile olan ilişkileri analiz edilmeye çalışılmış ve son dönem Türk –Amerikan ilişkilerinde krizler ve sorunlar değerlendirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü öncelikle “*I. Körfez Savaşından Önce ABD'nin Ortadoğu'yu Algılayışı*” başlığı altında üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda ABD'nin Ortadoğu politikası, doktrinler ışığında ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye-İrak ilişkileri ve Irak'ın Körfez savaşına kadar olan siyasi tarihi üzerinde durulmuştur. İkinci kısımda I. Körfez savaşında Birleşmiş Milletlerin(BM) ve Türkiye'nin tutumu değerlendirilmiştir. Üçüncü kısımda ise I. Körfez savaşının Türkiye'ye etkilerinin siyasi ve ekonomik yönleri değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü “*I. Körfez Savaşı ve II. Körfez Savaşı Arasında PKK Sorunsalı, ABD'de Neocon Yapılanmanın Yükselişi*” başlığı altında iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda PKK'nın kuruluşu ve örgütlenişi incelenmiş ve PKK'nın (Partie Karkaren Kürdistan) yurtdışından aldığı destekler üzerinde durulmuştur. İkinci kısımda ise Bush döneminin dış politikasında önemli rol oynayan Neocon(Yeni Muhafazakâr) grubun kökleri araştırılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü “*II. Körfez Savaşında ve Sonrasında Amerika Birleşik Devletleriyle İlişkiler*” başlığı altında üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda 11 Eylül terör saldırıları incelenmiş ve Clinton döneminden bu yana ABD'nin Güvenlik Stratejileri değerlendirilmiştir. İkinci kısımda ABD'nin Irak

operasyonu bağlamında Türkiye'den istekleri tarihsel süreçte incelenmiştir. Üçüncü kısımda 1 Mart krizi ve Süleymaniye baskını etrafında şekillenen Türk-Amerikan ilişkileri incelenmiş ve Irak'ta şuanda mevcut olan durum değerlendirilmiştir. Ayrıca Irak'ın Kuzeyinin Türk-Amerikan ilişkileri üzerine etkisi üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. KÖRFEZ SAVAŞINDAN ÖNCE ABD'NİN ORTADOĞU'YU ALGILAYIŞI

1. I. KÖRFEZ SAVAŞI ÖNCESİNDE ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

1.1.ABD'nin Soğuk Savaş Sırasındaki Ortadoğu Politikaları

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD), Ortadoğu bölgesinde kendisinin de bulunması gerektiğini anlaması II. Dünya Savaşı sonrasında rastlar. Bunun en önemli nedeni Soğuk Savaş yıllarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Ortadoğu'ya inmesini önlemek istemesiydi. Bölgede Sovyetlere karşı bir güç oluşturmak isteniyorsa enerji kaynaklarına ya sahip olunmalı ya da en azından yakın olunmalıydı. En azından sahip olamasa da Sovyetlerin eline geçmesini önlemek için politikalar üretmeliydi.

1.1.1. II. Dünya savaşı sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikasını Oluşturan Etkenler

Gerger'e göre II. Dünya savaşı sonrasında ABD tarafından Ortadoğu'ya biçilen rol şu şekildeydi; “Ortadoğu, Avrupa'nın II. Dünya savaşı sonrasında inşasında petroliyle yer alacak; Sovyetler Birliği'nin Avrupa'dan Asya'ya kuşatma yayının bağlantı noktası olacak , sosyalist bloğun tecridine katkıda bulunacak,.... Asya'daki ve Afrika'daki milli devrimlerin bağı koparılacaktı”(Gerger,2006:35).

ABD'nin Ortadoğu'ya dönük dış politikasının geleneksel olarak “*ABD'nin ulusal çıkarları*” olarak tanımlanan hedefleri de gerçekleştirdiği aşikârdır. Bu hedefler;

- ❖ Ortadoğu bölgesinin doğal kaynaklarının ABD karşıtı bir devletin kontrolüne girmemesi,

- ❖ Bölgenin petrol kaynaklarının başta ABD olmak üzere tüm Batı ekonomilerinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde işletilmesini ve nakledilmesini sağlamak,

- ❖ İsrail'in varlığını güven altına almak ve savunmaktı (Gözen, 2006: 32–33).

Aynı 3 nedeni Tayyar Arı şu şekilde belirtmektedir. “*Soğuk Savaş boyunca İsrail'in güvenliği, petrolün güvenliği ve Sovyet tehdidinin önlenmesi ABD'nin Orta Doğu politikasında rol oynayan temel üç etken olmuştur. Bazen birbiriyle çelişen bu üç önemli Amerikan çıkarı birbiriyle dengelenmeye çalışılmıştır*” (Arı, www.tayyarari.com).

II. Dünya savaşı sonrasında büyük güç kaybeden İngiltere'nin başta petrol olmak üzere hammadde kaynakları ve ticaret bakımından etkin olduğu gücü eline geçiren ABD, bunu iyi değerlendirmiştir. Başkan Roosevelt ve Başkan Truman yönetimleri, ABD'yi II. Dünya savaşından güçlenmiş olarak çıkartmış, nükleer ve konvansiyonel silahlarla ABD'nin askeri gücü ispatlanmıştı. Mali ve ekonomik alanda geliştirdiği projeler (Truman Doktrini ve Marshall Planı) ve 1944 yılında kurulan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası aracılığı ile de ABD dolarını dünya genelinde kullanılan para birimi haline getirmişti. Böylece doların uluslararası kullanımını ve küreselleşmeyi başlatmış, dünya enerji ve doğal kaynaklarını kontrol altına almak için politikalar uygulamaya başlamıştı(Pehlivanoğlu, 2004: 269).

1.1.2. Truman Doktrini

Truman doktrinini, Marshall yardımları ile gerekli olan paktları oluşturma çabası içinde ikiye ayırabiliriz.

1.1.2.1. Doktrinin İlk Ayağı Marshall Yardımları

II. Dünya savaşı sona erdiğinde ABD ve SSCB'nin potansiyel olarak mevcut olan anlaşmazlıkları su yüzüne çıkmaya başladı ve iki devletin dünyanın çeşitli yerlerindeki çıkar çatışmaları belirginleşmeye başlamıştır(Uslu, 2000: 90). Sovyetler Birliği'ni tecrit etmeye, Doğu Avrupa'da ki sosyalist rejimleri yıkmaya ve böylece sosyalist devrim sürecini boğmaya yönelik kapsamlı Amerikan "*kuşatma*" (containment) stratejisi aynı zamanda dünya çapında çok boyutlu bir saldırının hayata geçirilmesi anlamına gelmekteydi. Amaç, Sovyetler Birliği'nin ekonomik, politik, diplomatik ve askeri bir tecride alınması, içerden ve dışarıdan sabotajlarla felç edilmesi, yaşam alanlarının sınırlandırılması, doğal dinamiklerin sekteye uğratılması, can damarlarının kesilmesi, normal bir yaşamdan alı konulmasıydı(Gerger, 2006: 41). Bölgenin stratejik konumu ve sahip olduğu petrol kaynakları nedeniyle ABD açısından taşıdığı önem, özellikle 1950'lerin ortalarına doğru artmıştı. ABD, II. Dünya savaşının hemen ardından İngiliz nüfusu içinde gördüğü Yakındoğu ve Ortadoğu ile pek ilgilenmemişti. Fakat Sovyetlerin, Doğu Avrupa ülkelerinin kontrolünü eline geçirmesi, Ortadoğu bölgesiyle ilgileniyor görünmesi Amerikan tutumunun değişmesine neden olmuştur.

Yıllardır bölgenin liderliğini üstlenen İngiltere ve bölge ülkelerinin birbiriyle ters düşmeye başlamasıyla ABD yavaş yavaş bölgenin koruyuculuğunu üstlenmeye başlamıştır. Bu nedenle ABD, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya doğru yayılmasını önlemek için bölge ülkelerini Batı destekli bir savunma örgütü içinde bir araya getirme kararı almıştır. Bu rol çerçevesinde, 12 Mart 1947'de ABD kongresinin iki kanadının ortak birleşiminde Başkan Truman Yunanistan ve

Türkiye'ye de yardım öneren ve Truman Doktrini olarak bilinen konuşmasını yapmıştır.

ABD Başkanı Truman 12 Mart 1947 tarihinde ABD Kongresin'de, II. Dünya Savaşı sonrası ABD'nin politikasını şu şekilde ifade etmektedir. "*...silahlı azınlıklara ya da dış baskılara direnen özgür halkları desteklemek Amerika Birleşik Devletlerinin politikası olmalıdır. ...özgür halkların kendi kaderlerini kendi bildikleri şekilde belirlemelerine yardım etmeliyiz*" (www.turkish.turkey.usembassy.gov).

Konuşmanın en çok vurguladığı şey Sovyet yayılcılığında ve komünist yakıcılığından oluşan totaliter saldırganlığın çevrelenerek durdurulması ve dünyanın özgür halklarının desteklenmesiydi. Truman'a göre Doğu Avrupa kaybedildiğine göre şimdi yapılacak şey Yunanistan, Türkiye ve İran'ın aynı akıbete uğramasının önlenmesiydi. Truman'ın önerdiği yardım miktarı, Türkiye için 400 milyon dolardı. Bu rakamın düşük olmasının sebebi Türkiye'ye, Yunanistan'dan sonra ikinci sırada önem verilmesiydi (Uslu, 2000: 97).

Truman doktrini içindeki Marshall yardımları Çağrı Erhan'a göre aslında II. Dünya savaşından sonra endüstrisi ve altyapıları tahrip olmuş Avrupa devletlerinin yeniden yapılanmasını yardımcı olmak amacıyla yapılan bir yardım gibi görünse de bu sayede ABD ürettiği tarım araç ve gereçlerinin, silahların Avrupa'ya hibe edilmesiyle, bu araçların yedek parçalarının Avrupa'ya satılmasını sağlayacaktı. Ekonomik olarak düşünülen Truman doktrininin bu ayağı ince düşünülmüş bir hamleydi(Erhan, Konrad-Adenauer-Stiftung AB Sempozyumu). Bu noktada Truman Doktrini Yunanistan ve Türkiye'yi aşan çok daha kapsamlı bir yönelişin ifadesiydi. Ancak her iki ülkenin de yeni stratejide önemli rolleri bulunuyordu. Ortadoğu bağlamında Türkiye ve Yunanistan, Süveyş Kanalı'ndan Basra Körfezi'ne kadar uzanan bölgenin Kuzey batı kaleleri olarak görülüyor, buranın kapatılmasının ilk tamponları olarak görülüyordu(Gerger, 2006: 59).

Başkan Truman Türkiye'nin stratejik öneminin anlattığı konuşmasında şöyle diyordu; *“Gözlerimizi Yakınoğu ve Ortadoğu'ya çevirdiğimiz zaman vahim meseleler arz eden bir bölge ile karşılaşılıyor. Bu bölgede geniş tabii kaynaklar vardır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan iktisadi ve stratejik önemi vardır. Bu bölgede milletlerin hiçbiri ne yalnız, ne de birlikte kendilerine yöneltilecek bir tecavüze karşı koyabilecek kadar kuvvetlidirler. Böyle olunca da Yakınoğu ve Ortadoğu'nun bu bölge dışı büyük devletlerarasında kuvvetli bir rekabet alanı olduğunu ve bu rekabetin de birdenbire bir çatışma doğurabileceğini kestirmek mümkündür”* (Turan, 1992:179).

Truman doktrini Türk-Amerikan ittifakının Sovyet ve komünist yayılmacılığını önleme temelinde, doğuşunu belgelemektedir. 12 Temmuz 1947'de Türkiye ve ABD, yardımı prosedüre bağlamak için, Türkiye'ye Yardım Anlaşması'nı imzalayarak aralarındaki ilk resmi askeri ilişkiyi başlatmış oluyordu. Anlaşmaya göre ABD, Türkiye'ye silah diğer askeri mühimmat, askeri uzman ve yol, liman, askeri tesis inşası için mali ve teknik destek sağlayacaktı(Uslu, 2000: 98). Ancak bu anlaşma sadece, Türkiye'ye *“Komünizm sızması”* olursa kullanılacak, başka bir saldırı olursa, yardım kapsamındaki malzemeler kullanılmayacaktı(Mütercimler, 2001:www.dusun.org.tr).

Türkiye, Marshall Yardım Plânına göre dört çeşit yardım almıştır. Bunlardan hibeler kısmında, yapılan yardımlardan ilgili devlet borçlanmamaktadır. Ancak, bunları belirlenen alanlarda kullanmak mecburiyeti vardır. Türkiye, bu kısımdan 1948-1951 yılları arasında, 62.376.000 dolar almıştır. İkinci olarak ödünç kısmı gelmektedir. Eğer para, ödünç veriliyorsa, alan devlet 1952'den itibaren ABD'ye bu miktarı ödemek zorundadır. Türkiye, aynı yıllar arasında, ABD'den 72.840.000 dolar ödünç para almıştır. Üçüncü olarak, iktisadî iş birliği çerçevesi içinde, Avrupa devletleri ile ticareti geliştirmek için yapılan yardımlardır. Burada, Avrupa devletleri birbirlerinden mal aldıkları zaman, malların bedeli ABD tarafından ödenmekte ve satın alan devlet, bunun karşılığını karşılık fonu adı altında kendi parasıyla ulusal bir bankaya yatırmaktaydı. Buraya yatırılan paranın % 95'i yine o

devlet tarafından ülke için önemli projelerde kullanılabilirdi. Son olarak, ABD ile ilgili devlet arasında teknik yardımlaşma yapılmıştır. Türkiye'nin yine bu yıllar arasında gördüğü teknik yardımın tutarı 3.000.000 dolardır(Türkman, 2005: 237).

1.1.2.2. Ortadoğu Komutanlığı Projesi ve Ortadoğu Savunma Örgütü Planı

Ortadoğu için ilk uygulama, İngilizlerin teklifi üzerine ortaya atılan “*Ortadoğu Komutanlığı Projesi*”ydi. Bu öneri ABD ve Fransa tarafından da onay görünce bölgeyle ilgili çalışmalar başlatılmıştır. ABD bu plana pek muhalefet etmemiştir. ABD'ye göre, Ortadoğu'nun Batı adına çıkarları adına savunulması İngilizlerin öncülüğünde gerçekleştirilmeli ve böyle bir projenin merkezi Ortadoğu'daki İngiliz üsleri olmalıydı(Uslu,2000: 108). ABD, Fransa ve İngiltere her şeyden önce yükselen Arap ulusalcılığı ve bölge devletlerinin gerçek bağımsızlık taleplerinin İngiltere'nin bölgedeki askeri varlığı, üs ve personeli ile korunacağını düşünmüşlerdir. İngilizlerin Ortadoğu'nun savunulmasıyla ilgili uygulamaya koymayı düşündükleri projede Türkiye, Mısır ile birlikte en önemli rolü üstlenmiştir. 8 Ocak 1952'de Beyaz Saray'da yapılan ve ABD başkanı Truman, İngiliz Başbakanı Churchill, Amerikan Dışişleri bakanı ve İngiliz bakanı Eden'in de katıldığı toplantıda İngiliz Mareşal Slim Türkiye'nin konumunu şu şekilde değerlendirmiştir: “*Türkler Avrupalı sayılmak için büyük gayret göstermelerine karşın, kimsenin değiştiremeyeceği gerçek onların coğrafi olarak Ortadoğu'da yer aldıklarıdır*” derken aslında Türkiye'nin Ortadoğu Komutanlığında oynayacağı role işaret etmektedir(Gerger, 2006: 61-62).

Ancak Türkiye'nin gündeminin başında NATO'ya üye olmak bulunmaktaydı. Ayrıca Türkiye Müslüman komşularından mümkün olduğunca uzak durmak istiyor ve böylece Türk politikalarının Batılı ve laik karakterini vurguluyordu. Ancak Türkiye'yi Ortadoğu Komutanlığında görmek isteyen İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya girişine bu dönemde karşı çıkmıştır. Aslında paktın amacı bir yerde Süveyş kanalı bölgesini Batılı güçlerin elinde kalmasını sağlamak ve Mısır

İngiltere arasındaki sorunlara İngiliz ve Batı çıkarlarına uygun düşecek şekilde kalıcı bir çözüm bulmaktı.

8 Eylül 1951'de, İngiliz ve Amerikan yetkilileri, merkezi karargâhı Kahire'de bulunacak; İngiliz, Amerikan, Fransız ve Türk danışmanlardan oluşan bir komite tarafından desteklenecek ve bir müttefik komutanın komutası altında Ortadoğu Komutanlığı (Middle East Command, MEC) oluşturmaya karar vermişlerdir. 13 Ekim 1931 bu teklif Mısır'a sunulmuştur(Uslu,2000: 109). Ancak Mısır Hükümeti bu daveti reddetmiş ve daha da önemlisi İngiltere'yle imzalanmış olduğu, ülkenin bağımsızlığı üzerinde büyük bir gölge oluşturan ve halkın tepkisini çekmekte olan 1936 anlaşmasını yenilemeyeceğini açıklamıştır. Bu hem İngiltere'nin ve ABD'nin kurmak istediği paktın başlamadan bitmesi anlamını gelmekteydi hem de Mısır'ın bu tavrı Arap dünyasında büyük bir sevinçle karşılanmıştı. Çünkü Ortadoğu Komutanlığı fikri gerek Suriye'de gerekse Irak'ta çok büyük tepkilerle karşılaşmıştı. Öyle ki Irak bu dönemde Batının en fazla umutlu olduğu Arap ülkesiydi.

Ortadoğu Komutanlığı Projesi gerçekleşmeyince bu sefer Batılı devletler MEC projesinden tamamen vazgeçmişler onun yerine ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye'nin yanında Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'nın da arkasında yer aldığı Ortadoğu Savunma Örgütü (Middle East Defence Organisation, MEDO) planı üzerinde durmaya başlamışlardır(Kona,2003: 18).

Mısırlı yöneticiler, Ortadoğu Savunma Örgütü projesini, yani Ortadoğu NATO'sunu, İngiliz işgalinin, başkalarının da katılımıyla, ağırlaştırılmış bir biçimde sürdürülmesi ve aynı zamanda da çoklu işgalle kalıcılığın olarak algılamışlardır. Onlar için bu kapıdan kovulan İngilizlerin bu kez yanlarına Fransa'yı, ABD'yi, Türkiye'yi ve belki öteki NATO üyelerini alarak bacadan girip Mısır'ı yeniden daha sağlam temeller üzerine yerleşmesi anlamına geliyordu. Önceden de belirttiğimiz gibi aslında İngiltere'nin ve ABD'nin de hedefi tam da buydu. Kanal'daki askeri üsleri elden bırakmamak, bu varlığı çok taraflı bir askeri organizasyonla pekiştiren

bir yeni durum yaratmak, buradan Sovyetlere yönelik hasmane konum almak ve Mısır üzerinde de baskı aracı olacak bir olanağı yitirmemek(Gerger, 2006: 74–75).

ABD tarafından oluşturulmaya çalışılan Ortadoğu Komutanlığı projesinin gerçekleşme olasılığının olmadığı daha 1951 ve 1952'de Mısır ve İran'da ortaya çıkan gelişmelerle belirginleşmiştir. Bununla beraber Bağdat Paktiyle kurulan yeni güvenlik düzenlemesinin, Arap ülkeleri ile bir işbirliği oluşturmak yerine, yeni bir takım düşmanlıkların temelini oluşturduğu görülmüştür.

Nasuh Uslu'ya göre Ortadoğu Komutanlığı önerisinin Türkiye açısından önemi, Türkiye'nin Arap dünyasından uzaklaşmasını daha da perçinlemesiydi. Türkiye'nin bu projeye katılmasının herhangi bir özel çıkarı yoktu.

1.1.2.3.Doktrinin İkinci Ayağı Pakt ve Örgütlerin Kuruluşu

Truman ve Marshall planları gereği olarak Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapıldığı gibi, Sovyetlerin yayılmasını önlemek amacıyla başta NATO olmak üzere bazı güvenlik önlemlerine başvurulması da söz konusu olmuştur. ABD önce Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nü (NATO) ve 1 Eylül 1951'de ANZUS Paktını kurmuştur. Daha sonra 1954 yılında Asya –Pasifik alanını kapsayan Güney Doğu Asya Anlaşması ile SEATO kurulmuştur. İşte bu noktada NATO ve SEATO'nun arasını doldurulacak ve bu iki örgütü birbirine bağlayacak olan Ortadoğu bir sorun olarak ABD'nin karşısına çıkmıştır. Türkiye'nin, NATO'nun güney kanadını güçlendireceğinin düşünen ABD diğer Batı devletlerinin muhalefetine rağmen Türkiye'yi desteklemiştir. Önceleri Türkiye'nin NATO'ya girmesine karşı çıkan İngiltere, daha sonradan bu fikrini değiştirmiştir. Bu fikrin değişmesinde, Türkiye'nin Kore savaşında oynadığı rol kadar, Ortadoğu'da oynayacağı rol de etkili olmuştur. İngiliz Genelkurmay'ının Türkiye'nin NATO üyeliğinin yararlarını sıraladığı raporda gerekçeler şu şekilde sıralanmaktadır.

❖ NATO'nun kapsamında, Türkiye'nin de dahil edilmesiyle genişletilmesi ABD'nin Türkiye'nin savunmasına yardım etmesini ve böylece Ortadoğu'nun savunmasına da katılmasına sebep olacaktır.

❖ Mevcut koşullar altında bir savaş durumunda Türkiye ve Yunanistan tarafsızlığı seçebilirdi; ancak onları NATO'ya dâhil edersek Sovyetlere karşı aktif işbirlikleri daha kesinleşecektir. Özellikle Türkiye'nin silahlı kuvvetleri bu konuda önemli bir katkıda bulunabilecektir.

❖ NATO'nun Türkiye'yi de içine alarak genişletilmesi Ortadoğu ülkelerine güven verecektir.

❖ Türkiye ve Yunanistan'la askeri işbirliği kolaylaşacaktır. Artık Amerikan desteğini kaybetmekten korkmayacağı için, Türkiye Ortadoğu planlarına katılmada daha az isteksiz olacaktır(Sever,1997: 81)

Ayrıca Türkiye'nin NATO'ya girişi ABD için şu faydaları beraberinde getiriyordu:

❖ Türkiye'nin NATO'ya katılmasıyla NATO'nun güneydoğu kanadı düşman güçlere karşı korunmuş, Sovyet saldırganlığı ve yayılmacılığı bu bölgede sınırlanmış olacaktır.

❖ NATO'ya maliyeti en minimum gelen, ekstra 22 Türk birliği NATO'nun caydırma gücüne önemli bir katkı sağlayacaktır.

❖ Türk birliklerinin Sovyetler Birliği'nin güney sınırlarında bulunması Sovyetlerin Türkiye'ye karşı kullanmak üzere askeri gücünün önemli bir kısmını Orta Avrupa'dan çekmeye zorlayacaktır.

❖ Petrol kaynaklarının Batı için büyük önem taşıyan Ortadoğu bölgesinde Sovyet nüfuzunun genişlemesini durdurması açısından Türkiye'nin stratejik konumu NATO için değerli bir kazanç oluşturacaktı.

Dönemin Amerikan Genelkurmay Başkanı Omar Bradley Senato Dış İlişkiler Komitesinde 15 Ocak 1952'de yaptığı konuşmada Türkiye'nin önemini şu şekilde ortaya koymuştur: “*Çanakkale ve İstanbul üzerine oturmuş olan Türkiye, Karadeniz'den Akdeniz'e, Süveyş Kanalı'na ve Mısır'a kadar uzanan suyunu kontrol etmekte ve korumaktadır. Türkiye ayrıca kuzeyden Ortadoğu'nun stratejik olarak önemli petrol kuyularına kadar uzanan kara yollarının kontrolünü de elinde bulundurmaktadır*”(Uslu, 2000: 99).

Görüldüğü gibi İngiliz ve ABD Genelkurmayı'nın Türkiye'nin NATO üyeliğine girmesini istemesinin nedeni Sovyet tehdidinden çok Ortadoğu politikalarıyla ilgilidir.

Türkiye ve ABD arasında yapılan 1947 anlaşmasını, 1954'te Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması ve yine 1954'te imzalanan Askeri Tesisler Anlaşması takip etti. Bu iki anlaşma Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesine neden olmuştu. Ancak bu anlaşmalarla ABD, Türkiye'de üs kurma ve bu üslere personel ve teçhizat yerleştirme hakkı elde etmiştir. 1947 anlaşmasıyla Türkiye'ye gelen Amerikan personeli de geniş ekonomik ve adli ayrıcalıklardan yararlanma hakkı elde etmiştir. İkili anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye gelen Amerikan personelinin sayısı aileleriyle birlikte 24 000'i bulmuştur. Bunların çoğu 1947'de kurulan JUSMMAT'a (Türkiye Yardım İçin Ortak Amerikan Askeri Misyonu) bağlı askerlerdir. Bu ikili anlaşmalarla Amerikan personelinin kazandığı hakları ve bütün faaliyetlerini 1955'te kurulan TUSLOG (Amerikan Lojistik Grubu) düzenlemekteydi (Uslu,2000: 100–104).

Sonuç olarak ABD, Truman ve Marshall yardımları ile savaş sonunda yeni bir dünya düzeni kurmuştur. “*Pax Americana*” olarak adlandırılan bu düzen siyasal ve askeri alanda Truman Doktriniyle başlamış, NATO’yla sürdürülmüş, ekonomik alanda Marshall yardımıyla başlamış ve Amerikan dış borç/yardımlarıyla ve yapısal uyum önerileriyle devam etmiştir(Oran, 2002: 486).

1.1.3. Eisenhower Doktrini ve Bağdat Paktı

Ortadoğu’daki bu gelişmelerden sonra 1953’ten itibaren Ortadoğu’ya karşı takip ettiği politika ciddi şekilde değişmeye başlamıştır. Bu Politikanın açığa çıkması ise Amerikan Dışişleri Bakanı J. Foster Dulles’in bölgeye ziyaretinden sonra açıklık kazanmıştır. 9-29 Mayıs 1953’te Dulles, Mısır, İsrail, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak, Suudi Arabistan, Hindistan, Pakistan, Türkiye, Yunanistan ve Libya’yı kapsayan çok geniş kapsamlı bir ziyaret programı gerçekleştirmiştir.

Bu ziyaret sonunda Dugles’ın edindiği izlenimlerini şu 3 başlık altında toplayabiliriz;

- ❖ Bölgesel bir savunma teşkilatı kurulacaksa, kaynağını her şeyden önce bölge halkları ve hükümetlerinin isteğinden almalıdır.
- ❖ Ortadoğu hakları ve hükümetleri kendilerini doğrudan doğruya Batılı bir savunma örgütüne bağlamak istememektedirler.
- ❖ Kuzey Kuşak devletleri Sovyet tehlikesinden endişe duymaktadırlar (Anonim,1991:252).

İkinci maddedeki Batılı bir savunma paktı yerine konulabilecek bir örgüt olarak en ideal olan 1950 yılında kurulmuş olan Arap Ligi Kolektif Savunma Paktı’ydı. Mısır başbakanının kafasında olan bu ligdi. Ziyaretin sadece Ortadoğu ülkeleriyle sınırlı kalmadığı Güney Asya’yı da içine aldığı görülmektedir. Üçüncü

maddedeki endişeyi Dugles'a göre en iyi anlayabilecek ülkeler “*Kuzey Kuşağı*”(Nothern Tier) olarak adlandırılan bu ülkelerdi. Çünkü, Arap ligi ülkeleri, İsrail, İngiltere ve Fransa'yla yaşadıkları çatışmalarla o kadar meşguldüler ki, Sovyet Komünizmi tehlikesi onlar için çok az şey ifade ediyordu (Uslu,2000: 111-112).

1.1.3.1. Eisenhower Doktrini

Ortaya çıkan bu gelişmeler ABD'yi bölgeye yönelik daha net bir politika belirleme gereği ile karşı karşıya bırakmış ve bu doğrultuda Eisenhower Doktrini benimsenmiş; olası Sovyet müdahalesine karşı bir Amerikan müdahalesinin kaçınılmaz olacağı ifade edilerek, ABD'nin bölgeye yönelik askeri angajmanının meşru temelleri oluşturulmuştur. Eisenhower'ın “*Yeni Bakış Stratejisi*” (New Look Strategy) adını taşımaktadır ve Ekim 1953'de yürürlüğe girmişti(Oran,2002: 561). Ancak doktrin kongre tarafından 9 Ocak 1957'de onaylanmıştır.

Eisenhower Doktrinini şekillendiren nedenler olarak Gerger üç sebebe dikkat çekmektedir. Bunlar;

- ❖ İki tecrit alanın, Ortadoğu Ulusalçılığıyla(Pan-Arabizm) Sovyetler Birliği'nin buluşması ve böylece ikili tecridin birden kırılmasının önü mutlaka kesilmeliydi.

- ❖ Bölge petrolünün Avrupa'ya akması ve Batı tarafından denetiminin sürdürülmesi, Sovyet Bloku'na da kapalı tutulması değişmemeliydi.

- ❖ Batıcı ülke, rejim ve kesimler cesaretlendirilmeli, güçlendirilmeli, Amerikan desteğine olan güvenlerini yitirmemeliydiler.

Böylece, Arap dünyasında bir ideolojik hat çekilmiş ve Batıcı güçlerle, “*yapıcı tarafsızlık*” ve “*Arap milliyetçiliği*” çizgisini izleyenler arasındaki

mücadelenin ve bu mücadeleye ABD'nin müdahil olmasının yeni temelleri atılmıştır(Gerger,2006: 156-157).

Yeni Bakış Stratejisi dört ana konuyu içermektedir. Bunlardan biri de Truman döneminde başlatılan çevreleme(containment) politikasının genelleştirilerek devam ettirilmesi ve bu çerçevede Ortadoğu ile Asya-Pasifik bölgelerinin de yeni ittifaklar kurulmasıydı. Öncelikle Eisenhower Doktrinin ilk ayağını gerçekleştirmek üzere Asya-Pasifik bağlantısını gerçekleştirmek üzere 1954'te İngiltere, Fransa, Avustralya, Yeni Zelanda, Tayland, Filipinler ve ABD arasında Güneydoğu Asya Anlaşması Örgütü (SEATO) kuruldu. Güney Kore ve Tayvan'la da ikili anlaşmalar imzalandı. SEATO'nun kuruluşuyla Asya-Pasifik bölgesinde SSCB ve ÇHC'nin(Çin Halk Cumhuriyeti) “çevrelenmesi” tamamlanmıştır(Oran,2002: 563).

1.1.3.2.Bağdat Paktının Kuruluşu

Dugles'in raporunda ki ikinci maddedeki örgüt olarak düşünülen örgüt hem bir Müslüman örgüt olmalıydı hem de batı'ya yakın olmalıydı. Bunun için ilk olarak ABD ve Pakistan arasında 28 Aralık 1923'te Teknik ve Ekonomik Yardım Anlaşması, ardından 19 Mayıs 1954'ta Savunma için Yardım Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalara paralel olarak Nisan 1954'te Pakistan ile Türkiye arasında Dostluk ve Güvenlik işbirliği Anlaşması imzalanmıştır. ABD, örgüte liderlik yapacak ülke olarak laik ve demokratik Türkiye'yi görmekteydi. Türkiye bu anlaşmadan sonra diğer Arap devletlerine anlaşmaya katılmaları için çağrıda bulunmuştur. Bu antlaşma her ne kadar diğer Arap devletlerinin katılımına açık olsa da Arap devletleri, bu işbirliği anlaşmasını Batılı devletlerin yeni bir oyunu olarak gördüklerinden Pakt'a katılmadılar. Sadece Irak bu anlaşmaya sıcak bakmış ve 1954'ün sonlarına doğru iki ülke arasında görüşmeler başlamıştır. 12 Ocak 1955'te yayınlanan Türk-İrak deklarasyonunda ortak bir güvenlik anlaşması yapılması konusunda görüş birliğine varıldığı açıklanmıştır. Ancak anlaşmanın imzalanması Şubat ayını bulmuştur. Bu gecikmede Mısır'ın başlattığı muhalefet kampanyası etkili

olmuştur. Çünkü Mısır'da kendi liderliğinde Arap liginin devam ettirmek istemektedir.

Türkiye ve Irak arasında anlaşma 24 Şubat 1955'te imzalanabilmiştir. Daha sonra bu pakta İngiltere, Pakistan ve İran'da katılmış ve paktın adı Bağdat Paktı olmuştur. Ancak bu paktın kurulması Ortadoğu'da kutuplaşmaya neden olmuştur. Pakta üye olan Türkiye, İran, Irak ve Pakistan blokunun karşısında pakta cephe alan Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen bloğu. Böylece Araplar arasında parçalanma yaşanmış buda ABD'den çok Sovyetlerin işine gelmiştir. Çünkü Mısır ve Suriye Sovyetler Birliği'ne yönelmeye başlamışlardır. Mısır'da Nasır'ın iktidara gelişinden sonra Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklaması Batı'nın uygulamaya koymak istediği politikaların anlamsızlaşmasına neden olmuştur. Çünkü uygulamaya koymaya çalıştıkları her projenin önemli bir ayağı Türkiye'ye diğeri ise Süveyş kanalına basmaktaydı.

ABD paktın üyesi olmamasına rağmen, pakta desteklediğini bildirdi ve paktın faaliyetlerine katkıda bulundu. 29 Kasım 1956'da toplanan Bağdat Paktı doruğunda, üye devletlerin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı girişilecek bir saldırının kendisine karşı düşmanca bir hareket olarak değerlendireceğini açıklamıştır. Böylece SSCB'nin doğrudan olmasa da, Mısır ve Suriye üzerinden, dolaylı olarak bölgede dengeleri değiştirmesinin önüne geçmek istemiştir. Bu açıklama paktın üyeleri tarafından hoş karşılanmış ancak İngiltere'yi memnun etmemiştir. İngiltere, Doktrinin ilanıyla bölgedeki liderliğin ABD'ye geçtiğinin farkına varmıştır(Oran,2002: 568).

1.1.4. Carter Doktrini

İki doktrin arasında kalan dönemde ABD-SSCB ilişkiler Detant(yumuşama) dönemine girmiştir. Bu dönemde Vietnam'dan çıkamayan ABD'nin başına Başkan Nixon geçmiştir. Başkan Nixon ve Ulusal Güvenlik danışmanı ki daha sonradan Dışişleri Bakanı olacak Henry Kissinger'a göre ABD tek

başına dünya jandarmalığı pozisyonundan tedrici bir geri çekilmeyi gerçekleştirecek, evrensel hegomanya arayışını ve emperyalist politikalarını, bölgesel aktörlerle gerçekleştirecekti. Aslında bunun temel nedeni de Nixon'un göreve geldikten sonra Vietnam savaşını getirdiği ağır ekonomik toplumsal baskının da etkisiyle, ABD'nin Ortadoğu politikasından vazgeçmesidir. Nixon, 18 Şubat 1970 yılında Kongreye verdiği raporunda *"II: Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu yapının sona erdiğini, yeni dönemin gereklerini karşılayacak bir dış politikanın oluşturulmasının gerekli olduğunu ve bunun kalıcı bir barışın egemen olduğu yeni bir yapının oluşturulmasına fırsat vereceğini, özellikle dost ve müttefik ülkelerin, gerekli yükü ve sorumluluğu üstlenmeleri gerektiği"*...nin ifade etmektedir(Pehlivanoğlu, 2004:275).

Nixon'un, Ağustos 1974'de, Watergate skandalına adı karışması sebebiyle, başkanlıktan istifa etmesinden sonrada bu politika Başkan Ford tarafından devam ettirildi(Gerger,2006: 365). Ford-Kissinger dış politikasının özü, ABD açısından yumuşamanın ve SSCB ile ilişkilerin önceliğe sahip olduğu anlayışı idi. Bu anlayışa göre, temelde hala *"iki kutuplu"* niteliğini sürdüren ve kitlesel ölüm gözdağının gerçek bir tehlike olduğu dönemde, insan haklarının SSCB'nin içişlerine karışma pahasına savunulması doğru değildir (Bostanoğlu, 1999:279–280).

Carter'in başkanlık döneminde bu anlayış terk edilmiştir. Carter yönetimine göre, SSCB'ye yumuşama döneminde çok taviz vermişti. Carter-Vince-Brezinski üçlüsü eski yönetimin dış politikasını temelde sürdürmüştü de bazı önemli değerlendirme ve uygulamada farklılıklar bulunmaktadır.

Bu dönemdeki ABD dış politikasının kaynağı, iki önemli Başkanlık bildirisidir: Bunlar 1977 tarihli Başkanlık Teftiş Tezkeresi (Presidential Review Memorandum-PRM-10) ile 1978 tarihli PD-18 (Presidential Declaration).

PRM-10: Bu memorandum'da açıklandığı biçimiyle Amerikan-Sovyet ilişkilerinde iki dönem birbirinden kesin bir biçimde ayırt edilmelidir. 1945–1965 döneminde ABD hemen hemen her alanda Sovyetler Birliği'ne karşı tam bir

üstünlüğe sahipti. 1965 sonrası döneminde ise, Sovyetler Birliği en azından askeri strateji açısından dengeyi sağlamış ve hatta Avrupa'da üstünlüğü eline geçirmeye başlamıştır. Amerikan yönetimine göre bu dönemde, Amerika'nın gücünün öğeleri daha geniş bir biçimde değerlendirilmelidir. Stratejik denge bir yana bırakılırsa ABD, ekonomik, teknolojik, siyasal kararlılık ve siyasal etki alanlarında hala büyük bir üstünlüğe sahiptir. İşte, bu üstünlük, Sovyetler Birliği'nden gerek askeri, gerekse siyasal alanda ödün koparmak için kullanılmalıydı(Sander,2000: 103-104).

1979 yılında İran'daki İslam devrimi ve aynı yıl Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali, ABD'nin Ortadoğu'ya daha fazla müdahale etmesini gerektirdi, çünkü bu iki gelişme, bölgedeki güç dengesini Sovyetler Birliği'nin lehine değiştiriyordu. Bunun ardından, ABD, bölgedeki politikasını değiştirdi ve 1980'de Carter Doktrini'ni benimsedi. Dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter, 23 Ocak 1980'de ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmada ABD'nin bu yeni politikasını ayrıntılı olarak açıkladı. Konuşmasında herhangi bir yabancı gücün bölgede nüfuz kazanmak amacıyla yapacağı tüm girişimlerin ABD'nin stratejik çıkarlarına karşı tehdit sayılacağını, böyle bir durumda askeri güç kullanımı da dahil her türlü tedbiri alacaklarını ilan etti. ABD'nin Ortadoğu politikasının bir parçası olarak Hızlı İntikal Gücü(RDF-Rapid Deployment Force) kuruldu (Kona, 2003: 19).

PD-18: Başkan Carter bu bildiriyle, ABD'nin Doğu Asya, Ortadoğu, Afrika Boynuzu ve Basra Körfezi'nde önemli tarihsel sorumlulukları bulunduğunu belirtmekte ve bu sorumluluğun yerine getirilebilmesi için, her yerde ve her zaman kullanılabilir kaynak kuvvetlerin geliştirilmesini istemektedir. Bunun için de, Amerikan kuvvetlerinin oynaklığı geliştirilmeli ve geleneksel (klasik) kuvvetlerin arttırılması yoluna gidilmelidir. Çünkü Başkan'ın düşüncesine göre, Sovyet-Amerikan ilişkilerinin bu ikinci döneminde yalnız çekirdek güçlü silah üstünlüğüne güvenilemez. İşte, bu temel görüşlerin ve Amerikan dış politika davranışlarının çözümlenmesinin ışığı altında, Amerikan yöneticilerinin üç çizgili bir savunma sistemi kurma peşinde oldukları ortaya çıkmaktadır.

1. Güçlendirilmiş NATO Çizgisi: Bu çizgi, Ç.H.C.'nin doğuda Sovyetler Birliği'ni tehdidi ile /birlikte düşünülürse, Sovyetleri biri batı öteki doğuda olmak üzere iki cepheden baskı altında bulunduracaktır.

2. Orta Savunma Çizgisi: Kuzeybatı Afrika'da Fas'tan başlayıp Tunus, Mısır, İsrail, Suudi Arabistan ve 1979 başında yitirilmiş bulunan İran'dan geçerek Hindistan'da biten bu çizginin iki amacı vardır: Bir yandan, Batı bağlaşmasının şiddetle gereksinme duyduğu petrol yolları ve Ortadoğu'yu güvenlik altına almak, öte yandan, Kuzey Akdeniz'de istenmeyen askeri ve siyasal gelişmelere karşı (Türkiye'nin NATO'dan ayrılması, İspanya, Portekiz ve İtalya'da komünistlerin iktidara gelmeleri gibi) “*alternatif bir güç çizgisi*” oluşturmaktadır.

3. Güney Savunma Çizgisi: Somali'de başlayan bu çizgi, Suudi Arabistan, Hint Okyanusu filosu, Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda ve Japonya'dan geçip Pasifik'teki 7. filo ile bitmektedir. Bu çizginin batı kanadının amacı, Sovyetler Birliği'nin Kızıldeniz'in güney girişinde Etiyopya, Güney Yemen ve Sovyet Hint Okyanusu filosuyla kazandığı üstünlüğü dengelemektir. Doğu kanadının amacı ise, olası Hindicini gelişmelerini sağlam bir “*kordon*” altına almaktır. Batı kanadının son Ortadoğu gelişmelerinden sonra kazandığı bir başka işlev de İran'daki olası olaylara karışma olanağını saklı tutmaktır(Sander,2000: 68).

PD-18 kapsamında 1978 yılından itibaren Türkiye’de Çevik Güç olarak adlandırılan bir Acil Müdahale Gücü (Rapid Deployment Joint Task Force) oluşturulmasına geçildi. Amerika’da bölge koşullarına benzeyen yerlerde, Kaliforniya’da Nevada çölünde askeri birlikler yetiştirildi. Daha sonra 1983’de Reagan yönetimi, Merkezi Komutanlığı(Central Command-CENTCOM) ihdas ederek bu gücü birleşik komuta altına aldı. Ancak doktrinin temel sorunu ABD’nin bölgeden olan uzaklığıydı. Amerikan güçlerinin, silahlarının, uçaklarının konuşlandırılabilmesi ya da ikmal yapabileceği üsler gerekmekteydi. İkinci olarak müdahalelere olası bir Sovyet müdahalesi karşısında Amerika’nın, özellikle NATO müttefiklerinden yardım görmesi gerekiyordu. Bunun için NATO’nun

sorumluluk alanının, Ortadoğu'ya da içine alacak biçimde genişletilmesi zorunlu olmaktadır. Üçüncü olarak müttefiklerinin silahlı kuvvetleriyle eşgüdümlü operasyonların düzenlenebilmesi için, politik sorunlar yaratabilecek, toplumsal tepkiler doğurabilecek ortak harekâtların, eğitim manevralarının yapılması ihtiyacı doğmuştu. Bu sorunlara yanıt olarak İsrail, Bahreyn, Mısır, Umman, Somali, Pakistan'la ortak askeri manevralar ve anlaşmalar yapılmıştır.

1.1.5. Reagan'lı Yıllar

Reagan yönetimi daha göreve geldiği ilk zamanlarda Sovyetler Birliği'ni “*şer imparatorluğu*” ilan ederek kendi dönemi ile ilgili ipuçlarını vermiş ve aynı şekilde Nixon ve Carter'ın Sovyet liderleri ile kurmaya çalıştığı “*havuç sopa*” ilişkisinde, daha çok “*sopa*” yı tercih etmiştir. Reagan yönetiminin perspektifinden, böyle bir politika değişikliğinin ardında yatan neden Amerika'nın askeri gücünün yeniden inşa etmek yatıyordu ve bu yenilemenin 5 yıllık maliyetini 1.6 trilyon dolar olarak açıklıyordu. Amerika'nın stratejik güçlerinde (nükleer silahlar, nükleer denizaltılar, kıtalararası balistik füzeler) yenilenme ABD-SSCB arasında “*bir incinebilirlik penceresi*” (a window of vulnerability) açması bakımından son derece önemliydi. Reagan'a göre bu yeni silahlar olmadan Sovyet nükleer güçleri Amerika ve müttefikleri için tehdit ve yıldırma unsuruydu. Reagan yönetimi aynı zamanda Amerikan silah kontrol politikalarını da değiştirmiştir. Yukarıda bahsedilen Sovyetlere karşı “*sopa*” stratejisinin görülen en önemli sembolü ise Strategic Defense Initiative (SDI) yani “*Yıldız Savaşları*” (Star Wars) dır. 1983'te ABD için Sovyet stratejik füzelerini daha ABD ve müttefiklerinin topraklarına ulaşmadan durdurabilecek bir sistem geliştirilmesinden bahsediliyordu. SDI programı taraftarlarına göre, son derece rahatsız edici bu nükleer çağ için bir çözüm yoluydu. Karşı olanlara göre ise tehlikeli ve ABD-Sovyetler arasında yeni bir silahlanma yarışını başlatabilirdi (Hastedt, 2000:60).

Reagan yönetimi Avrupa tarafından da memnuniyetle karşılanmıyordu. Bunun ilk belirtileri, Reagan yönetiminin Sovyetlere doğal gaz boru hattı teknolojisi

satmakla ilgili ambargo uygulamak isteyince ortaya çıkmıştır. Avrupa'daki müttefikleri ile ABD'nin arasındaki diğer bir problem de Intermediate Nuclear Force (INF) Treaty görüşmeleri etrafında ortaya çıkmıştır. Ne var ki, bu sorunun kökleri Carter yönetimine kadar dayanmaktaydı. Sovyetlerin SS-20 geliştirmesine bir cevap verilmesi gerektiğini savunuyordu. Çünkü bu Avrupa'daki güç dengesini tehdit edebilirdi. Burada iki seçenek vardı, birincisi konuşarak Sovyetleri bundan vazgeçirmek, ikincisi ise buna alternatif başka bir sistem geliştirerek karşı koymak. Amerika'nın Sovyetlere karşı saldırgan/savaşçı tutumu Avrupa'yı korkutuyor ve iki süper güç arasında nükleer bir meydan okumaya varacağından korkuluyordu. 1981'de Reagan yönetimi bu endişeler doğrultusunda INFT görüşmelerinde “*zero option*” (sıfır seçenek) önerdi. Sovyetlerin hali hazırda ürettikleri SS-20'leri yok etmesi şartıyla ABD de Pershing II ve cruise füzelerinden vazgeçecekti. Sovyetler bunu reddetti ve bir anlaşmaya varılamadı. 1985'e kadar da INFT çerçevesinde yeni bir görüşme olmadı. Ancak Reagan yönetiminin bir sürprizi olarak 1987'de Gorbaçov ile INFT Anlaşması Washington D.C. Zirve Konferansında imzalandı. Reagan ve Gorbaçov zirve konferanslarının düzenli partnerleri haline gelmişlerdi. Reagan yönetiminin son 4 yılında 5 kez görüşmüşlerdi (Hastedt, 2000:61).

Reagan yönetimi üçüncü dünya ülkeleri ile ilgili olarak da Amerika'nın dış politikasını yeniden yönlendirdi. Carter bu problemlerle bölgesel bağlamda ilgilenirken, Reagan bununla yayılcı Sovyet politikaları bağlamında ilgilenmeyi tercih etti. Yoğunlaştığı nokta ise Orta Amerika'da sivil savaşın olduğu El Salvador'du ki bu kitaplara “*komünist saldırı*” olarak geçecekti. Reagan yönetimi problemin sol isyancı güçlere destek veren Rus ve Küba askeri desteği kaynaklı olduğunu savunuyordu. CIA Sandinistlere karşı Kontra olarak bilinen gruba destek vererek sorunu çözme yoluna gitti. Silahlarını modernize etti vs. Kontralara destek, Reagan yönetiminin dış politikasının tartışmalı bir unsuru haline geldi ve 1984'te tüm fonlar kesildi. Burada önemli bir sorun da onların insan hakları çerçevesinde nasıl yargılanacağı idi. Sonuçta bir çok insanı öldürmüşlerdi. Ancak Reagan 1983'te bir konuşmasında onlarla ilgili “*özgürlük savaşçısı*” (freedom fighters) benzetmesini yapıyordu. Reagan yönetimi amacının Sandinist yönetimini devirmek olmadığını,

Orta Amerika'daki isyancı güçlere desteğin kesilerek uluslararası hukuk çerçevesinde hareket etmelerini sağlamak olduğunu savunuyordu. Reagan yönetimi tüm eleştirilere rağmen Kontralara desteğini kesmek istemiyordu hatta onların İran-Kontra skandalındaki askeri başarısızlıklarına rağmen. Reagan yönetimi anti-Amerikan terörist faaliyetlerin ardında İran'ın (Ayetullah Humeyni) olduğunu düşünüyor ve bu hükümetin sonunun terörün de sonu olur diye düşünüyordu. Reagan yönetimini Kontralara desteği *Reagan Doktrini*¹ olarak bilinen stratejisinin bir parçasıydı ve Amerika'yı containment politikasının ötesine geçirmek ve komünist hükümetleri devirmek isteyen gruplara destek vermek amacıyla dizayn edilmişti. Orta Amerika'ya ek olarak, Reagan Doktrini Amerika'nın Afganistan politikası için de iyi bir kanıtı (Hastedt, 2000:62-63).

Reagan'ın dış politikasını değerlendiren Micheal Mandelbaum onu "*şanslı başkan*" olarak nitelendiriyordu. Reagan'ın ABD dış politikasındaki başarısında kendi payının çok az olduğunu düşünüyordu. Başarısının en önemli nedeni dış güçler, Reagan'a karşı olanlar ve iyi zamanlamadır. Sovyetlerin bir liderlik krizi yaşaması, ekonomisinin kötüye gitmesi, silah kontrol anlaşmaları ile sınırlandırılması, Ortadoğu da Carter'ın Camp David anlaşmalarına bağlı olarak sakindi ve petrol pazarı Batının lehineydi. Tüm bunlar yanlış adımları minimize etmiş ve Reagan'ın statükocu politikasını mümkün kılmıştır. Robert Tucker'a göre Reagan şanslı olabilirdi ancak dış politika önceliklerini çok akıllıca belirlemişti. Düşüşte olan Amerikan gücünü tersine çevirerek ve dünya politikasındaki gücünün güvenilirliğini yeniden sağlamayı başarmış ve Sovyet yayılmacılığını durdurmuştur (Hastedt, 2000:65). *Reagan'ın işbaşına geldiğinde uyguladığı ekonomik politikalar, Realist tek yanlılık (unilateralism) kavramına tamamen uymaktadır. ABD, öteki ülkeleri Amerikan ekonomik nüfuzuna açacak politikalar uygulamaktan*

¹ Reagan Doktrini (1985): Başkan Ronald Reagan'ın 1985'teki yıllık konuşmasında açıkladığı doktrine göre ABD anti-komünist devrim ve ayaklanmalara destek verecekti. Reagan'a göre bu desteğin üç nedeni vardı:1)Devrimciler tiranlığa son vermek için savaşıyorlardı;2)Eğer yardım edilmezse bu ülkeler SSCB'nin denetimi altına girebilirdi;3) Özgürlüğü savunmak bir Amerikan geleneğiydi. Reagan Doktrini Afganistan, Angola, Kamboçya ve Nikaragua'da uygulandı.

çekinmemiştir. “Reaganomics”² ile kapitalin karşılıklı nüfuzunu hızlandırarak, piyasaları liberalize ederek ve ABD ile diğer ülkelere arsında makro ekonomik politika üretme koşullarını karşılıklı bağımlılığa dayandırmak yoluyla uluslararasılaştırma yönündeki güçleri harekete geçirmiş, Amerikan ekonomisinin global politik ekonomiyle entegrasyonunu da denetimine almıştır (Bostanoğlu, 1999:287).

70’lerde yaşanan gerilemenin ardından Reagan, Amerika’ya, dünyada en büyük önder olduğu inancını tekrar kazandırması ve politikaları sayesinde aktörlüğü sırasında bile elde edemediği bir popülerite kanmasına yol açmıştır. Reagan ABD’nin ekonomik gücünün çöktüğüne hiçbir zaman inanmamıştır. Realistler bir yandan gücü sadece maddi kaynaklara indirgeyerek diğer yandan bu gücü devlet birimi çerçevesinde yorumlaşmışlardır. Reagan ise daha çok gücün kaynaklarının dağılımından çok nasıl harekete geçirilebileceği ve yapısal özellikleri üzerinde durmuştur (Bostanoğlu, 1999: 291) .

Sonuç olarak Reagan yönetimi Amerikan dış politikasının özünde ve uygulanış biçimde politikaların sürekliliği ilkesinden sapmamak koşuluyla bazı temel değişiklikler yaratmıştır. Vietnam sonrası içe dönük psikolojisinin ardından, dışa dönük ve cesur bir Amerika ortaya çıkması, Vietnam ve Watergate’in içteki izlerini silmek Ford ve Carter’ın başarısı olurken, dışta ABD’nin eski global gücüne kavuşması da Reagan’ın politik zaferi olmuştur. Reagan’ın dünya politikasının temeli dünyanın neresinde uygulanırsa uygulansın, SSCB ve komünizm karşıtı olmuştur. Silahsızlanmadan, Orta Amerika politikasına kadar, her alanda stratejisini Sovyetlerin gücünü ve yayılmasını bastırmak üzerine kurmuştur. Reagan döneminden miras kalan antikomünizme destek ve Amerika’nın uzay gücünün olduğundan daha etkin gösterilmek ve SSCB’yi askeri harcamalarını arttırmaya zorlayarak ekonomik açıdan zorlamayı öngören ve Yıldız Savaşları olarak bilinen SDI’dir.

² Reaganomics bir anlamda ABD gücünün inişe geçtiğini tartışmasız reddeden bir politikadır.

Ronald Reagan'dan sonraki başkan George Bush mizaç ve tecrübe itibarıyla ile tamamen zıt kutuptaydı. Reagan'ın dünya olayları ile ilgili küçük tecrübesine karşın George Bush CIA Direktörü olarak, Çin Büyükelçisi ve BM Büyükelçisi olarak görev yapmış pragmatik bir kişilikti.

İlk olarak Reagan'ın Orta Amerika politikası ile meşgul olmaya başladı ve Nikaragua'da ekonomik ve diplomatik yollarla barışçı bir değişim getirmeye çalıştı. Sandinistler uluslararası gözetimde bir seçimi kabul ederek uluslararası meşruiyet kazanmayı ve Amerika'nın yönetimlerine karşı pozisyonunu kırabileceklerini umuyorlardı (Hastedt, 2000:66). Bush Kontralara destek vererek bunu komünist hükümetin karşısında bir denge unsuru olarak hep korumuştur. Ortega'nın ABD ile iyi ilişkiler kuma çabaları sonuçsuz kalmıştı. Seçimleri muhalif aday Violetta Barrios de Chamoro Amerika'nın beklentilerini alt üst ederek kazanmış, Ortega da ABD'yi şaşırtarak iktidarı Chamoro'ya devretmiştir (Bostanoğlu, 1999:300).

Reagan ayrıca stratejik silahların kontrolü konusunda bitmemiş bir iş bırakmıştı. Carter karşıtı kampanyası boyunca, Reagan SALT'ı ölümcül bir hata olarak değerlendirmişti. 1981'de Reagan yönetimi Sovyetlerle silah kontrol görüşmelerini tekrar açtığında, START'ı (Strategic Arms Reduction Talks) tekrar vaftiz etmişlerdi. 1991 Temmuz'unda Bush ve Gorbaçov arasında START I, 1992'de Yeltsin ve Bush arasında START II imzalandı (Hastedt, 2000:67).

1.2. I. Körfez Savaşına Kadar Türkiye-ABD İlişkileri

Akademisyenler ve yazarlar, Türk-Amerikan ilişkilerini değişik tarihlere bölerek incelemektedirler. Baskın Oran bunu 1945–1960, 1960–1980, 1980 ve günümüz şeklinde incelerken, Nasuh Uslu ilişkileri 1947-1950,1950-1964,1964-1980, 1980 ve günümüz şeklinde değerlendirmiş. Gamze Güngürmüş Kona ise bu

sınıflandırmayı 1945–1960,1960–1980,1980–1990 ve 1990-günümüz şeklinde değerlendirmiştir.

Bu sınıflandırmalara girmeden bir genel değerlendirme yapılacak olursa Türkiye'nin Batıya karşı tutumu aslında Cumhuriyet yıllarında şekillenmeye başlamıştı. Atatürk'ün batıya yüzünü dönmesiyle başlayan ilişkiler İkinci Dünya savaşı sonrasında Türkiye'nin Batı ittifakına katılmasıyla pekişti. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte oluşan yenedünya düzeninde, Sovyet tehdidine karşı ortak güvenlik stratejilerinin uyuşması sonucunda batı bloğunda kendine yer bulmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada “Doğu” ve “Batı” olarak iki önemli blok ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği önderliğinde “Komünist ideoloji”nin yayılmacılığına karşı, ABD, Kanada, Batı ve Güney Avrupa ülkeleri ile Türkiye’den oluşan “Batı” bloğu kurulmuştur. Ortak güvenlik örgütleri olarak; “Doğu” bloğu ülkeleri tarafından “Varşova Paktı”, “Batı” bloğu ülkeleri tarafından “NATO” faaliyet göstermiştir. Kramer’e göre Türkiye Soğuk Savaş döneminde, Sovyetlerin Akdeniz ve Ortadoğu’ya yayılmasının engellenmesinde kilit rol oynamıştı (Kramer, 2001: 7). Bu dönemde Türkiye, ABD ve NATO’nun doğu kanadının ileri karakolu durumundadır. Sovyetlerin dağılmasından sonra ise stratejik önemi değişti ama azalmamıştır. Bu zaman zarfında Türkiye, Batı’yla ve Batılı kuruluşlarla entegrasyon sürecine girmiş olmaktan dolayı son derece mutluysen, ABD de, Türkiye’yle ilişkilerini yoğunlaştırmak suretiyle Sovyetler Birliği’ni kısmen kuşatabilmiş olmaktan dolayı Türkiye’den son derece memnundur (Kona,2008, www.uiportal.net).

Truman Doktrini ve 1947 anlaşması karşılıklı ilişkilerin ilk adımı olarak kabul edilmektedir. Genel bir değerlendirmeyle 1947 anlaşması bir çok yazara göre Türk-Amerikan ilişkilerinin dönüm noktasıdır. Anlaşmaya göre ABD, Türkiye’ye silah diğer askeri mühimmat, askeri uzman ve yol, liman, askeri tesis inşası için mali ve teknik destek sağlanmıştır. Mütercimler’e göre bu anlaşmayla Cumhuriyet’in kuruluşunda Kemalizm’in öz çıkış konsepti olan “Müdafaa-i Hukuk”tan (Kuva-i Milliye ruhunun somutlaştırılması) sapılmış ve sonrası gelişen olaylar (Kore’ye

asker gönderiliş, NATO'ya giriliş), hem “*tehdit unsurlarının*” hem de “*ulusal savunma stratejisinin*” tanım ve belirlenişinde Ankara merkezli değil, Brüksel ve Washington merkezci harekete tam bağımlılık getirmiştir. Bunun doğal sonucu olarak da “*harekat alanları*” Türkiye'nin belirleyeceği “*çevrede*” değil, NATO'nun saptadığı genel savunma doktrini (Topyekün Mukabele Stratejisi ile başlamış, yerini Esnek Mukabele Stratejisine bırakmıştır) çerçevesinde belirlenen ve belirlenecek olan çevresel / dış tehdit unsurlarına göre saptanmıştır(Mütercimler, 2001: www.dusun.org.tr). Nasuh Uslu bu noktada Erol Mütercimler'e katılmaktadır. Uslu'ya göre 1950'lerde Türk liderler ABD ile ittifaka o derece önem veriyorlardı ki; bütün BM kararlarında ABD ile birlikte oy kullandıkları gibi, 1955'teki bağlantısızların Bandung Konferansında Batı'nın sözcülüğünü yapmayı görev bildiler ve NATO'ya girip ABD'yle ilişkileri ittifak temeline oturtmanın maliyeti olarak Ortadoğu'da Batı'nın planlarına öncülük etmeyi göze aldılar(Uslu,2000: 376).

Ancak yinede 1945 ve 1960 yılları arasında Türkiye, en önemli ve güvenilir müttefiklerden biri olarak kalmıştır. Bu dönem, ABD'yle sıcak ve yoğun ilişkilerin yaşandığı dönem olduğundan bu iki devlet arasında herhangi olumsuz bir gelişmeden söz etmek mümkün değildir. 1947 anlaşmasından sonra ve özellikle Eisenhower doktrinin kabulünden sonra Türkiye'de, Sinop, Trabzon, Diyarbakır, Adana, Eskişehir, İzmit, İstanbul ve birçok ilde İstihbarat Toplama İstasyonları, Haberleşme Sistemleri, Erken Uyarı Radar Tesisleri, Haberleşme Tesisleri ve Depolama Tesisleri kurulmuştur.

1.2.1.Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki NATO'ya Ait Amerikan Üsleri

Soğuk savaş yıllarında Türkiye ve Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinde Amerika'ya ait istihbarat merkezleri, haberleşme merkezleri ve havaalanlarıyla birlikte deniz üsleri kurulmuştur.

1.2.1.1.İstihbarat Toplama İstasyonları

❖ Sinop: Ordu Güvenlik Ajansı'nın(Army Security Agency, ASA) personelinin görev aldığı Ulusal Güvenlik Ajansı'na (National Security Agency, NSA) bağlı olarak faaliyet gösteren bir radar gözetleme ve haberleşme tesisidir. Sovyetler Birliği'nin Karadeniz bölgesindeki hava donanma faaliyetleri ve füze test etme çalışmaları hakkında bilgi toplamak için kurulmuştur. Tesis 1955'te kurulmuş ve Sovyetler Birliği'nin çökmesinden bir süre sonra işlevini yitirdiği için Türkiye'ye devredilmiştir(Hürriyet, 2005).

Tablo I: Sinop'taki Radar Gözetleme ve Haberleşme Tesisi

Kaynak: www.gwu.edu

❖ NSA'ye bağlı bulunan Amerikan Hava Gücü Güvenlik Servisinin Samsun, Karamürsel ve Diyarbakır radar istasyonları: Samsun'daki radar istasyonu 1955 yılında faaliyete geçirilmiştir. Amerikan Hava Gücü Güvenlik Servisinin (U.S. Air Force Security Service, USAFSS) personelinin görev aldığı ve NSA'ye bağlı olarak Sinop'la ilişki içinde faaliyet gösteren bir haberleşme tesisidir. Karamürsel'deki tesis Batı Karadeniz bölgesinde ve boğazları çevreleyen bölgede Sovyet donanmasının gerçekleştirdiği faaliyetleri takip eden bir haberleşme ve gözetleme tesisiydi. Diyarbakır'da da bir radar ve istihbarat istasyonu vardı. Bu

merkez yakınındaki Piriçlık hava üssünde bulunan uzun menzilli radar sistemi de yine Rusya ve Ortadoğu askeri ve füze tesis aktivitelerini izliyor.

Tablo II: Samsun'daki Bulunan Radar Üssü

Kaynak: www.freedomministries.com

❖ Ankara yakınındaki Belbaşı'nda bulunan sismograf istasyonunun görevi ise, bölgedeki nükleer test çalışmalarını izlemektir. Bu merkezdeki istihbarat çalışmaları da Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) elemanlarınca yapılıyor(Durukan, 2002:27).

1.2.1.2.Amerikan Savunma Haberleşme Sistemi Terminalleri (Defence Communication System, DSC)

Türkiye'nin Avrupa kesiminde 5, Ankara'da 5, İzmit'te 13, İzmir'de 3, Diyarbakır'da 7, İncirlik'te 2, Malatya'da 3,Samsun'da 1 ve Sinop'ta 1 tane olmak üzere toplam 40 adet haberleşme terminali bulunuyordu(Uslu, 2000: 206).

1.2.1.3. Hava Üsleri ve İstasyonlar

❖ İncirlik Hava Üssü: İncirlik hava üssü İspanya'daki Torrofen Hava Üssünde ve İtalya'da ki Avaino Hava Üssünde bulunan Amerikan Hava Kuvvetleri Avrupa (U.A. Air Force Europe, USAFE) birliklerine bağlı bir üstü. İncirlik'te ki Amerikan savaş uçaklarının görevi bölgede bir çatışma olması halinde taktik nükleer saldırıda bulunma yeteneğine sahip, Doğu Akdeniz'de en ileri noktada konuşlandırılmış uçaklardı(Uslu,2000: 207). Şuanda yönetimi ve denetimi Türk Silahlı Kuvvetleri'nde (TSK) olan, NATO'nun önemli bölgesel bir depo üssüdür. Adana'ya 10 km uzakta bulunan üs, Akdeniz'e 56 km uzaklıktadır. Türk Hava Kuvvetleri 10. Ana jet üssü ve Amerikan hava kuvvetleri 39. Ana jet üssü burada görev yapmaktadır.

Tablo III: İncirlik Hava Üssü

Kaynak: www.wikipedia.com

❖ Karamürsel Hava Üssü:

❖ Ankara Hava İstasyonu: Türkiye'ye Yardım için Ortak Amerikan Askeri Misyonu'nun (Joint U.S. Military Mission for Aid to Turkey : JUSMMATT) ve Amerikan Lojistik Grubu'nun (U.S. Logistic Grup: TUSLOG) askerlerini barındırmaktaydı(www.merhabaturkey.com).

❖ İzmir Hava Üssü İzmir'in 17 km kuzey batısında Çiğli'de bulunan Avrupa'daki Amerikan hava kuvvetleri'ne (USAFE) bağlıdır. 42 uçak ve 300 asker-personel bulunan üste I-HAWK ve Roland füze sistemleri konuşlandırılmıştır. İzmir Hava Üssü NATO'nun Türkiye'deki en eski üssü olmakla beraber, son yıllarda önem kazanmıştır. 11 Ağustos 2004'de LANDSOUTHEAST karargâhı Napoli'den İzmir'e taşınmış, 1 Ocak 2006'da da Amerikan 16. hava filosu, Almanya'nın Ramstein hava üssünden alınarak buraya yerleştirilmiştir (www.afsouth.nato.int).

❖ Şile üssü: Stinger füzelerinin fırlatılması için uluslararası standartlarda bir atış alanıdır.

❖ Konya 3. Ana Jet Üs Komutanlığı: Irak savaşı sürecinde NATO tarafından getirilen AWACS'lar burada üslenmiştir.

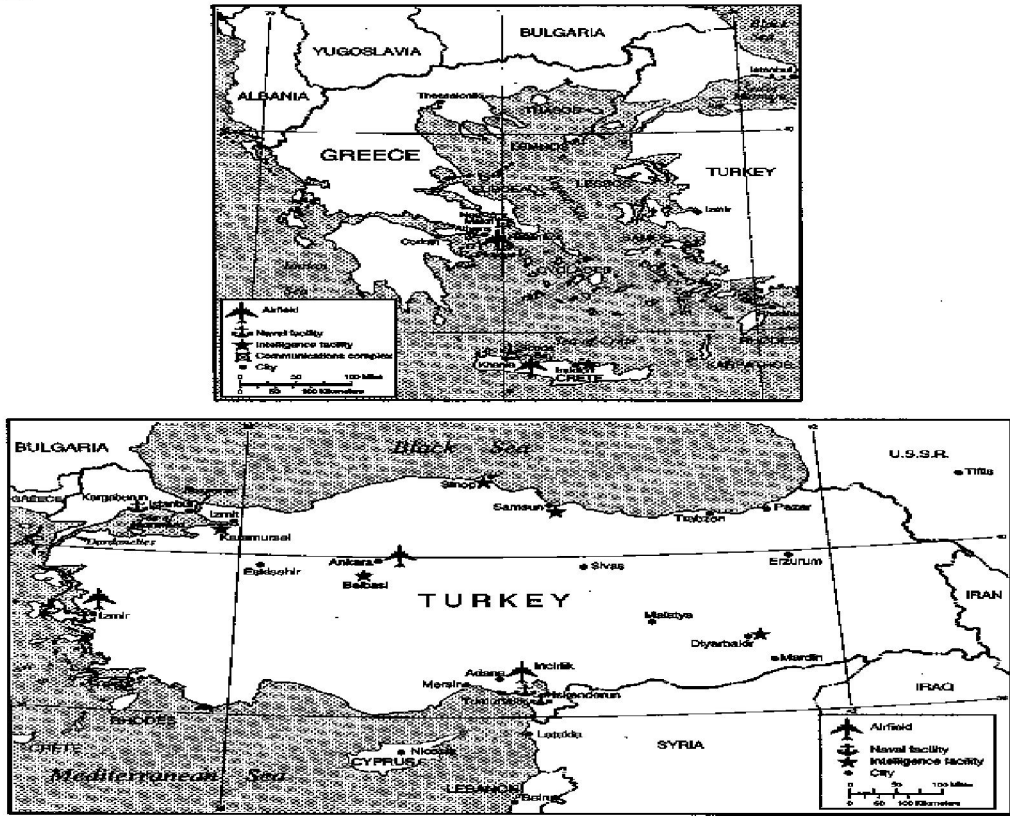
❖ Balıkesir 9. Hava Jet Üssü: Bu üsde 6 adet "vault" denilen füze rampası bulunmaktadır.

❖ Muğla Aksaz Deniz Üssü:

❖ Ankara-Ahlatlıbel, Amasya-Merzifon, Bartın, Çanakkale, Diyarbakır-Pirinçlik, Eskişehir, İzmir-Bornova, İzmit, Kütahya, Lüleburgaz, Sivas-Şarkışla, İskenderun, Ordu-Perşembe, Rize-Pazar, Erzurum, ve Mardin'de NATO'ya bağlı Birleştirilmiş Hava Harekat Merkezleri (CAOC6) bulunmaktadır.

Bu üslerden şuanda İncirlik, İzmir, Konya, Balıkesir, Muğla ve son saydığımız illerdeki üsler halen görevini yerine getirmektedirler.

Tablo IV: Amerika'nın Yunanistan ve Türkiye'de ki Havaalanları
Deniz Tesisleri ve Haberleşme Tesisleri

Kaynak: www.ndu.edu

Bu üslerden popüler olan İncirlik üssü günümüz dışında da aktif olarak kullanılmıştır. ABD'nin, 15 Temmuz 1958'de Lübnan'a gerçekleştirdiği çıkarmada Amerikalılar İncirlik üssünü haber vermeden kullanmışlardı. Türk yetkililer bunu öğrendikten sonra ABD'ye destek vermekten kaçınmamıştır(Uslu,2000: 376).

1960 ve 1980 yılları arasında Türk-Amerikan ilişkilerinin, 1945 ve 1960 arasında ulaşılan düzeyi koruyamadığı ileri sürülebilir. 1960'ların Türk dış politikasında NATO hala temel taş niteliğinde kalsa da, Soğuk Savaş sürecinde yumuşama yaratan 1960'ların "*Barış İçinde Birlikte Yaşama*" ve 1970'lerin "*detant*" süreçleri, Türkiye'nin ABD'ye yönelik politikalarında olumsuz rol

oynamıştır(TÜSİAD, 2002: 6). İlişkilerdeki bu gerilemenin nedenleri çok çeşitlidir. Öncelikle, uluslararası sistemde meydana gelen yumuşamanın sonucunda her iki devlet de Sovyetler Birliği'yle siyasal ilişkiler kurabilmişti. Türkiye, Sovyetler Birliği hakkındaki kuşkularını yavaş yavaş terk ederken, ABD de, Nixon Doktriniyle birlikte Sovyetler Birliği ile uluslararası güvenlik konusunda işbirliğine başlamıştı. 1962 yılında Türkiye'de rahatsızlığa yol açan, Küba'daki Rus füzelerinin kaldırılması karşılığında Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesi teklifi (Sander, 1979: 209-225) ve Sovyetler Birliği ile gergin olan ilişkileri yumuşatmaya yönelik diğer başka girişimler, tüm bunlar Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Buna ek olarak, Sovyetlerin siyasal davranışlarındaki olumlu değişimler de sıkı iki kutuplu sistemin yumuşamasında etkili olmuştur.

Ancak, ABD ile ilişkiler 1960'lardan sonra Kıbrıs sorununa ilişkin Amerikan tutumu nedeniyle şiddetli sarsıntıya uğramıştır. ABD Kıbrıs'la ilgili sorunları, iki önemli NATO üyesi ülke arasındaki ciddi bir engel olarak görmüş ve Türkiye ile Yunanistan arasında büyük bir ihtilafa yol açabilecek herhangi bir problemin, NATO'nun Balkanlar ve Orta Doğu'daki ve özellikle de Sovyetler Birliği'ne ilişkin güvenlik sorumluluklarını zarara uğratabileceğini savunmuştur. Bu nedenle, ABD Kıbrıs sorununu ikili anlaşmaların dışında, herhangi bir çatışma veya savaş yoluyla çözüm girişimlerinin karşısında olmuştur. ABD'nin güvenlikle ilgili çıkarlarının yanında Yunan lobisinin faaliyetleri (Yunan asıllı Amerikalıların ABD Kongresi ve Başkan'ı etkileme faaliyetleri) de, 1950'lerin ortalarından bu yana ABD'nin Kıbrıs'a yönelik politikası üzerinde etkili olmuştur. Yunan Lobisi 1963-64 Kıbrıs krizinde Başkan Johnson üzerinde etkili olurken, Yunanlı Amerikalılar da 1974 Kıbrıs krizi sırasında ABD Kongresinde başarılı biçimde lobi faaliyeti yürütmüşlerdir. (Bölükbaşı, 1992: 66) 1964 yılında, Türk yetkililer adaya barış götürmek amacıyla Kıbrıs'a birlikler göndermeye karar verdiğinde, ABD yönetimi 1964 Haziran'ında ABD Başkanı Lyndon Johnson tarafından gönderilen mektupla Türkiye'ye olan muhalefetini açıkça göstermiştir. Başkan Johnson mektubunda Türkiye'nin gerçekleştireceği bir askeri saldırının doğrudan Sovyet müdahalesi sonucunu doğurabileceği fikrini savunmuş ve Türkiye'nin bu saldırıda ABD'nin

verdiği askeri araç-gereci kullanması durumunda ABD yönetiminin buna engel olabileceğini ifade etmiştir.

Johnson mektubundan sonra Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler zayıflamaya başlamış hatta olumsuz bir yapıya bürünmüştür. 1965’de Türkiye Çok Taraflı Nükleer Güç (Multi Lateral Force-MLF) Projesine katılmayı reddetmiştir. Aynı yıl, Türkiye NATO’dan kendisine verilen askeri yardımın yetersizliğinden şikâyet ederek NATO’daki askeri gücünü artırmayı kabul etmemiştir. U-2 uçuşlarını yasaklamış, Amerikan personeline uygulanan görev belgesi süresinde değişiklik yapmış, İncirlik üssünün NATO dışı amaçlar için kullanılmasına izin vermemiştir(Uslu, 2000:378). Üstelik, Türkiye Vietnam’da kuvvet kullanmayı doğru bulmadığını bildirerek ABD’nin Vietnam Savaşı’yla olan ilişkisini eleştirmiştir. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, Türkiye’deki Amerikan üsleri ve ortak savunma tesisleri 1968 ve 1969 yıllarında Türkiye tarafından yeniden düzenlenmiştir. Bu yeniden düzenleme neticesinde, ABD’nin bu üsler ve tesisler sayesinde Türkiye’deki sınırsız faaliyetlerine kısıtlama getirilmiştir. Ayrıca, Türkiye ABD’yi Türkiye’deki Amerikan personelinin sayısını azaltmaya zorlamıştır. Bundan başka, Başbakan Bülent Ecevit liderliğindeki koalisyon hükümeti, 1974 yılında Türkiye’de haşhaş ekim yasağını kaldırmıştır. Ancak, ABD’nin Türkiye’ye sunduğu mali yardım miktarını 1968’den sonra giderek azaltması, Türkiye’nin hiç beklemediği bir cezalandırma olarak ortaya çıkmıştır.

Bu girişimlerle Türkiye, iç işlerine müdahalede bulunan ABD politikalarına karşı direnebileceğini ispatlarken; ABD de Türkiye üzerindeki gücünü ve etkisini vurgulamak istemiştir. Bu kısır döngü 1974 Kıbrıs krizine kadar devam etmiştir. Bu nedenle, uluslararası siyasal sistemdeki değişikliklerin ve 1964’deki Kıbrıs krizinin; 1964 ve 1974 yılları arasındaki Türk-Amerikan ilişkilerinin belirleyicileri olduğu iddia edilebilir. (Sönmezoğlu, 1995:29-84)

1974 yılı sonrası, Türk-Amerikan ilişkileri açısından daha da karmaşıktır. Türkiye’nin Kıbrıs’ta gerçekleştirdiği ikinci barış harekâtının ardından ABD,

Türkiye'ye yaptığı askeri yardımı kesmiş ve 5 Şubat 1975'den itibaren silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. Ambargo kararının uygulamaya konmasının hemen ardından Türkiye, tepkisini göstermeye başlamış; 13 Şubat 1975'de Kıbrıs Türk Federe devletinin kurulduğunu ilan etmiş ve 26 Şubat'ta da Şubat-Mart aylarında yapılacak NATO Kış Tatbikatına katılmayacağını bildirmiştir. Bunların yanı sıra, 25 Temmuz 1975'te Türk hükümeti 1969 tarihli ABD-Türkiye Anlaşmasını feshetmiş ve Türkiye'deki tüm Amerikan üs/tesislerinin faaliyetlerini yasaklamıştır. ABD yönetimi 1975'in sonlarında ambargonun koşullarını hafifletmişse de, ambargonun uygulandığı yıllarda Türkiye ekonomik olarak ciddi biçimde sarsılmıştır. Ambargo kararının alındığı tarihten bu kararın kaldırılmasına kadar geçen sürede Türkiye, Batı ittifakıyla ilişkilerini ve ittifak içindeki konumunu bir daha değerlendirme gereği duymuş ve kendini tamamen ABD'ye adanmak yerine kendi ulusal çıkarlarına daha fazla önem vermesi gerektiğini dile getirmeye başlamıştır.

Bu gelişmelerin sonucunda Türkiye, dış politikasında köklü değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Amerikan askeri ve mali yardımının ve bunun yanında Amerikan politik desteğinin giderek azalması üzerine Türkiye, ABD uğruna yıllardır ihmal ettiği Müslüman devletler, Sovyetler Birliği ve Orta Doğu devletleri ile ilişkilerini geliştirmeye karar vermiştir. Daha çok bölgesel işbirliklerinden yararlanmaya dayalı bu yeni dış politika modeli, üç nedenden dolayı uygulanabilir nitelikteydi. Birinci olarak, bu politika modelini uygulayarak Türkiye geçmişte kendisi için tehdit oluşturmuş devletlerle ya da ileride kendisi için avantajlar sunabilecek devletlerle ilişkilerini geliştirerek, bu tehdidi (Sovyetler Birliği) ortadan kaldırma ve yeni ekonomik kaynaklar (petrol zengini Orta Doğu devletleri) yaratma fırsatı bulabilirdi. İkinci olarak, ABD dışındaki devletlerle işbirliğine kararlı bir Türkiye, ABD'nin desteği olmadan da ayakta kalabileceğini gösterebilirdi. Üçüncü olarak, bu dönemde ABD'yle mevcut sorunları nedeniyle tek taraflı, Batıcı dış politika davranışını bırakmak zorunda kalan Türkiye, dış politika gündemine başka devletleri alarak dış politika menüsünü genişletip çok boyutlu hale getirebildi.

Ne var ki, bu dönemde Türkiye'nin elde ettiği avantajları ve dezavantajları gözden geçirdiğimizde Sovyetler Birliği ve Orta Doğu devletleriyle yeni başlayan bu ilişkilerin Türkiye'ye getirisinin fazla olmadığını itiraf etmemiz gerekmektedir. Aynı dönemde ABD'yle ilişkiler 1945–1960 dönemindeki düzeyini koruyabilmiş olsaydı Türkiye'nin ABD'den elde edebileceği avantajlar bu devletlerle ilişkilerden elde edilenlere göre çok daha fazla olacaktı.

ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargoyu kaldırmasından sonra iki devlet arasındaki ilişkiler normale dönmüştür. Bununla birlikte, ABD ambargosunun kalkmasının ilişkilerin iyileşmesinde tek ve en önemli neden olmadığını ifade etmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda, madalyonun öbür yüzünde uluslararası sistemdeki değişiklikler bulunuyordu. Bu değişiklikler o dönemde Amerika'nın Türkiye'ye yönelik tutumunu doğrudan etkilediği için bunlardan kısaca söz etmek yerinde olacaktır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Türk-Amerikan ilişkilerinin soğumasına yol açan nedenlerden biri de Sovyet-Amerikan ilişkilerindeki gelişme olmuştur. İki tarafın yaptığı anlaşmaların sonucunda Sovyet tehdidinin hafiflediği yumuşama döneminde, ABD'nin Türkiye'ye verdiği önem azalma göstermiştir. Sovyetler Birliği'yle ilişkilerin gelişmesinin ardından Amerika'nın Orta Doğu'ya ilişkin güvenlik anlayışı keskinliğini kaybetmiş ve bu gelişmeye paralel olarak Amerika'nın, Orta Doğu bölgesindeki muhtemel bir Sovyet yayılcılığı karşısında en önemli devlet olduğuna inandığı Türkiye'ye ilişkin politikası, büyük ölçüde ve beklenmedik biçimde değişmiştir. ABD, bu andan itibaren dikkatini Yunanistan ve Türkiye arasındaki Kıbrıs sorunu üzerinde yoğunlaştırmış ve Kongre'de aleyhte aldığı kararlarla Türkiye'yi birkaç kez hayal kırıklığına uğratmıştır.

1.2.2. SEİA'nın İmzalanması

Amerika, İran'da 1979 başında Ayetullah Humeyni'nin Şah'ı devirmesinden, Amerikan Büyükelçiliği'nin işgali ile başlayan düşmanca hareketler dizisi sonucunda İran'dan tamamen kopmasından ve 27 Aralık'ta SSCB'nin Afganistan'a girmesinin ardından Türkiye'ye stratejik olarak daha fazla önem atfetmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin ardından yapılan değerlendirmelerde Türkiye, ABD için krizli bir bölgede güvenilir bir müttefik olarak tanımlanmıştır. Irak ile İran arasında 1980 Eylül'ünde patlayan ve 8 yıl süren savaş da Türkiye'nin bölgesel önemini artıran bir etken olmuştur. Cumhuriyetçi ABD Başkanları Ronald Reagan ve George Bush'un görece sert politikalarının yumuşamanın yerini aldığı 1980'lerin başında, Türkiye-ABD ilişkilerinde belirleyici nokta, 1980 yılında Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın (SEİA) imzalanmasıdır. Bu yıllarda, Gorbaçov'un reformları ile, Doğu-Batı ilişkilerinde belirgin değişimler de yaşanmaya başlamıştır. SEİA, esasen 1975'teki ABD silah ambargosu karşısında Türkiye tarafından yürürlükten kaldırılan 1969 Savunma ve İşbirliği anlaşmasının yeniden ihdası niteliğindedir(TÜSİAD,2002: 8). Anlaşmanın Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel başkanlığındaki sağcı ve solcu iktidarlar tarafından görüşülüp imzalanmasından sonra Kenan Evren liderliğindeki askeri yönetim tarafından uygulanması, Türkiye'deki etkili çevrelerin ABD'yle ilişkilerde aynı tavra sahip olduklarını göstermesi açısından önemliydi(Uslu, 2000: 379) SEİA, iki unsura dayanmaktadır. Birincisi, Türk ordusunun modernleştirilmesi ve Türk ekonomisine ABD'nin katkıda bulunması; ikincisi, Türk Silahlı Kuvvetlerine ait tesislerden ABD'nin yararlanmasıdır.

Bunun yanı sıra, Sovyetler Birliği İran'daki rejim değişikliğinin ardından doğan boşluğu doldurmak ve Orta Doğu bölgesinde avantaj sağlamak amacıyla İran'la ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu gelişmelere ilaveten, Sovyetler Birliği 1979'da Afganistan'ı işgal etmiş ve bu durum gelecek vaat eden Sovyet-Amerikan ilişkilerini ciddi biçimde etkilemiştir. Tüm bunlar, Sovyetlerin dış politika davranışında olası köklü değişimin sinyallerini veriyor ve ABD'yi Sovyetler Birliği

ile ilgili politikalarını yeniden düzenlemek zorunda bırakıyordu. Sovyetlerin Orta Doğu bölgesiyle yeniden ilgilenmeye başlamasıyla birlikte Türkiye, Orta Doğu'da, Doğu Akdeniz ve Balkanlarda Sovyetler Birliği karşısındaki rolüyle ilgili olarak ABD gözünde eski önemini tekrar kazanmış ve bu koşullar altında ABD, Adana-İncirlik Hava Üssü'nün kendisi için ifade ettiği kritik önemi vurgulamaya başlamıştır.

Kıbrıs sorunu kapsamında Türkiye'ye uygulanan baskının hafifletilmesine paralel olarak ABD, Türkiye'ye verilen yardımın miktarını da artırmıştır. Amerika'nın Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak Türkiye'ye uyguladığı baskıyı hafifletmesinin nedeni, bu dönemde ABD dış politikasının Kıbrıs sorunundan ziyade 1970'lerin sonunda ortaya çıkan iki önemli gelişme üzerinde yoğunlaşması; Türkiye'ye verilen Amerikan yardımındaki artışın nedeni ise ABD'nin Orta Doğu, Doğu Akdeniz ve Balkanların Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini garanti altına almak amacıyla Türkiye'nin durumunu iyileştirmek istemesiydi (Kona, www.uiportal.net).

1980'lerde Türk Amerikan ilişkilerine olumlu yönde etki eden bir gelişme de Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini geliştirme sürecine girmesiydi. Her iki devlette ABD'nin Ortadoğu'da ki çıkarları için büyük önem taşıdığı ve Yahudi lobisinin etkin olduğu Kongre de İsrail ile ilişkilere önem verdiği için Türkiye'nin bu devletle ilişkilerini düzeltmesi ABD gözündeki değerini daha da artırmaktaydı(Uslu,2000:381).

Askeri dönemi sona erdiren 1983 seçimleriyle iktidara gelen Turgut Özal, revizyon süresi dolan SEİA'nın 1985'te askeri boyutunun yanısıra bütünü ile gözden geçirilmesi ve ikili ilişkilerin özellikle ekonomik yönünün pazarlık konusu edilmesini istemiştir. Özal hükümetinin istekleri şu yönde olmuştur.

❖ ABD, Türkiye ve Yunanistan'a sağlanacak yardımı haksız ve irrasyonel şekilde 7/10 oranına riayet etmekteydi.

❖ Amerika'nın Türkiye'ye sağladığı yardım, Kıbrıs sorunu, İnsan hakları ve Osmanlı devletinin 20. yüzyılın başında Ermenilere katliam uyguladığı iddiası gibi hiç alakası olmayan konularla ilişkilendiriliyor ve böylece Türkiye üzerinde baskı uygulanıyordu.

❖ Amerikan kongresinde yardım konusu tartışılırken Türkiye ile ilgili tartışılan konular Türkiye'yi aşırı derecede rahatsız etmekteydi.

❖ SEİA ekonomik işbirliği konusuna ayrı olarak yer verse de ABD iki devlet arasında ki ticaretin adil ve dengeli bir şekilde sokulması konusunda herhangi bir şey yapmıyordu. ABD'nin Türk tekstil ihracatına koyduğu kota ise Türk yetkililer için özellikle kırıncı ve yaralayıcıydı(Uslu,2000:261).

Ancak askeri yardımın Kıbrıs gelişmelerine bağlantılandırılması ve Yunanistan ile oluşturulan 7/10 oranı şartı, Türkiye'nin SEİA'dan istediğini elde edememesi ve anlaşmanın dengesiz olması sonucunu getirmiştir. ABD, 1980-1987 arasında Uluslar arası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) kredileri, borç ertelemeleri ve askeri yardımlar da dahil olmak üzere Türkiye'ye 13 milyar dolarlık bir kaynak aktarmıştır. Bunun nedeni, Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçişini desteklemektir. Ancak 1987'den sonra ABD'nin yardım miktarlarında ciddi bir düşüş olmuştur. İran'ın kaybindan sonra, Çevik Kuvvet projesinde, Ortadoğu'da, Doğu ve Batı arasındaki tampon bölge olan Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesi özel bir önem kazanmıştır. Yeni stratejide Ortadoğu ve Körfez petrolünün savunması, bir şekilde NATO şemsiyesi altına sokulmaktadır. NATO üyesi olan Türkiye'nin önemi bu anlamda Mısır ve İsrail ile karşılaştığında daha da artmaktadır. Bu sıralarda ABD Savunma Bakanlığına rapor halinde sunulan Wohlsletter doktrini³, SSCB'nin Körfezdeki bunalımdan yararlanmasını önlemek için Türkiye'den Pakistan'a kadar bir İslam kuşağı oluşturulmasını önermiş, bu kuşağın da hem birbirleri ile hem de

³ Wohlstetter doktrini olarak bilinen ve ABD Dış İşleri Bakanı Haig ve Bakan yardımcısı Burt tarafından Reagan yönetiminin benimsediği açıklanan strateji Brezinski'nin ortaya koyduğu "koruyucu İslam kuşağı"ni içerik olarak daha da geliştirmiştir. Bu doktrine göre; Sovyetler'in Ortadoğu'da etkisinin kırılması için Pakistan, Türkiye ve Suudi Arabistan'dan oluşan İslam kuşağının birbirleriyle, Körfez Ülkeleri ve Çin'le ilişkileri teşvik edilmeliydi.

Çin ile ilişkilerinin geliştirilmesinin teşvik edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Raporda, radikal İslam da ABD için tehdit sayılmıştır. Bu çerçevede 12 Eylül askeri müdahalesi sonrasında Türkiye'ye yardım muslukları kısa sürede açılmıştır. İslam kuşağı doktrinine (Wohlstetter doktrini) paralel biçimde askeri müdahale sonrası Devlet Başkanı Kenan Evren, gezilerin önemli bir bölümünü Suudi Arabistan, Körfez Devletleri, Mısır, Tunus, ve Pakistan gibi ülkelere gerçekleştirmiştir. ABD de bu açılımı teşvik etmiştir. Böylece Türkiye-ABD ilişkileri en sıcak dönemine girmiştir(Değerli, 2005: www.milscint.com).

Türk-Amerikan ilişkileri açısından 1980 ve 1990 yılları arasındaki dönem oldukça pozitif ve ümit verici olduğu halde Türkiye, dış politikasını çeşitlendirmekten vazgeçmemiş ve 1945 – 1960 döneminden farklı olarak, ABD'nin isteklerine uygun davranıldığı sürece ekonomik, siyasal ve askeri yararlar elde edilebileceği yönündeki inancı terk etmiştir. Kona'ya göre bu nedenle, Türkiye 1980 ve 1990 yılları arasında çok daha bağımsız bir dış politika benimsemiştir. Bu gelişme, Türkiye'nin ABD ile sıkı iki kutuplu dönemde kurduğu ve zamanla geliştirdiği bağları koparmayacağını ancak ABD'ye eskisine oranla daha az tolerans göstereceğini belirtiyordu(Kona,www.uiportal.net).

1.3. I. Körfez Savaşına Kadar Türkiye-İrak İlişkileri

Atatürk döneminde genelde doğu ile iyi ilişkilerin kurulduğunu görmekteyiz. Irak'la tek sorun Musul meselesidir. Ancak daha sonra Türkiye, Musul üzerindeki haklarından Haziran 1926 tarihinde, Irak Hükümetiyle yapmış olduğu Ankara Antlaşması'yla vazgeçmiştir. Böylece bu bölgede asırlar boyu yaşayan önemli bir Türk kitlesi de Türkiye'den koparılan topraklarla birlikte ayrılmış oluyordu (Börklü,2005: www.kerkuk.net). Tüm bu gelişmelerden sonra 1930 yılında imzalanan bir anlaşma ile Irak'ın bağımsızlığı kabul edilmiştir. 30 Mayıs 1932'de "*Irak'ta Manda Rejiminin Bitimi Münasebetiyle Kanun*" başlıklı Irak Krallığının

yayımladığı deklarasyon Irak'ın bağımsızlık bildirisidir. Aynı yıl Irak Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur.

Türkiye ile Irak arasında 1932 yılında yapılan anlaşmalar ve her iki ülkenin Cemiyet-i Akvam'a üye olması Türkiye-Irak ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. İki ülke arasındaki ilişkilerde Avrupa ve genel olarak dünyadaki ekonomik, siyasi, askerî ve kültürel gelişmeler, milletlerarası güç dengeleri önemli rol oynayan hususlar olmuştur. 1932 yılından sonra Sadabat Paketi'nin kuruluşuna kadar geçen sürede gerek Türkiye'de gerekse Irak'ta iç politikada meydana gelen gelişmeler iki ülke arasındaki gelişmeleri zaman zaman olumlu ya da olumsuz olarak etkilemişse de ilişkilerin genelinde pek fazla bir etkisi olmamıştır. Irak'ta siyasi yapı II. Dünya Savaşı sonrasında çalkantılar içinde 1950'ye kadar devam etmiştir. 1950 sonrası DP Hükümeti zamanında Türkiye'nin Irak'la olan siyasi ilişkileri daha sıcak bir havaya bürünmüştür. Bu sıcak siyaset içinde 1953 yılından sonra Türkiye'deki Menderes Hükümeti ile Irak'taki Nuri Paşa arasında bir yakınlaşma meydana gelmiştir. Bu nedenle ilk defa 1954 yılında Kerkük'e Türkiye'den bir Türk Heyeti uğramış ve oradaki Türkleri ümitlendirmiştir (Hale,2000: 82,127; Gönlübol, 1996: 154, 251).

Irak Başbakanı Nuri Said Paşa'nın Ankara'ya on günlük ziyareti sonunda 18 Ekim 1954'te yayınlanan bildiriye Türkiye ile Irak'ın Ortadoğu'da bir güvenlik teşkilatı kurmaya karar verdikleri belirtilmiştir. Türkiye, Arap devletlerinin meşru menfaatlerine aykırı bir politika izlemeyecektir. Bu olay Mısır ve diğer Arap devletlerince tepki ile karşılanmıştır. Türkiye Başbakanı bu birlik için 1955 Ocak ayında Şam ve Beyrut'u ziyaret etmiştir. Fakat Suriye bu Pakta girmeyi kabul etmemiş, Lübnan ise Pakta katılmaya karar vermiştir (Armaoğlu,1984: 483, 716-721). II. Dünya Savaşı sonrasında Rusya'nın Ortadoğu'ya sızmasını önlemek amacıyla İngiltere ve ABD'nin önderliğinde Türkiye ile Irak arasında Bağdat Paketi'ne gidilmiştir. Bu fikir öncelikle ABD'den gelmiş, Türkiye uygulamaya koymuştur. Türkiye ile Irak arasında 24 Şubat 1955'te "*Bağdat Paketi*" imzalanmıştır. Bu pakt Arap ülkeleri arasında bölünmeye yol açmış ve bir daha Arap ülkeleri daha

sonraki süreçte bir birlik oluşturamamıştır (Armaoğlu,1984: 491; Gönlübol,1996: 534-537). Türkiye'nin Irak'la olan iyi ilişkileri 1958 yılında Irak'ta yapılan Kasım ihtilali ile son bulmuştur. İhtilal ile Nuri Paşa iktidardan uzaklaştırılarak yönetime Kasım kuvvetleri el koymuştur. Kasım iktidara gelince Irak'ı Bağdat Paktı'ndan çekmiş ve Irak'ın ilişkilerini kendi parametreleri doğrultusunda sürdürmeye başlamıştır. Kasım bu dönemde Türkiye ile ılımlı bir dış siyaset izlemiştir. Ancak Türkiye'de de iki yıl sonra 1960 ihtilali gerçekleşmiş ve böylece Türkiye'nin Irak'la olan dış siyaseti askıya alınmıştır.

1958 yılındaki Irak ihtilalinden Türkiye de yakından etkilenmiştir. Türkiye, İran ve Pakistan devlet başkanları 14- 17 Temmuz tarihlerinde İstanbul'da bir müzakere toplantısı gerçekleştirmiştir. Müzakere sonunda katılımcı devletler bu darbeyi bir "*Milletlerarası haydutluk*" olarak nitelendirilmiştir. Türkiye, 17 Temmuz'da ABD'ye Irak'a müdahale edeceği konusunda başvurmuşsa da ABD'den gerekli izin ve yardımı alamamıştır. Türkiye'nin Irak'a müdahale fikri Rusya'ya harekete geçirmiştir. Rusya 24 Temmuz tarihinde Türkiye'yi diplomatik olarak sert bir şekilde uyarmıştır. Hatta Rusya, Bulgaristan sınırında askeri manevralar yapmaya başlamıştır. Rusya, Türkiye'nin yanında İngiltere ve ABD'ye karşı da tavır alınca ABD Dışişleri Bakanı Dulles Türkiye, İran ve Pakistan'a Türkiye'nin Kafkaslar bölgesinden Hayber geçidine kadarki bölgenin savunma garantisini vermiştir. ABD'nin Türkiye'ye Irak'a müdahale konusunda destek vermemesi sonucu bu müdahale yapılamamıştır. Çin ile Rusya'nın arasının açılmaya başlaması ile Rusya Türkiye'ye karşı tavrını yumuşatmış ve böylece kriz sona ermiştir. Bunun hemen ardından ABD Dışişleri Bakanı John Foshier Dulles'in tasarısı ile Türkiye Ortadoğu ülkeleri ile Rusya'ya karşı bir Pakt oluşturmak istemiştir. Dulles bu amaçla Ortadoğu ülkelerini ziyarete başlamıştır. 1960'lı yıllarda Kıbrıs'ta çıkan olaylar neticesinde Türkiye'nin BM'e başvurmuş, fakat Batılı devletlerin desteğini alamamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında koşulsuzca tek taraflı bir dış siyaset izleyen Türkiye, Batı'dan ilgi görememesi ile hayal kırıklığına uğramıştır. Kıbrıs konusundaki anlaşmazlıklar ve görüşmelerde Arap ülkelerinin Türkiye'ye karşı oy kullanmaları sonucunda Türkiye Ortadoğu politikasının eksikliğini hissetmeye başlayarak bu

alana yönelmeye başlamıştır. Bundan sonra Türkiye dış siyasette denge politikasına yönelmiştir. Artık Türkiye Arap ülkeleri ile daha sıcak siyasi ve ekonomik işbirliği içine doğru hareket etmiştir (Kürkçüoğlu, 2002: 37-38).

1.4. I. Körfez Savaşına Kadar Irak

Irak, bağımsızlığını kazanmasında sonraki dönemde hep iç çatışmalar ve iç savaşlarla uğraşmıştır. Bu bölümde özellikle Saddam dönemine kadar ki dönem analiz edilip Saddam Hüseyin dönemi incelenecektir.

1.4.1. Bağımsızlıktan Saddam Hüseyin Dönemine Kadar Irak

1932 yılında bağımsızlığına kavuşan Irak'ta uzun süre istikrarlı bir yönetim kurulamamıştır. 1958'de Cumhuriyet kurulmuş, 1963 ve 1968'de darbe olmuştur. Baas Partisi, 1968 darbesinden sonra yakın zamana kadar iktidarı elinde tutmuştur. Özellikle II. Dünya savaşından sonra ABD ile Irak arasında iyi ilişkilerin kurulduğunu görmekteyiz. Bağdat paktının kurulmasıyla birlikte ABD ve Irak arasındaki bağlar daha da gelişmiştir. Bu dönemde iktidarda Kral Faysal bulunmaktaydı. Bağdat Paktı'nın Arapları böldüğünden ve Ortadoğu'yu Sovyet yanlısı devletler ve ABD yanlısı devletler şeklinde ikiye ayırdığından bahsetmiştik. İşte bu bölünme 1958 yılında General Kasım ve Abdüsselam Arif, bir darbe girişimi ile 14 Temmuz 1958'de Kral Faysal ile Prens Abdullah'ı devirip yönetimi ele almışlardır. Böylece Ortadoğu'da dengeler tekrar değişme trendine girmiştir. Çünkü Kasım yönetimindeki Irak, 1959'da Bağdat Paktından ayrılmıştı. Böylece pakt Irak'ın ayrılmasıyla dağılmıştır. Ancak sadece Irak hariç pakta bağlı diğer devletlerin katılımıyla merkezi Ankara'da olan Merkezi Antlaşma Teşkilatı CENTO kurulmuştur(Arı,2007: 279).

Bu dönemde yükselen Baas⁴ rejimi Nasır ile arasının iyi olmamasından dolayı Kasım'ın sonunu hazırlamıştır. 1958 darbesinden sonra Irakta gücünü artırmaya başlayan Baas'ın 8 Şubat 1963'te General Kasım'a karşı düzenlenen darbenin içinde yer almasıyla beraber bu ülkede denetimi ele geçirmesi söz konusu olmuştur. Darbeyi gerçekleştirense ironiktir ki Faysal'ın devrilmesinde Kasım'a yardım eden Abdülselem Arif'tir. Kasım döneminde Nasırdan uzak duran Irak Arif döneminde Nasır'la görüşmelere başlamış hatta bu iki devletin birleşmesini öngören ekonomik ve askeri entegrasyona gidilmesine karar verilmiştir. Kahire-Şam- Bağdat arasında 7-17 Nisan 1963'te yapılan toplantıda Birleşik Arap Cumhuriyeti Federasyonu kurulması kararlaştırılmış ve 13 maddelik anayasa taslağı hazırlanmıştır(Arı,2007: 309). Ancak bu gerçekleşmemiştir. Arif, 17 Temmuz 1968'de Baas Partisi lideri Ahmet Hasan Elbekri'nin yönetime el koyması ile yönetimden uzaklaştırılmıştır. Fakat bundan sonraki süreçte bu defa da Baas Partisinde iç huzursuzluklar baş göstermeye başlamış ve Saddam Hüseyin yapılan bir hükümet darbesi ile yönetimi eline geçirmiştir.

1.4.2.Saddam Hüseyin Yönetimi

28 Nisan 1937'de Irak'ın Tikrit kentinin El Avca kasabasında dünyaya gelen Saddam Hüseyin, babasının ölümü nedeniyle annesi ve akrabaları tarafından büyütüldü. Saddam gençlik yıllarında kendini, Arap dünyasına egemen ulusçu-özgürlükçü ve antiemperyalist düşüncesine kaptırmış ve Baas Partisi'ne katılmıştır. 1959'da General Kasım'a suikast düzenlediği iddiasıyla aranmaya başlamış ve önce Suriye'ye oradan da Mısır'a kaçmıştır. 1963 yılında Baas Partisi iktidara gelince ülkesine geri dönmüştür. Kral Faysal ve ailesinin öldürüldüğü ve halk arasında Qasr el Nihayyat (son durak) olarak bilinen rejim karşıtlarını sorgulama biriminde görev almıştır(Arı,2007:476). Ancak geçen yıllarda Baas Partisi ile arasındaki farklılıklar

⁴ Baas(Arap Sosyalist Diriliş Partisi) partisi Arap ulusunun tek bir sosyalist devlette birleşmesini amaç alan siyasal partidir.

derinleşmeye başlamıştır. Çatışmalar iyice sertleşince Saddam Hüseyin hapse atılmıştır.

1968 yılında yapılan darbe ile Saddam Hüseyin hapisten kurtulmuştur. Parti içinde hızla yükselen Saddam, taviz vermez kararlılığı ve sertliği sayesinde Baas'ın en önemli yapılarından olan Devrim Konseyi Kurulu'na girmiştir. Zamanla konumunu iyice pekiştirmiş ve Başkan Ahmed Hasan Bekri iktidarının perde arkasındaki asıl güç kaynağı olmuştur. 1976'da hiçbir askeri eğitim almamış olmasına rağmen Saddam Hüseyin kendisi general rütbesiyle ordunun başına getirmesinin ardından yönetimdeki etkisi azalan Hasan El-Bekir'in 1979'da istifa et(tiril)mesinin ardından tüm denetim Saddam'ın eline geçmiştir. İlk iş olarak da Devrim Komuta Konseyi başkanlığını, parti genel sekreterliğini ve silahlı kuvvetler başkomutanlığı görevlerini üzerine almıştır. Böylece muhaliflerine karşı acımasız bir “*imha*” kampanyası başlatmıştır.

Saddam iktidarını, güçlü bir istihbarat ağına dayanan baskıcı yöntemlere dayandırmıştır. Sesini yükseltenleri öldürmekten hiç çekinmemiştir. Bazen bu imha kampanyaları, Halepçe örneğinde olduğu gibi, tüm bir kente yönelik “*soykırım*” haline de dönüşmüştür.

1.4.3.İran-Irak Savaşı

Öncelikle savaşı hazırlayan nedenleri belirli başlıklar altında toplamam, savaşın neden çıktığını anlayabilmemiz açısından doğru bir tespit olacağı düşüncesindeyim. Bu sorunlar;

- ❖ Sınır sorunları (Şat-ül Arap nehir sınırı anlaşmazlığı)
- ❖ İdeolojik sorunlar

- ❖ Dinsel ve mezhepsel sorunlar,
- ❖ Kürt sorunu
- ❖ Kuzistan Arapları sorunu

İran-İrak arasında kara sorunu ve Şat-ül Arap nehir sınırı anlaşmazlığı Osmanlı devleti zamanında başlamıştır. 19. yy'da Türk-İran sınırını düzenlemek ve tespit etmek için 1823 ve 1847'de Erzurum anlaşmaları yapılmış ise de yine sınır anlaşmazlıkları eksik olmamış ve bunun üzerine İran'la Osmanlı devleti arasında 1913 yılında İstanbul Protokolü imzalanmıştır. Bu protokolle hem kara sınırı hem de Şat-ül Arap sınırı kesin olarak çizilmiştir. Fakat Lozan Anlaşmasıyla Türkiye, Irak'tan çekildikten sonra İran ile Irak arasında özellikle Şat-ül Arap nehri anlaşmazlıkları çıkmıştır. İki ülke arasında konu ile ilgili 1937'de bir anlaşma yapılmışsa da, İran 1969 yılında bu anlaşmayı feshetmiştir.

1958 Temmuzunda Irak'ta monarşinin yıkılmasından sonra İran ile Irak arasındaki münasebetler bir türlü düzgün gitmemiştir. Bu tarihten sonra Irak'da daima sol rejimlerin hakim olması, Batı'ya dönük bir politika takip eden İran Şahı Rıza Pehlevi'nin hiç hoşuna gitmemiştir. Diğer taraftan, 1970'de İngiltere'nin körfezden çekilmesinden sonra İran Şahı, İran Körfezi (Persian Gulf) dediği Basra Körfezini bir İran gölü haline getirmek istemiş ve bu faaliyetinde de Irak karşısına bir engel olarak çıkmıştır. Bu siyasi mücadelede İran, 1961'den itibaren Irak'ın başına dert olan Kürt meselesini, zaman zaman Irak'a karşı bir koz olarak kullanmış ve Kürt ayaklanmalarını desteklemiştir.

1968 Temmuz'un da Irak'ta Baas Sosyalist Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte İhtilal Komuta Konseyi Başkanı Yardımcısı Saddam Hüseyin'in girişimiyle, 1961'den beri devam eden Kürt meselesine bir çözüm getirmek üzere; Kürdistan Demokratik Partisi lideri Molla Mustafa Barzani ile 1970 Martında, Kürtlere muhtariyet veren bir anlaşma imzaladı. Bu suretle Baas rejimi, yıllardan beri Irak'ın uğraştığı bir meseleyi bertaraf etmiştir. Baas rejimi, bunun arkasından 1972

Nisanında, Sovyet Rusya ile bir dostluk ve işbirliği antlaşması imzalayarak Sovyetlerden silah almaya başlamış bu da İran'ı memnun edecek bir gelişme olmamıştır.

Irak'ın 1970 Martında Kürtlerle imzaladığı muhtariyet anlaşmasını tatbik etmek imkanı olmadı. Çünkü bu anlaşmanın tatbikinde iki taraf arasında anlaşmazlıklar çıktı. Bunun üzerine 1974 Nisanında Kürtlerle Irak kuvvetleri arasında, Irak'ın kuzey bölgelerinde silahlı çatışma başladı ve bu çatışma giderek bir iç savaş haline geldi. Bu iç savaşa 1974 Kasım ayından itibaren İran da karışmaya başlamıştır. Çünkü bu tarihten itibaren İran Kürtlere top ve tanksavar silahları vermeye başladığı gibi, Irak kuvvetlerinin önünden kaçan Kürtler İran'a sığınmış ve oradan takviye aldıktan sonra tekrar Irak kuvvetlerine karşı mücadeleye başlamıştır. 1974 yılı sonunda İran'a sığınmış bulunan Irak Kürtlerinin miktarı 130.000'i bulmuştur. Irak bir bakıma İran'la da savaş yapmaktaydı. Bu sebeple, iki devletin münasebetleri gayet kötü bir duruma girdi.

1975 Martında Cezayir'de OPEC toplantısında Cezayir devlet başkanı Bumedjen'in aracılık çabaları ile, İran Şahı ile Irak Başkan Yardımcısı Saddam Hüseyin arasında, 6 Mart 1975 de, bu toplantı sırasında Cezayir anlaşması imzalandı. Cezayir anlaşmasıyla Şat-ül Arap nehrinde milletlerarası hukuk kurallarına uygun olarak Thalweg Çizgisini⁵ İran ve Irak arasında sınır olarak kabul etmişlerdir(Armaoğlu, 2005: 774).

Anlaşma her iki ülkenin de yararına olmuştur. Çünkü Irak, İran lehine yaptığı bu fedakârlık karşılığı, Şah'ın Irak'ta bulunan Kürtleri tahrik etmemesi konusunda güvence almış ve Irak yönetimi üzerindeki Kürt baskısının geçici olarak kalkmasını sağlamıştır. Ayrıca Irak, Kerkük petrolünü yeniden işletme imkânını

⁵ Ülke sınırlarının belirlenmesinde kullanılan hayali çizgilere verilen isimdir. İki devlet arasında sınır olarak bir nehir yada nehir parçası alınacaksa Thalweg çizgisi kullanma yoluna gidilir. Sınırın belirlenmesinde, ulaşım elverişli olmayan nehirlerde yada nehrin ulaşım elverişli olmayan bölümünde "orta çizgi" esasına uyulurken, ulaşım elverişli nehirlerde gemilerin nehrin akış yönünde giderken izledikleri yol olan, en kuvvetli akıntının bulunduğu ve nehrin en derin noktalarını takip eden Thalweg çizgisi kullanılmaktadır(www.uiportal.net).

elde etmiştir. İran ise Irak ile bir çatışma ihtimalini bertaraf ettiği gibi, Şat-ül Arap'taki sınırını Thalweg çizgisine kadar uzatıyor ve ayrıca Irak'ın, Şahın muhaliflerini desteklemekten vazgeçmesini sağlamıştır (Pehlivanoğlu, 2004: 179, Armaoğlu, 2005: 775).

1979 Şubatında Şahın devrilmesi ve Humeyni rejiminin başlaması ile birlikte Irak-İran münasebetleri hızla kötüye gitmeye başladı. Humeyni rejimi Irak için rahatsızlık verici idi. Çünkü İran'da bir Şii rejiminin kurulması, halkının asgari yüzde 40'ı Şii olan Irak için tehlikeli bir gelişme idi. Kaldı ki, Humeyni daha ilk günden itibaren bütün Arap ülkelerindeki Şii'leri ayaklanmaya kışkırtmış ve bununla da yetinmeyerek bir takım yıkıcı faaliyetlere de girişmişti. Irak lideri Saddam Hüseyin, 17 Eylül 1980 günü Milli Meclis'te yaptığı konuşmada Cezayir Anlaşmasını feshederken, bu noktaya şu şekilde değiniyordu: *“Dinsel çağrı kisvesi, Acem ırkçılığını gizlemek için bir maskeden başka bir şey değildir. Acem ırkçıları din kisvesi altında, Araplara karşı besledikleri kinlerini gizlemeye çalışmakta, din kisvesi bölge halkları arasında kin, gericilik ve bölücülük duygularını körüklemekte ve ister bilerek, ister bilmeyerek, uluslararası siyonizmin tasarılarına hizmet etmektedirler”*. Gerçekten, Saddam Hüseyinin sözünü ettiği Şii bölücülüğü tehlikesi, daha 1979'un ilkbahar aylarından itibaren ortaya çıkmıştı(Armaoğlu,2005:775).

Irak'da Şii nüfus genellikle Bağdat'ın güneyindeki Necef ve Kerbela bölgelerinde yaşamakta idiler ve liderleri de Ayetullah Muhammed Bekir El-Sadr idi. Bekir El-Sadr, Humeyni rejiminin ilk gününden itibaren, Humeyni'yi ve İran ihtilalini desteklediğini açıkça ilan etmekten kaçınmamıştı. Bundan dolayı, Bekir El-Sadr liderliğindeki Şii'ler 1979 Haziran ayı başında Irak'taki Baas rejimi aleyhine gösterilere başladılar. Güvenlik kuvvetleri bu gösterilere engel olmak isteyince, iki taraf arasında çarpışmalar oldu. Çarpışmalarda 2 kişi öldü ve 16 kişi yaralanmıştır. Hükümet, Bekir El-Sadr'ı tevkif etti ve bir süre sonra da idam etti. Ayrıca, Şii liderliğinin ileri gelenlerinden 31 kişiyi de ülke dışına çıkardı. Bu hadiseler üzerine Irak Şii'leri, 1979 yılı ortalarında Necefte İslam Kurtuluş Hareketi adı ile bir teşkilat kurup Humeyni ile temasa geçtiler.

Humeyni rejimi ile Irak'ın münasebetlerini bozan bir diğer mesele de Şah zamanında olduğu gibi, yine Kürt meselesidir. Kürt'leri hareketi esas itibariyle, Baas'ın Irak'ta yönetime tamamen egemen olduğu 1968 yılında başlamış ve zamandan beri Kürt gruplar ülkenin kuzeyinde kontrolü ele geçirmeye çalışmışlardır(Arı,2007: 546). İran'da Şah'ın düşmesi ve otoritenin yok olması, buna ilaveten İran Kürtlerinin bağımsızlık hareketleri, İran'ın Irak'a bitişik bölgelerini Irak Kürtleri için bir sığınak haline getirmiştir. Irak hükümetinin takibinden kaçan Kürtler İran'ın bu bölgelerine sığınmaları Irak'ın kendi ülkesindeki Kürt ayaklanmalarını bastırabilmesi için Türkiye ve İran'ın işbirliğine ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Nitekim Irak bu konuda Türkiye ile 20 Nisan 1979 da bir anlaşma imzalamıştı. Fakat İran'la aynı işbirliğini kurması mümkün olmamıştır. Bunun için Irak, İran Kürtlerinin Irak Kürtleriyle bağını kesmek ve onlara bir uyarıda bulunmak amacı ile, 4 Haziran 1979 günü İran'ın Sanandaj bölgesindeki Kürt köylerini uçaklarla bombardıman etti. Bu bombardıman bir süre için netice verdi. Fakat İran ile Irak arasında bu bölgedeki sınır atışmalarını sona erdiremedi. Çatışmalar 1980 yılı boyunca da devam etti. O kadar ki, 27 Ağustos 1980 günü bu çatışmalarda İranlılar Irak kuvvetlerine karşı ilk defa yerden yere (SS) üzeler kullandılar. 1980 yazında münasebetler bu hale gelmişti(Armaoğlu, 2005: 775).

Bir başka anlaşmazlık konusu da Kuzistan Arapları idi. Irak, İran'ı yenilgiye uğratırsa, Tahran'dan sonra ülkenin en büyük ikinci sanayi bölgesi olan ve Ahvaz, Hurremşehir, Abadan, Bender gibi petrol ve doğal gaz merkezlerinin bulunduğu Kuzistan bölgesinde yaşayan bir buçuk milyon dolayındaki Arap halkın özerkliğe kavuşturulmasını amaçlıyordu. Humeyni rejimi işbaşına gelince Kuzistan Arapları da muhtariyet istediler. Abadan petroleri Kuzistan bölgesinde olduğu için, Araplar muhtariyetle birlikte, petrol gelirlerinden hisse ve aynı zamanda da merkezi hükümette temsil hakkı istediler. Arapların lideri Şeyh Muhammed Tahir Hakani idi. Humeyni Arapların nu isteklerini kabule yanaşmayınca 1979 Mayısında Araplarla Devrim Muhafızları arasında Hurremşehir'de çarpışmalar başladı. Hurremşehir, Şat-ül Arap'ın karşı kıyısında ve Abadan'ın biraz kuzeyinde idi. Irak bu çarpışmalarda

Kuzistan Araplarına silah ve cephane yardımı yaptı. Kalaşnikoflar ve roketatarlar verdi. Bu ise Irak-İran münasebetlerini gerginleştirdi. 1980 yaz aylarında güneyde Irak-İran sınırında devamlı çatışmalar ve çarpışmalar olmaktadır(Arı,2007:547, Armaoğlu,2005:776).

Irak'ın İran'la ilişkilerinin gerginleşmesine neden olan olaylar zincirinin en önemlisi, 1980 Şubatında devrimin yıldönümü dolayısıyla Tarık Aziz'e suikast ve Mustansiriyah Üniversitesine saldırılması olaylarıydı. Bunun üzerine Iraklı Şii2lerin lideri Ayetullah Muhammed Bekir El-Sadr ve kız kardeşi idam edildi. Bu olaylar iki ülke ilişkilerini savaş noktasına getirdi(Arı,2007: 544).

Irak'ı İran'a savaş açmaya sevk eden bir sebep de, Saddam Hüseyin'in 1979 Temmuzunda, yani İran ihtilalinden bir kaç ay sonra, iktidarı ele almasını müteakip, gerek kendisine, gerek arkadaşlarına karşı komplolar başlaması idi. Saddam Hüseyin içerde ciddi bir muhalefet ile karşı karşıya bulunuyordu. 1980 yılı içinde bu muhalefet daha da şiddetlendi. Çoğunlukla Şii'ler tarafından desteklenen Dava Partisi bu siyasi muhalefeti temsil ediyordu. Bu siyasi muhalefette, şimdi Irak ile münasebetleri Saddam Hüseyin ile beraber bozulmaya başlayan Suriye'nin de bir tesiri olduğu muhakkaktır. Fakat Saddam Hüseyin bu siyasi muhalefete karşı sert tedbirler aldı ve Dava ile alakası olan herkesin idam edileceğini ilan etti. Buna mukabil, Dava Partisi ile bağları olan Irak'lı Mücahidin grubu da, Irak'ın içinde ve dışında, bir takım suikastlara ve sabotajlara girişti. Bu iç muhalefet dolayısıyla, Saddam Hüseyin'in de halkın dikkatini bir dış meseleye çekmek istemesi şüphesiz ihtimal dışı değildir. Bu şartlar içinde 1980 Ağustosunda geldiğinde, zaten Irak-İran sınırlarında çarpışmalar yoğunlaşmaya başlamıştı. Eylül başından itibaren çarpışmalar şiddetlenmiş ve 10 Eylülde Irak Kasr-ı Şirin ile Naft-i Şah arasındaki araziye ele geçirdiğini iddia ediyordu.

Tayyar Arı Saddam Hüseyin'in amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır.

- ❖ İran'daki Şii kökenli İslam Devrimi'nin ülkesindeki etkilerini sınırlamak,
- ❖ 1975 Cezayir antlaşması ile İran'a bırakmak zorunda kaldığı toprakları geri almak
- ❖ Şat-ül Arap üzerindeki denetimi ele geçirmek
- ❖ Kürtler üzerinde kesin hakimiyet kurmak, Kuzistan Araplarının özgürlüklerini kazanmasına yardım ederek İran'ın bu bölgedeki petrol alanlarından yararlanmasını önlemek
- ❖ Ulusla birliği sağlamak
- ❖ Bölgedeki egemen güç haline gelmek(Arı,2007:547-547).

17 Eylülde Saddam Hüseyin Milli Meclis'te yaptığı konuşmada, 6 Mart 1975 tarihli Şat-ül Arap anlaşmasını feshettiğini ilan etti. Yani Irak, nehrin iki yakasının da kendisine ait olduğunu söylemek istiyordu. 22 Eylül 1980 gününden itibaren de Irak Orduları; kuzeyde Kasr-i Şirin, ortada Mehran ve güneyde de Susangerd, Ahvaz ve Hurremşehir bölgelerinde İran topraklarına girmeye başladı. İlk iki günde Irak direnişle karşılaşmadan Kuzisatan'a 25 km yaklaşmıştır. Böylece Irak-İran savaşı resmen başlamıştır.

Irak, İran'a saldırırken, kolay bir zafer elde edeceğini ve bu suretle kendisi Arap dünyasında büyük prestij kazanırken, Humeyni'nin itibarını kıracağını ve belki düşmesini sağlayacağını ümit etmişti. Irak'ı bu ümite sevkeden başlıca faktör, İran

ordusunun, zayıf ve dağınık durumda olmasıydı. Kaldı ki, İran ordusunun silahları esas itibariyle Amerikan silahları idi ve Amerika iki yıldır yedek parça vermiyordu(Armaoğlu, 2005: 777). Ayrıca İran'da 52 ABD vatandaşı rehin alınmıştı. Bundan dolayı ABD ile İran'ın arası açılmıştı.

16 Şubat 1981'de ABD dışişleri Bakanı Alexander M. Haig'in, Ortadoğu ve Uzakdoğu ülkelerinde bulunan diplomatik temsilciliklerine göndermiş olduğu mesajda, “*İran-İrak harbi ilişkili olarak ABD'nin 1981'den önce kabul ettiği taraflar arasındaki ihtilafın derinleşmesini önlemek amacıyla tarafsız kalmak savaşı sona erdirmek ve bölgedeki istikrarı sağlamak politikasında bir değişiklik olamadığını*” bildirmesine rağmen İran'da ABD vatandaşlarının rehin alınmasından sonra bölgedeki çıkarlarını korumak amacıyla Irak'la iyi ilişkiler geliştirme çabası içine girilmiştir. Irak'ta ki ABD yetkilisi William L. Eagleton bu yakınlaşma için “*ABD, Irak ile ilişkilerinde, Haşimi Krallığının devrildiği 1958 darbesinden beri en önemli dönemi yaşamaktadır*” diye söz etmektedir(Pehlivanoglu, 2004: 181). Gerger bu dönemi değerlendirirken Irak için Amerikanın “*Altın çocuğu*” demektedir (Gerger,2006: 428).

700 Km'lik bir cephede harekete geçen Irak kuvvetleri, kuzeyde Panjwi ve Kasr-ı Şirin, ortada Mehranı aldılar ve Susangerd, Ahvaz ve Hurremşehir önlerinde İranlıların sert bir direnmesi ile karşılaştılar. Ekim 1980 sonunda Hurremşehir Irak kuvvetlerinin eline geçti. Bundan sonra kara muharebeleri durgunlaştı ve cephe sabitleşti. Taraflar zaman zaman karşılıklı saldırılar yaptılarsa da, uzun süre bir değişiklik olmadı. 1982 Mayısında İranlıların büyük kuvvetlerle yaptıkları saldırılar karşısında, Irak kuvvetleri savaşın başından beri elde ettikleri bütün toprakları terkederek, Irak sınırlarına dönmek zorunda kaldılar. 1983 yılı başında İran, ikinci bir büyük saldırı ile Irak topraklarından içeri girip, Bağdat-Basra yolunu kesmek istedi ise de o da bir şey yapamadı. Savaş böyle garip bir şekilde devam etmektedir(Armaoğlu,2005: 777).

Türkiye, İran-İrak savaşı boyunca tarafsızlığını korumuştur. Ancak 1987 yılında Türkiye ile Irak arasındaki Kerkük- Yumurtalık boru hattına yaklaşan İran boru hattı konusundaki tutumunu açıkça belirtmediği için Türkiye tarafından uyarılmıştır. Türkiye'nin endişeleri 1988'de İran'ın Halepçe kasabasını ele geçirmesiyle daha da artmıştır. Tahran böylece stratejik olarak önemli olan Derbendikan Barajına ve Kerkük Şehrine daha da yaklaşmıştır. Türkiye bu duruma Kerkük'de Irak Kürtlerine İran tarafından özerk bir bölge kurduktabileceğinden endişelenerek bakmıştır. Türkiye'de ki bazı gazeteler Kerkük'ün İran'ın eline geçmesi durumunda Ankara'nın tarafsızlık politikasını terk etmek zorunda kalabileceğini belirtmişlerdir. Hatta bazı yazarlar daha da ileri giderek Türkiye'nin Kerkük- Yumurtalık Boru hattını ve Irak Türkmenlerini korumak için Irak' müdahale edebileceğini vurgulamışlardır(Bölükbaşı,1992:66).

ABD, 1980-88 İran-İrak Savaşı boyunca Irak ve İran arasındaki dengenin özellikle İran lehine bozulmasının bölgeye olumsuz yansımaları olabileceğini düşünerek Irak'ı desteklemeyi çıkarlarına daha uygun bulmuştu. Bu noktada, Irak bir anlamda İran'ın bölgeye yönelik yayılmacı eğilimlerini engelleyebilecek bir tampon ülke olarak görülmüştü. Dolayısıyla Irak'ın savaş yeteneklerini destekleyen ABD, Körfez ülkelerinin de aynı yönde davranmasını sağlamıştır. 8 yıl süren İran-İrak savaşı bittiğinde sırf Tahran yönetimi ateşkes istediği için savaştan Irak galip çıkmış ve Irak artık bölgede adından bahsettirmeye başlamıştır. 1980'de Irak'ın askeri gücü 55 tümen, 500 uçak ve 5500 tandan oluşuyordu ki bu sayı o zaman için ABD ve Federal Almanya'nın toplam sahip oldukları asker sayısından fazlaydı(Salinger ve Lourent, 1991: 9).

2. I. KÖRFEZ SAVAŞI BAŞLIYOR

Bu bölümde Körfez savaşının öncesinde ki durum açıklanmaya çalışılacak ve ABD ile BM müdahalesinin nedenleri üzerinde durulacaktır. Körfez Savaşının Türkiye'ye yansımaları ile ekonomik boyutları irdelenecektir.

2.1. Irak'ın Kuveyt'i İşgali

Irak ve Kuveyt, I. Dünya savaşına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasıydı. Kuveyt, Irak'ın Basra vilayetine bağlıydı. Kuveyt'in Avrupalı devletlerin ilgisini çekmesinin nedeni, Almanların, Berlin-Bağdat demiryolunu o günlerde zengin bir petrol ülkesi olduğu bilinmeyen, ancak Hint Okyanusu'nun açılma noktasında olan Kuveyt limanına uzatmak istemeseydi. Osmanlılara karşı ittifak arayışları içinde olan Kuveyt şeyhi, Almanların geleneksel düşmanları İngilizlerle ilişki kurmakta gecikmedi ve 1899'da ülkenin dışişlerini, İngiliz denetimine bırakan bir antlaşma imzaladı(Hür,2003:13). 1913'te Avrupa'da savaş uğultuları yükselirken İngiltere ve Osmanlı bir anlaşma imzalayarak Kuveyt'i özerk bir bölge(protektora idaresi) yapmışlardır. Irak'ta 1916 Sykes-Picot anlaşmasıyla Bağdat-Basra-Musul şehirlerinin birleştirilmesiyle kurulmuştu. İngiltere'nin 1961'de protektora yönetimine son verip Kuveyt'in bağımsızlığını tanınmasının ardından Irak, bölge üzerindeki tarihsel haklarını ileri sürerek Kuveyt'in Irak'a bağlanmasını istemiştir. Bu tehlike ancak Arap Birliği Teşkilatı'nın Kuveyt'i üye kabul ederek koruma altına almasıyla savuşturulmuştur(Hür,2003:13).

İran-Irak savaşından Irak ekonomik olarak, oldukça yıpranarak çıkmıştır. Saddam Hüseyin, Arap kardeşlerini Pers tehdidinden koruduğunu söylemiş bu yüzden Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi zengin ülkelerin Irak'ın savaştan doğan borçlarının ödenmesi ve ekonomisinin düzenlenmesi için yardım yapmaları gerektiğini açıkça belirtmiştir. Böylece Savaş ekonomisinden doğan zararların karşılamak istemiştir(Salinger ve Lourent, 1991: 9). En azından Irak'ın beklentisi bu ülkeler tarafından petrol fiyatlarının düşürülmemesi yönünde olmuştur.

Ancak Irak kendisini Arap dünyasından dışlanmış hissediyordu. Kendine göre nedenleri ise Arap olan Suriye'nin İran-Irak savaşında "Fars" İran'ı desteklemesi, Golan Tepeleri ile ilgili olarak İsrail'le görüşme eğilimi içerisinde

girmesi, Libya'nın, Irak ile arasının açık olduğu mısır 'la görüşmeye başlamasıydı. Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt ise petrol çıkarımını artırmışlar ve fiyatları aşağıya çekmişlerdi. Irak'ın bu kuşkucu tutumu Türkiye'yi de işin içine sokmuştur. 1990 Ocak ayında Türkiye'nin Fırat nehri üzerinde kurulu Atatürk Barajından Irak ve Suriye'ye akan suyu teknik bakım nedeniyle azaltması, Irak yönetimini komplocu bir yaklaşım içine itmiştir. Ayrıca Türkiye'nin İsrail'le “*barış suyu*” projesi çerçevesinde su satmayı dile getirmesi Irak tarafından Irak'a kurulan uluslar arası bir komplonun parçaları olarak görülmüştür(Yıldız,2000:214).

İran – Irak savaşı sonunda Irak'ın ABD ile ilişkilerinin de bozulduğunu görüyoruz. ABD ve Irak arasındaki savaş sonunda ki ilk diyalog girişimi 12 Şubat 1988'de Amerika'dan gelmiştir. ABD'nin Ortadoğu'dan sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı John Kelly, ABD ve Irak arasındaki ilişkilerin genişletilmesini Saddam yönetimine bildirmiştir. Bu Saddam yönetimi tarafından olumlu karşılanırsa da ABD'nin Sesi Radyosu'nda Saddam Hüseyin için çıkan haberler sonunda Saddam Hüseyin, ABD'ye temkinli yaklaşma kararı almıştır. Zaten Saddam yönetimi ABD'nin bölgeye yerleşme çabasından rahatsızlık duymaktadır. Saddam Hüseyin bu rahatsızlığını şu şekilde ifade etmiştir. “ *Eğer Körfez'deki insanlar – daha da ötesinde tüm Arap dünyası- uyanık olmazsa bu bölge, Birleşik Devletlerin görüşleri doğrultusunda yönetilecektir. Örneğin petrol fiyatları başkalarının çıkarları dikkate alınmaksızın Amerikan çıkarları doğrultusunda belirlenecektir*”(Salinger ve Lourent, 1991: 11–13).

Saddam Hüseyin'in bu açıklamalarına bir de, ABD'nin en yakın müttefiki olan İsrail için söylediği tehditkar açıklamalarda eklenince, Irak, ABD tarafından dikkatle takip edilmeye başlamıştır. Söz konusu tehditkar açıklamada Saddam İsrail'i tehdit etmekte ve şöyle demektedir; “ *İsrail Irak'a karşı herhangi bir şeye kalkışırsa öyle bir şey yaparız ki ülkenin yarısı ateşle kavrulur. bizi atom bombasıyla tehdit edenlerin işini kimyasal silahla bitireceğiz*” (Salinger ve Lourent, 1991: 27). Bu açıklama Irak'ın elinde var olduğu bilinen kimyasal silahların tehdit unsuru olduğunu açıkça gösteriyordu. Zaten Saddam İran-Irak savaşında bu silahı

kullanmaktan çekinmemiştir. Gerek İran-Irak savaşından, Irak adına doğan sonuçlar gerekse de ABD'nin bölgeye yaklaşımı adım adım Körfez savaşını beraberinde getirmiştir.

Bütün bu gelişmelerden sonra Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin nedenleri

❖ Irak'ın tarihsel olarak Kuveyt'i bir parçası olarak görmesi

❖ İran-Irak ateşkesinin sonunda Kuveyt'in OPEC bünyesinde imzaladığı anlaşmayı çiğneyerek Ramallah kuyularındaki petrol üretimini artırmasına bağlı olarak zaten düşük olan petrol fiyatlarının daha da düşmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı Irak'ın savaş sonundaki ekonomik krizi daha da büyümüştür. Kuveyt'in bu girişi Saddam Hüseyin tarafından provokasyon ve ihanet olarak algılanmıştır.

❖ Irak'ın körfeze açılmak istemesi ve açılan kapının Kuveyt'ten geçmesi olarak sıralayabiliriz⁶(Salinger ve Lourent, 1991: 10–17).

Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri gibi küçük devletler ise kendilerini ABD'nin koruyacağı düşüncesiyleydi. Çünkü özellikle ABD ve İngiltere'nin bu ülkelerde önemli petrol şirketleri bulunuyordu. Körfez Savaşı'ndan önce de ABD, Körfez'in temel savunucusu olarak görülüyordu. Ancak ABD'nin Körfez'in savunmasına doğrudan katılmasını sağlayan bir kurumu yoktu. Körfez Devletleri'nin kendi askeri yetenekleri sınırlı ve yetersizdi. Bu devletler İran ve Irak gibi güçlerin işgalinden korkuyorlardı (Erkmen, 2003: 104)

Reagan'lı yıllar Irak'ta yaşanan krizlerin tohumlarının atıldığı dönem olmuştur. Amerika'nın güçlü bir İran'dan duyduğu korku Irak'ın bu dönemde güçlenmesine neden olmuştur. Yıllardır müttefiki olan bu ülkenin komşularına

⁶ Hatta Irak tarafından, Saddam Hüseyin'den öncede, Saddam döneminde de Kuveyt'in Warba ve Bübiyan adalarını kiralamak istemiştir.

saldırabileceğinden kaygılanan ABD,1989'da Savaş Planı 1002'yi yeniden kaleme almıştır. Aslında Sovyet teklifini bertaraf etmek için tasarlanmış 1002 Irak'ı resmen bölgedeki başlıca tehdit eden 1002-90 haline getirildi bu dönemde Irak'ın İsrail'e saldırma ihtimali Amerika'nın endişeleri arasında başta geliyordu(Pitt ve Scott,2002:17).

Sonuçta her şey 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmiş, 28 Ağustos'ta da 19. ili olarak ilan etmesiyle başlamıştır. Böylece hem Körfez de hem de Ortadoğu'da dengeler Irak lehine bozulmuştur. Kuveyt'in işgali başta ABD olmak üzere bir çok ülke tarafından protesto edilmiştir. George Herbert Walker Bush, Saddam'ın Kuveyt'i işgalini "*I'll not let that buster shape up the World*" (O hergelenin dünya düzenini değiştirmesine müsaade edemem) ifadesiyle işgale olan tepkisini belirtmiştir(Pehlivanoğlu,2004:193, Arı,2007: 562).

1990–1991 Körfez Krizi, NATO bölgesi dışında (*out of area*) gerçekleşmiştir. Yapılan müdahale ve bazı hareketler bu çerçevede değerlendirilmiştir. ABD ve Körfez koalisyonuna, NATO üyesi ülkelerin -askeri desteği olmadan,- lojistik desteği ile bu müdahale gerçekleşmiştir. ABD ve Batı Avrupa'nın bu bölgedeki sorunlara müdahale etmelerinin gerisinde yatan neden, bu bölgedeki stratejik önemi olan petrole yüksek oranlarda bağımlı olmalarından kaynaklanmaktadır. Çıkarılan petrolün %70 gibi büyük bir kısmının alıcıları bu ülkelerdir. Olası bir istikrarsızlık ve çatışma, bu bölgedeki petrole bağımlı olan ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin de stratejik açıdan sıkıntıya girmelerine neden olacaktır. Bu yüzden Irak'ın Kuveyt'e girmesine kayıtsız kalamayarak müdahale etmişlerdir.

NATO'dan alan-dışı bölgeye müdahale etmek için bir karar çıkartmaları ise, mümkün olmamıştır. Çünkü savunma amaçlı kurulmuş bulunan NATO'nun böyle bir operasyon düzenlemesi için kurucu antlaşmasında değişiklik yapılması gerekmektedir. Bu yüzden, Irak'ı Kuveyt'ten çıkartmak ve buradaki petrol kuyularının güvenliğini sağlamak amacıyla, Batılı ülkelerin müdahalesi, ABD

önderliğinde oluşturulan “Çok Uluslu Güç” tarafından gerçekleştirilmiştir (Gürkaynak, 2004:147).

Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ortaya çıkan Körfez Krizi sırasında BM örgütü ve özellikle Güvenlik Konseyi uluslararası soruna yönelik olarak, 1945'den sonraki dönemden beri, hiç olmadığı kadar etkin bir konumdaydı. Bu doğrultuda ABD'nin öncülüğünde BM Güvenlik Konseyi 660, 661, 662, 664, 665, 666, 667, 669, 670, 674 ve 677 sayılı kararları alarak Irak'ın Kuveyt'ten koşulsuz olarak derhal çekilmesini ve sorunun taraflar arasında görümseler yoluyla çözülmesini istemiştir.

Irak verilen süre zarfında BM kararlarına uymaması ve Kuveyt'ten çekilmeyi reddetmesi üzerine, Irak'a karşı oluşturulan müttefik güçleri 16 Ocak 1991'de 34 ülkenin katılımıyla 650 bin kişilik orduyla müdahale etmiştir. Bu kararları incelemenin faydalı olacağı düşüncesindeyim.

2.2. Birleşmiş Milletler Müdahalesi

Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle birlikte BM Irak'a müdahale etmeden önce bir birtakım yaptırımlar uygulama kararı almıştır. Irak'ın bu kararlara uymamasından dolayı müdahale gerçekleştirilmiştir.

2.2.1. Ambargo Kararının Çıkarılması

BM Sözleşmesi'nin 40. maddesi “*Güvenlik Konseyi, durumun ağırlaşmasını önlemek üzere, 39. Madde uyarınca tavsiyelerde bulunmadan ya da önlemleri kararlaştırmadan önce, ilgili tarafları gerekli ya da uygun gördüğü geçici önlemlere uymaya çağırabilir. Bu geçici önlemler tarafların haklarını, iddialarını ya da konumlarını hiçbir biçimde zedelemez. Bu geçici önlemlerin yerine getirilmemesi halinde Güvenlik Konseyi bunu gereğince dikkate alacaktır*” der (BM Sözleşmesi, www.tbmm.gov.tr). Güvenlik Konseyi'nin aldığı ve bu maddeyi tekrarladığı 1 Ağustos 1990 tarihli 660 no.lu karar ile Irak Kuveyt'te kayıtsız şartsız çekilmek

zorundadır. Fakat Irak bu karara uymamış; Kuveyt'ten derhal geri çekilmesi gerektiği yolundaki emredici talebi görmezlikten gelmiştir. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi 6 Ağustos tarihli 661 sayılı kararı ile ekonomik ambargo uygulamasını başlatmıştır. On üç kabul oyu ile Küba ve Yemen'in çekimsiz kalması ile bu karar alınmıştır. Bu karara göre;

- ❖ Irak'ın Kuveyt'i işgali kınanmaktadır.
- ❖ Irak'tan, acilen geri çekilmesi ve askeri kuvvetlerini kayıtsız şartsız 1 Ağustos 1990'daki duruma getirmesi istenmektedir.
- ❖ Irak ve Kuveyt'i bir an önce uyumsuzluklarını çözmek, bu yoldaki çabaları; özellikle Arap Devletleri Birliği'ndekileri desteklemek üzere yoğun görüşmelere başlamaya çağırılmaktadır.
- ❖ Bu karara uyulmasını sağlamak üzere gerekebilecek ilerideki aşamalara geçmeyi karara bağlamaktadır(Bozkurt,2003a: 23).

Konseyin ilk planda, Irak'ın ticari ve ekonomik faaliyetlerine ambargo koymakta yavaş davrandığı söylenebilir. Ambargonun kaynağını 41. maddede öngörülen yollardan da çıkarmak mümkündür. Bu maddeye göre Konsey, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanmasını gerektirmeyen ne gibi tedbirlerin alınması gerekeceğini tespit edip, Birleşmiş Milletler üyesi devletlerin bu tedbirlere uymalarını isteyebilmektedir. Bu tedbirlere, ekonomik ilişkileri ile demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf,radyo ve diğer ulaştırma amaçlarının tamamen veya kısmen kesilmesi ve siyasi ilişkilerin de kesilmesi girebilmektedir(BM Sözleşmesi, www.tbmm.gov.tr). Bu madde, 39. madde ile birlikte incelediğinde, silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen bir kararın ancak barışa karşı bir tehdit, barışın bozulması veya saldırma fiilinin olduğunun belirlenmesinden sonra alınabileceği belirtilmektedir.

661 sayılı karar, sadece üye devletlerin değil bütün devletlerin Irak ve Kuveyt ile ihracat ve ithalat ilişkilerini yasaklamaktadır. Hâlbuki 41. Maddeden, ambargonun sadece Birleşmiş Milletler üyesi devletlerce uygulanmasının istenebileceği anlamı çıkmaktadır. Burada Konsey, üye olmayan devletlere de bir yükümlülüğü getirmiştir.

Konsey ambargoyu denetlemek amacıyla bir komite oluşturmak yoluna gitmiştir. *Yaptırımlar Komitesi* adıyla anılan komite, Güvenlik Konseyi üyelerinden oluşmaktadır. Fakat uygulamada bu komitenin çalışma sisteminin keyfi davranışlara neden olduğu, yavaş islediği ve kararları için oybirliği şartının aranması gibi sebeplerle eleştirilmiştir.

Irak, hukuka aykırı tutumunu daha da ileri götürerek 8 Ağustosta Kuveyt'i tamamen ilhak ettiğini dünyaya bildirmiş ve 28 Ağustosta 19. ili olduğunu tek taraflı bir kararla duyurmuştur. Bu gelişme üzerine Güvenlik Konseyi 662 sayılı kararı 9 Ağustos 1990 tarihinde oybirliğiyle almıştır. Konsey, 660 ve 661 sayılı kararlarını tekrarlayarak, Irak'ın Kuveyt'i tamamen ve sürekli şekilde ilhak ettiğine ilişkin beyanını dikkate alarak, bir kez daha Irak'ın bir an önce ve kayıtsız şartsız olarak kuvvetlerini 1 Ağustos 1990'daki durumlarına çekmesini istemiştir.

Savaşın bitmesinden sonra da ambargo uygulaması devam etmiştir. Irak'ın bütün başvuruları BM tarafından reddedilmiştir. 20 Mayıs 1996 tarihinde Irak'a 2 milyar dolar değerinde petrol satmasına izin verilmiştir. Elde edilecek para ise yalnızca insani amaçlar yolunda harcanabilecektir. Petrol transferin Türkiye üzerinden yapılması da Türkiye'nin kayıplarını bir ölçüde kaldıracaktır. Irak insani amaçlarla kuzeydeki Kürtlerin yaşadığı bölgeler dışındaki halk için ithal edeceği sağlık malzemeleri, ilaç ve gıda ürünlerinin BM tarafından denetimi söz konusudur. Sağlık ve gıda malzemeleri dışındaki diğer malların alınımında BM Yaptırımlar Komitesinin onayı aranacaktır. Irak'ın satmasına izin verilen 2 milyar dolarlık petrolü satabilmesi halinde 600 milyonluk bölümü Kuveyt'e savaş borcu olarak

verilecektir. Irak'ın Kuveyt'e olan savaş borçlarının tümüyle ödenmesinin yüz yıl kadar sürebileceği tahmin ediliyor(Bozkurt,2003b: 258).

2.2.2.Abluka Kararının Çıkartılması

Tanım olarak abluka kelimesi “*Bir devletin dışarı ile olan münasebetlerini ve münakellerini ve bilhassa ticaretini zor ve kuvvet kullanarak kesmesi*” manasına gelmektedir. Ablukanın uygulanabileceği alan sınırlıdır. Sadece hukuka aykırı davranan veya düşman devletin sahillerine uygulanma imkânına sahiptir. Ayrıca zararlar mukabelenin bir çeşidi olması dolayısıyla bunun da şartlarına uyulması gerekir. (Bozkurt,2003b: 258).

Körfez krizi sırasında da Güvenlik Konseyi konu ile ilgili olarak, 25 Ağustos 1990 tarihinde, on üç kabul ve Küba ile Yemen'in çekimsiz oylarıyla 665 sayılı kararı almıştır. Güvenlik Konseyi 660, 661, 662, 664 sayılı kararlarını ve bunlara acilen ve tamamen uygulaması isteğini tekrarlamıştır. Ayrıca Irak'ın Kuveyt'e saldırmasıyla meydana gelen can kayıplarını esefle karşılayarak ve bundan sonra bu kayıpları önlemek kararıyla, Irak'ın 660, 661, 662 ve 664 sayılı kararları uymayı reddetmeyi sürdürmesi ve Irak yönetiminin Irak bayrağını taşıyan gemilerini kullanması ve petrol ihraç etmesi üzerine alarma geçmiştir. Müeyyideleri etkili kılabilmek amacıyla Güvenlik Konseyi, üye devletlere müeyyide ihlallerinin önlenmesi amacıyla, deniz kuvvetleriyle Körfeze gerekli önlemleri alınmasını istemiştir. 25 Ağustos 1990 tarihinde 665 sayılı karar ABD'nin baskıları sonucunda alınmıştır. ABD, müeyyidelerin BM çatısı altında uygulamasını teşvik etmiş ve BM Sözleşmesinin 51. madde gereğince Kuveyt'i savunacak bir hareketin haklı olduğu ve bunun yapılmasının Kuveyt'in azledilen hükümetince istendiği belirtildi. Bu açıkça yanlışti. Bu sırada, BM hareketi ve Amerika'nın başkanlığı uluslararası hukuktan ayrılmaktaydı ve bunun sonucu Amerikalılar kendiliklerinden BM müeyyidelerinin uygulamasını üzerlerine almadılar. Genel Sekreter, 13 Ağustos 1990 tarihli bir raporla bu planı yaptı.

Bunu ABD, Güvenlik Konseyinden müeyyidelerin uygulamasına yetki vermesini isteyerek gerçekleştirdi. BM'nin başlattığı ambargo kararı her ne kadar sadece BM üyeleri için geçerli olsa da zaman içinde kapsamı genişlemiştir. Avrupa Topluluğu, NATO gibi uluslararası örgütlerin de ticari ambargoya katıldıkları ve Batılı devletlerin Körfez'e asker sevkıyatına giriştikleri görülmüştür(Armaoğlu,2005: 886-891).

Güvenlik Konseyi 25 Eylül'de aldığı 670 sayılı karar ile kara ve denizde ablukaya alınan Irak'ın hava ablukasına da alınması üzerinde anlaşılmıştır. Bu karar, on dört kabul ve bir ret oyu (Küba) ile alınmıştır. Güvenlik Konseyi, eski kararları tekrarlamakta ve Irak'ın Kuveyt'e saldırısını, ilhak kararını ve üçüncü devlet vatandaşlarına ilişkin kararlarını ilga etmesini istemekte; olayla ilgili alınan kararlar ve uluslararası insancıl hukukun açıkça, ciddi şekilde ihlalini kınamaktadır. Irak kuvvetlerce Kuveytlilerin yurtlarından ayrılmalarına zorlayan hareketlerini de içeren Kuveyt vatandaşlarına tehdidini ve uluslararası hukuku ihlal ederek Kuveyt'teki kişi ve mallara yönelik fena muamelesini de kınamaktadır.

Ağustos 1990 tarihinden savaşın sona ermesine kadar 7882 yük gemisine müdahale edilmiş ve bunlardan 996'sının yükü kontrol edilmiştir. Ayrıca, Irak'a yük taşıyıp ambargoyu ihlal etmeye çalışan 46 ticaret gemisinin Irak limanlarına girişine izin verilmemiştir. Ambargo kararından bir kaç hafta sonra, Konsey Irak gemilerinin hala petrol taşımakta olduklarını tespit etmiştir. Bunun üzerine Konsey, acilen devletlerin Kuveyt hükümetiyle birlikte hareket ederek bölgede seyreden gemilerin ambargo kararı çerçevesinde yüklerinin, rotalarının denetlemesine; Kuveyt'i deniz kuvvetleriyle birlikte denetime ve gerekli önlemlerin alınmasına katkıda bulunmaya çağırmıştır. Karar, devletlerin gemilere karşı deniz kuvvetleriyle müdahale etmelerini de içermektedir.

2.2.3.Çöl Fırtınası Harekâtı

İşgalin başlamasından dört ay sonra savaşı nihayetlendiren *Çöl Fırtınası Harekatı* başlamıştır. ABD öncülüğünde gerçekleştirilecek operasyon için gerekli olan gücü toplamak için bu kadar süre beklenmiştir. Bu süreçte operasyonda yer alacak asker Suudi Arabistan'da toplanıyor ve eğitiliyordu. 7 Ağustos'ta hareket kararının alındığı ABD Başkanı George Bush'un bildirmesinin üstünden geçen dört ay sonunda 17 Ocak 1991 tarihinde hava harekatı başlamıştır. Bu süreçte ABD öncülüğündeki çok uluslu koalisyon güçleri 700.000 askerden oluşmaktaydı.

Tablo V: Çöl Fırtınası'na Katılan Ülkelerin Asker ve Araç Sayıları

ABD Kuvvetleri	82. Hava İndirme Tümeninin bir Tugayı
	5 AWACS Uçağı
	F-15 ve F4G Savaş Uçakları
	Deniz Piyade Birlikleri (55000 kişi)
	Kara Birlikleri (250000)
	Akdeniz'de; Saratoga Uçak Gemisi Muharebe Grubu ve Wisconsin Harp Gemisi
	Kızıldeniz; Eisenhower Uçak Gemisi Muharebe Grubu ve Harp Gemileri
	Basra Körfezinde; Independence Uçak Gemisi Muharebe Grubu
İngiliz Kuvvetleri	Kara Birlikleri (1000 Kişi)
	Tornado ve Jaguar Savaş Uçağı Filoları
	Bölgede görevli 6 Harp Gemisi
Mısır Kuvvetleri	Kara Birlikleri (4000 kişi)
Fas Kuvvetleri	Kara Birlikleri (4000 kişi)
Suudi Arabistan	Kara Birlikleri (38 000 kişi)
	Hava Kuvvetleri Savaş Uçakları ve Silah sistemleri
Fransız Kuvvetleri	Deniz ve Hava Kuvvetleri (3200)

Kaynak: Pehlivanoğlu,2004: 195

Hava harekâtı 24 Şubat'ta son bulmuştur. Gücü iyice zayıflayan Irak'ın teslim olması için kara harekâtının başlayabileceği kararlaştırılmıştır. Fakat öncesinde ABD tekrar bir ultiatom vermiş ve Irak'ın kayıtsız şartsız Kuveyt'in

çekilmesini istemiş; ancak sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine 24 Şubat sabahı kara harekâtı başlamıştır. Herhangi bir direnme gösteremeyen Irak kuvvetleri 25 Şubat akşamı Kuveyt'ten çekilmeye başlamıştır. Bu çekilme sürecinde 25.000 Irak askeri teslim olmuştur. 100 saat süren kara harekâtı, 28 Şubat sabahı Baksan Bush'un Kuveyt'in tamamen kurtarılmış olduğunu ilan etmesi ile son bulmuştur (Armaoğlu,2005: 886).

2.2.4.Ateşkes Kararı

28 Şubat 1991'de kara harekâtı tamamlanmış ve Irak batılı devletler aracılığı ile BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 12 kararı kayıtsız şartsız tanıdığını açıklamıştır. Çünkü Irak gerek hava harekâtı gerekse kara harekâtı sonucu, ekonomik ve askeri bakımdan büyük kayıplar vermiştir. Yani, ateşkesi kabul etmek zorunda kalmıştır.

2 Mart 1991 tarihinde alınan 686 sayılı karar ile ateşkes şartlarını açıklanmıştır. On bir lehte, bir aleyhte (Küba) ve üç çekimser (Çin, Hindistan, Yemen) oyla bu karar alınmıştır. Güvenlik Konseyi, bu olayla ilgili olarak vermiş olduğu on iki kararı tekrarlamakta ve üye devletlerin Sözleşmenin 25. maddesinden kaynaklanan yükümlüklerini hatırlatmakta; Kuveyt'in yönetimine yardıma ilişkin 661 sayılı kararın 9. paragrafını ve tıbbi ihtiyaçlar, insani yardımlar ve gıdaya ilişkin 3 / c paragrafını tekrarlamaktadır. Aynı tarihte Irak ve Birleşik Kuvvetler arasında Kuveyt ile Suudi Arabistan sınırının kuzeyindeki Safven kasabası yakınlarında kurulan bir çadırda ateşkes konusunda görüşmeler yapılması gerekiyordu. Fakat koalisyon kuvvetleri komutanı H. Norman Schwarzkorf'un Irak hava sahasındaki cisimlerin düşürülmesi emri gereğince Irak yetkililerin karayolu ile gelmesi üzerine gelişmeler 3 Mart 1991 tarihinde başlamıştır. 3 Nisan 1991 tarihinde Güvenlik Konseyi tarafından on iki lehte bir aleyhte (Küba) ve iki çekimser (Ekvator ve Yemen) oyla alınan 678 sayılı karar ateşkesin uygulanma şeklini kararlaştırıyordu. Bu kararlar Kuveyt'in bağımsızlığının temininin memnuniyeti belirtiliyor ve Irak'ın

çekilmesi öngörülüyordu. Biyolojik ve kimyasal silahların kaldırılması, balistik füzelerle ilgili önlemler alınması, Ortadoğu'da nükleer silahların yok edilmesi, silahlanmanın kontrol altına alınmasını ve Irak'ın 15 gün içinde bu kararın uygulamasıyla ilgili silah ve diğer listelerini Genel Sekretere göndermesini istemektedir. Irak'ın silahlarını denetim ile ilgili özel bir komisyon oluşturulmasını karara bağlamaktadır.

678 sayılı kararda yer alan ve Irak'ın kabul edeceği şartlar üç kategoride toplanabilir. Biri, Irak'ın askeri kuvvetine ilişkindi; Irak'ın bütün kimyasal ve biyolojik silahları ile belli menzile kadar bütün balistik füzelerinin imhasını gerektiriyordu. Bu şart aynı zamanda Irak'ın nükleer silah yapma ve geliştirmeye son vermesiyle nükleer silah yapımında kullanabilecek maddelerin kontrolünün Uluslararası Atom Enerjisi Kurumuna bırakılması öngörüyordu. Bunun yanında uluslararası bir komisyonun silah kapasitesini ve belirlenenlerin denetlemesini, Irak'ın kabulünü Sart koşmuştur. İkinci grup şartlar, Körfez krizi ve işgal dolayısıyla meydana gelen kayıplar, yabancı devletlerin, milletlerin ve şirketlerin zararlarının Irak tarafından karşılanmasına yönelikti. Ekolojik dengenin zarar görmesine ve doğal kaynaklara ilişkin ayrıca atıfta bulunmaktadır. Irak'ın petrol ihracatı kapasitesi ekonomik ihtiyaçları tespit ederek zararların ödenmesi için bir fon oluşturması öngörüldü. Üçüncü kısım şartlar ise, Irak ve Kuveyt sınırının belirlenmesi ile birleşik kuvvetlerin Irak topraklarından çekilmesini sağlayacak Birleşmiş Milletler araştırma birimlerinin kurulmasıyla ilgiliydi. Diğer karar ise, Kuvvetlerin üçüncü devlet vatandaşlarının ülkelerine dönüşü ve terörizme karşı taahhütleri içeriyordu. Irak'ın Güvenlik Konseyi'nin 678 sayılı kararını kabul etmesini BM Genel Sekreterine ve Güvenlik Konseyine 6 Nisan 1991 tarihinde resmen bildirmesiyle(Armaoğlu,2005: 886)ateşkes resmen iki taraflı olarak gerçekleştirilmiştir.

Ateşkes kararına rağmen Irak'a yönelik harekâtlar devam etmiştir. Özellikle ABD ve İngiliz hava Kuvvetleri denetim uçuşları dışında, savaş uçakları ve cruise füzeleri ile Irak askeri hedeflerine geniş kapsamlı hava saldırıları gerçekleştirmişlerdir. Fransa, 13 Ocak 1993 tarihinde 80 sorti ile harekâta

katılmasından sonra harekattan çekilmiştir. Ardından 17 Ocak–26 Haziran 1993 arası ABD ve İngiliz hava kuvvetleri tarafından harekât devam ettirilmiştir. Bunu 3 Eylül 1996’da Çöl Darbesi Harekâtı izlemiştir. Kasım 1997- Aralık 1998 tarihleri arasında Akrep I,II,III ve IV olarak tanımlanan Akrep Operasyonları düzenlenmiştir. Son olarak 16-19 Aralık 1998 tarihinde düzenlenen Çöl Tilkisi Operasyonu düzenlenmiştir. Bu operasyona dünyadan tepkiler yükselmiştir. Rusya, saldırıları kınamış; Londra ve Washington’daki büyükelçilerini geriye çağırmıştır. Çin’in de bu operasyonu sert bir dille eleştirmiş hatta Fransa dahi Güney Irak’ta ki uçuşa yasak bölgedeki askerlerini geri çekme kararı almıştır. Çöl Tilkisi harekatı hem BM Özel Komisyonu’nun (UNSCOM) faaliyetlerini sona erdirmiş hem de “*uçuşa yasak bölgenin*” yasallığını da tartışılır hale getirmiştir(Pehlivanoğlu,2004:214-215,Arı,2006:578-579).

Savaş bitmesine rağmen Saddam Hüseyin devrilmemiştir. Bunun sebebi hem ülke içinde iktidar boşluğunun doğabilecek olması hemde İran’ın, Irak içindeki Şiileri ayaklandırmasından duyulan endişe yatmaktadır. Irak’ta Muhammed Bekir El-Hakim’in öncülüğünde İran yanlısı fundamentalist grup ABD’yi endişe sokuyordu. Ateşkes koşullarına göre birliklerin ve tankların hareket etmesi yasaklanmıştı. Benzer biçimde halkçı ayaklanmaya karşı müdahale etmemesi için Irak ordusunun helikopterlerinin engellenmesine yönelik olarak Bağdat’ın askeri hava sahasının yasaklanması yeterli olmuştu. Ancak yinede Saddam Hüseyin hareket alanında bazı serbestlikler tanınmıştı. Saddam Hüseyin askerlerini, tanklarını, helikopterlerini güneye çekmesine izin verdiler. Böylece Irak’ın güneyinde sayıca fazla olan Şiilerin önü kesilmiş olacaktı(Achcar,2004: 327-33)

3. I. KÖRFEZ SAVAŞININ TÜRKİYE’YE ETKİLERİ

Körfez Savaşı bölge ülkelerini olduğu gibi Türkiye’ye de etkilemiştir. Bu bölümde Körfez Savaşı sırasında ki Türk dış politikasına değinilecek aynı zamanda savaşın ekonomik olarak Türkiye’yi nasıl etkilediğine değinilecektir.

3.1. Körfez Savaşı'nda Türkiye'nin Tutumu

Irak-İran savaşında Türkiye aktif tarafsızlık politikası izleyerek, savaşan tarafların her ikisi ile de yakın münasebetlerini devam ettirmiştir ve bundan da ekonomik ve ticari yararlar sağlamıştır. 1980'ler de Başbakan ve Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal Yeni-Osmanlıcı Türk Dış Politikası gütmüştür. Ona göre, Yeni-Osmanlıcı Türk Dış Politikası, temelini Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi olması yanında bir Akdeniz ve Ortadoğu ülkesi de olması üzerine inşa edilmeliydi(Karadeli,2007: 37). Özal, Türkiye'nin Ortadoğu'yla ilişkilerinde daha etkin ve enternasyonalist bir dış politika yaklaşımı geliştirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özal, muhafazakâr Körfez ülkelerinin yanı sıra, Libya, İran ve Irak gibi radikal ülkelerle de ilişkilerini güçlendirmiştir(Kirişçi,2002:54).

Turgut Özal bu dönemde Ortadoğu'ya verdiği önemi göstermeye başlamıştır. Öncelikle Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında ki barajların sayısında artış meydana gelmeye başlamıştır. 1986 yılında Türkiye'den Ortadoğu'ya özellikle İsrail'e su götürülmesini içeren *Barış Suyu* projesi fikrini gündeme getirmiştir.

Coğrafi açıdan birbirine sınır olan Türkiye ve Irak arasında Savaş öncesine ciddi bir ihracat göze çarpmaktadır. Öyle ki 1988 yılı toplam 11.6 milyar dolarlık ihracatımızın %8,5'i Irak ile yapılmaktaydı. İki ülke arasında yapılan sınır ticareti de özellikle Türkiye'nin doğusunu gelişmesi adına büyük önem taşımaktaydı. Kerkük-Yumurtalık ham petrol boru hattı önemli ölçüde navlun elde edilmekteydi. Bunun yanında Habur sınır kapısı üçüncü ülkelere yönelik ticaret ve taşımacılıkta önemli bir rol oynamaktaydı(Özbek,2003: 4).

Bölgede Savaş rüzgârları eserken Irak'ın Kuveyt'i işgali, Turgut Özal hükümeti için bölgeye yönelik politikalar üretmesine neden olmuştur. Musul

irredantist meselesi Cumhurbaşkanı Özal'ın 1993'te Saddam'ın yenilgiye uğratılmasından sonra, şayet Irak parçalanacak olursa geri alınmasını düşünmeyi tavsiye etmesiyle gündeme gelmiştir. Ne var ki ordu söz konusu bölgenin alınmasının Türkiye'nin başına gereksiz ve daha ciddi başka güvenlik ve ayrılıkçı sorunlar açacağı gerekçesiyle Özal'ı bu görüşten vazgeçirmiştir (Fuller, 2008: 189). Korkut Özal Akşam gazetesine verdiği bir röportajda Musul konusunda Özal ve Bush'un anlaşmaya vardıklarını anlaşma gereği Türk askerinin Irak'a, kuzeyden gireceğini ifade etmiştir. Korkut Özal, *"Kuzey cephesini Türkiye sağlamlaştıracaktı. ABD ise güneyden Irak'a girecekti. Türkiye'nin varlığı güneydeki ABD güçleri üzerindeki baskıyı azaltacaktı. Böylece çok kolay bir biçimde Bağdat'a gireceklerdi. Bu durumda Saddam yönetimi her iki taraftan kuşatılmış olacaktı"* demektedir(Akşam,2005: 9).

Türkiye I. Körfez savaşı sırasında ABD'nin yakın müttefiki olmuştur. Vermiş olduğu destek ABD tarafından yadsınamayacak noktadır. Eski Dışişleri Bakanı James Barker, *The Politics of Diplomacy* adlı kitabında Özal'ı şöyle övmektedir: *"Körfez Savaşı boyunca Özal, ABD'ye verdiği destekte çok samimi idi. O, çok kararlı ve cesaretli bir liderdi.... Amerika onun gibi bir dost ve müttefike sahip olduğu için şanslıdır"*(Çandar,2001:176)

3.2. I. Körfez Savaşının Türkiye'ye Etkisi

I. Körfez savaşı ile beraber Türkiye savaşın getirmiş olduğu yükleri sırtında siyasi ve ekonomik alanlarda hissetmiştir. Irak'ın kuzeyinde yaşanan gelişmeler ve savaşın ekonomik baskısından bölge devletleri içinde belki de en fazla etkilenen devlet Türkiye olmuştur.

3.2.1. Siyasi Göstergeler

Irak'la Birleşmiş Milletler arasında yapılan 687 sayılı antlaşmada Kürtler konusu ele alınmamıştır. Ancak bölgede daha sonraki gelişmeler üzerine Fransa, İngiltere, ABD'nin konuyu ele almasıyla BM'in 688 nolu kararı yayınlanmıştır; karara göre Irak ordusu 36. Paralelin kuzeyine geçemeyecek ve bu sahayı havadan da ihlal edemeyecektir. Çare olarak bölgeye 11 ülkeye ait 20.000 askerden oluşan bir ordu “*Çok Uluslu Acil Müdahale Gücü*” adı ile yerleştirilmiştir. Türkiye bütün bu gelişmelerin yanında Kürtleri Irak'ın kuzeyinde yerinde tutabilmek amacıyla 35.000 askerle sınır ötesi harekâtı gerçekleştirmiştir. Türkiye Kürtleri kendi bölgesinde tutabilmede kısa süreli de olsa başarılı olmuştur (Gresh ve Vidal,1991: 98-114).

Türkiye bölgede yerleştirilen Çekiç Güç sayesinde KDP(Kürdistan Demokrat Partisi) lideri Mesut Barzani ve KYB lideri Celal Talabani ile PKK terör örgütüne karşı iyi ilişkiler içine girerek zaman zaman onları desteklemiştir. Türkiye Zaten daha önce de Saddam Hüseyin'le yaptığı bir anlaşma gereği sınır ötesi harekât yapma hakkına sahip olmuştu. Türkiye 1991 sonrası sınır ötesi harekâtlarda bulunmuştur (Baca,1995:343; Soysal,1995:464). Türkiye'nin dış politikası bölgede esasen Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasından yana olmuştur. Fakat Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal bunu ön plana çıkarmadan PKK'yı engelleyebilmek amacıyla bölgede bulunan Barzani ve Talabani'yi Türkiye'ye davet etmiş, kendilerine Türk pasaportu sağlamış ve hatta Türkiye'de birer şubelerinin açılmasına imkan bile tanımıştır. Ama Türkiye karşılıklı yapılan anlaşmalar gereği Kürt aşiretlerine oralarda mali ve yiyecek yardımı yapmış (1994'te 13.5 milyon dolar, 1995'te 12 milyon dolar), karşılığında da kaçak petrol girişine göz yummuştur (yıllık 200 milyon dolarlık hacimde). Türkiye ile Kürt liderler arasındaki karşılıklı bu ilişkiler geliştirilirken bu defa da bölgede Çekiç Güç sayesinde PKK zemin bularak gelişmiş ve Türkiye'ye de sızarak Türkiye'de zemin bulmaya başlayarak birçok kanlı eylemde bulunmuştur. Sonuçta Türkiye bu çabalarıyla bölgede istediği ölçüde başarıya ulaşamamıştır (Çaşın,1996: 225-251). Türkiye, bölgede Uluslararası Gücün tek sınır kapısı olması nedeniyle daha da önem kazanmıştır. Kürtler Türkiye sınır

kapısı sayesinde her iki bölgeden de ticaret yapmaları sonucunda ekonomik durumlarını iyileştirmişlerdir. Bunun sonucunda PKK'ya bölgede verilen destek azalmış ve PKK terör örgütü kan kaybetmeye başlamıştır. Bu dönemde Türkiye KDP ve KYB ile karşılıklı anlaşmalar yapmıştır. Fakat bir süre sonra bu anlaşmalar KDP ve KYB tarafından tek taraflı olarak bozulmuş ve böylece denge tersine dönerek her iki parti PKK terör örgütü ile anlaşarak bölgede Kürt devleti kurmaya çalışmıştır. Bu arada KYB ile KDP liderlik kavgası sonucunda birbirlerine düşmüştür. PKK terör örgütü bu mücadelede KYB lideri Celal Talabani'yi desteklemiştir. Türk Ordusu PKK terör örgütünün Türkiye'deki eylemlerinin devam etmesi nedeniyle 1995 Martında Irak'ın kuzeyine bir operasyon yapmak zorunda kalmıştır. KDP ve KYB Irak'ta demokratik yolla mücadele ederken PKK terör örgütü Türkiye'de terörü kullanarak Federal bir Kürt devleti kurmak için çalışmıştır (Oran,1996a: 30-70; Oran, 1996b: 149).

Kürtler Irak'ın kuzeyinde 1974 yılından beri muhtariyetleri içinde kendi meclislerini seçerek oluşturmuştur. Fakat meclisteki adayları Irak hükümeti belirlemiştir. Kürtler Irak'ın kuzeyinde ilk defa 1992 yılında özgürce seçimlerini yapmışlar ve kendi istedikleri şekilde Kürt Meclisini oluşturmuştur. Böylece Irak'ın kuzeyinde 1992 yılında Çekiç Güç sayesinde Federe Kürt Devleti kurulmuştur. Saddam Hüseyin Çekiç Güç nedeniyle buraya müdahale edememiştir. Kürtler bu tarihe kadar özerklik istemişken artık federasyonu gündeme getirmeye başlamışlardır. Daha önceki süreçte hem Suriye, hem de İran bölgedeki Kürt aşiretleri ve zaman zaman da PKK terör örgütünü Irak'a karşı desteklemişlerdir. Suriye, İran ve Türkiye bölgede meydana getirilmeye çalışılan Kürt Devleti nedeniyle 1992 yılında bir araya gelmiş Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması yolunda karar almıştır (Soysal,1995:464).

Türkiye, Kürt liderler Barzani ile Talabani 1994 yılında Paris'te siyasi ve askeri alanlarda birleşme kararı alınca tedirgin olmuş ve hemen sınırlardan giriş çıkışlarda sınırlama getirmiştir. Türkiye burada çıkan bir olayın veya kurulacak bir devletin Türkiye'yi de yakından ilgilendireceğini düşünerek böyle bir siyasi karar

almıştır Türkiye bundan sonra Irak'ın toprak bütünlüğü için gayret göstermiştir. Hatta Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 1994'te "*Irak dağılırsa ortaya çıkacak problemleri çözmeye elli yıl yetmez*" demekle konunun önemini ortaya koymuştur. Yine Irak Dışişleri Bakanı 1995 yılında Ankara'da yaptığı bir konuşmada "*Türkiye ve Irak daima burada olacaktır*" diyerek toprak bütünlüğü ve komşuluk ilişkilerinin önemini vurgulamıştır (Hale, 2000: 210). KDP, 1992' den sonra Türkiye ile anlaşma yoluna gitmiştir; Buna göre KDP Türkiye- Irak arasındaki sınırı koruyacak ve sınırdan PKK'yı Irak'a sokmayacak, Türkiye ise sınır karakolları yaparak ve asker bulunduracak olan KDP'lilere para ve yiyecek yardımı yapacaktır. Bu anlaşma gereği Türkiye Irak sınırında 65 karakol inşaa edilmiş ve karakollarda görev yapan Peşmergelerin paralarını Türkiye ödemiştir. PKK terör örgütü bütün bu tedbirlere rağmen bölgede faaliyetlerine devam etmiştir. KDP ile KYB Türkiye- Irak sınır kapılarının ticari gelirini paylaşmada anlaşmazlığa düşmelerine karşın ABD'nin araya girmesiyle tekrar barışmışlardır (Armaoğlu, 1984: 845–851; Soysal,1995:464; Yurtsever,1995:124).

ABD, KDP ve KYB liderleri Dublin'de bir araya gelerek Saddam Hüseyin'e karşı birlik oluşturmaya çalıştıkları toplantıya Türkiye'den de bir temsilci gözlemci olarak katılmıştır. Dublin'deki görüşmede PKK terör örgütüne karşı ortak bir tavır ortaya çıkmıştır. Bu görüşmeler devam ederken 21 Mart 1995 tarihinde PKK terör örgütü Erbil'de "*Kürdistan Demokratik Ulusal Birliği*" adlı yeni bir örgüt kurmuştur. Dublin'den sonra Tahran'da da İran, KDP ve KYB arasında aynı konuda bir görüşme yapılmıştır. KDP ve KYB süreç içerisinde İran, Türkiye, ABD ve Batı arasında devamlı ikili oynamayı hep sürdürmüştür. Bu Talabani'nin 10 Eylül 1995'te Şam'da Suriye ve Öcalan bir toplantı yaparak strateji belirlemelerinden açıkça görülmüştür. Böylece Türkiye ile Irak arasındaki siyasi ilişkiler başlangıçta Irak Türkleri ile ilgili olmasına karşın daha sonraki süreçte Irak'ın kuzeyindeki gelişmeler ile Irak Hükümeti'nin iradesi dışında sınır güvenliği, terör ve Türkiye'nin iç işlerine müdahale ile devam etmiştir(Baca,1995:343; Yurtsever,1995:126).

3.2.2. Ekonomik Göstergeler

Körfez Savaşı, petrol fiyatları, kara taşımacılığı, müteahhitlik hizmetleri ve ihracat üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle Türkiye ekonomisinin önemli kayıplara uğramasına sebep olmuştur.

Körfez Krizinin petrol fiyatları üzerindeki etkileri daha çok Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği 1990 yılının ikinci yarısında ve 1991 yılının ilk aylarında hissedilmiştir. Ham petrol varil fiyatları, Körfez Krizi öncesi son üç ay ortalaması olan 15.9 dolardan 37.4 dolara kadar çıkmıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgalinden önceki ay olan Temmuz 1990'da 16 dolar olan bir varil ham petrolün fiyatı, Kuveyt'in işgalinin ardından Ağustos 1990'da % 53 artışla 24,5 dolara, yükselmiştir.

Fiyatlardaki sıçrama, takip eden aylarda da devam etmiş, ham petrolün varil fiyatı bir önceki aya göre, Eylül ayında % 33 artışla 32,5 dolara, Ekim ayında da % 15 artışla en yüksek seviyesi olan 37,4 dolara ulaşmıştır. Ekim ayında görülen 37,4 dolarlık fiyat, Kuveyt'in işgalinden önceki 16 dolara göre % 133,5'lik artışı ifade etmektedir. Bu artış, Türkiye'nin petrol faturasını bu kısa süre içinde önemli ölçüde artırmıştır. Petrol fiyatlarındaki artışın piyasa üzerinde de olumsuz etkileri görülmüştür.

Körfez Krizi'nden sonra, transit kara taşımacılığı ve ihracat faaliyetlerinin büyük ölçüde sona ermesi nedeniyle, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Irak'ın kuzey bölgesi arasındaki ticaret düşük seviyede seyretmiştir. Geçimini ve ticaret düzenini sınır ticareti ve/veya, tankerle petrol nakline bağlayan bölge esnaf ve tüccarının önemli bir bölümü kepenk kapatmak durumunda kalmıştır. Aynı şekilde bölgenin en önemli üretim ve ihracat kalemlerinden olan canlı hayvan yetiştiriciliği ve ihracatı çok önemli bir darbe yemiştir. Irak, Körfez Savaşı öncesi dönemde, Almanya'nın ardından Türkiye'nin ikinci büyük ticari partneri durumundaydı. Bunun yanısıra, Türkiye'nin Ortadoğu'ya bakan kapısı da Irak üzerinden açılmaktaydı.

Körfez Savaşı ve ardından uygulanan ambargo ile Irak pazarı da, Irak üzerinden Ortadoğu'ya açılan kapılar da büyük ölçüde eski aktivitesini kaybetmiştir. Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kapatılması, bir yandan petrol ithalatını güçleştirirken, bir yandan da petrol ile taşımadan doğan geliri ortadan kaldırmış, izleyen yıllarda ise düşük seviyelere çekmiştir(Güleç ve Oğuz, 2003:3-5).

Savaşın hemen ardından, Irak'ın dünya ile bağlantısının büyük ölçüde kesilmesi, petrol gelirleri dolayısıyla satın alma gücü yüksek kamu kesimi bulunan Irak'ın müteahhitlik hizmetlerini kapsayan inşaat ve taahhüt faaliyetlerini de durdurmuştur. Müteahhitlik hizmetlerinde dünyanın önde gelen ülkelerinden olan Türkiye, bu en yakın pazarını kaybetmiştir. Bu sorunlara ek olarak Irak'ın kuzey bölgesinde oluşan otorite boşluğu ve bunun yarattığı kaos, Türkiye'nin hassas bir nitelik taşıyan Güneydoğu sınırında yeni tehdit ve risk bölgesi oluşumuna zemin hazırlamıştır. Körfez Savaşı sırasında Irak'ın kuzey bölgesinde oluşan otorite boşluğunun beslediği terörle savaş da askeri harcama kalemini büyük boyutlarda artırmıştır. Bunların yanısıra, Körfez Savaşı döneminde ve artan terörün gölgesinde ekonomik faaliyetlerin güçleşmesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde göç, işyerlerinin kapanması ve işsizlik gibi ticari ve sosyal bir dizi sorunu körüklemiştir. Bölgede sanayi ve tarım üretimi durma noktasına gelmiş, ihracat güçleşmiştir. Ayrıca, Irak'tan Türkiye'ye yönelik sığınmacı akını sosyal maliyet kalemini büyütülmüştür.

Ekonomik kayıpların yanısıra, özellikle Doğu ve Güneydoğu'da yaşanmış olan olağanüstü hal durumu bu bölgelerin potansiyel gelişimi önünde büyük bir engel oluştururken, ülkenin güvenliği ile ilgili de önemli sorunlar ve bu sorunlara bağlı harcamaların artmasına yol açmıştır. Diğer taraftan, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yönelik yatırım girişimleri, Körfez Savaşı ile birlikte ciddi bir darbe yemiştir. Bölgede gerçekleşen yatırımlar, bölge ekonomisinin taleplerini karşılayacak düzeyin altında kalmıştır. Bölge ekonomisinin görece geri kalması, bir yandan bölgeden batıya göçü hızlandırırken, bir yandan da terörü besleyen önemli bir sorun, olarak ortaya çıkmıştır. Belli ana sektörlerle birlikte, çok sayıda alt sektörün ekonominin

genel dengesizliğinden etkilenmesi önemli ölçüde üretim ve gelir kaybına yol açmıştır. Nitekim, 1990'da yüzde 9.4 olarak gerçekleşen büyüme hızı, Körfez Savaşı ardından 1991 yılında yüzde 0,3'e inmiş, bütçe açığı yüzde 180 oranında artmış, ekonomide yaşanan küçülmeye rağmen enflasyon 11 puan artış göstermiştir. Türkiye, Kuveyt'in Irak işgalinden kurtarılması için oluşturulan çokuluslu güce siyasi destek vermesine ve Batılı ülkelerin yanında yer almasına rağmen savaş sonrasında zararlarının tazmin edilmesinde yeterli desteği bulamamıştır. Türkiye'nin Körfez Krizi'nden doğan zararlarını tam olarak hesaplamak mümkün olmamakla beraber kayıplarını ve etkilerini, bunların birikimli sonuçlarını, ekonomik ve ticari olarak da sosyal açıdan da Türkiye halen hissetmektedir (Güleç ve Oğuz, 2003:5-8).

Saddam Hüseyin'in Irak'ına uygulanan BM ekonomik ambargosunun sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin Güneydoğu bölgesiyle Irak'ın kuzeyi ile arasındaki ticaret ve yatırım büyümeye başlamıştır. Türk tüketim malları Erbil, Musul ve diğer Kürt kasabalarındaki dükkânları doldurmuştur. 2006 sonunda Türkiye'nin Irak'ın kuzeyiyle yaptığı ticaretin değeri 5 milyar dolardır. Sadece Erbil'de ki 500 yabancı şirketin 380'i Türk'tür (Özay, 2008: 42) .

İKİNCİ BÖLÜM

I. KÖRFEZ SAVAŞI VE II. KÖRFEZ SAVAŞI ARASINDA PKK SORUNSALI, ABD'DE NEOCON YAPILANMANIN YÜKSELİŞİ

1.PKK SORUNSALI

Türkiye'de Kürt sorunu ilk olarak 1925 Şeyh Sait İsyanı, 1938'deki Dersim İsyanı ve Ağrı Dağı ayaklanmaları ile başlamıştır. Ancak bunlar ayaklanma şeklinde olduğundan bastırılabilmiştir. Doğu sorununu, çok partili yaşama geçişinden sonra ilk ifade eden parti Türkiye İşçi Partisi (TİP) olmuştur. Soldaki Kürt aydınları önceleri Türkiye Sosyalist Hareketi içinde kendilerine müttefik aramışlar ancak daha sonra kendi örgütlenmelerini kurup Türkiye Kürdistan'ı Demokrat Partisi'ni (TDKP) kurmuşlardır.⁷ Daha sonra İşçi Partisi'nden birkaç kişi Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nı (DDKO) kurmuştur. Ancak DDKO'lar 12 Mart 1971 darbesi ile kapatılmışlardır. PKK bu gelişmelerden sonra kurulmuştur (Gürses, 1997: 76-77).

1.1. PKK'nın Kurulması

PKK asimetrik bir tehdit olarak, Türkiye'nin 1923 yılında kurulmasından bu yana toprak bütünlüğüne yönelik en büyük meydan okumayı teşkil etmiştir. 1970'li yıllardan itibaren dünyada ki sol görüşlü gençlik hareketlerinin yükselişi Türkiye'yi de etkilemiş birçok yasadışı örgütün kurulmasına neden olmuştur. PKK'nın da temelleri bu dönemde atılmıştır. 1974'te Abdullah Öcalan ve 5 arkadaşı tarafında Ankara'nın Tuzluca'yır semtinde teşkilatlanmaya başlayan örgüt pilot merkez olarak ise Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'yı seçmiştir. Ancak asıl kuruluş tarihi 27 Kasım 1978'de Lice Kongresi'dir. Nedeni ise Kürdistan

⁷ TDKP 1965'te Urfa Milletvekili F.Bucak ve Sait Elçi tarafından kurulmuştur.

Devrimcileri grubunun Lice Kongresinde toplanarak isim değiştirmesidir(Cabbarlı:2004:393–394). Böylece ismi “*Partie Karkaren Kürdistan*” olmuştur. Kısa adı PKK olan Kürdistan İşçi Partisi (Partie Karkaren Kürdistan), kendini gizleyen çok dar bir kadro hareketi olarak örgütlenmiştir. PKK ilk başta Marksist-Leninist gibi görünen, etnik kimliği ön plana çıkarmayan örgütlenme çabası içine girmiştir. Daha sonra Abdullah Öcalan’ın kişiliğinin ön planda olduğu, Kürt milliyetçiliğine ve etnik kimliğin ağırlık kazandığı bir bölücü Kürtçülük akımına dönüşüvermiştir(Pirim ve Örtülü, 2000: 15). PKK ideolojik ve örgütsel yapısı ve vahşeti bakımından Mao’nun *Uzun Süreli Halk Savaşı* kavramını savunmuş olan Peru’da ki Shining Path (Aydınlık Yol) ve bir dereceye kadar Kamboçya’da ki Kızıl Kmerler’le mukayese edilebilir. PKK’nın Mao’cu askeri stratejisine Stanilist bir politika stratejisi eşlik etmektedir. Bu iki evrimli devrimci stratejiye göre ilk amaç; Türkiye, İran ve Irak’ın Kürt nüfusunun yoğunlaşmış olduğu bölgeleri bir araya getiren, birleşik ve bağımsız bir Kürdistan’ı tek bir liderlik etrafında toplamaktır. İkinci amaç ise Sosyalist Kürdistan’ı oluşturabilmek için savaşmaktır(Özdağ,2007: 11-12).

PKK’nın kurucu kadrosu önceleri Türk kökenli iken daha sonra Kürt kökenli şekle dönüşmüştür. Kurucu kadro önceleri kendilerine “*Kürdistan Devrimcileri*” adını vermiştir. İlk toplantı Ankara Dikmen’de yapılmış ve toplantıdan sonra örgüt güçleri Türkiye’nin doğusuna Marksist-Leninist düşüncüyü yaymak için gönderilmiştir (Pirim ve Örtülü, 2000: 28-29). Ancak 1978-1980 döneminde PKK’nın silahlı grupları kırsal bölgelerde savaşmak için örgütlenmiş olmadığından, öncelikli olarak Türkiye’nin güneydoğusundaki çeşitli şehir merkezlerinde faal durumdaydı. Örgüt silahları gruplarını, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Elazığ, Tunceli ve Bingöl gibi şehir merkezlerine yerleştirmiştir(Özdağ,2005:24–25). PKK, DDKO dahil değişik örgütlerden insanları kendi bünyesinde toplamayı başarmış ve Kürt sorununu terör zeminine kaydırmıştır.

1970’lerin ikinci yarısında örgüte katılmış PKK mensuplarının büyük kısmı en alt sosyal sınıflardandı ve gerçek anlamda bir sınıf atlama şansına sahip değillerdi.

Diğer komünist Kürt gruplar Türkiye Cumhuriyeti'ni hedef alırken, Apocu hareket ilk olarak Türk güvenlik güçleri yerine siyasi rakiplerine, yani diğer Marksist kökenli radikal Kürt gruplara saldırmayı ve yıkmayı tercih etti. Bu siyasi stratejinin amacı, Öcalan'ın bağımsız bir Kürt Devletinin önündeki başlıca engelin Türk Devleti değil, güya Kürtlerin akıllarını karıştırmakta olan diğer Kürt örgütleri olduğuna dair inançtan kaynaklanıyordu. Ancak bu dönemde yine de PKK'nın en önemli örgüt olmadığını görüyoruz. PKK'ya alternatif olmak için kurulmuş örgütlerde bulunuyordu. Bunlardan biri olan ve PKK'dan kaçan Mehmet Şener'in kurduğu Vevin örgütü buna bir örnektir (Pirim ve Örtülü, 2000: 30).

Kürt örgütler yanında diğer bir hedefte aşiret reisleri oldu. Bu bağlamda Batman, Siverek, Kızıltepe ve Derik'te ki aşiretler arasında aşiret kavgaları kışkırtılmış ve bunda zaman zaman başarılı olunmuştur. Aşiretler ve PKK arasında çatışmalar başlamıştır. Ümit Özdağ'a göre güvenlik güçleri bu dönemde PKK'ya karşı savaşan aşiretlere destek sağlamamıştır. Güvenlik güçlerinin göz ardı ettiği bu durum ileride başını ağrıtabilir (Özdağ, 2005: 23-24).

1978- 1980 döneminde PKK'nın silahlı grupları kırsal bölgelerde savaşmak için örgütlenmiş olmadığından, öncelikli olarak Türkiye'nin güneydoğusundaki çeşitli şehir merkezlerinde faal durumdaydı. Örgüt silahları gruplarını, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Elazığ, Tunceli ve Bingöl gibi şehir merkezlerine yerleştirmiştir.

Örgütün ileri gelenlerinden bazıları yakalanınca Öcalan yurtdışına, Suriye'ye kaçmak zorunda kalmıştır. Suriye'de Suriye Gizli Servisi "*Muhaberat*" ile irtibata geçip Türkiye'ye silah kaçakçılığına başlamıştır. Öcalan'ın Suriye'ye geçişini ve yaşamını garanti altına alması aslında Türk-Kürt, çoluk-çocuk, asker-sivil 30 bine yakın insanın yaşamını yitirmesine neden olan kanlı bir dönemin ilk ayağı olmuştur (Pirim ve Örtülü, 2000: 47-50).

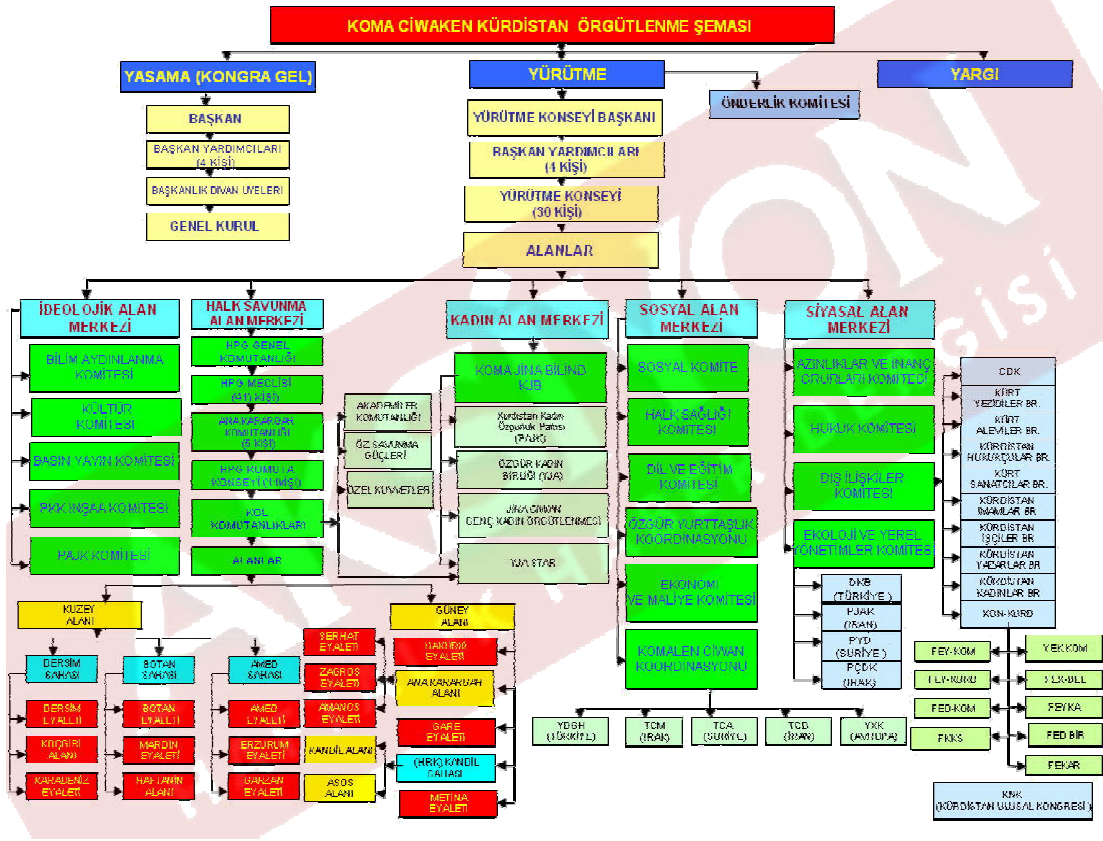
Öcalan'ın Eylül 1979'da Suriye kaçışında diğer bir örgütün kaderini etkileyecek gelişmede, Öcalan'ın KGB görevlisi Yevgeny Primakov'un yardımı ile 250 kadar örgüt mensubunu gerilla savaşı konusunda eğitilmesi için Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kamplarına götürmesi olmuştur. O dönemde PKK militanları George Habbaş grubundan ayrılmış bir fraksiyon olan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin genel kumandanı Ahmet Cibril tarafından eğitilirken örgüt uzun süreli halk savaşı stratejisini benimsemeye başlamıştır. Ancak 1980 darbesi sonucu çoğu PKK militanı cezaevlerine gönderilmiştir. Askeri darbe sonrasında terörist eylemlere karışmış 1790 kadar PKK mensubu bölücü, terörist faaliyetlerde bulunmaktan hüküm giymiştir. Ancak PKK mensuplarının Diyarbakır cezaevindeki Kürtçü örgütleri etkilemesiyle PKK itibar kazanmıştır(Özdağ,2005: 26).

PKK, parti, cephe ve ordu şeklinde bir yapılanmayı benimsemiştir. PKK parti olarak kurulmuştur, ideolojiktir, politik öncüdür. PKK siyasallaşma sürecinde hücre, köy komitesi, yerel komite, bölge komitesi ve siyasi büro şeklinde örgütlenmiştir. PKK, küçük grupların siyasal etki yaratabilmeleri ve varlıklarını duyurabilmeleri açısından son derece güçlü bir strateji olan terörizmi 1984'ten bu yana Türkiye'ye karşı kullanmış ve halende kullanmaya devam etmektedir(Arıboğan, 2007: 28)

1.2. Örgüt Yapısı

PKK, hem kentte ve arazide hem de yurt dışında eylemlerini gerçekleştirebilmek için örgütlenmiş ve bölünerek koordine olmuştur.

Tablo VI: PKK'nın Örgütlenme Şeması

Kaynak: Zaman 17.04.2009

Koma Ciwaken Kürdistan(KCK) örgütlenme şemasında yürütmenin içinde sözde yürütme konseyi başkanı ile dört kişiden oluşan başkan yardımcılarını bulunmaktadır. Bu yapının emrinde ise 30 kişilik yürütme konseyi ile bunlara bağlı başka alanlar vardır. Söz konusu alanlar terör örgütünün A'dan Z'ye bütün birimlerini içine almaktadır. Şemada yargı tek başına ele alınmakta cezaları veren kurum olarak değerlendiriliyor. Yargının altında herhangi bir yapının bulunmadığını görmekteyiz.

Yasama ise Kürdistan Halk Kongresi (KONGRA-GEL) ile eşit tutulmaktadır. Bu yapının başkanlığını yurtdışında yaşayan Zübeyir Aydar yapmaktadır. Yasamamın altında başkan, dört başkan yardımcısı ile başkanlık divan üyeleri ve genel kurul kademeleri yer almaktadır.

KCK yapılanmasında yürütme alanlar olarak beşe ayrılmıştır; İdeolojik alan, halk savunma alanı, kadın alanı, sosyal ve siyasal alan. İdeolojik alan propaganda yapmaktan sorumlu bir birimdir. Bilim aydınlanma komitesi, kültür komitesi, basın yayın, PKK inşa komitesi ve PAJK (Kürdistan Özgür Kadınlar Partisi) bu birime bağlı olarak çalışmaktadır. PKK burada, silahlı bir güç olarak görülmekten çok eğitim ve propaganda birimi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca PKK bilinenin aksine terör örgüt şeması içinde 15'inci sırada yer alan bir birim hüviyetinde nitelendirilmektedir.

Örgütün silahlı olan kesimi, halk savunma alanı içinde sayılmaktadır. Bu alanın başında Halk Savunma Güçleri (HPG) sözde komutanlığı bulunmaktadır. Hiyerarşik yapı sırasıyla 41 kişiden oluşan HPG Meclisi, 5 kişilik ana karargâh komutanlığı, 11 kişiden oluşan HPG Komuta Konseyi ve kol komutanlıkları şeklinde yer almaktadır. Komutanlıklara bağlı birimler ise akademiler komutanlığı, öz savunma güçleri, özel kuvvetler ve YJA-STAR (Özgür Kadın Birlikleri) adlarıyla tanımlanmaktadır. Bütün bu birimlerin başındaki isim Suriyeli Dr. Bahoz Erdal kod adlı Fehman Hüseyin'dir. HPG'ye bağlı savunma alanları ise kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılmış durumdadır. Bu iki birim de kendi içinde 3 saha ve 19 alana bölüştürülmüş bulunmaktadır.

Kadın alan merkezi tamamen kadınlardan oluşan birimleri kapsamaktadır. Canlı bombaların hazırlanmasında ve örgüt propagandasında bu alan en aktif şekilde kullanılmaktadır. KJB (Koma Jina Bilind - Yüksek Kadınlar Topluluğu), PAJK (Kürdistan Özgür Kadınlar Partisi), YJA (Özgür Kadın Birliği) Jina Civan (Genç Kadınlar Örgütlenmesi) ve YJA-STAR bu alana bağlı çalışmaktadır. Terör örgütünün devlet şemasında sosyal alan merkezi ise sosyal komite, halk sağlığı komitesi, dil ve eğitim komitesi, özgür yurttaşlık koordinasyonu, ekonomi ve maliye komitesi şeklinde sıralanmaktadır.

Gençlik örgütlenmesine bakan birim Türkiye, Suriye, Irak, İran ve Avrupa'daki gençleri örgüte kazandırmayı hedeflemektedir. Daha çok üniversite öğrencilerinden oluşan bu yapı, aynı zamanda öğrencileri kitlesel eylemlerde de

kullanmaktadır. Militan eğitimi ise dağlarda değil şehirlerde verilmektedir. Bu yapıyı Türkiye'de YDGH (Yurtsever Demokratik Gençlik Hareketi), İran'da TCD, Irak'ta TCM, Suriye'de TCA gibi isimlerle anılan talebe cemiyetleri temsil ediyor. Avrupa'daki gençlik yapılanmasının adının Kürdistan Öğrenciler Birliği (YXK) olduğu belirtilmiştir.

Terör örgütünün şemasında en dikkat çeken kısım ise siyasal alan merkezidir. Bu birimde yer alan yapılanmalar oldukça ilginçtir. Azınlık ve inanç grupları komitesi, hukuk komitesi, dış ilişkiler komitesi, ekoloji ve yerel yönetimler komitesi bunlardan sadece birkaçıdır. Dış ilişkiler komitesi bünyesinde Avrupa Demokratik Toplum Koordinasyonu (CDK), Kürt Yezidiler Birliği, Kürt Aleviler Birliği, Kürdistan Hukukçular Birliği, Kürt Sanatçılar Birliği, Kürdistan İmamlar Birliği, Kürdistan İşçiler Birliği, Kürdistan Yazarlar Birliği, Kürdistan Kadınlar Birliği ile Avrupa Kürt Dernekleri Federasyonu (KON-KURD) gibi birimler yer almaktadır. Bütün bunlar Avrupa'da yasal olarak faaliyet yürüten yapılanmalar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ekoloji ve Yerel Yönetimler Komitesi bünyesinde Türkiye'de faaliyet yürüten Demokratik Kuruluş Birliği (DKB), İran'da bulunan Kürdistan Özgür Yaşam Partisi (PJAK), Suriye'deki Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve Irak'ta seçime dahi giren Demokratik Çözüm Partisi (PÇDK) gibi oluşumlar yer almaktadır.

Örgüt şemasında Avrupa'da faaliyet yürüten bütün federasyonlar KON-KURD'e bağlı olarak anılmaktadır. Avusturya Kürt Dernekleri Federasyonu (FEY-KOM), Danimarka Kürt Dernekleri Federasyonu (FEY-KURD), Hollanda Kürt Dernekleri Federasyonu (FED-KOM), İsveç Kürt Dernekleri Federasyonu (FKKS), Almanya Kürt Dernekleri Federasyonu (YEK-KOM), Belçika Kürt Dernekleri Federasyonu (FEK-BEL), Fransa Kürt Dernekleri Federasyonu (FEYKA), Britanya (İngiltere) Kürt Dernekleri Federasyonu (FED-BİR), İsviçre Kürt Dernekleri Çatı Örgütü (FEKAR) söz konusu yapılanmada görülmektedir(Zaman,17.04.2009). Buradan hareketle örgütü biraz daha açmakta fayda vardır.

1.2.1. ERNK'nın Yapılanması Görev ve Amaçları

1984'ün Haziranında silahlı propaganda birimi oluşturulmuştur. Bu birim Kürdistan Kurtuluş Birliği (HRK) adlı bir gruba bağlanmıştır. PKK silahlı saldırıların yanı sıra Uluslararası faaliyetlere de önem vermekteydi ve bu amaçla Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi (ERNK)⁸ 21 Mart 1985'te kuruluş bildirgesiyle kurularak Uluslararası alanda bir meşruluk kazanılması amaçlanmıştır (Gürses, 1997:80-81). ERNK'nın amacı Kürt Sorunu konusunda bilgi sağlamak, Kürtlere yapılan insan hakları ihlallerini tespit edip yurtdışındaki kuruluşların desteğini sağlamaktır. Genellikle Milliyetçi Örgütler temsil ettiklerini iddia ettikleri etnik, grupların sömürge olduklarını ve bu durumdan kurtulmak için mücadele verdiklerini ileri sürerler. Burada amaç Self-Determinasyon hakkında yararlanabilmektir (Gürses, 1997: 75).

ERNK, Türkiye'nin güneydoğusunda olduğu gibi Avrupa'da da yaygın bir ağ oluşturmuştur. ERNK mensupları Öcalan tarafından "*milisler*" olarak nitelendirilmiş ve kırsal bölgelerdeki muhtelif terörist eylemlere ek olarak şehir merkezlerindeki birçok suikast ve bombalama eylemlerine katılmışlardır. Ayrıca HRK'ya eleman temin etmekte bu cephenin görevidir. Türkiye içi ve dışında özellikle Avrupa'da ki uyuşturucu ağda ERNK tarafından gerçekleştirilmektedir (Özdağ,2005:38-39).

ERNK mensuplarının yurtiçinde gerçekleştirmiş oldukları eylemlere karşı Ankara, 1920'ler de ve 1930'ların başlarında köylülere karşı çetelerin yapmış oldukları saldırıları önlemek için çıkartmış olduğu Geçici Köy Koruma Sistemi'ni (GKKS) tekrar yürürlüğe koymasına sebep olmuştur(Özdağ,2005:15). 1985 yılında yürürlüğe konan bu sistemle birlikte güvenlik güçlerinin PKK baskınlarının ardından teröristlere karşılık vermek ya da takip etme işini kolaylaştırmıştır.

⁸ ERNK (Eniya Rızgariya Netawîya Kürdistan)

1.2.2. ERNK'nın Örgütlediği Örgütler

ERNK çeşitli fraksiyonlara bölünerek Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde eylemlerini gerçekleştirmiştir.

1.2.2.1.KİH (Kürdistan İslam Hareketi)

PKK terör örgütünün Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, halkın dini duygularını istismar ederek örgüt bünyesine kanalize etme amacıyla, cephe birimi içinde oluşturulmuştur. Mollalar Birliği, Din Yayanlar Birliği, Dindarlar Birliği gibi İslami motif taşıyan paravan oluşumlarını, yakın dönemde Abdurrahman Dürre'nin başkanlığında birleştirmek suretiyle Kürdistan İslam Hareketi ismiyle yeni bir paravan örgüt oluşturarak, diğer dini oluşumları kendi ideolojik hedeflerine kanalize etmeyi amaçladığı bilinmektedir.

Bu yöndeki örgütlenme faaliyetlerini Avrupa ülkelerinden başka Mısır, Suriye ve Türkiye gibi Müslüman Kürt nüfusun bulunduğu ülkelerde sürdürmekte, propaganda amaçlı seminer ve konferanslar tertiplemektedir(www.egm.gov.tr).

1.2.2.2.KAB (Kürdistan Aleviler Birliği)

12 Eylül öncesinde olduğu gibi Alevi inanca sahip vatandaşlarımızı bir takım provokasyonların içine çekebilmek için yurtdışında Kürdistan Aleviler Birliği isimli kuruluş geliştirilmiştir. Sözde Gazan, Botan, Amed adıyla tabir ettikleri bölge üzerindeki operasyonları etkisiz kılmak amacıyla Sivas, Kahramanmaraş, Erzincan, Tunceli, Adıyaman, Malatya gibi illerdeki Alevi vatandaşlarımızı harekete geçirerek cepheyi genişletmektir.

Alevi gençliği kendi saflarına çekerek eleman kaybını telafi etmeye çalışarak Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman, Malatya, Tunceli-, Sivas, Erzincan gibi çok sayıda Alevi inanca sahip vatandaşlarımızın yaşadığı bu bölgeleri Karadeniz, Toroslar ve İç Anadolu bölgelerine açılmada temel almak, Kurt Alevileri PKK, Türk Alevileri DHP vasıtasıyla kendi saflarına çekerek, adı geçen bölgelere açılımı sağlamaktır(www.belgenet.com).

1.2.2.3.KUM (Kürdistan Ulusal Meclisi)

Terör örgütü PKK, uluslararası kamuoyu nezdinde terörist kimliğini maskeleyerek, kendisinin Kürt halkının gerçek temsilcisi olduğu imajını vermek ve uluslararası kuruluşlarla diyalog zemini oluşturmak amacıyla “*diplomasi cephesi*” olarak nitelendirdiği ulusal meclis çalışmalarına 1990 yılında gerçekleştirdiği IV. Kongrede aldığı kararla start vermiştir. Kürdistan Ulusal Meclisi’ne sadece diplomatik misyon verilmemiş, aynı zamanda siyasi kurumlaşma, yasama ve yürütme organı işlevi de yüklenmiş. Böylece KUM vasıtasıyla geleceğin Ulusal Kongresinin altyapısı da oluşturulmaya çalışılmıştır.

Terör örgütünün lideri Abdullah Öcalan 8 Haziran 1993 yılında Lübnan’ın Barelias Kasabasında yaptığı toplantıda “*örgütün ana hedefinin siyasi alanda tanımak*” olduğunu açıklamıştır. 1992 yılı başlarında hazırlık çalışmaları başlayan ve yıl sonunda toplanması beklenen KUM, yurtiçinde bir varlık gösterememiş, Avrupa ülkelerinde sözde bir seçim yapılarak Avrupa kontenjanından 15 milletvekili seçilmiştir. 1993 yılında KUM için yeni bir atak yapılmış, çoğunluğu yurtdışından olmak üzere 400 kişi Irak’ın kuzeyinde bulunan Zeli Kampı’na çağırılmıştır. Ancak, çağrılanlardan 134 kişi Zeli Kampı’na ulaşmıştır. Yaklaşık 3 aylık eğitimden geçirilen bu şahıslara KUM’un oluşturulabilmesi için evvela Eyalet Meclislerinin teşkilatlandırılması KUM’un da Eyalet Meclisi temsilcilerinden oluşturulması talimatı verilmiştir. Söz konusu şahıslar 1993 yılında bu yönde çalışmalara başlamışlar, ancak 1994 yılında bu çalışmalarını durdurmuşlardır.

1.2.2.4. ERNK'ya Bağlı Diğer Örgütler

TAJK (Tevgera Azadiya Jinen Kürdistan-Kürdistan Özgür Kadın Hareketi); ERNK bünyesinde yer alan bir kadın komitesi olup, son dönemde YAJK (Yekitiya Azadiya Jinen Kürdistan-Kürdistan Özgür Kadınlar Birliği) olarak isimlendirilmiştir. YJWK, PKK içindeki kadın hareketlerinin çekirdek örgütlenmesidir. PKK'nin içerisinde gelişen kadın hareketi, törelerden ve aile baskısından kaçan kadınlar için son durak şeklini almıştır. Katılımın gün geçtikçe artması nedeniyle YJWK kadın sorununa cevap olmakta zorlanmış bu nedenle kadın gerilla mücadelesinde önemli bir rolü olan Yekitiya Azadiya Jinê Kurdistan (YAJK) 1995'te kurulmuştur. Bu gelişmelerle birlikte Abdullah Öcalan tarafından geliştirilen Kopuş Teorisi, Erkeği Dönüştürme ve Kadın Kurtuluş İdeolojisi ile birleştirilmiştir. Bu temelde Kadın Kurtuluş İdeolojisi resmen ilan edilerek, PKK dışında özgün olarak Partiya Azadiya Jinên Karkerên Kurdistan (PJKK) ve Partiya Azadiya Jinên Kurdistan (PAJK) kuruldu.

YWRK (Yekitiya Welatparazen Rewşanberen Kürdistan-Kürdistan Yurtsever Aydınlar Birliği); ERNK'nın sözde aydınlan bünyesinde toplayan alt örgütlenmesidir.

YCK (Yekitiya Civanen Kürdistan-Kürdistan Gençler Birliği); ERNK'nın gençlik örgütlenmesidir.

HÜNDER-KOM (Kürdistan Sanatçılar Birliği); ERNK'nın kültür ve sanatla uğraşan kesime yönelik bir kuruluştur.

Kürdistan Yurtsever Esnaflar Birliği; ERNK'nın yurtdışında bulunan Kürt orijinli vatandaşlara hitap eden bir örgütlenmesidir.

Kürdistan Yezidiler Birliği;Yurtdışında bulunan Yezidi kökenli vatandaşları PKK terör örgütüne kazandırma amacını taşıyan oluşumdur.

Asuriler Birliği; Çeşitli Avrupa ülkelerine göçmüş bulunan ve çoğunluğunu Iraklıların oluşturduğu bir örgütlenmedir.

KON-KURD (Avrupa Kürt Devleti Federasyonu); Çeşitli Avrupa ülkelerinde bulunan ve çoğunluğu PKK'nın güdümünde olan derneklerin üst kuruluşudur.

1.2.3. ARGK'nın Yapılanması Görev ve Amaçları

PKK'nın silahlı gücü ise Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu (ARGK)⁹ tarafından yerine getiriliyordu. Bu birimin amacı şiddet eylemleri ile merkezi hükümeti zor duruma sokup örgüte siyasi hareket alanı sağlamaktır. PKK özellikle bu noktada Avrupa'nın desteğini aramış ve Avrupa'dan da gerekli desteği almıştır. Abdullah Öcalan'ın ayrıldığı eşi Kesire Yıldırım şu şekilde bir açıklama yapmaktadır. *“Abdullah Öcalan'ın Avrupa ve Amerika'dan destek arama politikasından çok ileri gittiğini, PKK'yı Türkiye'den kaynaklanan bir hareket olmaktan çok Ortadoğu ve Avrupa kaynaklı bir harekete dönüşmüştür”* (Pirim ve Örtülü, 2000: 31).

ARGK'nin üst birimleri; Başkomutanlık, Yüksek Askeri Konsey ve Genelkurmaylık olarak isimlendirilmiştir.

ARGK'nin Başkomutanı olarak PKK'nın lideri olan Abdullah Öcalan gösterilmiştir. Silahlı eylemlerin hemen tamamı Abdullah Öcalan'ın talimatları üzerine gerçekleştirilmiştir. Yüksek Askeri Konsey; Ana karargah sorumluları, sahra komutanları, eyalet komutanları, PKK/MK üyeleri, tabur düzeyindeki bölge ve birlik

⁹ ARGK (Arteşe Rızgariya Gele Kürdistan)

komutanları gibi üyelerden oluşmaktadır. Başkomutanın belirlediği esaslara uygun planlama ve yürütme faaliyetlerini üstlenmiştir. Genelkurmaylık; Yüksek Askeri Konsey üyeleri arasından seçilen bir yürütme ekibidir. Yüksek Askeri Konsey kararları doğrultusunda sevk ve idareden sorumludur. Genelkurmaylık faaliyetlerini ana karargah ve alt komutanlıklar vasıtasıyla sürdürmektedir. Ana Karargah; Silahlı faaliyetlerin sevk ve idaresi yönünden tüm destek faaliyetlerinin organizasyonundan sorumludur. Ana Karargah başlıca İstihbarat Bölümü, Planlama, Hareket Bölümü, Eğitim Bölümü, Lojistik Bölümü, Muhabere Bölümü, Sağlık Bölümü, Arşiv-Sicil Bölümü, Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler Bölümü, Milis Bölümü gibi bölümlerden oluşur. Alt Komutanlık Karargahları; Saha Komutanlığı, Eyalet Komutanlığı. Bölge Komutanlığı karargahlarından ve yerel komutanlıklardan oluşur. Birlikler; Örgütçe sözde düzenli ordunun kurulması için oluşturulan birlikler zaman zaman tugay ve alay olarak isimlendirilmişse de, fiyiyatta tabur düzeyinde bazı birliklere rastlanmıştır. Daha ziyade takım, manga düzeyinde hareket esas alınmıştır. Birlikleri, düzenli ve hareketli birlikler olarak ikiye ayırmak mümkündür(www.belgenet.com).

Düzenli Birlikler; Manga 7 kişiden, takım 3 mangadan, bölük 3 takımdan, tabur 3 bölükten oluşur. Hareketli Birlikler; Fizik, eğitim ve donanım yönünden vurucu gücü yüksek elemanlardan oluşan, bir bölgede daha ziyade sindirme ve sansasyonel amaçlı eylemlere yönelen ve takım, bölük seviyesinde hareket eden silahlı birliklerdir. Milis Komutanlıkları; Genellikle aranır durumda olmayan işbirlikçileri silahlandırarak sabotaj, pusu, kundaklama gibi eylemlere sevk eden birimlerdir(www.belgenet.com).

1.3. PKK'nın Yurtiçi Faaliyetleri ve Güçlenmeye Başlaması

PKK'nın güçlenmeye başlamasıyla Türkiye'nin yurt dışı hamlesi 1983 yılında Irak'la Sınır ve İşbirliği Antlaşması imzalamak olmuştur. Böylece İran'la savaşta olan Irak Türk güvenlik güçlerine sıcak takip yetkisi vermiştir. İlk sınır ötesi operasyon 25 Mayıs 1983'te düzenlenmiştir. Bu operasyon önemli ipuçlarını bize vermektedir. Çünkü Irak ordusuyla birlikte yapılan bu operasyondan sonra KDP

lideri Barzani Türkiye'ye yönelik düşmanca bir tavır takınmıştır. Temmuz 1983'te Şam'da Öcalan ve Barzani arasında “*KDP ve PKK Arasında Dayanışma İlkeleri*” üzerine anlaşmaya varmıştır. Anlaşmaya göre Barzani “*Faşist ve Kürt halkının düşmanı*” olan Türkiye'ye karşı PKK ya destek verecektir(Erkmen,2002:167).

PKK'nın silahlı saldırılarına ve terörist eylemlerine başlamadan önce çekilebileceği bir yere gereksinimi bulunmaktaydı. Burası da Irak'ın kuzeyi olmuştur. PKK ikinci kongresinde geri çekilme yeri Irak'ın kuzeyini seçmiştir ve öncü bir grubu Irak'ın kuzeyine göndermiştir. PKK'nın Irak'ın kuzeyinde yerleşmek için bölgeyi kontrolünde tutan Mesut Barzani'nin KDP'sinden (Kürdistan Demokrat Partisi) izin alması gerekiyordu. PKK ve KDP'nin anlaşmaya varmasıyla PKK, Irak'ın kuzeyinde KDP kampları içinde yada yakınlarında geri üsler kurma ve kamplardan yararlanma hakkı elde etmiş oldu(Özdağ,2005: 26).

Irak'ın kuzeyi kamp bölgesi seçildikten sonra ilk silahlı çatışma 15 Ağustos 1984'te Eruh ve Şemdinli karakollarına saldırıyla başlamıştır. Aynı zamanda bu Süleyman Demirel'in tabiriyle 29. Kürt İsyanıydı (Çandar,2005: www. stratejikgundem.com). 1984 yılında Ankara ve Bağdat arasında sıcak takip için her seferinde onay alınmaması için protokol imzalanmıştır. Aslında bugünde geçerli olan 5 Haziran 1926 Türk-İngiliz-Irak Sınır Antlaşmasına dayanan bu protokolle Türk- Irak sınırının iki yakasını da içine alan 75 kilometrelik bir güvenlik bölgesi öngörülmüştür(Bölükbaşı, 1992: 29).

Irak'ın kuzeyine yerleşen PKK artık Türkiye'ye geçişte daha rahat hareket eder konuma gelmiştir. Güzergâh Siirt-Hakkâri-Van üçgenindeki Güney Toros Dağları sınırına ve Irak-İran sınırının içlerine kadar uzanıyordu. 1986 yılında yaşanan bir olay PKK'nın Türkiye'ye hiç olmadığı kadar kolayca sızmasına yardım etti. Ege Denizi'nde bir Yunan-Türk gerilimi patlak verdi ve 1986 yazı boyunca da sürdü. PKK'nın Irak ve İran'dan sızmasına karşı en etkili görev yapan ve TSK'nin seçkin birliklerinden oluşan 2 komando tugayı Yunan güçlerine karşı Ege'ye sevk

edildi. Bunun neticesinde PKK'lı teröristler rahatlıkla sızma şansı yakaladı(Özdağ,2005: 42).

Üçüncü kongre 25-30 Ekim 1986'da toplanmıştır. Burada HRK lağvedilmiş ve yerine ARGK kurulmuştur. Kongrede, yada Geçici Köy Korucu Sistemine (GKKS)¹⁰ katılmış olan köylere saldırılar düzenlemek üzere kararlar alınmıştır. PKK bu politikayı devrimci silahlı propaganda aracı olarak kabul etmiştir. Böylece yumuşak hedefler olan öğretmen, doktor gibi kişilerin öldürülmesiyle halka korku salınacak ve halkın güvenlik güçlerine olan güvenlerinin azaltılması amaçlanmıştır¹¹.

PKK 1986 yılında bu sefer Çukurca Jandarma karakolunu hedef almış ve buna Türkiye'nin cevabı sert olmuştur. Bu cevap, KDP'nin PKK'dan uzaklaşmasını hızlandırmıştır. Çünkü Türk Hava Kuvvetleri Irak'ın kuzeyindeki PKK militanlarının saklandığı KDP kamplarını bombalamıştır. KDP böylece PKK'nın Irak'ın kuzeyine düzenlemiş olduğu saldırılardan sorumlu tutulduğu için cezalandırılmıştır(Bölükbaşı, 1992: 30). Aslında Irak'ın bu kadar Türkiye ile işbirliğine girmesinin nedeni İran-İrak savaşında Türkiye'nin tarafsız kalmasından dolayı Irak'ın özellikle 1982'den sonra ekonomik olarak Türkiye'ye bağımlı olmasından kaynaklanmıştır. Irak'ın bu tutumuna en belirgin örnek Türkiye'nin 1983, 1986 ve 1987'de Irak'ın kuzeyine icra

¹⁰ PKK'nın ilk saldırılarını güvenlik güçlerinden uzak ve devlete bağlı köylere yaptığı için güvenlik güçleri, sıkıyönetimin güçlü altyapısına rağmen, malzeme eksikliğinden dolayı saldırıya uğrayan köylere derhal yetişemiyordu. Bu durum, köylüleri PKK'nın açık hedefi haline getiriyordu. Bunu aşmak için 1925'te çıkarılan Geçici Köy Koruculuğu sistemi tekrar yürürlüğe sokulmuştur. Köylülere silah ve cephane dağıtılmış ve köy korucusu olanlara küçük bir ücret bağlanmıştır. Korucular, 1986'den bu yana güvenlik güçlerinin yanında başarı ile çalışmışlardır. Sayıları bir ara gönüllü yani ücret almayanlarla birlikte 100 bini aşmıştır. PKK'ya karşı mücadelede köy koruyuculuğu sistemi etkili olduğu için PKK'nın hedefi haline gelmiştir. Örgüt, köy koruculuğunun kalkması için büyük psikolojik kampanyalar düzenlemiştir(Akşam,2005:7).

¹¹ PKK Terör Örgütünün 1984 –2006 yılları arasında öldürdüğü sivil sayısı şu şekildedir. 5219 Vatandaş,1330 Köy korucusu,325 Kamu görevlisi, 123 Öğretmen

ettiği kara ve hava saldırılarına izin vermesidir. Hatta Bağdat bu politikasını daha da ileriye götürerek Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde düzenleyici operasyonlarda önceden haber vermeden de 5 km kadar sıcak takip yapmasını mümkün kılacak protokolü imzalamıştır(Bölükbaşı, 1992: 59).

Türkiye'de yaşanan karakol baskınlarının artması üzerine PKK karşısında daha ciddi kararlar almaya başlamıştır.1987'de 10 il (Hakkâri, Van, Diyarbakır, Mardin, Adıyaman, Bitlis, Siirt, Bingöl, Muş, Tunceli) Olağanüstü Hal Bölgesi ilan edilmiştir. Böylece bir korgeneralin komutasındaki bir jandarma kolordusu PKK ile mücadele etmek üzere Diyarbakır'da karargâh kurmuştur. 10 ildeki hem valiler arasında hem de asker-sivil ilişkilerini eşgüdüm içine sokmak üzere bir olağanüstü hal bölge valisi atanmıştır. Ordu birlikleri, PKK ile mücadeleyi Jandarma Asayiş Kolordusuna devretmiştir. Ancak bu terörle mücadelede tecrübeli tüm birliklerin görevden çekilmesi ve yerlerine yetersiz jandarma birliklerinin getirilmesine neden olmuştur. Böylece Olağanüstü Hal Yasası stratejik bir başarısızlık olarak doğmuştur(Özdağ,2005: 44–45).

KDP'den uzaklaşmaya başlayan PKK, Talabani'nin Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) partisi ile 1 Mayıs 1988'de anlaşarak “*Anlayış Protokolü*”nü imzalamıştır. 1988'de İran-Irak savaşının bitmesiyle birlikte İran'a yardım eden Kürt örgütlerini cezalandırmak amacıyla Saddam Hüseyin Halepçe'de “*Enfal Operasyonu*” düzenlemiştir. Böylece Irak'ın kuzeyindeki Kürtler Türkiye, İran, ve Suriye'ye akmıştır. Bölgenin boşalması en çok PKK'nın işine gelmiştir. Bağdat ve PKK arasında varılan anlaşmaya göre PKK bölgedeki varlığına Irak'ın verdiği desteğin karşılığında, KDP ve KYB ile işbirliği yapmaktan kaçınmıştır(Özdağ,1999: 209).

PKK, dördüncü konferansını 21–31 Aralık 1990 tarihlerinde Irak'ın kuzeyindeki Haftanin'de toplamıştır. Bu konferansta PKK kurtarılmış bölgeler kurma planını geliştirmiştir. Dördüncü konferans PKK'nın gücünün ulaştığı son

noktadır. PKK bu dönemdeki kadar hiçbir dönem bu kadar kuvvetlenemeyecektir. Bunun sebeplerini Özdağ şu şekilde açıklamaktadır:

İlk olarak; PKK, güvenlik güçlerinin sıkıyönetimden, OHAL yönetimi içerisine geçiş sürecinde olduğu dönemi kendi çıkarına iyi kullanmıştır.

İkinci olarak; geçiş dönemi sonrasında, OHAL düzenlemelerinin PKK ile başa çıkmakta yetersiz olduğu açık bir şekilde görülmüştür. Bu zaafıtan ötürüdür ki, PKK sözde “*Asker Toplama Yasasını*” 1987’den itibaren başarıyla uygulayarak, ARGK mensuplarının sayısını artırmıştır.

Türkiye özellikle 1992 yılına kadar Jandarma teşkilatı ile PKK’yla savaşmıştır. Jandarma teşkilatının tam ölçekli bir düşük yoğunlukta çatışma içerisinde yer almak için uygun donanımı ya da yeterli terörle mücadele eğitimi yoktu. Ancak 1992’den itibaren Türk Kara Kuvvetleri’nin silahlı helikopterleri ve Hava Kuvvetlerinin PKK terörist unsurlarına yönelik operasyonlarında daha çok kullanılmaya başlanması PKK’nın bölgedeki gücünü kırmaya başlamıştır(Özdağ, 2005: 13).

I. Körfez Savaşı’nda yenilen Saddam’dan Halepçe’nin intikamını almak isteyen Kürtler 5 Mart 1991’de Irak’ın kuzeyinde Kürt İsyanı’nı çıkardı. İsyancı kuvvetler Süleymaniye, Erbil, Kerkük, Dahuk, Zaho’yu ele geçirdi. ABD burada çok önemli bir karar alarak Irak’ın bölünmesinden çekinerek Irak’ta daha önceden uçuşa kapattığı uçuşa yasak bölgeyi açarak Kürt İsyanının bastırılmasını sağlamıştır. Irak güçleri isyanı bastırmak için ilerlediğinde, Türkmen ve Kürtlerden oluşan 250 000’in üstünde mülteci Türk-İran sınırına doğru yönelmiştir. İşte bu toplu göç, PKK’ya Irak Ordusu ile işbirliği içerisinde yeni bölgeler ve silahlar ele geçirme fırsatı vermiştir.

1.4. PKK'nın Gücünü Kaybetmeye Başlaması ve Türkiye'nin Aldığı Önlemler

Özellikle 1991 yılından sonra PKK ciddi bir çöküş içerisine girmiştir. Bu kadar hızla gelişen örgütün kan kaybı içerisine girmesinin nedenleri olarak şunları gösterebiliriz.

İlk olarak Türk Genel Kurmayı 1991 ilkbaharında ordunun ARGK ile mücadelesinde “alan hakimiyeti”¹² konseptini benimsediği duyurmuştur. Bu konsepte göre yeni birlikler kurulmuş ve bu birlikler “iç güvenlik taburları” olarak adlandırılmışlardır. Birliklerden her biri belirli bir sorumluluk alanı içinde ARGK birimlerini engellemek ve ortadan kaldırmak için görevlendirilmişlerdir. İç güvenlik birimleri büyük bir başarı elde ederek, kırsalda PKK ile mücadelede dengeyi kurmayı başarmıştır. Aynı zamanda 1988’de son bulmuş olan Irak’ın kuzeyine yönelik askeri harekâtlar 1991’de kaldığı yerden tekrar başlatılmıştır. PKK bu operasyonlara, önemli PKK kampları olan, Türk-Irak sınırının Irak tarafındaki Sinaht, Haftanin, Avagöze, Pırbela, Banik Marsis, Kishan, Basyan, Hagurk, Durjan, Ari ve Gelireh kamplarından karşılık vermiştir (Tezcür,2007: 8, Özdağ,2005: 61-62).

İkinci olarak Türkiye'nin güneydoğusunda yeni bir örgüt ortaya çıkmıştır. Bu örgüt Hizbullah’tır. Kürtçü bir örgüt olan Hizbullah, Batman, Silvan, Nusaybin, Diyarbakır ve Kızıltepe gibi şehirlerde başta ERNK mensuplarını öldürmeye başlamış ve PKK’ya karşı sert bir muhalefet başlatmıştır.

Üçüncü olarak 1986 ile 1992 yılları arasında savunmada kalan Türk Güvenlik Kuvvetleri nihayet inisiyatifini ele alarak uzun vadeli bir strateji geliştirmiştir. 1993’e kadar Türkiye, kendisine karşı en önemli tehdit olarak Yunanistan’ı algılamıştır. Bu yüzden en kuvvetli yer İstanbul’da ki Birinci Ordu Komutanlığı olmuştur. Ancak daha sonra PKK Türkiye için en önemli tehdit unsuru

¹² Alan hakimiyeti konseptinin kesin olarak uygulamaya konulduğu tarih 1993 yılıdır.

olarak nitelendirilmiştir. Bundan sonra Türk ordusu, yasal çerçevesinde herhangi bir değişiklik yapmaksızın, mücadele konusunda sorumluluk yüklenmiştir. OHAL Bölgesine yerleştirilmiş olan İkinci Ordu Komutanlığı güçlendirilmeye başlanmıştır. OHAL Bölgesine yerleştirilmiş olan kuvvetlerin asker sayısı 160 000'e çıkarılmıştır. Köy korucuları, jandarma ve polis güçleri ile birlikte, bölgedeki güvenlik güçlerinin sayısı 300 000'i aşmıştır(Özdağ, 2005: 13).

Dördüncü olarak 1991 yılı sonunda PKK ile Irak'ın kuzeyindeki KDP ve KYB'nin içlerinde olduğu sekiz Kürt partisinden oluşan Kürdistanî Cephe arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Şubat 1992'de Kürdistanî Cephe'den PKK'ya, Türkiye'ye karşı faaliyetlerini durdurmaması halinde Irak'ın kuzeyinden atılacağı yönünde uyarı gelmiştir(Özdağ, 2005: 63).

Bu gelişmelerle Türk Güvenlik Güçleri, bölgede güçlenmeye başlayan PKK'nın gücünü kırmaya başlamıştır. Ancak PKK özellikle Körfez savaşını ardından bir kez daha güçlenmeye çalışacaktır. Körfez savaşını takiben BM tarafından Irak'ın kuzeyinde Kürtler için güvenli bir bölge oluşturulmasının ardından Türkiye, KDP ve KYB için yegane tedarik ve erişim güzergahı haline gelmiştir. Türkiye, bu iki grubun Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devleti kurmaya yönelik amaçları olduğu yönünde şüphesi olmasına rağmen daha önce izlediği mevcudiyetlerini görmezden gelme politikasını terk etmiş ve bunun yerine onlarla PKK'ya karşı işbirliği başlatmıştır. Ancak bu uzun sürmemiş Barzani ve Talabani PKK ile yine işbirliği içerisine girmişlerdir.

1990'ların başından itibaren Irak'ın Kuzeyinde (Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı, kabaca Irak'ın Zaho-Erbil-Kıfri hattının doğusunda kalan kısım) ayrılma yönünde bir takım gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgali ve ardından Koalisyon Güçlerinin Irak'a müdahalesiyle Irak'ın Kuzeyinde yaşayan Kürtler, uzun süreden beri hayalini kurdukları "*Bağımsız Kürdistan*" idealini gerçekleştirebilecekleri uygun bir konjonktür yakalamışlardır(Kurubaş, 2002: 132-133).

Mayıs 1992 seçimlerini Irak Türkmen Milli Partisi ile birlikte bazı partiler boykot etmişlerdir. % 7 seçim barajının uygulandığı seçim sonunda, KDP % 43.5, KYB %43.8, Sosyalist Parti %3, Komünist Parti % 2, Kürdistan İslami Partisi % 5 oranında oy almıştır. Bu seçim bölge halkı için Baas rejimi sonrası özgürlüklerini simgelemiştir(Şükran,2004:91). Böylece ülkenin kuzeyinde yaşayan Kürtler 1992’de yaptıkları seçimle merkezi otoriteden bağımsız parlamento ve hükümet kurup “*federe devlet*” ilan etmişlerdir. Böylece burada parlamentosu ve hükümetinin yanı sıra ordusuyla, bayrağıyla, milli marşıyla, merkez bankasıyla, pasaport dairesiyle “*bağımsız devlet benzeri*” bir entite oluşturulmuştur(Kurubaş, 2002: 134-138). Federal çatının olmadığı bir yerde federe devletten söz etmek gerçekçi değilse de, Kürtler bu ilanla ilerisi için bir yandan egemenliklerini anayasal güvence altına almak, öte yandan Irak’ta bir federasyonun kurulamaması veya kurulacak federasyonun dağılması halinde ayrılma hakkına sahip olduklarını duyurmak istediler. Bu sayede Irak’ın Kuzeyinde şimdi olmasa bile ileride olabilecek bir ayrılma için meşruluk zemini hazırlamaya çalıştılar.

Ekim 1992’de Türkiye Irak’ın kuzeyine 15 000 askerlik, tank, helikopter ve hava gücü ile operasyon düzenlemiş ve PKK’ya ağır kayıplar verdirmiştir. PKK’nın Güney Savaşı olarak adlandırdığı bu operasyonla birlikte PKK bölgede oluşturmuş olduğu alt yapıyı kaybetmiştir. PKK 1984’ten buyana elde ettiği psikolojik üstünlüğü de yitirmiştir. Böylece PKK sınır bölgesinden çıkartılmıştır. TSK’nin bu zaferini Siirt-Van-Hakkari üçgeninden sorumlu PKK mensubu Nizamettin Taş şöyle değerlendirmiştir. “... *Güney savaşında uğranılan yenilgi gerilla savaşının zafer gücüne inanmayı ifade eden bir anlayışın gelişmesine yol açtı*” şeklinde değerlendirmiştir(Özdağ, 2005: 71).

Türkiye’nin yapmış olduğu bu operasyonlara ABD’den destek gelirken, Avrupa’dan olumsuz tepkiler gelmiştir. Bunun nedeni ise 1991’de Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerin Kürt sorunu ile ilgili Türkiye’ye sert eleştiriler yöneltmeye başlamasıdır.

PKK'nın ağır bir darbe almasıyla birlikte Suriye İstihbarat Şefi ve Başkan Yardımcısı Rifat Esat, Saddam Hüseyin ve Talabani, Öcalan'a ateşkes ilan etmesi için baskı yapmışlardır. Öcalan, ateşkes karşılığı hükümetten belirli talepler istemiştir. Bunlar;

- ❖ Türkiye, PKK'ya yönelik tüm askeri faaliyetlerini durdurmalıdır.
- ❖ Kürt kültürel hakları Ankara tarafından kabul edilmelidir.
- ❖ OHAL sona erdirilmelidir.
- ❖ Köy Korucu Sistemi kaldırılmalıdır.
- ❖ Kürt politik hareketlerine serbestçe örgütlenme hakkı tanınmalıdır.

Bu talepler ve gelişmeler zemininde hükümet resmi ateşkesi tanımayı reddetmiş ancak yine de bekle gör yaklaşımını benimsemiş ve politik reformlar konusunda adımlar atmaya başlamıştır. Ancak 24 Mayıs 1993 tarihinde PKK'nın önde gelen isimlerinden Şemdin Sakık sorumluluğunda bir grup PKK'lının Bingöl yakınlarında pusu kurup 33 silahsız askeri öldürmesi, Ankara'da ki reform hareketi havasını dağıtmış ve topyekun savaş politikası izleme yönündeki kararını güçlendirmiştir(Özdağ,2005:73).

Türk-Irak sınırının hem Türk tarafında hem de Irak tarafında gücünü yitirmeye başlayan PKK, sınır bölgesinin kontrolünü, en azından sınırın Irak tarafında tekrar ele geçirmek için harekete geçmiştir.

PKK, ARGK ve ERNK faaliyetlerini kontrol edebilmek için 12 bölge oluşturmuştur. Bunlar;

❖ Kuzey Saha Savaş Komutanlığı

1-Serhat Eyaleti: Kars, Ardahan, Iğdır, Van/Erciş, Çaldıran, Muradiye, Erzurum/Şenkaya, Borçka, Murgul, Ardanuç'u içine almaktadır.

2-Erzurum Eyaleti: Bingöl, Muş, Varto, Bulanık, Malazgirt, Elazığ/Karakoçan, Erzurum/Aşkale, Horasan, Ağrı/Tutak, Patnos, Eleşkirt, Erzincan,/Tercan, Bayburt, Trabzon ve Rize'yi içine almaktadır.

3-Dersim Eyaleti: Tunceli, Erzincan, Elazığ/Karakoçan, Kovancılar, Baskil, Ağın, Keban, Bingöl/Kığı ve Yaylıdere, Bayburt, Gümüşhane, Giresun'u içine almaktadır.

4-Koçgiri Eyaleti: Sivas, Malatya/Hekimhan, Argavun, Arapkir, Tokat, Ordu'yu içine almaktadır.

❖ Orta Saha Savaş Komutanlığı

1-Amed Eyaleti: Diyarbakır, Elazığ/Maden, Palu, Arıcak, Sivrice, Alacakaya, Bingöl/Genç, Muş/Hasköy, Korkut'u içine almaktadır.

2-Garzan Eyaleti: Batman, Bitlis, Siirt/Baycan, Şirvan ve Kurtalan, Van/Bahçesaray, Hizan ve Gevaş'ı içine almaktadır.

❖ Güney Saha Savaş Komutanlığı

1-Zagros Eyaleti: Hakkâri, Van, Özalp, Saray, Gülpınar ve Başkale'yi içine almaktadır.

2-Botan Eyaleti: Şırnak, Hakkâri/Çukurca, Van/Çatak, Bahçesaray ve Gevaş, Siirt, Pervari, Kurtalan, Eruh ve Irak'ın kuzeyinin bazı kısımlarını içine almaktadır.

3-Mardin Eyaleti: Mardin, Dargeçit, Midyat, Nusaybin, Ömerli, Savur, Yeşilli, Şırnak/İdil, Güçlükonak, Batman/Gercüş ve Hasankeyf, Diyarbakır/Çınar'ı içine almaktadır.

4-Ruha Eyaleti: Şanlıurfa, Mardin/Derik, Kızıltepe ve Mazı Dağı, Diyarbakır/Bismil ve Çınar'ı içine almaktadır.

❖ Toros-Akdeniz Saha Savaş Komutanlığı

1-Güneybatı Eyaleti: Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Malatya/Hekimhan, Kilis'i içine almaktadır.

2-Çukurova (Amanos-Akdeniz) Eyaleti: Hatay, İçel, Osmaniye, Gaziantep, Islahiye, Nurdağı'nı içine almaktadır.

Bu 12 bölgeyle birlikte PKK faaliyetleri Türkiye'nin %35'ini içine alacak şekilde genişledi(www.sucbilimi.org).

PKK, dördüncü kongresini, büyük çaptaki Türk operasyonlarının yarattığı endişe altında 5-15 Mart 1994 tarihleri arasında toplamıştır. Öcalan, Türkiye'nin PKK'ya yönelik operasyonlarına karşılıklıta bulunmak üzere “*düşmanın var gücüyle yıkım savaşına yanıt olarak var güçle savaş ortaya koyma*” kararını vermiştir. Böylece kırsalda güç kaybetmeye başlayan PKK kentlere yönelmeye başlamıştır

Bu arada Irak'ın kuzeyinde ki bağımsız bir Kürt Devleti'ne Batı'nın desteği artmaya başlamıştır. ABD, İngiltere ve Fransa'yı KDP ve KYB temsilcileri ile bir araya getiren 23 Temmuz 1994 tarihli Paris Görüşmeleri, Ankara, Şam ve Tahran tarafından Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt Devleti kurulması girişimi olarak algılanmıştır. Türkiye KDP ve KYB'nin yakın ilişkiler kurmasından hoşlanmıyordu.

İki taraf Paris'te toplanıp kendi askerî güçlerini kurmaya karar verdiklerinde Türkiye alarma geçmiştir. Türkiye, bir yandan KDP-KYB geriliminin devam etmesini istiyor, diğer yandan da bu ikisinin çatışmasını istemiyordu. Türkiye Irak'ın toprak bütünlüğü içinde genişletilmiş bir özerkliği kabul ediyor, ama Irak'ta federal devlet fikrine karşı çıkıyordu. Türkiye, Kürtleri Bağdat ile görüşmeye çağırdı. Ama özellikle KYB buna karşı çıkmıştır. Sami Abdurrahman şöyle diyordu: “... biz Kürt sorununun çözümünü Irak çerçevesi içinde görüyoruz, doğal olarak demokratik bir Irak ve federasyon temelinde, özerklik değil...”. Türkiye'nin bundan sonraki politikalarının temellerini Kürtlerin bağımsız bir devlet kurması tehdidi şekillendirmeye başladı. Bunun sonucu olarak Türkiye, Kürtleri Bağdat ile görüşme konusunda teşvik etmeye başladı. Bu dönemde Milli Savunma Bakanı Mehmet Gölhan'ın açıklaması Türkiye'nin yaklaşımındaki radikal değişikliğin işaretlerini veriyordu. Gölhan bir beyanatında “Türkiye'nin güvenliği yalnızca Irak'ın kuzeyinde kontrolü tekrar sağlarsa garanti altına alınabilir” demişti(Erkmen,2002:179).

Bu gelişmelerden sonra 8-27 Ocak 1995 tarihinde toplanan Beşinci Kongre'de, PKK güçlerinin yeni bir politik askeri plan oluşturmak üzere yeniden örgütlenmesinin yolları aranmıştır. Bu amaçla Ocak 1995'te Avrupa'da “Sürgündeki Kürt Parlamentosu”nun kurulmuş olması Ankara açısından sıkıntı yaratmıştır. Londra'dan yayın yapan MED-TV kurulmuştur. Ayrıca PKK hareket ve saldırı alanını Bakü-Ceyhan Boru Hattı'na kaydırmıştır. Bu dönemde Rusya'nın da PKK'ya destek verdiği dönemdir. Bunun sebebi, Türkiye'yi Çeçenistan sorununa karışmaktan vazgeçirmektir. Dönemin İçişleri Bakanı Nahit Menteşe Ocak 1995'de PKK'ya verdikleri desteği son vermeye ikna etmek için Rusya'yı ziyarette bulunmuştur. Ancak Rusya bu dönemde hem Türkiye'ye helikopter satmış hem de PKK'yı desteklemiştir(Özdağ, 2005: 89).

Paris Görüşmeleri'nin ardından İran ve Suriye'de PKK'ya karşı görüş değiştirmeye başlamıştır. O güne kadar Türkiye ve Irak'ta Kürtçü partilere destek veren Şam ve Tahran Ankara'ya yaklaşmışlar ve Ortadoğu'da ifade edilmese de herkesin farkında olduğu bir “Ankara-Şam-Tahran” ittifakı oluşmuştur. Ancak bu

ittifak ABD ve İngiltere'ni KDP ve KYB'yi ortak bir noktada toplamak üzere hazırlamış oldukları Dublin Sürecine Türkiye'nin katılımıyla bozulmuştur. Dublin süreci KDP ve KYB'yi yaklaştırırsa da bu uzun sürmemiş ve tekrar çatışmaya başlamıştır. PKK güç boşluğundan yararlanmak istemiş ve PKK'nın "*Şimşek Operasyonu*" olarak adlandırdığı operasyonla KDP' ye saldırmıştır.

1995 yılındaki başarısızlıkların ardında örgüte yeni katılımların sayısındaki azalmanın farkında olan Öcalan, PKK'nın örgütsel gücünü göstermek amacıyla Türkiye'nin büyük şehirlerinde intihar terörizmi başlatma kararı aldı. Dördüncü kongrede alınan kararlar doğrultusunda bu yeni fikirle birlikte PKK'nın yeni stratejisi "*Savaşın Türkiyeleştirilmesi*" olmuştur¹³. Irak'ın kuzeyinde Türk ordusunun operasyonlarıyla zayıflayan PKK kısa süreliğine de olsa 1996'da Irak'ın kuzeyinde 12 büyük üs ile 28 küçük seyyar kamp kurmayı başarabilmiştir. Ancak Türk ordusu 1996'da bir kez bu kamplara yönelik peş peşe operasyonlar düzenleyerek PKK'nın tekrar bölgede canlanma girişimlerinin önünü tıkamak istemiştir. TSK'nin bu operasyonlarıyla birlikte PKK'ya halkın desteği de azalmaya başlamıştır. 1997 yılının sonunda güvenlik güçlerinin PKK'ya karşı vermiş oldukları mücadelede galip gelmiş olduğu askeri görüş açısından apaçık belli olmuştur. Bu askeri başarının nedenleri ana hatlarıyla şu şekilde çizilebilir.

❖ Algı anlayışının değişmesi yani Türk Genelkurmayı'nın 1992'de mevcut tehdit anlayışını değiştirmesi ve PKK'yı, Türkiye'ye yönelik hayati bir tehdit olarak nitelendirmesi.

¹³ Türkiye'nin batısındaki turistik ve ekonomik hedeflere yönelik eylemlerin çoğunu Kürdistan Özgürlük Şahinleri (TAK) adlı örgüt gerçekleştirmiştir. TAK, PKK'nın bir yan koludur. Öcalan'ın 1999'da yakalanmasından bir süre sonra kuruldu. Kuruluşunun gerisinde Öcalan'ın hapiste olduğu ve kırsaldaki kadroların güç kaybettiği bir dönemde, PKK'nın "*Apocu ruhla donatılmış kadrolarla*" kentlerde etkili olması düşüncesi yatmaktadır. Bu projenin mimarı, Abdullah Öcalan'dır. Kadrolarının büyük bir bölümü Kandil'de eğitilmiş ve ardından gruplar halinde Türkiye'ye gönderilmiştir. TAK, 2000 sonrasında kentlerde eylemlere girişmiş ancak kent eylemlerindeki yoğunlaşma 2003 ve sonrasında bariz bir şekilde hissedilmiştir(Durukan,2006:12).

- ❖ OHAL yönetiminin yasal çerçevesinin değiştirilmemiş olmasına karşılık Silahlı Kuvvetler, PKK ile mücadelede üzerine tam sorumluluk almıştır.
- ❖ Alan hâkimiyeti Konsepti başarıyla uygulanmış ve ARGK'nın kırsalda serbestçe hareket etme kabiliyetini çarpıcı şekilde frenlemiştir.
- ❖ PKK ile mücadelede güçlü bir kara kuvveti, havacılığın oluşturulması, güvenlik güçlerinin hareket yeteneğini artırmıştır.
- ❖ Saldırı helikopterleri filosu oluşturulması, güvenlik kuvvetlerinin ateş gücünü yükseltmiş ve ARGK ile mücadele eden birliklere hava desteği sağlamıştır.
- ❖ PKK sempatisini köylerin ablukaya alınması ve bazılarının da boşaltılması politikası ARGK'ya lojistik desteği kesmiştir.
- ❖ Yeni yollar ve iletişim altyapısı güvenlik güçlerinin hareket yeteneğini artırmıştır.
- ❖ Yeni garnizonlar ve tahkimatlar kurulmuştur.
- ❖ Birliklerin –özellikle de bölgede iki ile üç yıl süre ile hizmet vermiş olan subaylar ve çavuşlar arasında- gayrinizamî savaş bilgisi ve uzmanlığı artırmıştır.
- ❖ Özel kuvvetlerin niteliği ve niceliği artırılmıştır.
- ❖ Güvenlik güçleri modern ekipmanlarla ve terörle mücadelede bu ekipmanların avantajlarını ve tekniklerini kullanmak suretiyle gece hâkimiyetini sağlamıştır.
- ❖ Polis gücü ve istihbarat servisinin peş peşe operasyonları ile ERNK ağının şehir merkezlerindeki denetimi kırılmıştır.

❖ PKK'nın Irak'ın kuzeyinde ki kamplarına ve barınaklarına yönelik devamlı operasyonlar ve saldırılar bu bölgenin bir geri üs olma tabiatını sona erdirmiş, bir çarpışma alanı haline getirmiştir. ARGK, Irak'ın kuzeyini bir geri üs kullanmak suretiyle kendini yenileme kabiliyetini kaybetmiştir(Özdağ, 2005: 97-98).

PKK'nın buna hamlesi Karadeniz'e yönelmek olmuştur. İlk olarak 1997 yılında örgüt artık Güneydoğu'dan Karadeniz'e açılmaya çalışmıştır. Bunun için 1998 yılında TİKKO ve Dev-Sol ile bir protokol imzalanmıştır. Bu protokole göre PKK bölgede taban çalışması yapacak daha sonra TİKKO ve Dev-Sol burada silahlı eyleme girişecek ve lojistik PKK tarafında karşılanacaktır. PKK tarafından Karadeniz'de faal olmak ve yöredeki Türklerin PKK'ya katılımını sağlamak üzere Türkiye Devrim Partisi kurulmuştur. Ancak bu çok başarılı bir girişim olmamıştır. PKK'nın bundan sonraki hamlesi BM gözetimi altındaki Irak'ın kuzeyindeki, Ninova kampı olmuştur. 800 kadar terörist bu kampa sızmış ve buradan Türkiye'ye saldırılar düzenlemişlerdir. Terör örgütü Karadeniz Bölgesinde cılız da olsa, “*Pontusçuluk, Lazcılık, Gürcücülük*” faaliyetleri geliştirmeye çalışırken, bir yandan da Aleviliğin yaygınlık arz ettiği İç Anadolu Bölgesini mezhep çatışmalarının alanı haline getirmek istemiştir. Ayrıca, Akdeniz Bölgemizde metropollerde bulunan Kürt ve Arap nüfus üzerinde bölücü çalışmalar yapmıştır(www.belgenet.com).

Türk ordusunun yaratmış olduğu baskının altında, PKK bir kez daha 1999'a kadar tek taraflı ateşkes ilan etmiştir. Bu Ankara tarafından geri çevrilmiştir. Türk Milli Güvenlik Doktrini 1998 tarihi itibariyle köklü bir değişikliğe uğramıştır. PKK'ya karşı sürdürülen uzun vadeli mücadele 2 sonuç doğurmuştur. Bunlardan ilki TSK'nin son derece devingen, muharebe deneyimi yüksek bir kuvvet haline gelmesidir. İkinci olarak Ankara, PKK'yı dış destek temelini kesmeksizin durdurmanın imkânsız olduğunu anlamıştır. PKK'yı etkisiz hale getirmek için hemen hemen akla gelen her yol denenmiştir. Bu gerçeğin ışığında Türk Genel Kurmayı Türk Güvenlik Doktrini'ne 1999 yılı itibariyle iki ana prensip daha eklemiştir. “*Caydırıcılık*” ve “*Stratejik Savunma*” prensiplerine ek olarak “*ileri savunma*” ve “*kriz yönetimine askeri katkı*” eklenmiştir. Caydırıcılık, millî askerî stratejinin

temelini oluşturmaktadır ve Türkiye'ye yönelik olası tehditlerin bertaraf edilmesi için yeterli bir askerî gücün idamesi anlamına gelmektedir. Öte yandan, kolektif savunma ise başta NATO olmak üzere, mevcut ve oluşturulmakta olan uluslararası ve bölgesel ittifaklar/kuruluşlar içinde aktif olarak yer alma anlamına gelmektedir(Milli Savunma Bakanlığı, www.msb.gov.tr).

Bunlar, yani caydırıcılık ve kolektif müdahale, ulusal güvenlik politikasındaki sürekliliğe işaret ederken, ileriden savunma ve krizlere askerî katkı ve müdahale ise önceki stratejilerden ayrılışa işaret etmektedir. Zira bu yolla Ankara, egemen topraklarının ötesinde de ulusal güvenliğine yönelik tehditleri durdurmaya amaçlayan operasyonel bir kavramı benimsediğini ilan etmektedir.

1.5. PKK'nın Yurtdışı Faaliyetleri ve Kaynakları

PKK yurtdışına taşıdığı mülteciler sayesinde yurtdışı faaliyetlerinin insan kaynağını ve bu arda mali desteğini de garanti altına almıştır (Gürses, 1997: 86). Aynı zamanda zengin Kürt işadamlarından alınan harçlar-haraçlar, yurtdışına çıkartılan uyuşturucu ve insan kaçakçılığı da örgütün temel mali kaynaklarını oluşturmaktadır. PKK'nın Avrupa ülkelerine yoğunlaşan sayıları 150'nin üstündeki temsilcilik, büro, propaganda malzemeleri, haberleşme giderleri gibi harcamalarıyla, PKK'nın dağcı olarak adlandırdığı silahlı kadronun her türlü giyecek, yiyecek, patlayıcı ve silah giderlerini sadece gönüllü bağış yada haraçlarla olduğunu düşünmek mümkün değildir. Bu nedenle PKK'ya ekonomik yardım sağlayan devletlerin aynı zamanda siyasi destek veren aktörler oluşu aşıkardır. Özellikle göçlerle PKK amacına ulaşmış ve Avrupa kamuoyunun dikkatlerini Türkiye üzerine çekmeyi başarmıştır (Gürses, 1997: 87). Uyuşturucu ticareti için Güney Kıbrıs, Rusya (Soçi Limanı), Ukrayna (Odesa Limanı) ve Almanya güzergâhı kullanılmıştır.

PKK sosyal, ekonomik argümanlar kullanarak örgütlenmesinin ilk aşamasını tamamlamış sonra milliyetçiliğe kayarak faaliyetlerinde etnik argümanlara ağırlık vermiştir. Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle stratejik bir bölgede yer

alması, Orta Doğu ve Hazar petrollerine yakın bulunması PKK'ya karşı desteğin artmasına neden olmuştur. Bir yandan Körfez Savaşının Irak'ın kuzeyinde yarattığı otorite boşluğu, bir yandan dış ülkelerin gizli yada açık destekleri PKK'nın kısa sürede dallanıp budaklanmasına yol açmıştır.1998 yılına gelindiğinde PKK artık sadece Kürt kökenli teröristlerden oluşmamaktadır. Bu dönemde örgütün %40'ı Suriye uyruklu ,%35'i Türkiye uyruklu ,%12-13'ü Irak uyruklu ,%10'u İran uyruklu,%2-3'ü Ermeni, Azeri, Alman uyrukludur (Pirim ve Örtülü, 2000: 53-54).

1.5.1. Suriye Desteği

Suriye 1984-1988 döneminde Yunanistan ile işbirliği yaparak Türkiye'nin PKK ile mücadelesinde Yunanistan ile birlikte Türkiye'nin karşısında yer almıştır. Suriye istihbarat teşkilatı Muhaberat yetkilileri Mart 1992'de Yunan istihbarat teşkilatı yetkilileri ve ayrılıkçı Kürt topluluğu temsilcileri ile bir araya gelmiş ve yaptıkları toplantıda Yunanistan'da Lavrian kampında icra edilecek eğitim ve destek operasyonunun detayını saptamışlardır. Buna göre, Türkiye'de eylemlere hız verilmesi, Suriye'nin PKK'nın Irak'ın kuzeyinde ki varlığını güçlendirmesi, Yunanistan'ın ise para ve silah yardımını arttırması kararlaştırılmıştır. Yunanistan ayrıca Volos Limanından Mayıs, Eylül, Kasım 1992'de Stringer füzeleri dahil olmak üzere silah ve cephanenin PKK'ya teslim edilmek üzere Suriye limanlarına sevk edildiği saptanmıştır (Pehlivanoğlu, 2004: 117).

Suriye'nin PKK'yı destekleme sebepleri olarak şunları gösterebiliriz;

- ❖ Suriye'nin birincil stratejik hedefi Türkiye ile arasında bulunan su sorununu kendi istediği gibi çözümlenmekti. Şam, Ankara'nın Dicle ve Fırat nehirleri üzerindeki barajlar projesini tehdit olarak algılıyordu.

- ❖ Suriye için Türkiye, İsrail'den sonra ikinci büyük düşman olarak görülüyordu. İsrail Golan tepelerini işgal etmiş, Türkiye'de Hatay'ı Suriye'den almıştı.

❖ Türkiye'nin ekonomik gelişmesi engelleyerek Türkiye'nin bölgesel, politik ve askeri bir güç olması engellenecekti.

❖ Suriye'nin kendi Kürt sorunu, Kürt kökenli Suriyelileri kullanmak suretiyle Türkiye'ye ihraç ederek hafifletmeyi, kısmen gidermeyi amaçlıyordu(Özdağ,2005: 30).

1.5.2. Yunanistan Desteği

Yunanistan PKK'ya eğitim ve lojistik destek sağlamaktadır. Yunanistan'daki Lavrian kampı PKK'nın en önemli eğitim kamplarından biridir. O dönem için Lavrian'da 300'den fazla terörist yetiştirilmiştir. Öcalan yakalandıktan sonraki çıktığı duruşmada şöyle demektedir. *“Yunanistan'da örgüt elemanlarına bomba eğitimi dahil her konuda eğitim verilmiştir”*. Ayrıca Yunanistan PKK'ya önemli sayıda silaha sağlamaktadır. PKK'nın üst düzey yöneticilerinden Fethi Demir şu açıklamayı yapmaktadır. *“İki adet Sam-7,iki adet Katyuşka füzesi, çok sayıda 12mm ve 1.45mm Daçka uçaksavar Yunanistan tarafından örgüte temin edilmiştir”* (Pirim ve Örtülü, 2000: 117-118).

Yunanistan'da Faaliyet Gösteren PKK Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşları

- ❖ YDK Balkanlar ve Yunanistan Temsilciliği
- ❖ Kürt Demokratik Halk Birlikleri (KDHB) Atina Temsilciliği
- ❖ Kürdistan Kültür Merkezi(KKM) (Politisko Kenturu Tu Kürdistan)
- ❖ Heyva Sor A Kürdistan (Kürdistan Kızılayı) Yunanistan Bürosu

- ❖ YDK Temsilciliği
- ❖ Patra YDK Bürosu
- ❖ Selanik Kürdistan Dayanışma Komitesi
- ❖ Kürdistan Dayanışma Komitesi Bürosu
- ❖ Türkiye ve Kürdistan'daki Siyasi Tutuklularla Dayanışma Komitesi
- ❖ Kürt Kültür Merkezi (Külebi, www.tusam.net)

1.5.3. İran Desteği

İran'da ise Zeli kampı bulunmaktadır. Yıldırım Kaya ve İmdat Doğan, 1997 yılındaki Irak'ın kuzeyindeki operasyonlardan kaçarak İran'a giden teröristlerin, İran tarafından yardımda bulunulduğunu açıklamaktadırlar. Ayrıca Abdullah Öcalan yakalandığında yaptığı açıklamalarında İran'da örgüte ait hastane olduğunu açıklamaktadır. Yine Türk istihbaratı da İran'da 11 kampın bulunduğunu saptamıştır (Pirim ve Örtülü, 2000: 55-58).PKK'nın Suriye ve Lübnan'da eğitim alan üst düzey yöneticileri önce İran Hava Kuvvetlerine ait kargo uçaklarıyla İran'a sonra oradan da Irak'ın kuzeyindeki PKK kamplarına nakledilmişlerdi.

1.5.4. Romanya Desteği

Örgüt buradaki faaliyetlerini Kürt İş Adamları şeklinde meydana getirdikleri oluşum ile ve çıkardıkları Mezopotamya'nın Sesi dergisi etrafında devam ettirmektedirler, ticari ve gelir kaynağı açısından önemli bir ülke konumundadır(www.sucbilimi.org).

Romanya'da Faaliyet Gösteren PKK Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşları

- ❖ Kürt Evi
- ❖ Romanya Kürdistan Komitesi
- ❖ Köstence Enformasyon Bürosu
- ❖ Doğulu İşadamları Vakfı
- ❖ Kürt Kültür Merkezi(Külebi, www.tusam.net)

1.5.5. Rusya Desteği

PKK terör örgütü bu ülkede de bir Kürt topluluğunun oluşturma çabası içerisinde olduğu hatta sözde Sürgünde Kürt Parlamentosunun 30 Ekim 1995 günü başlayan ve üç gün devam eden toplantısını Moskova Parlamentosu binasında yaptığı belirlenmiştir.

1.5.6. Avrupa Desteği

Almanya Türkiye'nin iki numaralı silah ve yardım kaynağı da olsa, Türkiye'nin PKK'ya karşı zırhlı personel taşıyıcıları ve Leopard tanklarının kullanılmasını istememiştir. Leopard tanklarının terörle mücadelede kullanılmasını istemeyen Almanya daha sonra Güney Kıbrıs'tan Almanya'ya kadar olan uyuşturucu sevkiyat güzergâhının ortaya çıkmasından sonra silah satışını yine aynı seviyeye çekmek zorunda kalmıştır.

Almanya'da Faaliyet Gösteren PKK Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşları

- ❖ Kürdistan Ulusal Kongresi-Berlin Bürosu
- ❖ Berlin YDK Temsilciliği
- ❖ Berlin Kürt Bilim Ve Araştırma Enstitüsü
- ❖ Kürdistan Enformasyon Merkezi/ Dış ilişkiler Bürosu
- ❖ Kürdistan Komitesi (ISKU)
- ❖ Wuppertal Kürt Kültür Akademisi
- ❖ Azadi
- ❖ Nürnberg Mezopotamya Kültür Merkezi
- ❖ Mannheim Kürt Kültür Merkezi
- ❖ Münih Med Kültürevi
- ❖ Salzgitter PKK Derneği
- ❖ Bochum Alman Kürt Dayanışma Derneği
- ❖ Hamburg Kürdistan Dayanışma Komitesi
- ❖ Sason Spor Klübü
- ❖ Botan Spor Klübü

❖ MKM Spor Klübü (Külebi, www.tusam.net)

Almanya PKK'nın en iyi örgütlendiği Avrupa ülkesidir. Almanya'da faaliyette olan bunlar dışında 15'den fazla dernek ve sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır.

Fransa'da ise, PKK terör örgütü bu ülkede yaşayan vatandaşlarımızı düzenledikleri geceler ve yapmış oldukları propaganda faaliyetler sonucunda kendi taraflarına çekmeye çalıştıkları ve PKK hedefleri doğrultusunda faaliyet gösteren KON-KÜRD bağılı olarak faaliyet gösteren FEK-BEL, Kürdistan Komitesi gibi oluşumlar göz yumduğu bilinmektedir.

Fransa'da Faaliyet Gösteren PKK Kurumları Ve Sivil Toplum Kuruluşları

- ❖ Fransa Kürt Dernekleri Federasyonu/ Feyka-Kürdistan
- ❖ Kürt Halkevi
- ❖ Kürdistan Enformasyon Merkezi (CIK)
- ❖ Kürt Kızılayı
- ❖ Mulhouse Kürt İşçiler Derneği
- ❖ Kürt-İslam Toplumu Dini Derneği (Şeyh Sait Cami)
- ❖ Kürt Toplumu Dini Kültürel Derneği (KİH)
- ❖ Kürdistan Kadınlar Birliği (PJA) Bürosu
- ❖ Kürdistan Gençler Birliği (YCK)

❖ Kürdistan Öğrenciler Birliği (YXK)

❖ Kürdistan Spor Klübü(Külebi, www.tusam.net)

Avusturya'da PKK siyasi çalışmalarda bulunduğu, oluşturmuş oldukları Kürt Kızılay'ı gibi kuruluş ve dernekler ile bu ülkede yaşayan vatandaşlarımızdan zorla vergi ya da yardım adı altında para toplamaktadırlar.

Avusturya'da Faaliyet Gösteren PKK Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşları

❖ Avusturya Kürt Dernekleri Federasyonu (FEY-KOM)

❖ Kürdistan Enformasyon Birliği

❖ Kürdistan Gençlik ve Kültür Derneği

❖ Mezopotamya Kültür Merkezi

❖ Şafak Kürt Kültür ve Gençlik Derneği

❖ Mezopotamya Gençlik Evi

❖ Anadolu Mezopotamya Kültür Derneği

❖ Viyana Kürdistan Göçmenler Birliği (KOM-KURD)

❖ Kürdistan Gençler Birliği

❖ Kürdistan Aleviler Birliği(Külebi, www.tusam.net)

Norveç'te ise Körfez Savaşının ardından, bu ülke içinde Kürt halkının ezilmiş olduğu anlayışı içerisine girerek yer bulmuş ve Kürt-Fin dostluk derneği gibi kuruluşlar kurulmasını sağlayarak siyasi oluşuma zemin hazırlandığı ve ülke yetkilileri ile yardımlaşmak için girişimlerde buldukları bilinmektedir.

Norveç'de Faaliyet Gösteren PKK Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşları

- ❖ YDK Bürosu
- ❖ Norveç Kürdistan Yurtsever İşçiler Birliği
- ❖ Norveç Kürt Hakları Konseyi
- ❖ Kürt Kızılayı Oslo Bürosu
- ❖ Kürtlerle Dayanışma Komitesi
- ❖ Kürt Kültür Derneği (KOMAL) (Külebi, www.tusam.net)

İngiltere PKK'yı bir terör örgütü olarak görmesine rağmen örgütün propagandasını yapan MED TV'nin İngiliz ITC firmasından almış olduğu lisans ile yayın yaptığı, ayrıca Kürdistan İnsan Hakları Projesi ve Kürdistan Enformasyon Merkezi gibi kuruluşlarına göz yumduğu bilinmektedir.

İngiltere'de Faaliyet Gösteren PKK Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşları

- ❖ Halkevi
- ❖ Kürdistan İşçi Derneği (KİD)
- ❖ Croydon Kürt Toplum Merkezi

- ❖ Kürdistan Enformasyon Merkezi (KEM)
- ❖ Kürt Kızılayı (HSK)
- ❖ Kürdistan Dayanışma Komitesi
- ❖ Kürt Danışma Merkezi (Kurdish Advice Center)
- ❖ Kürt İskân Derneği
- ❖ Londra Kürdistan Gençler Birliği
- ❖ Londra Kürdistan Öğrenciler Birliği
- ❖ Londra Özgür Kadın Partisi (PJA) Temsilciliği
- ❖ Londra Rum-Kürt Dayanışma Komitesi(Külebi,www.tusam.net)

İtalya'da PKK, 29-30.09.1998 tarihleri arasından terör örgütü sözde Sürgünde Kürt Parlamentosunun 7. Toplantısını burada yaparak İtalyan Hükümetinin siyasi göz yummasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örgütün gelir kaynaklarından olan işçi sınırlığını bu ülke üzerinden yaptığı ve büyük paralar kazandığı bilinmektedir. Ayrıca örgütün bu ülkede Kürdistan Kültür Derneği, Kürdistan Enformasyon Bürosu gibi örgütün bazı siyasi oluşumların olduğu tespit edilmiş ve İtalyan Hükümetinin buna göz yumduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca terörist başının Suriye'den çıkmasından sonra bazı ülkelerin kabul etmeyişi sonucu İtalya'ya geçtiği ve İtalyan Güvenlik güçlerince koruma altına alındığı ve ülkemize teslim edilmeden başka bir ülkeye gönderildiği bilinmektedir(www.sucbilim.org).

İtalya'da Faaliyet Gösteren PKK Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşları

- ❖ Kürdistan Enformasyon Bürosu (Ufficio Di Informazzionne Del Kurdistan)
- ❖ YDK Roma Bürosu
- ❖ Kürdistan Lombaridiya Kültür Derneği
- ❖ Kürdistan'a Azad Derneği
- ❖ Milano Kürdistan Komitesi
- ❖ İtalya-Kürt Dostluk Derneği(Külebi, www.tusam.net)

Anılan devletlerin PKK'ya sempatik düzeydeki yaklaşımları yada örtülü desteklerinin Türkiye ve PKK ile doğrudan ilişkili olmak yerine kendi aralarındaki rekabet ve çıkar çatışmalarında PKK'nın bir enstrüman olarak kullanılması ihtiyacından kaynaklanmıştır (Çitlioğlu, 2008: 4-6).

1.5.7. Gürcistan ve Ermenistan Desteği

Terör örgütü PKK, Avrupa'dan İran, Suriye ve Irak'ın kuzeyine gelen militanların geçiş noktası olarak Ermenistan'dan sonra Gürcistan'ı da kullanmaya başlamıştır. Geçmişte Ermeni terör örgütlerinin PKK'ya, başta gerilla eğitimi olmak üzere parasal ve istihbarat, uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama ve insan ticareti konularında destek sağladıkları bilinmektedir. Ayrıca son dönemde, Ermenistan yönetiminin, başta Irak ve Suriye'den olmak üzere, çeşitli ülkelerden gelen Kürtleri Dağlık Karabağ'a yerleştirdiği ve böylece bölgedeki Azeri nüfusun toplam nüfusa oranını azaltmaya çalıştığına, yine aynı bölgede PKK'nın propaganda faaliyetlerine göz yumduğuna dair haberler de mevcuttur(Bozkuş, 2008: 9). Ermenistan'daki

kampları yeniden faaliyete geçiren örgüt, Türkiye ve Avrupa'dan götürdüğü gençlerin Kazakistan'daki Abay Alma-Ata Devlet Üniversitesi'nde eğitim görmelerini sağlamıştır. Örgüt için Ermenistan büyük önem taşımaktadır. Örgütün, Gümrü, Spitag, Erivan, Laçın ve Kelbecer'de kampları bulunmaktadır. Ermenistan'da PKK'ye en büyük desteği Taşnak Partisi vermektedir. Mart 1930'dan bu yana çıkartılan Yeni Yol (Raye Taze) adlı gazete tamamen PKK'nin kontrolüne geçerken, Erivan'ın Sesi Radyosu'ndan da propaganda yapılmaktadır. Gürcistan'da faaliyet gösteren Kürtlerin Hakları ve Dini Vakfı, Kürt Gençleri Derneği, Kürt Kültür Derneği, Yezidi Kürt Kadınlar Derneği PKK'nın kontrolünde bulunmaktadır (www.ajanskafkas.com).

1.6. Abdullah Öcalan'ın Yakalanması ve Türkiye'ye Getirilmesi

PKK'nın gücünün kırılmaya başladığı dönemde Türkiye, Öcalan'ın yakalanması için düğmeye basmış ve böylece 152 günlük takip başlamıştır. Bunun için ilk önce 5 Kasım 1998'de Türkiye-Suriye sınırının sıfır noktasında 35 000 askerle tatbikat yapılmış ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 1 Ekim 1998'de TBMM'de yapmış olduğu konuşmada Suriye'ye “*Savaşsa savaş*” uyarısında bulunmuştur. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş'in Hatay-İskenderun bölgesinde bulunan birlikleri denetlemesi sırasında yapmış olduğu Suriye'de üstlenmiş Türkiye karşıtı terör örgütlerinin bertaraf edilmesi konusunda “*Sabırımız taşıyor*” ifadesi de Suriye'ye verilen bir diğer mesajdır. Fırat'ın paylaşımı ve Antakya konusunda uluslararası anlaşmaları kabul etmeyen Suriye'nin desteklediği Kürt unsurların Türkiye'de yarattığı terör ile Irak'ın kuzeyinde üslenen PKK unsurlarının 1984'ten bu yana gerçekleştirdikleri saldırılar birçok Türk vatandaşının ölümüne neden olmuştur.

Bu gelişmeler Arap ülkeleri ve komşu ülkeleri (Mısır ve İran) Ortadoğu'da yeni bir krizi önlemek amacıyla harekete geçirmiştir. Böylece Türkiye ve Suriye Adana'da görüşmelere başlamış, Fırat ve Dicle sularının kullanımını düzenleyecek

olan Adana Mutabakatı'nı imzalamışlardır. Adana Mutabakatı'nın imzalanmasıyla Suriye Abdullah Öcalan'ı ülke dışına çıkarmıştır (Pehlivanoğlu, 2004: 122).

Böylece Öcalan, Suriye'den Yunanistan'a geçmiş ancak Yunanistan kabul etmemiştir. Bunun üzerine Öcalan Yunanistan'dan Rusya'ya geçerek yaklaşık bir ay burada kalmıştır. Rusya'da ikamet ettiği süre zarfı içerisinde Jirinovski'nin partisinden yardım almıştır ABD dışişleri bakanlığı bu konuya hassasiyetle yaklaşmış ve dış temsilciliklerine şu mesajı vermiştir.

“Abdullah Öcalan, hassas listede birinci sırada yer almaktadır. Vize başvurusunda bulunabilir. Dikkatli olun”(Pirim ve Örtülü, 2000: 81).

PKK lidersiz kaldığından dolayı örgüte başkan olarak 7 adayın ortaya çıktığını görmekteyiz. Bunlar; Osman Öcalan, Murat Karayılan, Cemil Bayık, Ali Haydar Kaytan, Halil Ataç, Duran Kalkan ve Mustafa Karasu'dur (Pirim ve Örtülü, 2000: 82-86).

Bu arada Öcalan Rusya'dan İtalya'ya 12 Kasım 1998'de geçmiştir. İtalya'da yakalanmış ve Türkiye Öcalan'ın iadesi için İtalya'ya başvuru yapmıştır. Ancak İtalya Türkiye'de idam cezası olduğunu ileri sürerek Öcalan'ı vermeye yanaşmamıştır. Öcalan İtalya'ya sığınma hakkı talep etmiştir. İtalya bunu kabul etse de Avrupa Parlamentosu İtalya'ya sığınma hakkını reddetmiştir.

İtalya bunun üzerine Öcalan'ı Libya'ya Oradan da Sudan'a gönderme planı yapmıştır. Ancak bu ABD tarafından bozulmuştur. Bunun nedeni Barzani ve Talabani'nin Irak'ın kuzeyinde kalıcı bir Kürt devleti için bir araya getirilme sürecinde Ankara'nın gösterdiği tepkiyi yumuşatma isteğidir. Bunun üzerine Öcalan İtalya'dan tekrar Rusya'ya geçmiştir. Amacı Rusya'dan Hollanda'ya giderek Hollanda'daki Lahey Uluslararası Savaş Suçluları Mahkemesi önüne çıkmaktır. Ancak bu olmamıştır. Öcalan tekrar Rusya'dan Yunanistan'a geçmiş burada bir gece kaldıktan sonra Kenya'ya uçmuştur. Bu arada Milli İstihbarat Teşkilatı'nın(MİT)

CIA ile yaptığı yardımlaşma sonucu Öcalan'ın Nairobi'deki Yunan elçiliğinde ikamet ettiği saptanmıştır. Öcalan 15 Şubat 1998'de yakalanmış ve Türkiye'ye getirilmiştir.

PKK, eylemlerine başladığı 1984 yılından beri birbirinden farklı stratejiler uygulamıştır. Bu stratejiler genel olarak dört başlık altında toplanabilir. Bunlar, 1984-89 arası yoğun terör, 1989-95 arası gerilla aşamasına geçme çabası, 1995-1999 arası tekrar yoğun terör, 1999-2005 arası ise farklı kombinasyonları eş zamanlı içeren, terör, pasif itaatsizlik ve siyasallaşma sürecidir (Bal, 2005: 8).

2. NEOCON YAPILANMA

Neo-Con (New Conservatism) yada Yeni Muhafazakarları tanımadan önce muhafazakarlık, Amerikan muhafazakarlığı gibi terimlerin açıklanmasında fayda olacaktır.

2.1. Klasik Muhafazakârlık

Muhafazakârlık, latince “*conservare*” kelimesinden türetilen “*koruma*” ve “*muhafaza etme*” anlamına gelmektedir. Siyasi düşünce bakımından muhafazakârlık modern bir tavır ve hareket olsa da, tarihi süreç bakımından kökleri Aristo'ya kadar dayandığı iddiası yapılmaktadır. “*Conservator*” terimi, Ortaçağ toplumlarında yasaları ve belli grupları koruyan anlamında kullanılmıştır. Kavram olarak muhafazakârlığın (*conservateur*) Fransız siyasi literatürüne girişi, Fransız Devrimi sonrasıdır(Akkaş,2000: 242).

Muhafazakârlık kavramı Fransız devrimi sırasında Jakoben hareketinin eski toplumun kurallarına karşı yürüttüğü radikal ve devrimci müdahalelerine karşı bir tepki olarak doğmuştur. Muhafazakârlık 1815 sonrası dönemde Chateaubriand tarafından ve genel olarak siyasi yelpazede “*sağ*” kanadı tarif etmek için kullanılmış yaygın olarak Almanya'da 1830'larda ortaya çıkmış, 1835'te İngiltere'de

benimsenmiştir(Güler,2007:119). Muhafazakârlık hakkında ilk teorik eser Fransız Devriminin dünyayı sarstığı yıllarda İrlanda asıllı İngiliz Edmund Burke tarafından 1790'da kaleme alınan "*Fransa'da Devrimin Etkileri*" adlı eserinde betimlenmiştir. Burke¹⁴ Fransız Devrimine karşı çıkmış "*Tarihin oluşumuna biz insanlar fazla karışmaya kalkmamalıyız*" demiştir. Ona göre egemenlik soyut bir kavramdır. O, Fransız burjuvazisinin yerine İngiliz burjuvazisinin yönetimini önererek gelenekleri otoriteyi (kraliyet kurumunu) ve eski toplumun kurumlarını yıkmadan onlarla uzlaşarak gerçekleştirilecek tedrici değişimi savunmaktadır(Yanardağ, 2007: 18).

Muhafazakâr düşüncenin savunduğu herhangi bir partinin görüşü olmaktan önce geleneksel yapıyı altüst eden modernleşmenin kapitalizm, reform ve devrim sonucu bozulan ve yok olan aristokrat sınıfın, Avrupa'daki geleneksel düzenin görüşüdür(Güler, 2007: 118).

Muhafazakârlığı iki dönem halinde ele almakta yarar vardır. Çünkü günümüze kadar uzanan 19. ve 20. yüzyıl muhafazakârlığı ile -ki buna modern muhafazakârlık da diyebiliriz- 18. yüzyıl muhafazakârlığı arasında önemli farklar vardır. Birinci dönem muhafazakârlığı esas olarak karşı devrimcidir ve kısa bir dönemi kapsar. Özü itibarıyla Fransız Devrimi ve bütün burjuva devrimlerine karşı gerici ve gelenekçi bir tepkidir. Feodal bir karaktere sahip reaksiyoner bir harekettir. Kendisini, Restorasyon hareketiyle politik ve toplumsal planda eylemli olarak dışa vurmuştur. Bu yanıla "ön" ya da "erken" muhafazakârlık da diyebileceğimiz söz konusu hareket yeni alanın mutlak reddine dayanır. Restorasyon hamlesinin kısa dönemli ve geçici başarılarından -ki Fransa'da devrimci burjuva iktidarlar iki kez yıkılarak kısa süreli de olsa krallık ilan etmiştir- sonra yenilgiye uğramasıyla muhafazakârlığın karakterinde de bir dönüşüm yaşanmıştır. Dolayısıyla modern muhafazakârlık gerek kavramsal düzeyde gerekse siyasal ve felsefi planda salt eski alana özlem ve reaksiyonerlik ile yeni olan her şey reddiyle yaklaşımıyla açıklanamaz. Bu anlamda muhafazakârlık eski ve yerleşik alanın, geleneksel ve kutsalın modern koşullarda sürekliliğini sağlamaya çalışmanın belirlediği siyasal ve

¹⁴ Burke kitabında muhafazakarlık (conservator) yerine, koruma (preservation) terimini kullanmıştır(Akkaş, 2000: 242).

kültürel akımın adıdır. Bu yanıyla ikinci dönem muhafazakârlığı karşı devrimci gerici ve Restorasyoncu akımdan ayrılır. Daha doğrusu dönüşerek ön muhafazakârlıktan farklılaşır. Onu var eden ve günümüze taşıyanda bu dönüşüm ve farklılaşmadır(Yanardağ, 2004:21-22).

Din, muhafazakârlığın köşe taşlarından birini oluşturmaktadır. Muhafazakârlık, dini, toplumu birleştirici bir istikrar ve otorite aracı olarak vazgeçilmez saymaktadır. Fakat klasik dinci hareketlerden ayrımla Hristiyanlığı ya da İslam'ı görece modern bir yoruma tabi tutup dünyevileştirmeye çalışmaktadır. Dini, kapitalizmin gelişiminin önünde bir engel olmaktan çıkarmakta ve hatta onu kapitalizmin gelişimi için bir güce dönüştürmek istemektedir. Dolayısıyla, katı bir dindarlıktan çok, bir otorite aracı olarak dinin birleştiriciliğine, günlük hayatın düzenini bozmayan ritüellerine vurgu yapmaktadır. Tutucu, gelenekçi ve kutsalı muhafaza etmeye çalışan yanıyla muhafazakârlık, dinci ve milliyetçi akımlarla ortak bir zeminde buluşmaktadır. Bu eklektik karakteri nedeniyle muhafazakârlık, kimi kırılma dönemlerinde ya bu iki uçtan birine doğru eğilmekte ya da bazı tarihi kesitlerde olduğu gibi bu iki uç arasında bölünmektedir. Ama her halükarda muhafazakârlık bu iki eğilimi, dinciliği ve milliyetçiliği birer eğilim olarak içinde taşımaktadır(www.tusam.net).

Burke ile birlikte sağlam bir siyasî akım özelliği kazanan Klasik Muhafazakârlık ya da Eski-Sağ çağımızda bir takım şartların zorlaması sonucu bir yanda “*Yeni-Sağ*”, öte yanda “*Yeni-Muhafazakârlık*” şeklinde olmak üzere iki ayrı akım olarak ayrılmıştır (Dubiel, 1998:15).

20. yüzyılda muhafazakârlık, liberalizmle ve diğer ideolojilerle ilişkilerinde klasik muhafazakârlığa göre farklı yollar izlemiştir. Öncelikle 20. yüzyılın son çeyreğinde, yeni-sağın ekonomik alanda savunduğu neo-liberalizm ile sosyal alandaki muhafazakârlığı iki ayrı konumlanışın bir arada gelişmesine neden olmuştur. Yeni muhafazakârlık neo-liberalizmin ekonomik alandan devlet gücünü ve müdahalesini geri çekme siyasetine karşılık sosyal alanda eksikliğini hissettiği otorite ve sosyal disiplinin, din ve aile gibi ideolojik motiflerin öne çıkartılmasını

savunmuştur. Başlangıcı 1870'lere kadar uzatılan ve 20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşının ortaya çıkardığı yıkımın yarattığı hayal kırıklığı modernizme, liberalizme, rasyonalizme yönelik tepkileri alevlendirmiş ve bu tepki muhafazakâr duruşa yeni dayanak noktaları kazandırmıştır. Modern muhafazakârlık, geleneksel muhafazakârlığın iyice güçten düştüğü bir ortamda kuruculuk ve devrimcilik iddiasıyla ortaya çıkmış, sol karşısında yitirilen mitosu ve değerleri siyaset yoluyla yeniden inşa etme işine girişmiştir. Modern bir ideoloji ve siyasal program oluşturmaya çalışmıştır. Bu çabalar her tür liberal ve sol düşünceye karşı çıkan uluslararası ilişkilerde denge ve yumuşama siyasetini, barış çabalarını yanlış bulan, nükleer silahsızlanmayı eleştiren bir içeriğe sahipti. 20. yüzyıl boyunca özellikle Soğuk Savaş sonrasında muhafazakârlığın ortak paydası özel mülkiyete saygı ve komünizm karşıtlığı olmuştur(Güler,2007: 146).

Yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar klasik liberal ve müdahaleci ekonomik siyaset tercihleri arasında daha çok müdahaleci ve korumacı bir çizgiyi temsil eden ve 1950'lerde İngiliz Muhafazakârlığı'na egemen olan tek millet değerlerine, 1960'larda ekonomi felsefeleri Keynezyen Ortodoksluktan ziyade Friedrich Hayek ve Milton Friedman'ın fikirlerinden etkilenen muhafazakârlar tarafından meydan okunuyordu. Bu değişimle birlikte muhafazakârlık yeniden klasik liberalizme doğru yönelmeye başlıyordu. 1970'lere gelindiğinde ise muhafazakârlığın Anglo-Amerikan dünyasının Amerika parçasında muhafazakârlık liberalizme doğru ilerleyişinde geleneksel olan boyutlarından ayrılarak "*Neo-Muhafazakârlık*" adı altında Yeni-Sağ'ın bir parçasını oluşturacaktır. Ancak bu süreçte muhafazakârlığın öteki yüzünü oluşturan ve "*klasik muhafazakârlık*", "*geleneksel muhafazakârlık*" veya "*paleo-muhafazakârlık*" gibi etiketlerle varlığını sürdüren bir muhafazakârlık daha vardır.

Amerikan Muhafazakârlığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında "*Gelenekçi Muhafazakârlar*" veya "*Yeni-Muhafazakârlar*" ile "*Liberteryen*" veya "*Serbest Piyasa Muhafazakârları*" olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Özellikle *National Review* dergisi çevresinde toplanan bir grup aydınının "*misyon duygusu*" ile gerçekleştirdikleri ortak çalışmaya ve bu sürecin kendisine önemli bir rol atfetmektedir. Gerçekten de

bu dergi çevresinde bir araya gelen isimlere baktığımızda ortak entelektüel çalışmayı aşan bir birlikteliği fark edebiliriz.

Reel sosyalizmin iflasından epeyce önce gündeme gelen ve özellikle Batı Dünyası'nı ve bu arada da solu etkileyen önemli bir değişim geleceği şekillendirecekti. Sol düşüncüyü etkileme nedeni ise, Batı Avrupa'da otuz yıl boyunca iktidarda kalmış olan ve sosyalizmin revizyonuyla ve reformist öğelerle ortaya çıkmış olan sosyal demokrasi ve türevlerinin de krize girmiş olmasıydı. Somut olarak, ithal ikameci sanayileşme modelinin ve bunun sonucu olarak da kitle demokrasisine dayalı sosyal devletin ufak ufak tasfiyesinin gündeme gelmesi sonucunu doğuruyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'da uygulanan ve sanayileşmeyle birlikte refah devleti düşüncesini hayata geçiren bu dönem(1945-1975)sona eriyordu. 1950'li yıllarda bir grup akademisyenin kararlı çalışmalarıyla felsefi ve siyasi altyapısı hazırlanan ve 1968 hareketine tepki olarak hızla gelişen muhafazakâr hareketler gittikçe güç kazanıyor ve 1980'li yılların başında da büyük ülkelerde iktidar oluyorlardı. Sözü edilen muhafazakâr iktidarlar İngiltere'de Thatcherizm Amerika'da Reaganomics adıyla anılıyordu. Buna paralel olarak da Almanya'da Helmut Kohl iktidar oluyordu. Kavramın adı ise 1982 yılında Münih'de yapılan parti kongresinde Helmut Schmidt tarafından konuldu. Schmidt şöyle diyordu: “*Sosyal-liberal koalisyon bir kere iktidardan çekildi mi, yurttaşların tanık olacağı şey “yeni muhafazakârlık” bir politika olacaktır*”(Dubiel, 1998:4-8).

Helmut Dubiel yeni muhafazakârlığı şu şekilde açıklamaktadır. “*Yeni muhafazakarlık bir tepki oluşumudur; siyasal sorunların çözümüne yönelik bir toplum öğretisidir, ve bu öğretinin birliği kendi içinde değil, eleştirdiği şeydedir: Liberal sistemlerin bunalımları ve burjuva değer sisteminde ortaya çıkan otorite çözümlüştür*”. Yeni muhafazakârlık kavramının salt iktisat politikalarındaki radikal değişimle açıklanamayacağı aşikârdır. Kültür, demokrasi, eşitlik, refah gibi konular muhafazakâr ve sol karşıtı bakış açısıyla yeniden yorumlanmış ve geçmişten köklü bir biçimde sıyrılmayı amaç edinmiştir. Kavramın, bütüncül bir yönetsel-toplumsal değişimi işaret ettiği ileri sürülebilir. Bu kavram her türlü sosyalist ve sosyal

demokrat tutumlara entellektüel ve pratik-politik sırt çevirme biçimini ifade eder(Dubiel,1998: 9-10).

Çağdaş muhafazakâr düşüncenin önemli isimleri arasında yer alan Anthony Quinton, *Politics of Imperfection*'da muhafazakârlığı oluşturan birbirleriyle yakından bağlantılı dört ilkedен söz etmektedir. Bunların ilki “entelektüel mükemmeliyetsilik”tir. İnsanın akli melekeleri sosyal gelişmenin karmaşıklığını anlama konusunda yetersizdir. Sosyal ve siyasal davranışın yol göstericisi olarak soyut akla güvenilmez. Buradan muhafazakârlığın diğer üç ilkesi türetilir. Bunlar “siyasal şüphecilik, gelenekselcilik ve organizmacılıktır”(Güler,2007: 147).

“Yeni-Sağ” ile “Yeni-Muhafazakârlık”, her tarihsel dönemdeki ve her ülkedeki şartlar nedeniyle farklılık gösterebilmektedir. Ancak ana hatlarıyla bunlardan ilki daha dayanışmacı ve cemaatçiyken; Russell Kirk örneğinde olduğu gibi liberal siyasî ve ekonomik modele itirazları varken; diğeri bireysel özgürlüğe, serbest teşebbüse ve özel mülkiyete sempatiyle bakar; bunlar Frank Meyer örneğinde olduğu gibi liberalizme daha yakın durmaktadır (Vural, 2003:91).

2.2. Klasik Muhafazakârlıktan Yeni-Muhafazakârlığa Geçiş

Yeni-Muhafazakârlık, içerisinde kültürel temel tasavvurların, sosyal-felsefî insan imgelerinin, sosyal bilimsel teori metinlerinin ve ampirik tariflerin yoğunlaştırılarak, siyasî savlar hâline getirildiği bir paradigmadır (Dubiel, 1998:13). Yeni-Muhafazakârlığın doğuşu 1960’lı yıllara kadar gitse bile, hareketin varlığı ve gücü ancak 1970’li yılların başında kendini gösterir. Muhafazakârlığın günümüze kadar gelen egemen biçiminin, Fransız Devrimi’nin ve dolayısıyla muhafazakâr duyarlılığın en çok karşı çıktığı pratiklerin yaşandığı Kıta Avrupa’sında değil, İngiltere ve Amerika’da ortaya çıkmış olması ve yine en önemli temsilcilerini bu dünyada bulması ilginçtir. Muhafazakârlıkta ülke ve coğrafyalara göre bir takım farklılıklar söz konusu olmakla birlikte, hemen hemen tüm yaklaşımlarda ortak

temalar da söz konusudur. Dolayısıyla Amerikan Muhafazakârlığı, birbirinden farklı özelliklere sahip grupların güçlerini nitelikli bir önderle birleştirmesiyle başarıya ulaşmasının öyküsüdür.

Sonuç olarak, bir ideolojiden ziyade, tarihî bağlamına göre şekillenen muhafazakârlık, yeşerdiği her toprakta farklı içerikler kazanmıştır. Bu kavramları, arkasındaki derin düşüncelerden süzerek, bu kimlikle sınıflandırmaya kalkanları anlamak için kullandığımız zaman gerçeklik duygusunu yitirme ihtimalimiz yükselir (Türköne, 2004:83). Muhafazakârlığın coğrafi duruma göre değişen yüzü, bir takım genel niteliklere sahip olsa da türdeş bir düşünce biçimi olduğunu göstermez. Örneğin muhafazakârlığın İngiliz biçimi, Aydınlanma aklına karşı olsa da, İskoç Aydınlanmasının önemli temsilcilerinden olan ve akli, tecrübeye bağlayan Hume'un düşünce geleneğini kabul eder. Pragmatik olan İngiliz Muhafazakârlığı, geleneğin korunmasını ve gerektiğinde değişimin yapılmasını öngörür. İngiliz siyasal düşünce ve uygulamalarında Burkeci geleneğin etkisinin daha fazla olduğu söylenebilirse de İngiliz felsefesine uygun olarak ampirist muhafazakârlığın etkisi görülürken, muhafazakârlığın Fransız versiyonu Aydınlanma aklını tamamen reddederek eskiyi, yeni olanın yerine koymaya çalışır. Ayrıca, feodal, mutlakiyetçi, monarşik ve tepkici özellikler taşır. Alman Muhafazakârlığı ise Aydınlanma aklını, tarih ve gelenekle yorumlamakta ve aklın ortaya koyduğu toplumsal projeler mistik değerlerle kutsanmaktadır. Böylece muhafazakârlık İngiltere'de “*durumsal*”, Fransa'da “*tepkici*” ve Almanya'da ise “*ideal*” biçimde ortaya çıkmaktadır. Amerikan Muhafazakârlığının kökeni, Amerikan demokrasisine dayanmakta ve değişim, demokratik gelişmenin bir parçası olmaktadır.

Yeni-Muhafazakârlığın vurguladığı önemli noktalar ise, bireysel özgürlükler ve soğuk savaş döneminin getirdiği anti-komünizmdi. Yeni-Muhafazakârlığın önemli isimlerinden Irving Kristol, hareketin ortak görüşlerini şöyle özetlemektedir: “*Refah devletine destek fakat bürokratik zorlama ve paternalizme muhalefet; serbest piyasa ekonomisine uymak; karşı kültüre ve onun düzene karşı görüşlerine karşı geleneksel değerlere ve dine destek; ‘herkes her*

şeyden eşit pay almalı' diyen eşitlikçiliğe muhalefet ve güçlü bir anti-komünist dış siyasete destek".

Liberalizmle olan bütün benzerlikler, söz konusu entelektüel muhafazakârlığı “*Yeni Muhafazakârlık*” mı, yoksa “*Neo-Liberal*” olarak adlandırmak mı konusunu gündeme getirmektedir (Dubiel, 1998:160). Yeni-Muhafazakârlığın liberalizmden doğduğu gerçeği liberalizmin her zaman karamsar bir yönünün olduğunu hatırlatır. Çoğunluğun her zaman yön değiştiren eğilimlerine karşı çeşitli çıkarları bağdaştıran yönetici kurumlar oluşturulmuştur. Liberalizm özellikle, tanım ve pratik olarak bağımsızlığın, bireysel özgürlüklerin korunmasının ve mülkiyet hakkının yanında yer alırken Yeni-Muhafazakârlar, büyük bir tehdit olarak gördükleri solun paylaşımcı hamlesine ve hükümetin müdahaleci eğilimlerine karşı koyarlar.

2.3. Yeni Muhafazakârların(Neo-Con) Amerika’da Ortaya Çıkması

Muhafazakârlığın evrimini inceledikten sonra Amerikan Yeni-Muhafazakârlığı’nı açıklamakta ve köklerinin nereden geldiğini incelemekte yarar olacaktır.

2.3.1. Neo-Con Düşüncenin Köklerini Oluşturan Okullar

Neo-Con Düşüncenin ilk olarak 1930’lu yıllarda City College’de atılmıştır. Ardından gelişen Neo- con yapılanma kendini farklı zaman dilimlerinde farklı okullara taşımayı bilmiştir. Bunlar;

- 1. City College:** Neo-con düşüncenin kökleri ilk defa 1930’lı yılların ortasından 1940’ların başına kadar New York City College’de (CCNY) okuyan

çoğunlukla Yahudi aydınlardan oluşan sıra dışı bir gruba dayanır. Bu grubun içinde Irving Kristol, Daniel Bell, Irving howe, Seymaur Martin Lipset, Philip Selzinski Nathan Glazer, Daniel Patrick Moynihan gibi isimler vardı. Tüm bu isimler işçi sınıfından ve göçmen ailelerden geliyorlardı. CCNY'deki düşünürler öncelikle politik ve sol görüşlü politikalara bağlıydılar. CCNY kafeteryasında Trockist olan I. Oda ve Stalinci olan II. Oda bulunuyordu. Irving Kristol Trockistti. CCNY grubunun birçok üyesinin başlarda Troçkist olması tesadüf değildir. Ancak burada şunu açıklamak gerekir. CCNY'in yani Sol'un komünizm karşıtlığından oldukça farklıydı. Amerikan sağ, ateist, düşman bir dış güçle bağlantılı ve kapalı bir piyasa olduğu için komünizme karşı çıkmıştır. Anti-Komünist sol ise tersine komünizmin sosyal ve ekonomik amaçlarını destekliyordu. Ancak daha sonra CCNY yavaş yavaş sağa geçmeye başlamıştır.

Geçişlerde oldukça dikkat çekicidir. Irving Kristol en sağa gitmiştir. Irving Howe sağın gerisinde durmuştur. Bell, Glazer, Lipset ve Moynihan bu ikisin arasında yer almışlardır. Sağa geçiş neredeyse kaçınılmazdı. Çünkü II. Dünya savaşının sonuçları ABD içinde sola zarar vermiştir. New York'un 1940'ların sonları ve 1950'lerin başlarındaki kapalı entelektüel yaşamı Partisan Rewiew ve Commentary gibi dergilerin etrafında toplamıştı. Soğuk savaş ile McCarthyizm'in perde arkasına yönelik bir tartışma başlatılmıştır. Bu da zamanla Sol'dan daha fazla kopuşlara neden olarak neo-conların saflarına yeni isimler katmıştır. Bunlardan biride Commentary'nin editörlüğünü yapan Norman Podharet's'dir. Commentary artık neo-con düşüncenin önde gelen dergisi olmuştur(Fukuyama, 2006: 26-29). Irving Kristol daha sonradan Amerikan eliti üzerinde varlığını hissettiren bu gruba "*yeni sınıf*" diyecektir.

2. The Public Interest: 1930'ların eski komünistleri ile her yanı saran Solun yerini Tom Hayden'in Yeni Solu ve Demokratik Toplum taraftarı öğrenciler almıştır. 1960'ların sonlarında Amerikan Politikaları çarpıcı bir biçimde değişmiştir. İnsan hakları hareketi ve Vietnam savaşının sonucu olarak 1930'ların eski komünistleri ile solun yerini Yeni Sol ve Demokratik Toplum taraftarları almıştı. Demokratik toplum taraftarlarını araştır. 1960'lı yıllarda Vatandaşlık Hakları

Hareketi ve Vietnam Savaşı'na karşı çıkan protesto hareketleriyle bağlantılı, ani ve güçlü radikal hareketler ortaya çıkmıştır. Bu hareketler hızını alamayarak mecrasından çıkıp Amerikan toplumunun dokusunu tamamen reddetmeye yönelmiştir. İşte bu durum karşısında çoğu New York'taki entelektüel Yahudi cemaatinin önemli üyelerinden olan, hemen hemen tamamı Demokrat Partili üyelere oluşan liberal entelektüel bir grup, radikal hareketlere klasik muhafazakâr argümanlarla Amerikan kurum ve değerlerini savunmak için muhalefet etmişlerdir. Böyle yaptıkları için sol cenahtan eleştirilere maruz kalmışlar ve “*Yeni-Muhafazakâr*” olarak adlandırılmışlardır. Bu adlandırma Yeni-Muhafazakârlığın babası Irving Kristol ve meslektaşları tarafından hüsnek kabul görmüştür (Harries, 2004: 98).

Neo-con düşüncüyü şekillendiren ilk savaş 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Stancilerle Yeni sol ile 1960'larda onun doğurduğu karşı kültürle yapılan kavgaydı. The Public Interest, Kristol ve Bell tarafından tamamıyla gündemin iç politika kısmını, çoğu kez olumlu olsa da eleştirel bir gözle izlemek için kurulmuştu. Bu dergi, akademisyenler ve sosyal bilimciler ve aralarında Glazer, Moynihan, James, Q. Williams, Glenn Loury, Charles Murray ve Abigail Thernstrom'un da olduğu beyin takımı ve entelektüellerinden oluşan bir kuşağa ev sahipliği yapmıştır. Bu yazarlar Büyük toplum Projesini eleştirmişler buda sağ akıma geçişin temelini oluşturmuştur. (Fukuyama, 2006: 29-32). The Public Interest yalnızca iç politikayla ilgilenmiştir. Irving Kristol The National Interest adında dış politika üzerine bir dergi daha kurmuştur. Bu dergi The Public Interest'in üstlenemediği dış politikayla ilgilenmiştir(Fukuyama, 2006: 31-32).

3. Leo Straus¹⁵: Strauss Nazilerden kaçarak ABD'ye göç etmiş ve ölümüne kadar Chicago Üniversitesinde ders vermiş Alman Yahudi'si bir siyaset

¹⁵ 1899'da Almanya'nın Hessen Eyaleti'nin Kirchain kentinde doğan Strauss, I. Dünya Savaşına katılmış, savaş sonunda 1925 yılında Yahudi araştırmaları akademisine girmiştir. Nazizmi etkilemiş olan siyaset felsefecilerinden Carl Schmidt'in tavsiye mektubuyla Rockefeller bursu almaya hak kazanmıştır. 1938 yılında Amerika'ya giden Strauss New York'ta “New School of Social Research”te ve İsrail'de “İbrani Üniversitesi”nde ders vermiştir. ABD Eski Savunma Bakanı olan Paul Wolfowitz'in hocalığını yapmıştır(Yanardağ, 2004: 77).

kuramcısıdır. Eserlerinin çoğu Batı felsefesinin rasyonalist geleneğini içten yıkıp modernliği kendi inançları ve kurumları için kullanacağı derin bir felsefeyi temelinden yoksun bırakmış olan Nietzsche ve Heidegger'e verilen karşılık olarak görülebilir(Fukuyama, 2006: 33).

Max Shatctman ve Leo Strauss, Güç Politikası kuramını ortaya koymuşlardır. Kuramı Politik rejimlerin doğası, dünyada barışın sürüp gitmesi için tüm uluslararası kurumlardan ve düzenlemelerden daha önemlidir. En büyük tehdit demokrasinin değerlerini (Amerikanın değerleri) paylaşmayan devletlerden gelmektedir. Bu rejimleri değiştirmek, Birleşik Devletlerin güvenliğini güçlendirmenin en iyi yoludur.” şeklinde özetlenebilir(Yavuz, 2006: 63).

Strauss'un politik görüşü liberal demokrasiyi komünizme ve faşizme tercih etmesidir. Bush yönetimi Strauss'un rejim fikrinden yola çıkmışlardır. Strauss ve öğrencileri rejimlerin şekillenmesinde politikanın rolü üzerine çalışmışlardır (Fukuyama, 2006: 33). Strauss aynı Aristo gibi ne anti- politik ne de anti devletçidir. İnsanların yaradılış itibariyle politik olduklarını ve tam başarıya yalnızca şehir hayatında yer alarak ulaştıklarına inanmışlardır. İşte bu yüzden Neo-con hareketin Strauss'çu kanadı liberal muhafazakârlarla her zaman bir sorun yaşamışlardır(Fukuyama, 2006: 38).

Yanardağ'a göre Strauss'un felsefesini en önemli kılan şey bu felsefenin hiç beklenmeyen bir anda varolma şansının tanınmasıdır. Çünkü soğuk savaş sırasında ABD'de örgütlenen, daha çok Yahudi ve çoğu anti-Sovyet akımlara mensup eski solculardan oluşan Straussçular, Sovyet'lerin yıkılışı sonrasında yeni koşullara fikri olarak belki de en hazır grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.2. Neo-Con'ların İktidara Yürüyüşü

1960'lı yıllarla birlikte, Cumhuriyetçi Parti içerisinde güç hâline gelen muhafazakârlar birçok gruba bünyesine alarak Yeni-Muhafazakârlık adı altında büyük bir kütle hâlinde siyasete soyunmuştur. Yeni Muhafazkarlar ilk olarak Irving Kristol'un Başkan Nixon'un seçim kampanyasını desteklemesiyle siyaset sahnesine çıkmışlardır. Ronald Reagan'ın başkanlık döneminde ise 1981 ve 1985 yılları arasında, hükümette görev alma ve bürokrasi içinde örgütlenme imkânı bulmuşlardır. 1960'lardan 1980'lere kadar Demokrat Parti ile özdeşleşen Neo-Con'lar şuan için cumhuriyetçi Parti'nin içinde görev almaktadırlar. Demokrat Parti ile beraberken bile Cumhuriyetçi Parti ile yakın temas halinde olmuşlardır. Örneğin Demokrat Parti üyesi olan Jean Kirkpatrick, muhafazkar Ronald Reagan Döneminde ABD'nin Birleşmiş Milletlerdeki Daimi Temsilcisi olarak görev yapmıştır(Yavuz, 2006: 64).

Richard Nixon ve J. Carter döneminde Sovyetler Birliği ile yakınlaşma (Detant) ve Ortadoğu barış girişimlerine karşı çıkmışlar ve engel olmaya çalışmışlardır. Henry Kissinger'ın görüşleri de dahil olmak üzere "*realist*" politikaları reddetmişlerdir. Vietnam savaşını desteklemişler ve desteklenmesi için kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. Yeni Muhafazakârlar, karşılıklı denge politikasına dayalı olarak yürütülen "*yumuşak Konsensus*" a da karşı çıkmışlardır. Siyaset sahnesine çıktıkları andan itibaren Amerika'nın elindeki askeri ve teknolojik imkanların sonuna kadar kullanılması gerektiğini savunmuşlardır (Yanardağ,2004: 46-47).

Reagan döneminde Richard Perle Savunma Bakanı, Casper Weinberger'in Uluslararası Güvenlik Politikalarından Sorumlu Bakan Yardımcısı olarak görev almıştır. Paul Wolfowitz ise ABD Dışişleri Bakanlığının Siyaset Planlama Dairesinin başına getirilmiştir. Onunda Dışişlerine getirdikleri arasında Bernard Lewis, Zalmay Khalilzad gibi isimler bulunmaktadır. 1988'de George H. W. Bush iktidara geldiğinde bu sefer Wolfowitz, Dışişleri bakanlığından Savunma Bakanlığına

geçerek bakan yardımcısı olmuştur. Richard Cheney ise Savunma Bakanı olmuştur(Turan, 2006: 68-70).

Reagan Yönetiminde ikinci ve üçüncü düzeyde görevler alan Yeni Muhafazakârlar “*sürgünde*” geçirdikleri Clinton yıllarında da Demokratların dış politikasını ciddiyet, cesaret ve yaratıcılıktan uzak olarak değerlendirmişlerdir. Clinton’un Bosna ve Kosova’daki müdahalelerini geç ve yetersiz bulmakla beraber desteklemişler ve özellikle Irak’ta rejim değişikliği konusundaki projelerinin hazırlığını yapmışlardır. Yeni Muhafazakârlar 2000 seçimlerinde John McCain’i destekleseler de, sonradan Bush onlardan birçoğunu yönetimine almıştır(Koç, 2008: www.asam.org.).

Bugün Neo- con düşüncenin temeli kabul edilen yayılmacı, müdahaleci ve demokrasiyi destekleyen duruş daha çok 1990’ların ortalarından sonlarına kadar The Weekly Standart adlı dergideki genç yazarların ürünüdür. Bu yazarlardan William Kristol ve Robert Kogan uluslararası kurumların yerine, ABD’nin nüfuzunun yansıtılması için üç maddenin altını çizmiştir. Bunlardan ilki; Ezici askeri üstünlük, ikincisi; ABD’nin müttefiklerine karşı sağlam bir bağlılık ve son olarak ta Amerikan anavatanına karşı saldırılarından korumak için füze savunmasıdır(Fukuyama, 2006: 50–51).

Yeni Muhafazakârların, en önemli atağı Kasım 2000 seçimlerinde olmuştur. Yeni Muhafazakârların desteklediği George W. Bush seçimi kaybetmiş olmasına rağmen Başkan olmayı başarabilmiştir¹⁶. Ancak, iki dereceli olan Amerikan seçim sistemi nedeniyle başkan olabilmıştır. Bu seçim sistemine göre her eyaletten önce başkanı belirleyecek delegeler seçilmektedir¹⁷. Yani sanıldığı aksine halk başkanı doğrudan seçmemektedir. Bir eyalette oyların %51’ini alan parti delegelerin tamamını kazanmaktadır. Belirlenen delegelerde daha sonradan başkanı seçerler. İşte

¹⁶ Al Gore, George W. Bush’tan 600 bin oy fazla oy almıştır.

¹⁷ Bu yöntem Amerikan Burjuvazisi tarafından istenmeyen bir kişinin “kaza eseri” başkan olmasını önlemek için geliştirilmiştir (Akçalı, 2007: 87).

W. Bush toplamda daha az oy almasına rağmen daha çok eyalette delegelik kazandığı için başkanlık koltuğuna oturmuştur. Aynı durum 1824 yılında Andrew Jakson, 1876 yılında Samuel J. Tilden ve 1888 yılında Graver Cleveland'ın da başına gelmiştir (Akçalı, 2007:87).

Durum böyle olsa da bu da kolay olmamıştır. Sonucu tayin edecek olan Florida eyaletindeki oylar tam üç ay sayılıp karar sonuç bekletilmiştir. Demokratlar hile yapıldığını öne sürmüşlerdir. Florida eyaletinin valisi W. Bush'un kardeşidir. 70 bin oy iptal edilmiş ve olay mahkemeye taşınmıştır. Sonunda mahkeme kararını verip George W. Bush'u 300 oy farkla başkan ilan etmiştir. Amerikan tarihinde ilk kez bir mahkeme başkanı belirlemiştir. Bu olay, Demokratlar ve kimi aydınlar tarafından yeni muhafazakârlar -çetesinin- petrol ve silah tekellerinin desteğiyle gerçekleştirdiği bir “darbe” olarak nitelendirilmiştir(Akçalı, 2007: 89).

Bush döneminde anahtar konumlarda görev alan bazı Neoconları şu şekilde sıralayabiliriz.

Dick Cheney	: Başkan Yardımcısı
Donald Rumsfeld	: Savunma Bakanı
Paul Wolfowitz	: Savunma Bakan Yardımcısı
Richard L. Armitage	: Dışişleri Bakan Yardımcısı
Robert B. Zoellic	: ABD Ticaret Temsilcisi
Zalmy Khalilzad	: Milli Güvenlik Kurulu Yakındoğu ve Kuzey Afrika Kıdemli Direktörü

John Bolton : Silahsızlanma ve Uluslararası Güvenlikten Sorumlu Dışişleri Bakanı Yardımcısı

Richard Perle : Pentagon Savunma Politikaları Danışma Kurulu Üyesi

Condoleezza Rice : MGK Danışmanı (daha sonra dışişleri bakanı olacaktır).

Douglas Feight : Savunma Bakan Yardımcısı (Gözen, 2006: 42).

Başkan Bush tarafından ortaya konan muhafazakâr politikalar, klasik muhafazakâr doktrinle ilgili olmaktan çok, Amerika'nın bugünkü statükosunun ideolojileştirilmesiyle ilgilidir. Bu ideolojinin özünü, bugünkü Amerikan siyasî kurumlarında somutlaşan şekliyle “*Amerikan değerleri*”nin insanlığın nihaî-evrensel durağı olduğu düşüncesi meydana getirmektedir (Safi,2007:16).

Amerikan dış politikasındaki yaklaşımları şöyle sınıflandırabiliriz.

- ❖ Neo-Conlar
- ❖ Henry Kissinger geleneğini takip eden güce saygı duyan ve diğer rejimlerin içyapıları ile insan hakları meselelerini pek önemseyen “*gerçekçiler*”
- ❖ Güç politikalarını tamamen devre dışı bırakıp hukukun ve kurumların üstünlüğüne dayanan uluslararası bir düzen oluşturmayı ümit eden “*liberal enternasyonalistler*”

❖ Amerikan ulusal çıkarlarıyla ilgili dar güvenliğe dayalı bir görüşe sahip olan çok taraflılığa güvenmeyen ve daha aşırı boyutlarda milliyetçiliğe ve izolasyonculuğa kayan “*Jacksoncu Amerikan milliyetçileri*”.

İşte Irak savaşı Neo-Conlar ve Jacksoncu milliyetçilerden oluşan bir ittifakla savaşa teşvik edilmiştir(Fukuyama, 2006: 20–21).

Yeni- Muhafazakârlık “*demokratik barış teorisinin*” iddialarını kabul ederek, demokratik reformların, Arap-İsrail anlaşmazlığı gibi sorunların barışçıl çözümü için gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Yeni muhafazakârlar devletlerin demokratikleşirken ABD’nin değerlerini de paylaşmaya başlayacaklarını ve bunun sonucunda dış politika ve güvenlik konularında ABD yönetimi ile işbirliği yapmaya istekli ülkelerin sayısında artış olacağını düşünmüşlerdir. Demokratik barış teorisinin altında iki nedensel mantık yatmaktadır.

İlk olarak, demokrasiler arasında savaşın olmaması kamuoyu yada demokratik devletlerin iç politik yapılarında yerleşik kontrol ve dengeleme (checks and balances) gibi kurumsal sınırlandırmalara dayandırılır. Kurumsal sınırlandırmalarda iki nedene dayanır. Bunlar;

❖ Demokratik yönetimler vatandaşlarına hesap vermek zorunda olduklarından savaş konusunda isteksizdirler.

❖ Devletin iç politik yapısının üç özelliği ön plana çıkar ki bunlarda yönetimin seçimle belirlenmesi, politik rekabet ve dış politikada karar verme sürecinin çoğulculuğudur.

İkinci olarak, demokratik normların ve kültürün pasifleştirici etkisinden dolayı savaşmak istemezler. Ayrıca işbirliği esasına dayalı ilişkilerinden dolayı birbirlerinden fayda sağlarlar(Ağır, 2007: 81).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. KÖRFEZ SAVAŞINDA VE SONRASINDA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİYLE İLİŞKİLER

1. 11 EYLÜL TERÖR SALDIRILARI VE DEĞİŞMEYE BAŞLAYAN DÜNYA

11 Eylül 2001’de Washington ve New York’taki hedeflere yapılan terör saldırıları ABD’nin yeni “*Pearl Harbor*”u olmuştur. Bu olayla birlikte ABD siyasetinde ve toplumunda radikal bir dönüşüm yaşanmıştır. Teröre karşı açılan savaş, dünyanın yeniden şekillenmesini sağlayacak ve güç dengelerini yeniden şekillendirmiştir. Artık terör örgütleri, Uluslararası İlişkilerin bir sujesi olarak karşımıza çıkacaktır.

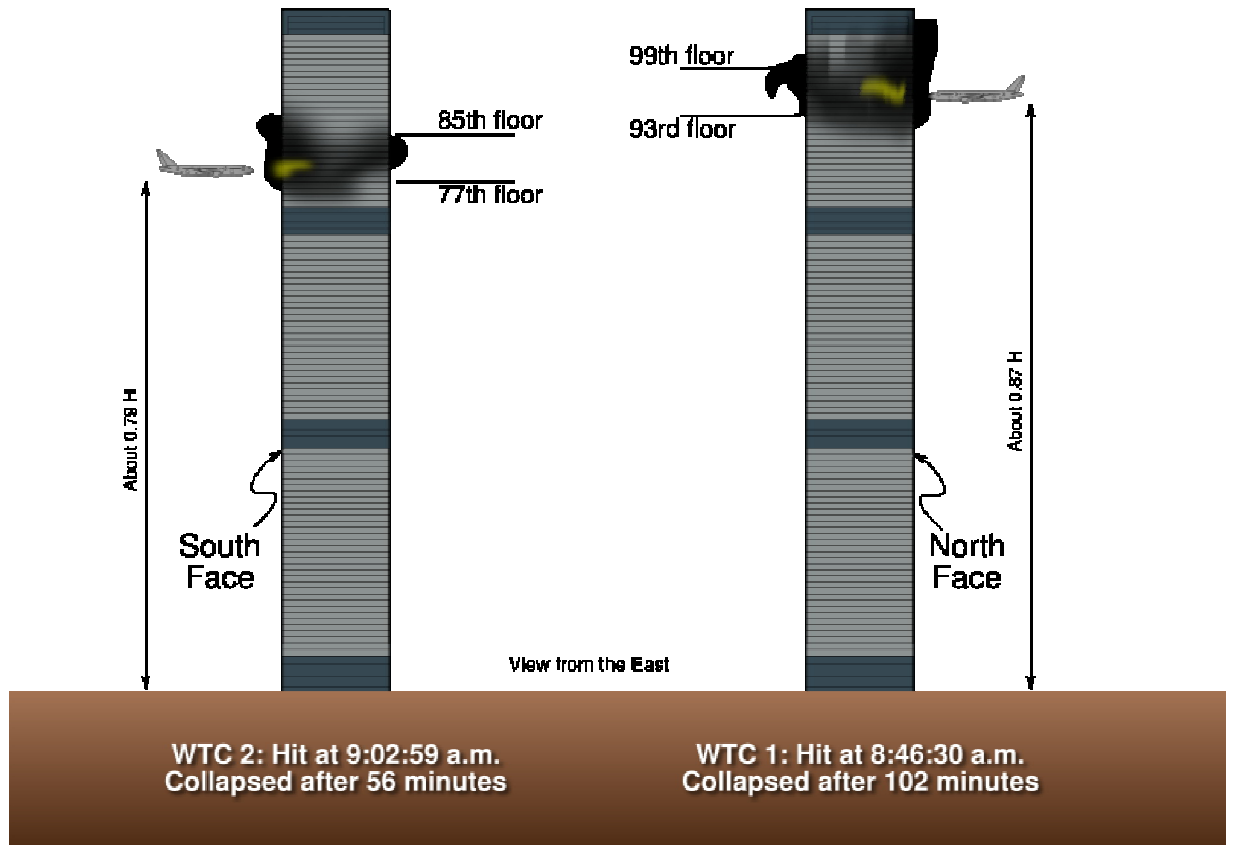
1.1.11 Eylül 2001 Amerika

ABD 11 Eylül 2001 günü kendi topraklarında, daha önce hiç kullanılmayan bir yöntemle, beklenmeyen bir saldırıya uğramıştır. 4 uçakla gerçekleştirilen terörist saldırı tüm dünyanın bir anda ilgi odağı olmuştur. Dünya Ticaret Merkezine çarpan ilk uçak American Airlines Flight 11’dir. American Airlines Flight 11, 11 Eylül 2001 saldırılarında kaçırılan ilk uçaktı. Uçak Dünya Ticaret Merkezinin Kuzey Kulesine çarptı. Uçak, Boston’daki Logan Uluslararası Havaalanı’ndan Los Angeles Uluslararası Havaalanı’na gitmektedir. Kalkıştan elli dakika sonra El Kaide üyesi ve saldırıların lideri Muhammet Atta ve diğer korsan Abdulaziz Al-Omari kokpite girmişlerdir. Teröristlerden biri pilotluk eğitimi almaktadır. Teröristler uçağın kontrolünü ele geçirerek onu kuzey kulesine yönlendirdi. Çarpışma¹⁸ doğu saatiyle 8:46’da meydana gelmiştir. İkinci uçak ise United 175 sefer sayılı Boston uçağıdır.

¹⁸ Çarpışmada 81 yolcu, 11 uçuş ekibi ve 5 terörist olmak üzere 97 kişi öldü.

Bu uçakta Güney Kulesi'ni çarpmıştır¹⁹. İlk uçağın çarpışından sonra Dünya televizyonlarında beklide ilk defa canlı canlı bir terörist eylem izlenmeye başlamıştır. 11 Eylül'ün en önemli özelliği tabii ki bu değildir. 11 Eylül saldırılarının ABD için en büyük özeliği Süper güç olan ABD'nin Pearl Harbor'dan sonra belki de ilk defa toprakları üzerinde can kaybının yaşanmasıdır. Chomsky'nin vurguladığı gibi, 11 Eylül saldırılarının tarihte bir dönüm noktası olmasının nedeni saldırılarda ölen insanların sayısı değil, seçilen hedeflerin niteliğidir (Aktütün, 2004: 253). Graham Alison'a göre El-Kaide'nin 11 Eylül saldırısı, Amerika'nın felaket getirici bir terörist saldırıya açık olduğu konusunda Amerikalıların gözlerini açmıştır(Alison,2006:148).

Tablo VII: Dünya Ticaret Örgüte Çarpan Uçakların Çarptığı Katlar

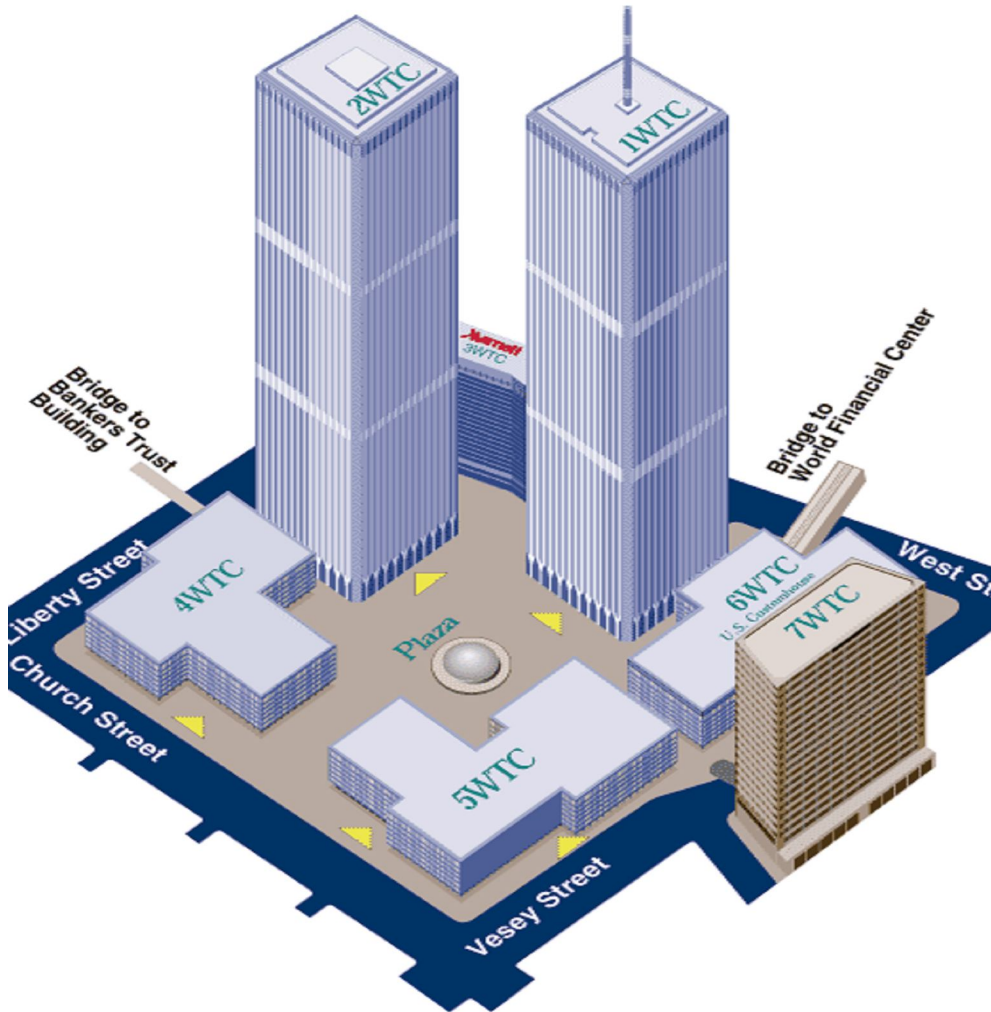
Kaynak: www.wikipedia.org

¹⁹ Çarpışmada 59 kişi ölmüştür.

Üçüncü uçak olan American Airlines 77sefer sayılı uçak Washington'daki Pentagon binasının batı kanadına çarpmış, ABD başkentine doğru yol alan ve nihai istikametinin Kongre veya Beyaz Saray binası olduğu duyurulan United Airlines 93 sefer sayılı dördüncü uçak ise, Pittsburgh'un kuzeydoğusundaki Pennsylvania-Somerset mevkiine Shanksville'ye düşmüştür(düşürülmüştür).

Dünya ticaret Merkezinin yıkılmasıyla birlikte 7WTC şeklinde görülen bina 17:25'te yıkılmıştır.

Tablo VIII: Yıkılan Dünya Ticaret Merkezinin 7. Kulesi

Kaynak: www.imageshack.us

Olaylarla ilgili FBI ve CIA'in ilk iddiaları şu şekilde olmuştur: Uçaklar daha önce havacılık eğitimi almış, Arap asıllı ekipler tarafından kaçırılmış, bunlar uçuş sırasında yönetimi ele geçirerek istikameti önceden belirlenmiş hedeflere intihar saldırısı düzenlemişlerdir. Bu iddia olayın başından itibaren devletin resmi tezi olmuştur. Saldırıdan iki saat kadar sonra, Dünya Ticaret Merkezi'nin güney binası çökmüş bunun üzerine ABD'nin her yerinde hükümet binalarının boşaltılması emri verilmiş, New York'ta bulunan BM binası da dahil her yer boşaltılmış, ekonominin kalbi New York Borsası kapatılmıştır. ABD'nin güç ve zenginliğinin simgesi Manhattan'ın kuzey bölümündeki tüm binaların da boşaltılmasının ardından Dünya Ticaret Merkezi'nin kuzey kulesi de çökmüştür.

Başkan Bush'un olayları öğrenmesinden sonra basına verdiği demeçte;

“11 Eylül’de özgürlük düşmanları ülkemize karşı savaş nedeni sayılacak bir olay gerçekleştirdiler. Amerikalılar savası bilirler fakat 136 yıldan beri yabancı topraklarda savaşmışlardır. Buna tek istisna 1941’deki Pazar günüdür. Amerikalılar savaşların neden olduğu kayıpları bilirler ama büyük bir şehrin ortasında, huzurlu bir sabahta değil. Amerikalılar sürpriz saldırıları bilirler ama binlerce sivile yapıları değil. Bütün bunlar bir günde oldu ve gece olduğunda dünya farklıydı ki bu dünyada özgürlüğün kendisi saldırıya uğramıştı... Bu yalnız Amerika’nın savası değildir. Tehlikede olan sadece Amerika’nın özgürlüğü değildir. Bu dünyanın savasıdır. Bu medeniyetin savasıdır. Bu savaş ilerleme ve plüralizme, hoşgörü ve özgürlüğe inananların savasıdır. Bütün milletleri bize katılmaya davet ediyoruz. Talep edeceğiz ve polis güçlerinin, istihbarat teşkilatlarının ve bankacılık sistemlerinden gelecek bilgiye ihtiyacımız var. Birleşik Devletler şimdiden tepkilerini göstermiş olan birçok devlete ve uluslar arası kuruluşa müteşekkirdir: Latin Amerika’dan Asya’ya, Afrika’ya Avrupa’ya ve İslam Dünyasına kadar birçok ülke. Belki de NATO’nun açıklaması dünyanın olaya bakış açısını tam olarak anlatmaktadır: Birimize yapılan saldırı hepimize yapılmış demektir. Çağdaş dünya Amerika’nın etrafında

*toplannmıştır. Sunu anladılar ki eğer terör cezalandırılmazsa, kendi şehirleri, kendi vatandaşları sıradaki hedef olabilir. Cezalandırılmamış terör sadece binaları yıkmaz, meşru hükümetlerin de istikrarını tehdit eder. Biz buna izin vermeyeceğiz. Yöntem daha belli değildir ama sonuç kesindir. Özgürlük ve korku, adalet ve şiddet her zaman savaşmıştır ve sunu biliyoruz ki Tanrı bunların arasında tarafsız değildir".*şeklindedir(www.teror.gen.tr).

Bush konuşmasında, bu saldırıları Batı medeniyetine karşı, özgürlük ve demokrasi düşmanlarının yapmış olduğunu, asıl amaçlarının özgür ve demokratik Batı'yı yıldırmak olduğunu fakat buna izin vermeyeceklerini söylemiştir. Bu ilerde Bush Doktrinin temellerini atan konuşma olacaktır.

Aslında Teröristler Dünya Ticaret merkezini vurarak ABD'nin "*Ekonomik gücüne*", Pentagon'u vurarak "*Askeri gücüne*", Beyaz Sarayı vurmak isteyerek de "*Siyasi gücüne*" karşı bir etki yaratmak istemişlerdir. Verilen mesaj açıkça askeri,ekonomik ve siyasi güce yöneliktir. Çünkü kaçırılan uçaklardan herhangi biri Dünya Ticaret Merkezi'ne değil de Indiana Point'teki nükleer reaktöre çarpmış olsaydı bu terör saldırısının sonuçları daha değişik olabilirdi(Rogers,2006:58).

Soğuk savaşın bitmesiyle birlikte, iki kutuplu dünya sisteminin çöküşü ve Yeni Dünya Düzeni'nin kuruluşundan 10 yıl sonra 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagona yapılan saldırılar ekonomik, siyasi ve askeri bakımdan en kapsamlı değişikliklerin başlangıcı olmuştur. ABD'nin dış politika öncelikleri terörizmle savaş kavramı etrafında değişmiş, tehdit tanımları somutlaştırılmış, hedef ülkeler belirlenip listelenmiştir. Artık 21. yüzyılda dünya Amerika'nın küresel terörle dansına sahne olacaktı.

"11 Eylül'ün ardından bu türden anlayışların sonucu olarak Amerikan yönetimi Büyük Orta Doğu coğrafyasında çok ciddi sonuçlar doğuran girişimlerde bulunmuştur. Bunlardan ilki ABD'nin Afganistan'a yönelik askeri

harekâtı olmuştur. Afganistan'daki Taliban rejimi 11 Eylül saldırılarının en büyük sorumlusu olarak kabul edilen El-Kaideye kucak açan bir rejim olarak kabul edildiği için bu müdahale gerçekleştirilmiş ve bu rejime son verilmiştir. Irak, Afganistan sonra, ABD'nin ikinci hedefi olmuştur. Amaç.... terörizme zemin hazırlayan yapılanmaların ve sistemlerin çökertilmesidir” (Koloğlu,2005:1).

11 Eylül tarihinin Amerika için 2 önemli özelliği bulunmaktadır. 11 Eylül 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgalinden altı hafta sonra ABD'nin 41. Başkanı George Herbert Walker Bush (baba Bush) kongrenin birleşik oturumunda Yeni Dünya Düzeni söylemi üzerine bir konuşma yapar ve Dünyanın Yeni Dünya Düzeni'nin doğumuna şahit olduğunu ve bu süreçte kimsenin Amerika'nın liderliğinin yerini alamayacağını kesin bir dille ilan eder. Bu açıdan bakıldığında ilk 11 Eylül (1990) Dünya siyaseti açısından önemli fakat ikinci 11 Eylül (2001) kadar belirleyici değildir(Gökçe, Demiray, Sözen, 2006: Sunuş)

ABD'ye yönelik 11 Eylül 2001 terör saldırıları sadece ABD için değil tüm ülkeler ve uluslararası ilişkiler disiplini içinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu noktadan itibaren ABD'nin vurulabilir olduğu gerçeği küreselleşmenin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Bağcı, 2004: 911). Dünya artık barışçıl bir ekseninde değil savaş ekseninde yeniden kurulmaya başlanmıştır. Büyük Ortadoğu İnisiyatifi, Şer eksenini, İslamifobia, gibi kavramlar, uluslararası ilişkiler literatürünü girmeye başlamıştır. 11 Eylül terör saldırılarından sonra ve 2002 yılından itibaren yoğun olarak tartışılmaya başlanan BOİ, 11 Eylül saldırısı sonrasında küresel bağlamda yaşanan değişikliklerin başlangıcı olma özelliğini taşımıştır. Başkan Bush'a göre Amerika, 11 Eylül saldırılarını düzenleyenlerle savaştı. Tüm deliller Usame Bin Ladin ve Taliban'ı işaret ediyordu ki bunlar Afganistan'ın önemli bir bölümünü kontrol eden/yöneten Müslümanlardı.

Amerikan dış politikasında büyük ve radikal adımların atılabilmesi için Amerikan kamuoyunun desteğinin alınması hep şart olmuştur. 11 Eylül saldırılarında hem Amerikan kamuoyunun hemde onun ötesinde dünya kamuoyunun, özellikle 11

Eylül'ü izleyen ilk aylarda Bush yönetiminin politikalarına destek vermesine yol açmıştır. 11 Eylül'de Usame Bin Ladin ve El Kaide'nin gerçekleştirdiği operasyonun arkasındaki istihbarat/ lojistik desteğinin niteliği belki hiçbir zaman ortaya çıkmayacaktır ama böyle bir destek olsada olmasa da El-Kaide saldırıları, Bush yönetimine ABD'nin Amerikan tek kutupluluğunu Amerikan ekonomisine değilde Amerikan silahlı kuvvetlerine dayandırarak sürdürmek için büyük bir fırsat vermiştir(Özdağ,2003:4).Soğuk savaş yıllarında “*düşman-öteki*” olarak kodlanan komünizmin yerini artık Radikal İslam'ın teröristleri almıştır. Tüm dünyaya korku saçıp dünyayı yeni bir korku çağının eşiğine getiren coğrafyaları değiştirmeye aday bu trajik ve korkunç saldırı, 11 Eylül sonrasında yeniden kurulan savaş ekseninde ABD tarafından “*medeniyetler çatışması*” tezine dayandırılan dost düşman ayrımını yeniden canlandırmıştır. Artık tüm dünyayı arkasına alan ABD gücünü göstermek ve hegemonyasını kuvvetlendirebilmek için gün saymaya başlamıştır. 11 Eylül; hem ABD'de Bush yönetimi ile başlayan dış politikadaki köklü değişim ve dönüşümün pekişmesine zemin hazırlamış, hem de Bush yönetimine ideolojik ve stratejik düzeylerde çok ciddi bir hareket alanı kazandırmıştır. 11 Eylül terör saldırılarını bir “*terör*” eyleminden ziyade ABD'ye yönelik bir “*savaş*” eylemi olarak tanımlayan ve böylece yeni bir savaşın başlangıcı statüsüne kavuşturan ABD'nin çok önceden kurguladığı yayılcı politikasını sürdürme amacıyla kullandığı ve daha da kullanacağını ilk sinyalleri yavaş yavaş verilmeye başlanmıştı(Gökçe,2006:1-2).

11 Eylül'ün anlamının ve sonuçlarının değerlendirilmesinde farklı bakış açıları ve değerlendirmeler söz konusudur. Kimilerine göre 11 Eylül daha demokratik, barışçı yani bir çağın başlangıcını simgelemekte; kimilerine göre ise, Dünyanın kaos ve belirsizlik ortamına sürüklenmesinin tetikleyicisi ya da göstergesi gibi algılanmaktadır. Yeni dünya düzeninin başlangıcı 1989 tarihi olarak ilan edilse de, 11 Eylül yeni dünya düzeninin hem tetikleme tarihi, hem de siyasi anlamda başlama tarihidir denilebilir.

1.2. 11 Eylül ve Türkiye

Türkiye'nin 11 Eylül 2001'de ABD'ye karşı gerçekleştirilen terörist saldırılara göstereceği tepki önem taşımıştır. Çünkü saldırıya uğrayan dış politikasını büyük oranda dayandırdığı en yakın müttefikiydi ve Türkiye'nin göstereceği tepkinin Yeni Dünya Düzeni'nde sahip olacağı yer konusunda büyük etkisi olacaktı. Saldırıları karşısında Türkiye'nin gösterdiği ilk tepki saldırıları şiddetli bir şekilde protesto etmek olmuştur. Zaten kendisinde terörden muzdarip olan Türkiye elbette bu saldırıları gerçekleştirenleri en ağır ifadelerle kınamış ve bu tür tehditlerin ortadan ortadan kaldırılması için uluslararası alanda çok daha ileri düzeyde işbirliği yapılması çağrısında bulunacaktı (Uslu,2006: 353).

Türkiye'de ki karar vericiler 11 Eylül saldırılarından, Batının gözünde Türkiye'nin stratejik önemini artırma şeklinde kazançlar elde etmeyi istemişlerdir. Özellikle Kafkasya'nın ve Orta Asya'nın enerji koridorlarında, Türk dış politikası için daha geniş çaplı stratejik roller çabası içinde olmuşlardır. 11 Eylül olayları, Türk liderlerinin ümit ettiği gibi ABD'yle (Süleymaniye Krizine kadar) daha yakın ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır. 2001 yılının sonuna gelindiğinde Türkiye, petrol ve doğalgaz boru hatları, Hazar Denizi'nin doğal kaynakları, Azerbaycan'ın problemleri ve Kürt sorunu gibi konularda daha güçlü konuma gelmiştir.

Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in Ocak 2002 tarihinde Washington'a gerçekleştirdiği ziyaret ikili ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli bir adım olarak görülmüştür. Ecevit, tekstil ve çelik ticareti konularında belki tavizler elde edememiştir ancak ziyaret sırasında Ekonomik Ortaklık Komisyonu'nun oluşturulması, ticaret alanının geliştirmesinde önemli kazanımlar elde etmiştir(Zaman,2002: 8).

1.3. Yeni Dünyayı Şekillenmeye Başlıyor

11 Eylül'den sonra ABD insanları ve halkları korkutacak bir gücün ortaya çıkarılmasıyla, silahlanma harcamalarına kılıf bulmuştur. Gerger'e göre aranan düşman ve militarizm için Ortadoğu'dan daha elverişli bir yer bulmak imkânsızdır. Çünkü burası dünya hegemonyasına yeni hamle için gerekli kaynakların ele geçirilmesinin de anahtarıdır (Gerger,2006: 448-449).

Washington kurduğu ve devamında çıkarını gördüğü uluslararası düzene en ciddi tehditlerin Orta Doğu bölgesinden geldiğini düşünmektedir. Bu tehditler,

- ❖ Bölgedeki Amerikan askerî varlığını, dost ve müttefik ülkeleri ve gelecekte Amerikan ana-kıtasını tehdit eden/ede- bilecek balistik füze ve nükleer silâh teknolojisinin yayılması
- ❖ Muhafazakâr rejimlere yönelik sosyal patlama tehlikesi
- ❖ Radikal ve aşırı dinci akımlar
- ❖ Herhangi bir Arap ülkesinin çok güçlenmesi
- ❖ Diğer büyük güçlerin bölgeyi nüfuz etmesi ve Amerikan nüfuzunu kırmaları
- ❖ İsrail'in güvenliğine yönelik tehditler
- ❖ Bölge kaynaklı uluslararası terörizm
- ❖ İslâmî kökten-dincilik, ve şu an gündemde olmasa da

❖ Ulus-ötesi Pan-Arap ve Pan-İslam hareketler olarak sayılabilir(Koç,2002:5).

Robert Fisk İslam ülkelerini “*ezilmiş ve aşağılanmış insanların şeytani ve korkunç zalimliği*” olarak nitelendirmekte ve küresel terörün nedeni olarak görmektedir.(Chomsky,2002:198). Köktendinci İslam’ın böylesine yaygınlaşmasında ve bu denli ürkütücü eylem gücüne ulaşmasında, ABD’nin 1970’li yıllarda Başkan Carter döneminde yürürlüğe koyduğu “*Yeşil Kuşak Projesi*”nin katkısı büyük olmuştur. Truman tarafından yürürlüğe konan “*Komünizmi Çevreleme Stratejisi*”nin bir parçası / uzantısı olan bu proje, Sovyetlerin Afganistan’ı işgaliyle birlikte yeniden yürürlüğe konulmuştur. Bunlardan dolayı ABD, Ulusal Güvenlik Stratejisini Ortadoğu’yu dönüştürmek için hazırlamış ve kullanmıştır.

1.3.1. Yeni Amerikan İdeali: Ortadoğu’yu Dönüştürmek ve Ulusal Güvenlik Stratejisinin Hazırlanması

1999 yılı sonunda “*Yeni bir yüzyılda ulusal güvenlik stratejisi*” isimli belgeyi açıklayan ABD, dünyayı nasıl okuduğunu, kendisi için önceliği bulunan konuları, tehlike ve tehditlerin neler olduğunu bu belgede ifade etmektedir²⁰. Zaten son 10 yılda Amerika Birleşik Devletleri’nin izlediği dış politikaya bakıldığında “*Yeni bir yüzyılda ulusal güvenlik stratejisinin*” nasıl bir yol haritası önerdiği de açıkça görülmektedir. ABD’nin ulusal güvenlik stratejisi öncelikle Amerika’nın güvenliğini güvence altına almayı ve ekonomik refahını sağlamayı amaçlamaktadır. Ulusal güvenlik stratejisi ayrıca, ABD’nin çıkarlarının olabileceği yerlerde Amerikan

²⁰ “Uluslararası lideri iğimizin temel taşları, demokratik ideallerimiz ve değerlerimizden gelen güçtür. Stratejimizi oluştururken, demokrasinin, insan haklarının ve hukukun üstünlüğüne saygının [dünyada] yayılmasının sadece Amerikan değerlerini yansıtmadığının, aynı zamanda, güvenliğimizi ve refahımızı da artırdığının bilincindeyiz. Demokratik yönetimler, ortak tehditlere karşı hareket etme, serbest ticareti cesaretlendirme, sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı teşvik etme, hukuk düzenini el üstünde tutma ve kendi insanların haklarını koruma konularında birbirleriyle işbirliğine daha yakındırlar. Dolayısıyla, tüm dünyada demokrasiye ve serbest pazarlara yönelik eğilim, Amerikan çıkarlarını ilerletir. ABD, dünya gelişmeleriyle aktif olarak ilgilenerek, ekonomik kurumları sağlamlaştırarak ve birbirleriyle aynı şeyleri düşünen devletlerin topluluğunu inşa ederek, bu eğilimi destekleyecektir. Bu strateji bizi gelecek yüzyıla taşıyacaktır”(White House, 1999:4).

değerlerinin yaygınlaştırılması ve benimsetilmesini de hedeflemektedir. Ulusal güvenlik stratejisi bu anlamda “*yumuşak güç*” kullanımını öngörmekte, Amerikan kültürünün başka ülke ve toplumlarda yaygınlaştırılmasının uzun vadede Amerikan çıkarlarına hizmet edeceğinin altını çizmektedir. Ulusal Güvenlik Stratejisi 1990’dan sonra ilan edilen “*Yeni Dünya Düzeni*”nin bir parçası ve yol haritası olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3.1.1. Bush dönemi ve 1991 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi

Bush döneminde ilan edilen 1991 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisinde Soğuk Savaş sonrası belirsizlikler tanımlanmakta askeri alanda gerçekleştirilecek bir değişim konusunda temkinli adımlar atılmasının gerekliliği de vurgulanmıştır. Stratejide, bir yandan, “*yükselmeye başlayan yeni güç merkezlerinin varlığına rağmen, ABD dünyayı siyasal, ekonomik ve askeri boyutta etkileyebilecek gerçek anlamda tek küresel güçtür*” değerlendirmesiyle ABD'nin tek “*süper güç*” olduğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede, ABD'nin özgür ve bağımsız bir ülke olarak kalmasının temel güvenlik hedefi olduğunun vurgulandığı stratejide, ABD'nin aşağıdaki konulara öncelik verdiği belirtilmiştir:

a) Askeri açıdan: ABD'nin ve müttefiklerinin güvenliğini tehdit edecek her türlü saldırıyı caydırmak; hakkaniyete uygun ve denetlenebilir silahların kontrolü anlaşmalarıyla istikrar artırmak, sınırlı balistik füze saldırıları önleyecek sistemler geliştirmek ve gerekli konvansiyonel kapasiteyi zenginleştirmek; dünyada silahlanma harcamalarının kısıtlanmasına çalışmak; gelişmiş askeri teknolojiler ile nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların düşman ülke ve gruplara transferinin önüne geçmek; ABD ve müttefikleri arasında, küresel liderliğin ve sorumlulukların daha fazla paylaşıldığı daha dengeli bir ortaklık kurmak; bölgesel hâkimiyet kurmak isteyen ülkeleri caydıracak, bölgesel askeri dengeleri sağlamak.

b) Ekonomik açıdan: Ulusal güvenlik ve ekonomik gücün ayrılmaz parçalar olduğundan hareketle, güçlü, müreffeh ve rekabete dayanabilir bir ulusal ekonomi oluşturmak; uluslararası pazarlara, enerji ve maden kaynaklarıyla, okyanuslara ve uzaya açılmayı güvence altına almak; Pazar ilkelerine dayalı, ticaret ve yatırımı engellemeyen, istikrarlı para kurlarına sahip, açık ve genişleyen bir uluslararası ekonomiyi teşvik etmek; ekonomik gelişme ile sosyal ve siyasal ilerlemeyi sağlamak için yardım, ticaret ve yatırım politikalarını desteklemek.

c) Siyasal açıdan: Sovyetler Birliği'ndeki demokratik değişimi desteklemek; demokratik değerlere ve bireysel haklara bağlı özgür uluslar camiasını genişletmek; BM gibi uluslararası örgütleri, barışı sağlama ve dünya siyasal, ekonomik ve sosyal istikrarını sağlama konusunda daha etkin hale getirmek; Avrupa'nın siyasal ve ekonomik bütünleşmesini desteklemek, NATO kapsamında Avrupa güvenlik kimliğinin oluşumuna imkan sağlamak; tüm Avrupa'ya istikrar, demokrasi ve güvenlik getirme amacına matuf olarak NATO müttefikleriyle Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) arasında yardımlaşmanın geliştirilmesini sağlamak; bölgesel ihtilafları giderilmesinde diplomatik çözüm yollarına ağırlık vermek; insan haklarının, ekonomik ve sosyal ilerlemenin teminine yönelik özgür ve demokratik kurumların gelişimine katkı sağlamak.

d) Diğer alanlar: Uluslararası terörizm başta olmak üzere, ABD'nin ve Amerikan vatandaşlarının güvenliğine yönelik yeni tehdit alanlarını ortadan kaldırmak; dış üretimi azaltma, kaçakçılıkla mücadele ve iç talebi azaltma yoluyla yasadışı uyuşturucu ticaretini engellemek; demokratik kurumlara yönelmiş, terörizm ve yasadışı uyuşturucu ticareti kaynaklı tehditleri ortadan kaldırmak şeklinde belirlenmiştir(Erhan, 2001: 82-84).

1.3.1.2. Clinton Dönemi Ulusal Güvelik Stratejileri: 1996-1997-1998 ve 1999 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejileri

Bill Clinton zamanında 1996'dan başlayan ve 1999'a kadar uzanan Ulusal Güvenlik stratejileri aynı Bush döneminde olduğu gibi “*Yeni Bir Yüzyıl için Ulusal Güvenli Stratejisi*” olarak adlandırıldı. 1996 tarihli Ulusal Güvenlik stratejisi Clinton'un ilk döneminde ilan edilirken 1997-1999 arasındaki Ulusal Güvenlik Stratejileri ikinci dönemde ilan edilmiştir. Clinton ilk dönemde “*demokrasilerin genişletilmesi*” söylemi ile ABD dış politikasına hakim olmuştur (Korkmaz, 2006:106).

1.3.1.2.1. 1996 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi

Clinton'un ulusal güvenlik stratejisi, üçayaklı saca benzetilebilir. Ekonominin ön planda olduğu askeri ve siyasi bu sac olan bu Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD'nin temel hedeflerini gerçekleştirmek için askeri alanda “*savaşmaya ve ülke dışına gönderilmeye her an hazır bir silahlı kuvvetle güvenliği sağlamak; ABD'nin iktisadi canlanmasını hızlandırmak ve ülke dışında demokrasiyi teşvik etmek*” olarak belirlemiştir. 1996 Ulusal Güvelik stratejisini gerçekleştirmek için ABD'nin Ortadoğu barış sürecine destek olmaya çalıştığını, Bosna Savaşının çözümlenmesine yardımcı olduğunu, NATO ile eski Doğu Bloğu ülkeleri arasında “*Barış için Ortaklık*” girişimini başlattığını görüyoruz. Ekonomik olarak Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ /WTO) kurulması sağlanmış, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) forumlarının oluşturulmasına ön ayak olmuş, AB ile “*Atlantik Ötesi Pazar*” yaratılması için ticaret ve yatırım önündeki engellerin karşılıklı olarak azaltılması konusunda mutabık kalınmış ve Çin'e ticarete “*en çok gözetilen ulus*” statüsü tanınmıştır. Siyasi alanda ise, demokrasiyi yaygınlaştırmak yönünde ABD, Güney Afrika'daki siyasal dönüşümü desteklemiş, eski Sovyet cumhuriyetlerinin ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin demokratikleşme süreçlerine yardımda bulunmuş, Kamboçya'ya destek sağlamış, tüm dünyada insan hakları ve hukukun üstünlüğünün

hakim kılınmasına çalışmıştır(Erhan,2001:84-85). ABD, dış politika uygulamalarında “*soft power* (yumuşak güç)²¹” ve “*hard power* (sert güç)²²” ayrımına gidilmiştir.

1.3.1.2.2. 1997 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi

1997 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisinde “*Bölgesel ya da Devlet Merkezli Tehditler*”, “*Ulus-ötesi Tehditler*” , “*Kitle İmha Silahlarından Kaynaklanan Tehditler*” sıralanmıştır. Buna göre küreselleşme dönemindeki tehditler tanımlanmaktaydı. Bazı devletlerin ABD’nin hayati çıkarlarına darbe vuracak “*Bölgesel ya da Devlet Merkezli Tehditler*” üretme kapasitesinde olabileceği belirtilmekteydi. Bu ülkelerin kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlara ulaşma kapasitesi olduğuna dikkat çekilmiş bu girişimlerin bölgesel istikrarsızlıklara neden olabileceği belirtilmiştir. Terörizm, uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, örgütlü suçlar, yasa dışı göç ve çevresel sorunlar, “*Ulus-ötesi Tehditler*” başlığı altında sıralanmıştır. “*Kitle İmha Silahlarından Kaynaklanan Tehditler*” başlığı altındaysa, bu silahların küresel güvenlik için en büyük tehdit oluşturduğunun altı çizilerek, ABD'ye düşman ve dünya güvenliğini hedef alan ülkelerin bu tür silahlara sahip olmasının kabul edilemez olduğu vurgulanmıştır(Erhan, 2001: 85).

1.3.1.2.3. 1998 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi

1998 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisinde üç kategoride toplanan ABD çıkarları tanımlandı.(White House, 1999:5-6) Birinci kategori “*Yaşamsal Çıkarlar*”

²¹ Yumuşak güç kavramına göre “bir ülke dış politikasındaki amaçlarını ekonomik, kültürel, siyasal baskı araçlarını askeri güç kullanmadan diğer devletlere dayatabilir” (Arı, 2000:206).

²² “Sert güç” kavramına göre ise ekonomik güç üzerinde yükselen askeri gücün siyasal gücü de sağlaması ile, askeri önlemler öncelikli dış politika araçları olmuştur(Arı, 2000:206).

başlığını taşıyordu. Bu çıkar algılaması doğrudan doğruya ABD'ye yönelik tehditleri içermektedir. ABD şirketlerinin uluslararası pazarlardaki durumu da buna dahildi. ABD'nin müttefiklerinin güvenliği, iktisadi çıkarları, alt-yapıya yönelik tehditler tek taraflı kuvvet kullanmakta dahil olmak üzere bertaraf edilecekti. İkinci kategoride “*Önemli Ulusal Çıkarlar*” açıklanmaktaydı. Haiti, Somali, Bosna, gibi ABD'nin Soğuk Savaş sonrası müdahale ettiği yerleri kapsayan bu görüşe göre ABD ya müttefikleri ya da tek başına “*seçici*” bir şekilde müdahale edecekti. Üçüncü kategori ise “*İnsani ve Diğer Çıkarlar*” başlığını taşıyordu. Doğal afetler, insan hakları ihlalleri, demokratikleşmenin desteklenmesi, ordunun sivil denetiminin sağlanması ve sürdürülebilir kalkınma amaçları ile ABD başka ülkelere müdahale edebilecekti.(Erhan, 2001:86)

1.3.1.2.4. 1999 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi

1999 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisinde, küreselleşmenin neden bu kadar önemli olduğu, ABD'nin değerlerinin ne olduğu, ekonomik, iktisadi, siyasal ve kültürel anlamının ne olduğu açıklanmıştır. Belgeye göre küreselleşme getirdiği demokratik yönetim, serbest pazar ilkesi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları ilkeleri ile ABD'nin çıkarlarına hizmet eden bir düzeni savunmaktadır. Soğuk savaş bitmiştir ve birçok eski düşman(SSCB coğrafyası) ABD ile ortak işbirliği halindedir. Bu yeni fırsatlar ve imkanlar ABD için kullanılması gereken politik araçlardı(Erhan, 2001:87).

Belgeye göre, dünyanın birçok yerinde etnik sorunlar, bölgesel mücadeleler olmaktadır. Kitle imha silahları, uyuşturucu kaçakçılığı, yasa dışı göç sorunları sadece ABD'nin değil bütün devletlerin ortak sorunudur.Öte yandan belgede yer verilen diğer bir konu ise “*ulusal füze savunması*” konusu ile ilgilidir. ABD, dünyada “*serseri devletler*” tabirini Irak, İran ve Kuzey Kore için kullanmıştır. Dolayısı ile bunlardan ABD'ye gelebilecek kıtalararası füze saldırısına karşı önlem alınması

gerekmektedir. Soğuk Savaş sırasında yapılan anlaşmalardan çekilmesi de gündeme gelmektedir.(White House, 1999:16; Erhan, 2001:87).

1.3.2. Bush Dönemi ve 2002 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi

11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren teröristlerin Suudi Arabistan ve Mısırlı olması, demokrasi ihracı meselesini terörizmle mücadelenin ana unsurlarından biri haline getirmiş ve Ortadoğu'yu gündemin üst sıralarına taşımıştır. Bush Yönetimi'nin tercihi de Ulusal Güvenlik Stratejisi sıkı sıkıya uygulamak olmuştur.

ABD'nin son on yıllarda dış politikasını belirleyen ve çağdaş uluslararası sistemin oluşumuna zemin hazırlayan iki büyük stratejisinin var olduğu uluslararası ilişkiler literatüründe üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Örneğin, Ikenberry, bahsedilen bu iki stratejiyi, “*realist yönelimli büyük strateji*” ve “*liberal yönelimli büyük strateji*” olarak adlandırmaktadır (Ökten, 2004: 154-295 no'lu dipnot). Buna göre realist yönelimli büyük strateji; çevreleme, caydırma ve küresel güç dengesinin korunması ve sürdürülmesi üzerine kurulurken; liberal yönelimli büyük strateji, piyasa ekonomisine dayalı demokrasileri, örgütlü ve kurumsallaşmış siyasal ilişkiler ağı içinde yaygınlaştırıp, korumayı ve büyütmeyi hedeflemektedir. ABD'nin bu yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi'ni bu çerçevede dâhilinde ele almak gerekmektedir. 17 Eylül 2002'de imzalanan ve 20 Eylül 2002'de kamuoyuna sunulan “*The National Security of United States of America (Amerika'nın Ulusal Güvenlik Stratejisi; NSS)*” isimli bu belge ABD'nin Soğuk Savaş sonrası yeni uluslararası güvenlik stratejisi ve global ölçekli kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerinin ana hatlarını sunması bakımından önemli bir tarihi rapor olarak kabul edilmektedir (Ökten, 2004: 155–156).

1.3.2.1. Bush Doktrini

Irak'ın işgali Bush Doktrini'nin adeta bir manifestosu olması açısından son derece önemli bir olaydır. Başkan Bush, 11 Eylül öncesi Amerika liderliği ve güç kullanımını sadece hayati çıkarların savunulması ile sınırlı tuttuğunu beyan ederken, 11 Eylül sonrası için açıkladığı program adeta imparatorluğu çağrıştırmaktadır. Doktrin 4 temel elementten oluşmaktadır. Bunlar; dış politikayı belirlemede rejimin önemine olan güçlü inanç ve bunu uluslararası politikaya dönüştürmek için gerekli hükümlere varmak için uygun fırsatı yakalamak; algılanan tehditler ancak ve ancak yeni ve etkin politikalar sayesinde ortadan kaldırılabılır ki bunlardan en önemlisi önleyici savaştır; gerektiğinde tek taraflı (*act unilaterally*) hareket etmek ve son ve belki de bunların özeti niteliğinde olarak barış ve istikrar ortamına ulaşmak için dünyaya Amerikan liderliğini/üstünlüğünü/öndeliğini vurgulamasının gerekliliğidir (Jervis, 2003: 365).

Doktrini daha geniş olarak açıklamaya çalışırsak, ilk olarak; 20. yüzyılın özgür ve totaliter rejimleri arasındaki büyük mücadele, özgürlüğün zaferi ile sonuçlanmıştır -ulusal başarı için tek bir model: özgürlük, demokrasi ve serbest teşebbüs-. Bu değerlerin yayılması dünyayı belki daha güvenli yapmaz ama daha iyi yapar ki bu yol sadece Amerika'ya değil herkese açıktır. Bush yönetiminin iddiası olan gerekli yerlere demokrasiyi yaymak/götürmek etkili olacaktır. Irak'ı özgür kılmak sadece Irak ta değil Ortadoğu'nun geri kalanında da demokrasiyi cesaretlendirecektir. Ancak onlara göre daha fazla demokrasinin daha fazla istikrar demek olduğu bir ortamda, demokratik Irak(?) istikrarı yakalayabilecek miydi? Irak Kuveyt ile ilgili tüm iddialarından vazgeçecek miydi? Burada Amerika'nın savunduğu şey rejim değişikliğinin gerekli olduğudur. Çünkü tiranlığın hakimiyeti altındaki hükümetler daima anlaşmalara aldırılmamak eğilimi içerisindedirler, ayrıca komşularını da etkileyerek vatandaşlarına kötü muamele etmelerine sebep olurlar (Burada realistlerin ilgilendiği konu devletlerin bir diğerini nasıl etkilediğidir) (Jervis, 2003: 366–367). Bu Fukuyama'nın "*Tarihin Sonu*" tezini destekler mahiyettedir. Bir başka deyişle Bush yönetimi "*tarihin sona erdiğini*" ön kabulüyle

hareket ederek, Batı tarzı demokrasilerin dünya genelinde yaygınlaştırılmasını bir görev olarak telakki etmiştir. “*Demokratik rejimler birbirleriyle savaşmaz*” hipotezinden yola çıkarsak, Ortadoğu’da demokratik rejimlerin var olması, istikrar ve barışın garantörü olacak, katılımcı ve adil devletler yaratarak, gelecekteki devletler arası çatışmaları engelleyebileceklerdir.

Bush Doktrini’nin dayandığı ikinci temel tehdit ve önleyici savaş (preventive war)tır. Şu anda bazı (rogue states- haydut devletler) devletler tarafından terörizm tehdidi altında bulunuyoruz. Doktrine göre eğer ABD dünyayı daha iyi bir hale getirmese durum daha da tehlikeli bir hal alacaktır. Çünkü ülkelerin zenginlikleri ve halklarının yaşamları ile kumar oynamaya ve risk almaya istekli olan devlet liderleri bulunmaktadır. Bush’un dediği gibi ABD’nin düşmanları kitle imha silahlarını bir seçim olarak görmektedirler. Terörizm yanlısı devletler için bu tarz silahlar, komşularına karşı askeri tehdit ve yıldırma aracı olarak kullanılmakta ve bunları ABD’nin konvansiyonel üstünlüğünü alt etmek için tek seçenek olarak görmektedirler. Bush’a göre düşman tam anlamıyla hazır hale gelmeden ya da harekete geçmeden önleyici savaşa başvurmak zorunludur²³. Bu amaçla G-8 zirvesinde 20 Milyar Dolar kaynak ayrılmış olması küçümsenemeyecek bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. (Taşçıoğlu,2006:31;Ağır, 2007: 85). Önleyici Savaş Stratejisiyle birlikte ABD’nin Soğuk Savaş döneminde uyguladığı çevreleme ve caydırıcılık stratejilerini terk ettiğini görebiliriz. Önleyici Savaş stratejisinin iki önemli kavramı olan “*Ön-alıcı Vuruş*”(preemptive strike) ve “*önleyici savaş*”(preventive war) kavramlarını açıklamakta yarar vardır. Ön-alıcı vuruş, bir düşmandan kaynaklanan olması yakın ve muhtemel bir saldırıyı bastırmak ya da hafifletmek için kuvvet kullanımını gerektirir. Önleyici savaş ise, gelecekte olabilecek herhangi bir saldırıyı, saldırganın böyle bir saldırıyı planladığı ya da başlatacak bir kapasiteye sahip olduğunu itimat gösterilecek bir neden olmasa bile,

²³Önleyici savaş/Preventive war yeni bir uluslararası politika aracı değildir. İsrail 1981’de Irak’ın nükleer programına karşı önleyici savaş uygulamıştır. Soğuk savaş boyunca ABD ile SSCB arasında yaşanan gelişmeler ve yapılan hesaplar/değerlendirmeler de bu tarz bir duruma her zaman hazırlıklı olduklarını gösteriyordu.

ortadan kaldırmak için kuvvet kullanılmasını ifade etmektedir(Ağır,2007: 86).

Önleyici savaşın gerekliliğinin kabul edilmesi, Bush Doktrini'nin temelinde var olan tek taraflılık ile ilgilidir ki, bu da tüm devletlerin konsensüse varmalarının çok zor olduğu bir durumda, dominant gücün gerektiğinde tüm sorumluluğu taşıması anlamına gelir. Bahsettiğimiz tek taraflılık ilkesi, Bush yönetiminin 11 Eylül öncesi dönemine dayanmaktadır. Yönetimin her hareketinin arkasında durduğunu Bush kendi sözleriyle şöyle açıklamaktadır: “*Tarihin bu anında eğer bir sorun varsa bizden beklenen ilgilenmemizdir*” ([http://www.whitehouse .gov](http://www.whitehouse.gov)).

Saddam'ın ortadan kaldırılmasının, özellikle maliyet kısmı ile ilgili olarak, Bush yönetimine güçlü tepkiler vardır. Ne var ki bunlar Bush için hem avantaj hem de dezavantaj olarak yorumlanabilir. Ancak, ABD amacına ulaşmak için bunları görmezden gelebilirdi ki bu da Bush'un doktrinde ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir. Kofi Annan'ın, Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan harekete geçmesi halinde, Amerika'nın herhangi bir müdahalesinin BM güvencesi altında sayılmayacağını belirtmesine rağmen, ABD'nin bu onayı olmadan harekete geçmesi de Bush yönetiminin yolundan hiçbir şekilde sapma göstermeyeceğinin vurgulaması açısından son derece önemlidir. ABD'ye göre BM Güvenlik Konseyinde kazanmak ya da kaybetmek, ya ABD'nin gücünü ya da BM'nin ilgisizliğini gösterecekti (Klein, 2003: 39).

Doktrinin sacayaklarından sonuncusu da ABD hegemonyasını/üstünlüğünü hatta imparatorluğunu kurmakla ilgili olan kısımdır. Bush doktrinde tüm devletleri yönetecek evrensel kurallar ya da normlar yoktur. Buna karşın, düzen sadece dominant gücün diğerlerinden daha farklı davranmasıyla sağlanabilir. Bu yüzden yönetim, önleyici savaş doktrini veya Irak'a saldırı konusunda endişelenmemiştir çünkü emirler/kurallar ABD'yi bağlamamıştır (Jervis, 2003: 376). Waltz'ın “*Savaşlar olur, çünkü onları engelleyecek bir mekanizma yoktur*” deyişi haklı çıkmıştır. Uluslararası toplumu oluşturan aktörlerin ister uluslararası örgütler ister

devletler ve isterse de halklar düzeyinde olsun tüm tepkilere rağmen hiçbir güç ABD'yi Irak'a karşı bir askeri müdahaleden vazgeçirememiştir(Ağır,2007: 87).

ABD Demokrat Parti Senato Üyesi Edward M. Kennedy 7 Ekim 2002 tarihinde Senatoda yaptığı konuşmasında Bush'un “önceden müdahale” doktrini ile ilgili olarak şunları söylüyordu:

“Demokrasimizde savaşa girip girmeme kararından daha önemli hiçbir karar yoktur. Bu yüzden Amerikan halkının böyle bir kararın etkilerini ve sonuçlarını iyice anlaması en doğal hakkıdır. Irak'a saldırı konusunun aslında çok daha temel bir çerçevede tartışıldığı yavaş yavaş anlaşılmaktadır. Bu tartışma, ABD'nin bugün erişilemeyen askeri gücünü önümüzdeki yıllarda nasıl ve nerede kullanacağı sorusunu içermektedir. 20 Eylül'de ABD Yönetimi, yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni kamuoyuna açıkladı. Bu doküman, çağımızın yeni gerçeklerini, özellikle de kitle imha silahlarının yayılması sorununu ve fanatik ideolojiler etrafında örgütlenmiş ve silahlanmış terör ağlarını ele almaktadır. Ulusal Güvenlik Doktrini, bu tehditlerin yeniliği ve büyüklüğü karşısında ABD'nin 'nefs-i müdafaa hakkına sığınarak önceden müdahale etmesi' ve gerektiğinde tek başına harekete geçmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak, geçtiğimiz aylarda yapılan Irak tartışmalarına bakıldığında, Yönetimin “önceden müdahale” ve “önleyici müdahale” terimlerini dönüşümlü olarak kullandığını görüyoruz. Oysa, uluslararası ilişkiler literatüründe bu iki terim çok farklı anlamlar içermektedir. Geleneksel olarak “önceden müdahale”, devletin acil bir tehdit karşısında başvurabileceği bir yoldur. Örneğin, Mısır ve Suriye güçleri 1967'de İsrail sınırlarına asker yığdığı anda, tehdit gayet açık ve belirgin olduğu için, İsrail bu güçlere karşı önceden saldırı hakkını kendinde görmüştür. Uluslararası topluluk genellikle bu durumları hoşgörülle karşılamaktadır- ne de olsa hiçbir devletin, kapısına kadar dayanmış ve saldıracağı kesin bir düşmana karşı kayıtsız kalması beklenemez. Öte yandan “önleyici müdahale”, ileride tehlike oluşturabileceği düşüncesiyle bir ülkeyi, daha askeri kapasitelerini tam geliştirmeden vurmak anlamına gelmektedir.

Örneğin, Japonya'nın 1941'de ABD'nin Pasifik'te bir deniz gücü inşasını önlemek amacıyla Pearl Harbor'a saldırısı, önleyici müdahale örneği olarak algılanmaktadır. Önleyici operasyonlar, sinsi ve önceden planlanmış tabiatı nedeniyle, uluslararası hukuk kurallarına uymamaktadır. Bu yüzden de Pearl Harbor felaketi tarihte onursuz ve hain bir saldırı olarak kaydedilmiştir.” (Kennedy, 2003: 5–6).

Kennedy'nin konuşması şöyle devam ediyordu: *“Genel tarihe bakıldığında ABD, uluslararası hukuku çiğnediği gerekçesi ile önleyici hareketleri kınamıştır”*. Buna rağmen bazıları, belli dönemlerde bu tür müdahaleleri alternatif bir dış politika seçeneği olarak desteklemiştir. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında bazı askeri ve sivil yetkililer, SB'nin nükleer kapasite geliştirmesini önlemek amacıyla, ABD'nin önleyici askeri operasyon gerçekleştirmesini ve nükleer silahların kendine özgü yıkıcı etkisini bahane ederek, geleneksel uluslararası kuralların bu yönde değiştirilmesi gerektiğini önermişlerdir. Bu tartışmanın ilk aşaması, dönemin ABD Başkanı Truman'ın, Amerikan geleneklerine ve değerlerine uymadığı gerekçesi ile önleyici müdahale seçeneğini tümüyle reddetmesiyle son bulmuştur. Truman'ın *“Bu yöntemle barıştan başka hiçbir şey önlenemez”* sözü döneme damgasını vurmuştur. Amerika *“ilk vuruş”* politikası yerine çevreleme ve caydırma politikalarına kendisini adayarak Soğuk Savaş boyunca barışı muhafaza edebilmiştir. Önleyici müdahale savunucularının sesleri Eisenhower yönetiminin 1953'te görev başına gelmesiyle birlikte tekrar yükselmiş, ancak Başkan, ABD böyle bir savaşı kazansa bile, işgalin ve yeniden yapılandırmanın ağır yükü altında kalacağını belirterek bu seslerin karşısında yer almıştır (Kennedy, 2003: 6).

Amerikan stratejistler uzun zamandan beri önceden müdahale ve önleyici müdahale kavramlarına kafa yormuşlardır ve önceden müdahalenin, ABD'nin doğal hakkı olduğu konusunda görüş birliğine varmalarına rağmen, ikinci kavram bir anlaşmazlık konusu olmaya devam etmektedir. Bugün Bush yönetimi, Irak'a karşı önceden müdahale yoluna gitmeliyiz demektedir. Oysa esas kastettiği önleyici müdahaledir. Günümüzün koşulları, güvenlik kavramını tekrar düşünmemizi

gerektirmektedir. Dünya 11 Eylül’de değişmiştir ve herkes tehlikelere karşı hazırlıklı olması gerektiğinin farkındadır. Yönetimin Ulusal Güvenlik Stratejisi, “ABD, sağ duyuva ve nefis-i müdafaa ilkesine dayanarak daha tam oluşmadan yeni tehditlere müdahale edecektir” fikrini açıkça belirtmektedir. Bu doküman, tehlikenin ne olduğu belli olmasa bile saldırıya geçme hakkını, bir seçim değil de bir stratejik zorunlulukmuş gibi göstererek, milli güvenlik kavramının merkezine yerleştirmiştir. ABD’nin diğer ülkelerden beklediği uyum ve disiplinden kendisini hariç tutması, uluslararası kuralları hiçe sayan bir yaklaşımdır. Bu çifte standart, hiçbir koşul altında kabul edilemez. Güçlü olmak, doğru olmak anlamına gelmez. Amerika, modern dünyanın kurallarını tek başına belirleme hakkına sahip değildir. Böyle bir cürette bulunmak, tehlikeli bir tek taraflılık politikasını beraberinde getirir. Bu tutum, terörizme karşı başlatılan savaşta, uluslararası destek ve dayanışma gerektiren, başka pek çok konuda yardıma ihtiyaç duyan müttefikleri rahatsız etmektedir. Böyle bir yaklaşım, Amerika’nın, kendi değerlerini meşru bir şekilde dünyaya yayma olanağını elinden alacaktır. Bunun yanında Rusya’dan Hindistan’a pek çok ülkenin de gelişmiş toplum kurallarını yok sayması için bir bahane olacak ve dolayısıyla birbiriyle belli sorunlar yaşayan devletlerarasında savaş olasılığını arttıracaktır.” (Kennedy, 2003: 7-8).

Kennedy, bu fanatik doktrine şiddetle karşı çıkarken şunları eklemektedir;

“(...)eminim ki daha pek çokları benim gibi düşünmektedir. Önceki nesiller, önleyici saldırıya hem etik hem de pratik nedenlerle karşı çıkabilmişlerdir. Şimdi, bizim de Irak konusunda aynı iradeyi göstermemiz şarttır. Irak sorunuyla savaş olmadan da başa çıkabiliriz. Bush Yönetiminin doktrini, herkesin reddetmesi gereken bir 21.yüzyıl emperyalizmidir. Bu doktrin, yalnızca bir akademik tartışma konusu değildir. Çünkü gerçek dünyada çok ciddi sorunlar doğuracaktır. Önleyici hareket çerçevesinde oluşmuş bir dış politika, ABD’yi Ortadoğu nezdinde tam bir kabadayı durumuna düşürecek ve Amerikan karşıtlığı, sadece İslam dünyasıyla sınırlı kalmayıp dünyanın her yerine yayılacaktır. Şüphesiz, yeni Ulusal Güvenlik Doktrini üzerine yapılan bu

tartışma, daha bir başlangıçtır. Bu tartışma, ülkenin askeri gücünün nasıl kullanılması gerektiği konusunda farklı fikirlere sahip Amerikan halkı arasında da sürecektir. Unutulmaması gereken, bu tartışmalardan çıkan sonucun, hem ulusal güvenliğimiz hem de Amerikanın değerlerine ve tarihine bağlılığımız açısından çok ciddi bir sınav niteliğinde olduğudur.” (Kennedy, 2003: 7–8).

ABD belki de kazanmış olduğu dominant pozisyonunun verdiği içgüdüyle hareket ediyordu. ABD'nin davranışlarının temeli ise Soğuk Savaşa dayanmaktadır. Güçlü olan ABD kendisini tüm dünyanın barışı, adaleti ve iyiliği için çalışıyor gibi görebilir. Ancak bu terimler diğerlerinin çıkarları ile çatışabilir ve güçlü olanla ilgili olarak tanımlanabilir. Uluslararası politikada ezici güç diğerlerini kendisine karşı bir denge kurmaya yöneltebilir.

Savaş kavramı düşünüldüğünde çoğu kişi, sivil savaş, I. Dünya Savaşı ya da II. Dünya Savaşı gibi milyonlarca insanın savaştığı büyük savaşları düşünmektedir. Buna karşın Kosova, Bosna, Afganistan gibi yerlerde Amerika'nın dâhil olması güç bela, bir savaş olarak nitelendirilmektedir. Bunlar günümüzde “küçük savaşlar” olarak isimlendirilmektedir.

Powell Doktrini'ne göre, Amerika eğer kesin ve kolay bir zafer kazanacaksa ve hemen geri çekilebilecekse bir savaşın içine girer. Ancak 200 yıldan fazla süredir ABD ordusu rutin olarak Powell Doktrini'nin her bir öğretisini ihlal eder davranışlar sergilemektedir. Spesifik olmak gerekirse, burada kesinlikle alışılmışın dışında bir durum yoktur. 1990'lar boyunca Amerikan tarihine bakarsak ulusal çıkarın olmadığı, popüler desteğin olmadığı, savaş ilanı içermeyen, çıkış stratejisi olmayan ve Amerikan askerinin “sosyal işçiler” gibi hareket ettiği savaşlar içinde yer aldığını söyleyebiliriz. Afganistan savaşında olduğu gibi Amerikan güçleri uzun vadede bir “peace keeping” görevini reddetmiştir. Çünkü bu durum son derece masraflı ve hatalı bir davranış olacak ve Powell Doktrini'nde ortaya konan “Amerikan tarzı savaş”a (American Way of War) ters düşecektir. Amerika'nın küçük savaşlarının çoğu çok ta geçerli olmayan nedenlerle üstlenilmiştir, hatta gelenekten,

ulusal çıkar ve realpolitik kavramlarından uzaktır. Silahlı güçlerin yollandığı durumlar genellikle moral olduğu kadar stratejik nedenler de içermektedir. Moral öğeleri 21. yüzyılın avantajlarından ayırmak bazen çok zordur çünkü anlamları artık çok değişmiştir. Ancak ne dersiniz deyin, bu idealistik bir itici güçtür ve her zaman “*Amerika neden savaşa giriyor?*” sorusunun büyük bir parçası olacaktır. İster 1898’de Küba’ya özgürlük, ister 1999’da Kosova’ya özgürlük. Kore Savaşı, Amerika’nın ilk “*undeclared*” savaşı olarak kabul edilmektedir. Bu konuda hala yeni bir şey yoktur. Amerikan ordusu Haiti’de 1915’ten 1933’e kadar (18 yıl), Nikaragua’da 1910’dan 1933’e kadar (23 yıl), Filipinler’de 1899’dan 1946’ya kadar (47 yıl), Çin’de 1840’tan 1940’a kadar (100 yıl) kalmıştır. Bunlar sürpriz olamaz. Tüm bunlardan sonra II. Dünya Savaşı ve Kore Savaşı’ndan sonra Amerika hala bir çıkış stratejisi (exit strategy) bulamamıştır. Tüm bu örnekler Powell Doktrinini “*savaşı kazan ve eve dön*” sloganını ile tamamen çelişmektedir. Amerika her zaman barış için kendisini acımasız savaşların içinde bulduğunu iddia etmiştir. Ekonomistlere göre maliyet ne kadar düşük olursa talep o kadar artar. Amerika için dünyanın herhangi bir yerine müdahale düşük maliyet içerir, bu yüzden realpolitik açıdan sebepler her ne kadar marjinal de olsa ulusal çıkarlar doğrultusunda müdahale de o kadar kolay olur. Amerika’nın bugünkü stratejik durumu, daha önce var olan engeller düşünülürse, bugün daha fazla fırsat sunmaktadır. Belki de ABD, Berlin Duvarı yıkıldığından bu yana dünyanın en büyük ekonomisi ve askeri gücü olarak adeta gövde gösterisi yapmaktadır. 21. yüzyılın Amerika’sı tam olarak bir imparatorluğa başkanlık etmese de, onun imparatorluğu uzaklara yayılmış bir bölgeye sahip olmaktan çok, demokratik ve kapitalist ulusların şemsiyesi altına sığınmak için can attıkları, “*Sam Amca*” rolünü başarıyla oynamaktadır. Amerikan imparatorluğunun “*merkezinde*”, Batı Avrupa, Kuzeydoğu Asya istikrarlı ve zengin olarak varlığını sürdürmekte ancak “*çevrede*” (Afrika, Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya) şiddet ve tedirginlik hüküm sürmektedir (Boot, 2002, www.fpri.org).

Larry Diamond’a göre demokratik bir devlet olmak için öncelikle devletin şiddeti tamamen kontrol etmesi gerekmektedir. Taliban sonrası Afganistan’da ve savaş sonrası Irak’ta ortaya çıkan siyasi boşluk silahlı gruplarca doldurulmaya

çalışılmıştır. ABD'nin Irak'a karşı hem siyasi hem de ahlaki sorumluluğu vardır bu yüzden ABD kalıcı bir devlet yaratabilmek için daha fazla askeri güce ihtiyaç duymaktadır. Diamond ayrıca ABD'nin, Irak'ta ve uluslararası toplumun gözünde meşruluğunu sağlamasının önemine dikkat çekmektedir. ABD bu görevin finansal boyutunu tek başına üstlenemez, NATO bu görevi uluslararasılaştırmak için doğru adrestir. Ülkeyi Saddam'dan ve Baath partisinden kurtarmak aciliyet arz etmektedir. Demokrasi anti-demokratik aktörler tarafından tehdit edilmektedir. Çandar'a göre Irak'ta demokrasi uygulamak Amerika-Türkiye ilişkilerinin geleceği açısından son derece önemlidir. İkili ilişkiler Türkiye'nin Irak konusunda Amerika ile ne kadar işbirliği yaptığına göre değerlendirilecektir. Amerika, Türkiye ile ilgili iki yaklaşıma sahiptir ve bunlarla belki de Irak için bir model olabilir. Yaklaşımlardan biri Noah Feldman (After Jihad'ın yazarı) tarafından şöyle açıklanmaktadır; “Amerika” ve Türkiye’de güçlü, laik Kemalist ideoloji için hayati önem taşıyan “*demokrasi mücadelesi*”. İkincisi Cengiz Çandar’ın Pentagon sivilleri ve Türk ordusu için “*guru*” olarak nitelendirdiği Bernard Lewis tarafından şöyle ifade edilmektedir; Çandar’a göre Lewis Kemalizm’in Türkiye’yi demokrasinin uygulandığı tek Müslüman ülke yaptığını savunur. Yine de, her ikisini de hem fikir olduğu nokta Türkiye’nin Irak’taki demokrasi için *blueprint* (kopya, plan) olarak kabul etmeleridir(Diamond, 2003, [http: : //www.nixoncenter.org](http://www.nixoncenter.org)).

Yeni muhafazakârların, ya da çok kullanılan deyimiyile “*neo-con*” ların askeri söylemleri öncelikli tuttukları ve ABD'nin asıl üstünlüğünün ekonomiden ziyade askeri kudretine dayandığına inandıkları bilinmektedir. Onlara göre güç her şeydir ve hücumla dönük bir gerçekçilik (offensive realism) uygulaması, Amerikan değerlerinin korunması ve mutlak güvenlik adına kaçınılmaz bir tavidir. Bu bağlamda uluslararası topluma karşı sorumluluk ya da uluslararası etik değerlere bağlılık gibi değerleri ikinci plana atmakta ve “*Amerika için iyi olan, tüm dünya için iyidir*” felsefesine göre hareket etmektedirler. “*Ulusal çıkar*” kavramını ısrarla vurgulandığı yeni Amerikan dış politikası da kaçınılmaz biçimde tek taraflılığa (*unilateralism*) dayalı küresel bir “*emperyal güvenlik*” doktrini haline dönüşmektedir. ABD'nin yeni yönetimi tarafından uygulamaya konulan yeni güvenlik doktrini

öncelikli olarak dünyaya yeni bir bakış açısı sunmakta, Fukuyamavari neo-liberal barış çağrılarına alaycı bir yaklaşım sergilemektedir. Tarihin temel dinamiğinin çatışma olduğuna inananlarsa, görüldüğü kadarıyla bir kez daha haklılıklarını kanıtlamaktadırlar. Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte güven sorununu aşarak kurulan uluslararası istikrarın sanallığı, bir tek terör saldırısı ile açığa çıkabilmektedir (Arıboğan, 2004: 55–56).

Güvenliğe tehdit oluşturanların ortadan kaldırılması hem ABD hem de dünya için iyi bir durumdur. “İyi” olan aynı zamanda ahlaki olandır. Uluslararası etik anlayışı da bu iyi değerler üzerine inşa edilmelidir. Realistler açısından, iyi subjektif bir içeriğe sahiptir ve uluslararası etik de buna bağlı olarak göreceli bir niteliğe sahiptir. Bu anlamda davanızın ne olduğu önemli değildir ve doğruluğunu ya da haklılığını belirleyecek olan faktör onu ne kadar iyi savunup savunmadığınızla ilgilidir (Arıboğan, 2004: 55–57, 61–62).

Bu durumu daha iyi açıklayacak olan Nietzsche'nin şu sözüdür: *Savaşı bile kutsayan iyi bir dava mıdır diyorsunuz? Size derim: Her davayı kutsayan iyi bir savaştır.* (Nietzsche, 1991: 50).

Uluslararası etik değerlere bağlı kalmak gibi yükümlülük bile sorgulanabilir bir konudur. 11 Eylül'den yıllar önce Soğuk Savaş'ın bitiş sinyallerinin verildiği 1985 yılında George Kennan tarafından kullanılan “ulusal çıkarlarımızı korumakla görevli hükümetin ilgilenmesi gereken temel konular askeri güvenlik, siyasal yaşamın bütünlüğü ve kendi insanların refahıdır ve bu ihtiyaçların moral/ahlaki bir niteliği bulunmamaktadır”. Sözü realist felsefenin savunucularının bu konuya bakış açılarını ortaya koymaktadır. ABD için ulusal çıkarın ve iyi olanın sağlanması tek önemli konu ve tek meşruiyet zeminidir (Arıboğan, 2004: 62).

1.3.2.2. 2002 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin Ana Hatları

UGS, Başkanın sunuş yazısını takiben toplam dokuz bölümden oluşmaktadır.

I. Bölüm: Amerika'nın Uluslararası Stratejisine Genel Bakış: Belgenin ana hatlarını izlenecek politikaları dile getirmektedir. ABD'nin ulusal davasını “*biz her zaman olduğu gibi, adil ve özgürlüğü öne çıkararak bir barış için, mücadele ediyoruz*” cümlesi ile vurgulamaktadır. Buna göre ABD'nin amacı özgürlüğü ön planda tutan bir güçler dengesini sağlamak, savunmak ve korumaktır. UGS şu ana noktalar üzerinde durularak özetlenmektedir;

- ❖ ABD'nin değer ve çıkarlarının bir araya getirilerek yansıtıldığı açık seçik bir Amerikan uluslararasılığı,
- ❖ Dünyanın hem daha güvenilir, hem de daha müreffeh kılınması,
- ❖ Siyasi ve iktisadi özgürlüğün desteklenmesi,
- ❖ Öteki devletlerle barışçı ilişkilerin geliştirilmesi,
- ❖ İnsanlık onuruna saygı duyulması ([http:// www.whitehouse.gov](http://www.whitehouse.gov))
- ❖ ABD'nin belgeye göre açıkladığı bu hedefleri uygulamada kullanacağı politikaları ise şöyle sıralanmıştır;
- ❖ İnsanlık onurunun savunucusu olmak,
- ❖ Global terörizmi yenmek, ABD'ye ve müttefiklerine karşı saldırıları önlemek için ittifaklar kurmak,

- ❖ Bölgesel çatışmaların çözümlenmesinde diğer devletlerle işbirliği yapmak,
- ❖ Kitle imha silahlarını bir tehdit unsuru olarak, ABD ve müttefiklerine kullananlara karşı mücadele etmek,
- ❖ Serbest piyasa ve ticaret eliyle yeni bir global ekonomik büyüme hamlesi içine girmek,
- ❖ Toplumlara dışı açarak ve buralarda demokrasinin alt yapısını inşa ederek kalkınma çemberini genişletmek,
- ❖ Öteki global güç merkezleriyle işbirliğine dayalı eylemlerde bulunabilmek için ortak planlar geliştirmek,
- ❖ 21.yüzyılın meydan okuyan tehditleri ile başa çıkabilmek için ABD'nin ulusal güvenlik kurumlarının dönüşümü (<http://www.whitehouse.gov>).

II. Bölüm: İnsanlık Onurunun Savunucusu Olmak: Bu bölümde ABD'nin ulusal varlığının temel amacını ve bu doğrultuda uygulayacağı politikaları belirten UGS belgesine göre, ABD'nin temel politikası şu şekilde özetlenmektedir; ABD, özgürlük ve adaletin savunucusu olacaktır, çünkü bu ilkeler dünyanın her yerinde doğru ve gerçektir. Belgede “*insanlık onuru*” olarak isimlendirilen temel nitelikler; Hukukun egemenliği; devletin mutlak gücünün sınırlandırılması; ifade özgürlüğü; ibadet özgürlüğü; kanun önünde eşitlik; kadınlara saygı; dinsel ve etnik tolerans; özel mülkiyete saygı; bu temel niteliklerin korunması sırasında uygulanacak politikalar ise şu şekilde sıralanmıştır;

- ❖ Söz konusu temel ilkeleri ihlal eden devletlere karşı uluslararası kurum ve örgütlerde sesimizi ve oyumuzu kullanarak mücadele etmek,

❖ Dış yardım ve destek programlarının mücadelemizde ortak uluslara bu yolda attıkları adımlarda ödül olacak şekilde yürütülmesi,

❖ İkili ilişkilerde özgürlük, demokratik kurumların geliştirilmesi ilkelerine, anahtar görev verilmesi ve insan haklarını inkar eden uluslara baskı yaparken, daha iyi ve güvenli bir dünya yaratma çabamızda diğer demokrasilerle işbirliği yapmak,

❖ İnanç ve vicdan hürriyetini hiçe sayan baskıcı hükümetlere karşı özel tedbirler almak (<http://www.whitehouse.gov>).

III. Bölüm: Global Terörizmi Yenmek Yolunda İttifakları Güçlendirmek, Bize ve Dostlarımıza Yönelik Saldırıları Önlemeye Çalışmak: Bu bölümde ABD'nin küresel anlamda bir terörizmle mücadele halinde olduğu, düşmanın tek bir siyasal rejime, tek bir kişi, din ya da ideolojiye sahip olmadığı, düşmanın terörizmin kendisi olduğu, siyasal motivasyona sahip olduğu ve masum insanlara karşı suç işlediğini savunulmaktadır. Terörizmin ve onlara herhangi bir şekilde sığınma ya da yardımda bulunanların da asla mazur görülemeyeceği, taleplerine boyun eğilemeyeceği, terörizm ile çok sayıda cephede uzun sürecek bir savaşı göze aldığı da belirtilmektedir. NSS'ye göre "binlerce eğitilmiş terörist" Kuzey Amerika, Güney Amerika, Avrupa, Afrika, Ortadoğu ve Asya'da halen faaliyetlerine devam etmekte olduğu ve bu terör örgütlerinin ve yöneticilerinin bulunup ortadan kaldırılması gerektiği. Bununda örgütlerin komuta, kontrol ve iletişim kademelerini yok edip, maddi destek kaynaklarını ortadan kaldırılacağı belirtilmektedir. Bu hedefler doğrultusunda izlenecek yollar ise;

❖ Kitle imha silahlarına sahip olan veya bunlara sahip olmaya çalışan global ölçütlerdeki terör örgütlerine karşı ulusal ve uluslararası gücün elverdiği tüm olanaklardan doğrudan ve sürekli olarak yararlanmak,

❖ Amerika'yı ve Amerikan vatandaşlarını, ulusal çıkarlarını dünya genelinde korumak ve herhangi terörist tehdidi algılandığı anda (preemptive/preventive) imha etmek. Uluslararası toplumun desteğini aramasına rağmen teröristlere yönelik bu eylemlerde ABD'nin tek başına da olsa faaliyet göstermesinden kaçınmamak; bu mücadelede diğer devletlerin de etkin biçimde sorumluluk almasını sağlamak ve bu yolda terörizmin gayri meşru olduğunun gösterilmesi, özellikle İslam ülkelerinde ılımlı ve çağdaş hükümetlerin desteklenmesi ve terörizme ılımlı ortamın engellenmesi,

❖ Kamu diplomasisinin kullanılarak uluslararası topluluğun tüm dikkatinin bu konu üzerinde odaklanması ve bilgi akışının sağlanması (<http://www.whitehouse.gov>).

IV. Bölüm: Bölgesel Çatışmaların Çözülmesinde Diğerleriyle İşbirliği: Bu bölümde önemli tehdit oluşturan bölgesel krizlerin ortaya çıktığı anda çözülmesinde, ABD'nin zaman ve çaba harcaması ve diğer devletlerle ancak işbirliğine hazır olmaları şartıyla yoğun işbirliğine gitmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle Ortadoğu'da İsrail-Filistin sorununun mutlak surette çözülmesi gereğinden söz ederken, bağımsız, demokratik bir Filistin ile barış ve güvenlik içindeki bir İsrail önerilmektedir. UGS'de çözülmesi gereken bölgesel sorunlar şu şekilde sıralanmıştır; Hindistan-Pakistan arasındaki sorunlar; Endonezya'daki etnik meseleler; Kolombiya'daki iç düzen ve huzurun yeniden kurulması, Afrika'nın hastalık, savaş ve fukaralıktan kurtarılması. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için ise Amerika Devletleri Teşkilatı (OAS) ve AB gibi örgütlerle işbirliğinin derinleştirilmesi amaçlanmaktadır.

V. Bölüm: Düşmanlarımızın; Bizi, Müttefiklerimizi ve Dostlarımızı Kitle İmha Silahlarıyla Tehdit Etmesinin Önlenmesi: Bu bölümde kitle imha silahlarına sahip olan veya olmaya çalışan devlet veya örgütlerle mücadelede ihtiyaç duyulan yeni stratejilere yer verilmektedir;

- ❖ Proaktif karşı-proliferasyon çabaları,
- ❖ Haydut devletlerin kitle imha silahları yapmak için gerekli materyal, teknoloji ve uzmanlığa sahip olmalarını önlemek için proliferasyonu önleyici çabaların artırılması;
- ❖ Teröristlerce ya da haydut devletlerce kitle imha silahlarının kullanılması durumunda etkin bir sonuç yönetimi (consequence management) (<http://www.whitehouse.gov>)

Bu bölümde teröristlerin ya da haydut devlerin, konvansiyonel silahlarla saldırdıklarında kaybedeceklerini bildiklerinden, kitle imha silahları kullanacakları ve terörist saldırılar düzenleyecekleri açıktır. Bu yüzden potansiyel düşmanların ilk vuruş olasılığına asla müsaade edilmeyeceği vurgulanmaktadır. Mücadelenin temelinde yer aldığı düşünülen “*rogue states*” (haydut devletler) şu şekilde tanımlanmaktadır;

- ❖ Halkını ezer, muktedirlerin kişisel çıkarlarını artırmak için ulusal kaynaklarını sömürür,
- ❖ Uluslararası hukuku tanımaz, komşularını tehdit eder ve taraf olduğu anlaşmaları çiğner,
- ❖ Kitle imha silahlarının temini için çaba gösterir;
- ❖ Temel insan haklarını reddeder ve ABD’den ve onun temsil ettiği her şeyden nefret eder (<http://www.whitehouse.gov>).

VI. Bölüm: Serbest Piyasalar ve Serbest Ticaret Aracılığıyla Yeni Bir Global İktisadi Büyüme Çağını Ateşlemek: Gelişen bir serbest piyasa ve ticaret anlayışının, güçlü bir dünya ekonomisinin, Amerika'nın güvenliğine hizmet edeceği gibi dünyanın geri kalanına da aynı faydayı sağlayacağını altı çizilmekte ve global barışın sağlanması için son derece önemli olduğu görüşü vurgulanmaktadır. Avrupa ve Japonya'da gerçekleşecek güçlü bir iktisadi büyümenin ABD'nin çıkarlarına da hizmet edeceği savunulmakta ve serbest ticaret için atılacak adımlar aşağıdaki gibi özetlenmektedir;

- ❖ Küresel önceliği ele geçirmek,
- ❖ Bölgesel üstünlüklerin artırılması (2005 yılında kurulması planlanan Amerikalı Serbest Ticaret Bölgesi, bunun yanı sıra Afrika'nın yoğun biçimde desteklenmesi),
- ❖ Yeni ikili serbest ticaret anlaşmalarının kurulması ve sürdürülmesi (Ürdün, Şili ve Singapur; ayrıca Orta Amerika, Afrika'nın güneyi, Fas ve Avustralya),
- ❖ ABD'de yürütme ile Kongre arasındaki ortaklığın yenilenmesi ve devamının sağlanması (bölgesel ve küresel anlamda ikili anlaşmaların oluşturulması yolunda gerekli yasaların çıkartılması bağlamında önemli olacaktır),
- ❖ Ticaret ile gelişme/kalkınma arasındaki bağın sağlanması (özellikle Afrika'ya yönelik olarak),
- ❖ Haksız uygulamalara karşı ticaret anlaşmalarının ve bu tür haksızlıkları önleyici yasaların uygulanması (AB, Kanada ve Meksika arasındaki anlaşmazlıkların çözümlenmesi),

❖ Yerel endüstrinin ve çalışanların adaptasyonu, (Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Çalışma Örgütü),

❖ Çevrenin ve çalışanların korunması,

❖ Enerji güvenliğinin artırılması (Batı yarıküre, Afrika, Orta Asya ve Hazar Bölgesi), (<http://www.whitehouse.gov>).

VII. Bölüm: Topluları Açarak ve Demokrasi Altyapısını Geliştirerek Kalkınma Çemberinin Genişletilmesi: Dünyanın önemli bir kısmının fakirlik ve geri kalmışlık içinde olduğunu ve bu durumun ABD'nin güvenlik çıkarlarına ters düştüğünün altını çizmektedir. Bu durumun üstesinden gelmek için yıllardır sürdürülen çalışmaların istenilen sonucu vermediği ve yeni bir kalkınma stratejisine olan ihtiyaç dile getirilmiştir. UGS'de bu yeni stratejiler şu şekilde özetlenmiştir;

❖ Ulusal reformları gerçekleştirmede sorunlarla karşılaşan devletlerin desteklenmesi,

❖ Dünya Bankası'nın ve diğer kalkınma bankalarının yaşam standartlarının yükselmesi yönünde etkinliğinin artırılması,

❖ Kalkınma yardımlarının yoksul ulusların hayatlarında bir değişiklik yaratıp yaratmadığının ya da etkinliğinin ölçülmesinde nesnel ölçütlerin geliştirilmesi,

❖ Kalkınma yardımlarının borç olarak hibe olarak verilmesi,

❖ Topluların ticaret ve yatırıma açılması,

❖ Kamu sağlığın güvence altına alınması,

- ❖ Eğitime önem verilmesi,
- ❖ Tarımsal kalkınmanın desteklenmeye devam edilmesi.

VIII. Bölüm: Global Gücün Öteki Ana Merkezleriyle İşbirliğinin Geliştirilmesi İçin Ortak Gündemlerin Oluşturulması: Bu bölümde diğer devletlere ve uluslararası kurumlarla özgürlük adına mümkün olabildiğince geniş ve uygulanabilir bir koalisyondan yana olduğu vurgulanıyor ve etkin bir koalisyonun diğerlerinin de ulusal çıkarlarına saygılı olmakla mümkün olabileceğinin altı çiziliyor. İttifakların ise ancak ulusal çıkarların tehdidi halinde NATO'nun kendi inisiyatifinde oluşmasından yana olduğu açıklanıyor. Bunu başarmak için;

- ❖ NATO üyeliğinin, ortak ulusal çıkarların savunulmasında sorumluluk paylaşan diğer demokratik uluslarla genişletilmesi,
- ❖ NATO uluslarının, askeri gücünün mücadele için uygun olduğu, etkin ve çok uluslu mücadele gücü için planlama süreci oluşturulması gerektiği, potansiyel saldırganların domine edilmesi için teknolojik kapasitelerin avantajı ve savunma harcamalarının ekonomik gücün NATO askeri gücüne dönüşümü,
- ❖ Asya devletleriyle ittifakların genişletilmesi (Japonya'nın bölgesel ve global konulardaki liderliğinin artırılması, Güney Kore'nin kuzeye karşı desteklenmesi, Avustralya'yla olan ittifakın genişletilmesi, Asya bölgesindeki ABD askeri varlığının sürdürülmesi, ASEAN ve APEC gibi örgütlerin güçlendirilmesi,
- ❖ Rusya'yla ilişkilerin geliştirilmesi (stratejik ilişkinin artırılması, NATO-Rusya Konseyi'ne devam edilmesi, Rusya elitlerinin güveninin kazanılması),
- ❖ Hindistan'la ilişkilerin geliştirilmesi (Hint demokrasisinin geliştirilmesi, nükleer silah ve füzeler konusu yanında iktisadi reformlar konusunda da politik yakınlaşmaya gidilmesi,

❖ Çin’le ilişkilerin geliştirilmesi; istikrarlı, barışçıl ve gelişmiş bir Asya-Pasifik bölgesi için Çin’in güçlü olmasının desteklenmesi, buradaki demokratik gelişmelerin desteklenmesi, komünizm sonrası dönem için yeni tasarımların ortaya çıkmasının sağlanması, askeri silahlanma konusunda Çin’in hali hazırda çağdışı bir politika izlediğine ikna edilmesi, Çin’de düşünce, ibadet ve toplanma özgürlüğünün sağlanması, iktisadi dışa açılmanın desteklenmesi, Tayvan’ın kendini savunma hakkının saklı tutulması (<http://www.whitehouse.gov>).

IX. Bölüm: Amerikan Ulusal Güvenlik Kurumlarının Yirmi Birinci Yüzyılın İmkan ve Meydan Okumalarını Göğüsleyebilecek Şekilde Yeniden Düzenlenmesi: Amerikan ulusal güvenlik kurumları değişik dönemlerde değişik tehditlerle mücadele etmek üzere dizayn edilmiştir ve bugün tümünün transformasyonu söz konusudur. ABD savunmasını tehditlerin ötesinde oluşturmalıdır. Ordunun öncelikli amacı ABD’yi savunmaktır. Bunu başarabilmek için ordu; Müttefik ve dostlarını belirleyerek gelecekteki askeri rekabeti önlemeli, müttefiklerinin ve dostlarının ulusal çıkarlarına karşı tehditleri caydırmalı, caydırmanın başarısız olması halinde düşmanı ortadan kaldırmalıdır. (<http://www.whitehouse.gov>).

ABD’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi incelendiğinde nedense herkesin aklında kalan tek nokta “*Önleyici Savaş*”tır. ABD, ulusal çıkarları doğrultusunda gerekli gördüğü alanlara önceden müdahale edebileceğini ve bunun kendini savunma adına meşru hakkı olduğunu ve bu hakkın sorgulanamayacağını tüm dünyaya ilan etmektedir. Bu stratejisi doğrultusunda ABD’nin ulusal çıkarının önünde hiçbir engel tanımadan müdahaleye gerekçe olarak sunduğu bu belge, ABD’nin klasik realizm felsefesine dönüşünü kanıtlar niteliktedir. Terörle mücadele savaşında yanında olmayanları da teröristlerin tarafında göreceğini ima ederek, onları da mücadelesinin alanı içine almaktadır.

1.4. ABD'nin Afganistan Operasyonu

24 Aralık 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesinin ardından Amerikan (CIA) ve Pakistan (ISI) istihbaratlarının ortak girişimiyle dünyanın her yerinden radikal Müslümanların Pakistan'a getirilerek kamplarda yetiştirilmesi ve Afgan mücahitlerinin yanında savaşa sokulması İran'ın Afganistan'da ki Şiiler üzerinden direniş hareketini desteklemesi ve gerek ABD'nin gerekse petrol zengini İslam ülkelerinin Afganistan'a yönelik silah ve ekonomik yardımı sayesinde Sovyetler zayıf düşmüş ve Afganistan'dan çekilmek zorunda kalmıştır(Raşid,2001:212). Ancak Sovyetler Afganistan'dan çekilse dahi arkalarında sonuçlarının 11 Eylül saldırılarına kadar götürülebilecek bir miras bırakmışlardır o da Radikal İslam'ın doğmasıdır.

Afganistan'da Taliban'ın yönetiminin güçlenip iktidarı ele geçirmesiyle 2000'li yıllara doğru uluslararası arenadan yavaş yavaş tecrit edilmiştir. Eylül 2001 tarihine kadar devletler ve şirketler, Afganistan'da Taliban'la kapışmak ya da onu kendi saflarına çekmeye çalışmak arasında bir karar vermek zorunda kalmışlardı. 11 Eylül 2001'den bir buçuk yıl önce 1999 Nisan ayına kadar ABD ile Taliban arasında süren işbirliği, Taliban'ın, Usame Bin Ladin ile iç içe geçmesi, ABD karşıtlığı, terör ve Orta Asya petrol kanallarını kapsamaması gibi gerekçelerle ABD'nin içindeki Afgan-Taliban rejimi karşıtı insan hakları savunucularının baskıları ile Taliban'ı kayıtsız şartsız desteklemekten kayıtsız şartsız reddetmeye varan bir çizgide ABD politikası artık yolun sonuna gelmişti (Atay,2002:57). Bin Ladin güçlerinin Şah Mesud ve Dostum'a karşı Taliban'ın yanında yer alması ve Taliban'a planlama ve yönetim alanlarında önemli katkılarda bulunması Taliban'ı ABD karşıtı eylemleriyle tanınan El Kaide'nin destekçisi yapmıştı. 1997 Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesinde "tehlikeli bölgeler" alanına giren Afganistan "potansiyel düşman" olarak adlandırılmış ve ABD tarafından yaptırım kararı alınmıştır. Afganistan'ın geleceği 30 Eylül 2001 tarihinde açıklanan Birleşik Devletlerin "Dört Yıllık Savunma Raporu"na (Quadrennial Defense Review Report – 2001) göre belirlenmiştir.

“QDR-2001” planında ABD Afganistan için gelecek dört yıl için küresel düzeyde kendisine biçtiği rolün tanımlanmasını yapmaktadır(Atay,2002:58).

1.4.1. Sınırsız²⁴ Özgürlük Operasyonu

11 Eylül saldırıları akşamı ilk hedef olarak Irak seçilmiş ancak Dışişleri Bakanı Powell somut delillere dayanılmadan Irak’a saldırılması halinde uluslararası camianın buna katılmayacağını ve destek bulamayacaklarını belirtmiş ve bu yüzden hedefin Afganistan ve El Kaide olması gerektiğini söylemiştir(Yavuz, 2006: 94-95). ABD Senatosu, ABD Anayasası gereğince Başkan Bush’a verdiği 15 Eylül 2001 tarihli “*Askeri Kuvvet Kullanma*” yetkisi hakkındaki kanunda; 11 Eylül saldırısının, ABD’ne, vatandaşlarına ve ulusal güvenliğine karşı olağanüstü tehdit oluşturan bir ihlal olduğunu, Anayasanın verdiği yetki çerçevesinde uluslararası terörizme karşı koruyucu ve caydırıcı tedbirler almak hakkının; ABD’nin “*Meşru Müdafaa*” ve ABD vatandaşlarının güvenliklerinin korunması hakkına dayandığı, kuvvet kullanımının, muhtemel hedeflerinin ise, uluslararası terör örgütlerine, terörist kişilere ve teröre destek veren uluslara karşı kullanım yetkisine dayandırıldığı deklare edilmiştir(Çaşm,2002:68).

7 Ekim 2001 tarihinde Bush ulusa sesleniş konuşmasında “*ABD ordusu Afganistan’da El Kaide’nin terörist kamplarına ve Taliban rejiminin askeri yapılanmasına karşı saldırıya başladı.*” demiş ve savaşı açıkça başlatmıştır(Sever ve Kılıç, 2001: 287). Böylece ilk hedef Afganistan olmuştur.

5 Aralık 2001 tarihinde Bonn’da yapılan konferans sonrasında, BM Güvenlik Konseyi (BMGK)’nın 1386 sayılı kararıyla oluşturulmuş ve ilk lider ülke görevini (lead nation) gönüllü olarak İngiltere üstlenmiştir. Böylece Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (International Security Assistance Force-ISAF) oluşturulmuştur. ISAF bir BM kuvveti olmayıp, BMGK sorumluluğu altında, isteyen

²⁴ Kalıcı veya Sonsuz Özgürlük yada Anakonda Operasyonu olarak ta adlandırılmaktadır.

Ülkelerin katkıda bulunabildiği bir koalisyon kuvvetidir. Afganistan'da, BM Afganistan Yardım Kuvveti (United Nations Assistance Mission in Afghanistan-UNAMA), ISAF ve ABD liderliğindeki OEF olmak üzere üç ayrı harekât yürütülmektedir.

NATO'nun Ağustos 2003'te Kabil sorumluluk sahasında icra edilen ISAF görevini almasının ardından, harekâtın 5 bölümde icra edilmesi planlanmıştır.

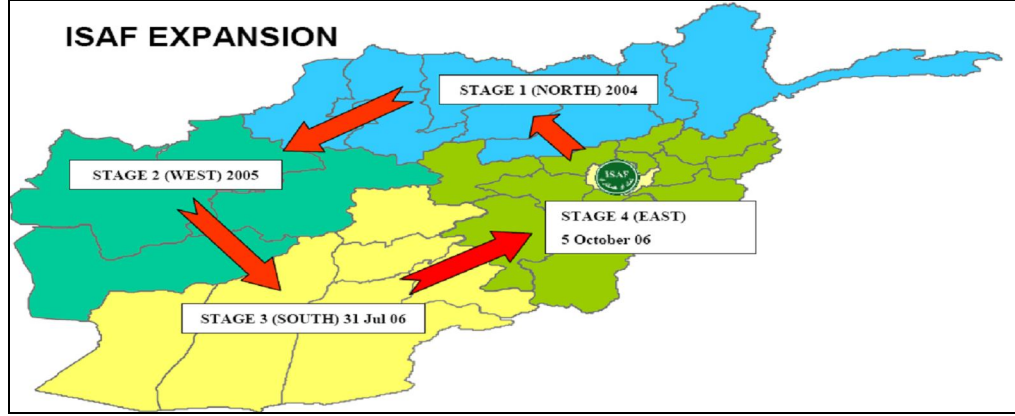
Birinci bölüm; değerlendirme ve hazırlık safhası olup, Kabil sınırları içindeki harekâtı kapsamaktadır.

İkinci bölüm; görev sahası sorumluluğunun tüm Afganistan'a genişletilmesini kapsamaktadır. 13 Ekim 2003 tarihinde BMGK, NATO ISAF görevinin Kabil ötesine de genişlemesine imkân veren 1510 sayılı kararı kabul etmiştir.³ Bu karar üzerine sorumluluk sahasının kuzeye genişletilmesi, 2004 Ekim ayında tamamlanmıştır. Bunu takip eden batıya hareket ise Eylül 2005'te; güneye genişleme Temmuz 2006'da; doğuya genişlemeyi içeren safha ise Ekim 2006'da tamamlanmıştır.

nc bölüm; istikrar safhası olarak adlandırılmaktadır. Bu safhada tüm ülkenin, barış ve istikrarı sağlanacaktır. Hlen bu safhada bulunmaktadır.

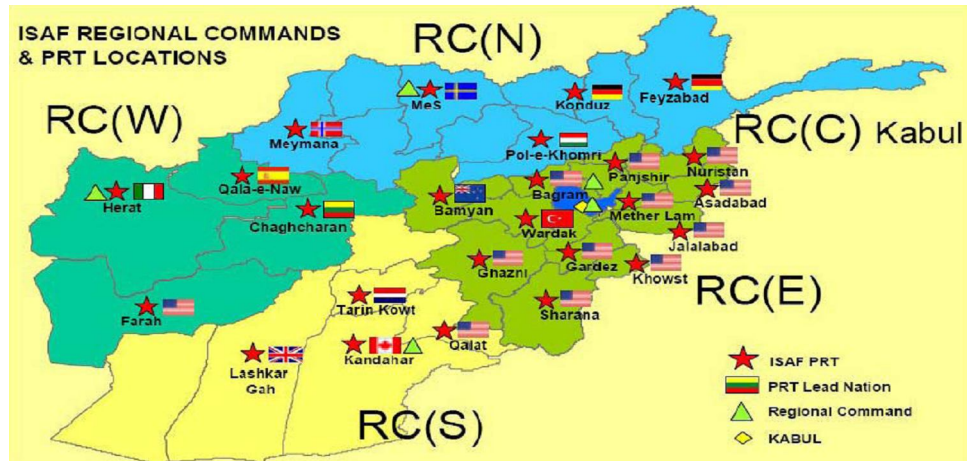
Dördüncü bölüm; geçiş dönemi olarak planlanmaktadır. Bu dönemde sorumluluklar, yetiştirilmiş ve teşkil edilmiş Afgan güvenlik kurumlarına ve kuvvetlerine teslim edilecektir.

Beşinci bölüm ise NATO birliklerinin ülkelerine geri dönmelerini içermektedir. Dördüncü ve beşinci safha, birlikte icra edilecek şekilde planlanmaktadır(Mengi ve Oğan,2008,www.asam.org.tr).

Tablo IX: İSAF'ın Görev Bölgeleri

Kaynak: www.asam.org.tr

İSAF'ın Askerî Organizasyonu: İSAF Kabil Merkez Bölge Komutanlığı ile Kuzey, Batı, Güney ve Doğu Bölge Komutanlıklarından oluşmaktadır.

Tablo X: İSAF'ta Görev Alan Ülkelerin Afganistan'daki Konumları

Kaynak: www.asam.org.tr

İSAF'a Katkı Yapan Ülkeler ve Mevcut Durumu: İSAF bir NATO harekâtı olmasına rağmen, NATO üyesi olmayan ülkelerin de önemli katkıları bulunmaktadır. 19 bin kişilik kuvvetle en fazla katkıyı yapan ABD'yi, İngiltere izlemektedir. NATO

üyesi olmayan ülkeler arasında en fazla katkı Avustralya tarafından sağlanmaktadır(Mengi ve Oğan,2008,www.asam.org.tr).

Tablo XI: İSAF'teki Ülkelerin Asker Sayıları

	Albania	140		Finland	65		Lithuania	200		Spain	800
	Australia	1100		France	1670		Luxemburg	9		Sweden	250
	Austria	2		Georgia	1		Netherlands	1770		The former Yugoslav Republic of Macedonia	140
	Azerbaijan	45		Germany	3370		New Zealand	160		Turkey	760
	Belgium	375		Greece	150		Norway	580		Ukraine	3
	Bulgaria	420		Hungary	205		Poland	1140		United Kingdom	8530
	Canada	2500		Iceland	10		Portugal	165		United States	23550
	Croatia	210		Ireland	7		Romania	570			
	Czech Republic	370		Italy	2350		Singapore	2			
	Denmark	690		Jordan	90		Slovakia	70			
	Estonia	120		Latvia	75		Slovenia	70			
										Total (rounded)	52700²

Kaynak: www.asam.org.tr

7 Kasım 2001'de ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sona ermiştir. BM ve ABD gözetiminde 27 Kasım 2001'de gerçekleştirilen Bonn Zirvesi'nde ülkedeki tüm etnik ve silahlı grupların durumu göz önünde tutularak geniş tabanlı bir hükümet kurulması için Amerikan Petrol şirketi UNOCOL'ın danışmanlığını yapan Hamid Karzai başkanlığında hükümet kurulmuştur. Bu yönetimde etnik dağılıma göre 11'i Peştun, 8'i Tacik, 5'i Hazara ve 3'ü Özbek olmak üzere 27 bakanlık kurulmuştur. Ancak bu dağılımında adil olmadığı daha sonra çıkan çatışmalardan anlaşılmaktadır(Burget, 2002: 62).

Afganistan'daki Anakonda operasyonu, El Kaide ve Taliban'ın kalıntılarının kökünü kazıyamamıştır. General Franks'a göre;

Operasyon mutlak bir başarısızlık olmasa da El Kaide lideri hala yakalanabilmiş değildir. ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Afganistan savaşının giderek karmaşıklaştığı bir dönemde "terörizme karşı savaşın" ikinci aşaması için Saddam rejimine yönelik operasyona destek arayışları için gittiği Ortadoğu gezisi de olumlu sonuç vermemiştir. Bunun birinci nedeni, gezinin

gündemini Irak savaşının değil, İsrail-Filistin sorununun belirlemiş olmasıdır. İkinci nedeni ise, Cheney Irak'a karşı yapılması planlanan askeri müdahaleye destek verecek tek bir Arap ülkesi bulamamıştır. Savunma Bakanı Rumsfeld ise gazetecilerin sorusuna "dostlarımızın kamuoyuna başka bir şey, kulağımıza başka bir şey söylemesine alıştık" demesi el altından bazı anlaşmaların gerçekleşmiş olabileceğini düşündürmüştür (Yıldızoğlu, 2002: 150–151).

Fransız Yazar Alain Joxe ABD'nin Afganistan'a saldırısını "*Kaos İmparatorluğunu kurma saldırısı*" olarak nitelendirmektedir(Joxe,2003: 106). Alain Joxe gibi bir çok akademisyen ve yazar ABD'nin bu saldırısının Hazar petrollerini kontrol etme fikri ve dünya petrol rezervinin % 30'luk kısmını elinde tutan Orta Asya bölgesine yaklaşma çabası olarak görmektedir. "*Terörizme Karşı Küresel Mücadele*" boyutlarını aşarak yapılan müdahale ABD'nin kısa bir sürede Orta Asya ve Avrasya'da, *de facto* olarak, hegemonyasını kurmasına sebep olmuştur. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Afganistan operasyonuna Orta Asya devletleri de hava sahalarını ve üslerini açarak yardımcı olmuşlardır. Özbekistan, Termiz ve Hanabad, Kırgızistan Manas, Tacikistan Kulyab, Kurgan-Tyube ve Hokand, Kazakistan ise Almatı havaalanını açarak yardımcı olmuştur(Erhan,2005: 35).

ABD'nin Orta Asya'da fazla enerji sarf etmeden hegemonyasını kısa sürede tesis etmesini Mauer şu beş başlık altında toplamaktadır.

❖ Bu bölgedeki tüm devletlerin ortak amacı uluslararası sistem ve ulusal güvenlik açısından ortak tehdit olarak gördüğü aşırı dinci teröristlerin yok edilmesini istemleri.

❖ Terörizmin bölge ülkeleri tarafından yok edilmesinin zorluğundan dolayı, ABD'nin bu bölgede bulunmasının, bölge devletleri için kısa ve uzun vadede arzu edilen bir durum olması.

❖ Bölge devletlerinin ABD'ye her türlü desteği sağlamak karşısında ABD'nin kendi otoriter rejimlerini devam ettirmelerine izin vermesi beklentisi taşımalarıdır.²⁵

❖ ABD bu bölgede dengeleyici bir güç olarak algılanmıştır. Çünkü ABD bu bölge ülkeleri üzerinde nüfuz etme gayret ve çabası içerisinde bulunan potansiyel güçler arasında bir nevi “*arabulucu*” konumunda görülmüştür.

❖ Bölgede ABD, Rusya'nın karşısında en önemli güç olarak algılanmıştır(Gökçe ve Akgün, 2006:29-30).

Böylece ABD, bölgede hem Rusya'nın hem de Çin'in nüfuzunu kırmaya çalışmış; ayrıca İran-Rusya-Çin üçgeninin ortasına girerek aralarına sınır çekmeye çalışmıştır.

1.4.2. Türkiye ve Afganistan Savaşı

11 Eylül saldırıları, Türk-Amerikan ilişkilerini doğrudan veya dolaylı etkileyecek sonuçları beraberinde getirmiştir. Türkiye 11 Eylül'den sonra terörizmle mücadelede ABD'ye en fazla desteği veren ülkelerin başında gelmiştir. İkili ilişkiler açısından belki de en önemlisi, ABD'nin terörizme karşı verdiği mücadeleyi gündeminin en üstüne yerleştirmesi ve tüm iç ve dış politika unsurlarını bu doğrultuda şekillendirmeye başlamasıdır. Bu önem, 11 Eylül saldırıları ile birlikte iki ülke ilişkilerinin, “*terörizm ile mücadelede Türkiye'nin rolü*” etrafında yeniden yapılanmaya başlamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye ABD ile dayanışma içinde olduğunu belirsizliğe yer bırakmayacak şekilde açık ifadelerle ortaya koymuş ve misillemelerde bulunulması yönünde NATO'nun 5. Maddesinin uygulamaya konmasını en fazla destekleyen devletler arasında yer almıştır(Uslu,2006: 353). Türkiye'nin

²⁵ Bu ABD'yi paradoksal bir durumla karşı karşıya bırakmaktadır. Çünkü ABD “*terörizmle mücadele*” kapsamında bir yandan bu tür devletlerin desteğini ihtiyaç duymakta, öte yandan bu devletlerden destek aldığı sürece uzun vadede tehdit olarak algıladığı ve bu nedenle “*yeniden yapılandırma*” listesinin başına koyduğu bu ülkeleri dönüştürme amaç ve stratejisinden uzaklaşmaktadır.

ABD'nin terörle mücadelesine verdiği hızlı ve somut destek, “*ABD'nin mücadelesinin İslam dünyası ile olmadığı*”na dair taşıdığı sembolik önemi de göz önüne alınarak ABD tarafından son derece olumlu karşılanmıştır.

Türkiye, operasyona katılan Amerikan askeri nakliye uçaklarına hava sahası açmış ve operasyona katılan uçakların İncirlik, Yenişehir ve Afyon hava üslerini kullanmasına izin vermiştir. Aynı zamanda istihbarat desteği sağlamış, ABD'nin mühimmatını taşımalarını kolaylaştırmıştır(Uslu,2006:353-354). Yıllardır terörden çekmiş bir ülke olan Türkiye yeni stratejik konsept çerçevesinde terörizmin NATO ittifakına yöneltmiş tehditlerden biri olarak kabul edilmesini sürekli gündeme getirmiştir.

Türkiye, ABD'nin Afganistan operasyonu başladıktan hemen sonra Kuzey İttifakına askeri teknik yardımında bulunarak ve Afganistan'daki uluslararası askeri güce asker yollayarak bu konudaki girişimciliğini göstermiştir ve ISAF komutasını İngiltere'den devralmıştır. Aynı zamanda, Türkiye-ABD arasında Taliban ve El-Kaide'nin para kaynakları konusunda istihbarat işbirliği de gerçekleştirilmiştir. Bunlara ek olarak İncirlik Üssü, Afganistan operasyonu sırasında ABD uçaklarının kullanımına açılmıştır.

2001 yılı sonunda ABD'nin desteğiyle IMF'den Türkiye'ye aktarılan ek yardımlar gelmiştir. Her ne kadar performanslarında belirgin farklar söz konusu olsa da, benzer nitelikte bir ekonomik krizle boğuşan Arjantin'e IMF'nin ve ABD'nin kredileri kesmesi ve Türkiye'yi ödüllendirmesi, 11 Eylül sonrası Türkiye'ye verilen stratejik önem ile de bağlantılandırılmıştır.

Türkiye'nin IMF yardımına ek ekonomik ve ticari destek beklentisi, Türkiye-ABD ilişkilerinde siyasi ve güvenlik alanlarında tesis edilmiş stratejik ortaklığın ekonomik ve ticari ilişkilere de yansıtılması şeklinde somutlaşmıştır. Bu doğrultuda, Başbakan Bülent Ecevit'in Ocak 2002'de gerçekleştirdiği ABD seyahati

sırasında ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için genel de olsa siyasi bir irade ortaya konulmuştur. Bu seyahat sırasında iki ülke arasında bir “*Ekonomik Ortaklık Komisyonu*” kurulmuştur(www.tusiad.us).

Türk Kamuoyu Taliban’a hiçbir sempati beslememesine karşın ABD’nin Afganistan operasyonuna karşı büyük tepki göstermiştir. Türk özel sektörü Afganistan’ın inşasında ABD firmalarına taşeron olarak yardım etmişlerdir. Türkiye, uzun vadeli bir bakışla kendisini Afganistan’a mutlak yardım etmek zorunda hisseden ve bu ülkenin refahında kalıcı menfaati olan az sayıdaki bölge ülkesinden biridir. Türkiye Afganistan’a yardım olarak ilk etapta 11.6 milyon dolarlık bir yardım getirmeyi amaçlayan Program Koordinasyon Ofisi açmıştır(Fuller,2008: 234-237).

2. IRAK OPERASYONU

ABD için sıra, Afganistan’dan sonra Irak’a gelmiştir. ABD yönetimince Irak, ABD’nin Ortadoğu politikasının tam ortasında yer alan bir ülkedir. Bush ve Rice gibi Savunma Bakan Yardımcısı Wofwowitz, 11 Eylül saldırılarının arkasında Irak’ın olduğunu ve saldırıların Irak tarafından desteklendiği iddiasını her yerde tekrarlamıştır.

Bunun içinde somut bir delil olarak sunulan Çek Cumhuriyeti Başbakanı Milos Zeman’ın Kasım 2001’de Washington’a yaptığı ziyaret sırasında, Irak’lı ajan Ahmed Al-Ani’nin, 11 Eylül saldırılarını yapanlar arasında olan Muhammed Al-Atta ile Prag’da gizlice görüştüğü iddiasına dayandırılmıştır(Özkan, 2003: 228). Böylece ABD, Irak’ı mağlup ederek bir taşla iki kuş vurmak istemiştir. ABD, hem Irak’ı kontrol edecek ve Ortadoğu’daki çıkarlarını genişletecekti hem de Sovyetler Birliği’nin çöküşünden sonra Avrupa’nın yeniden yapılanmasına ve böylece dünyanın yeniden şekillenmesine giden süreçte ABD liderliğinde Yeni dünya düzeni kuracaktı(Gözen, 2006:34-35).

Yaşar Onay'a göre ABD'nin şer mihverine dahil ettiği ülkelerin Güney Batı Asya çizgisinde olması tesadüf değildir. ABD'nin Irak'a müdahalesinin amacı sadece petrol rezervlerini kontrol altına almak değildir bunun yanında yeni Pazar ihtiyacı da bunda önemli bir diğer nedendir(Onay, 2003: 11). Washington bölgede esas olarak Petrolün kontrol ve güvenliğini sağlamayı, millî güçler tarafından Amerikan şirketleri aleyhine millileştirilme yapılmasını engellemeyi, dost olmayan bölgesel (İran ve Irak) ya da bölge dışı bir hegamonun (Rusya, Avrupa Birliği ve belki Çin) ortaya çıkmasını önlemeyi, Kitle imha silahlarının yayılmasını engellemeyi, siyasî ve ekonomik reformlarla bölgesel istikrarı korumayı ve terörizmi kontrol etmeyi istemektedir.

2.1. ABD'nin Hazırlıkları ve Türkiye'den Talepleri

Mart 2001'de ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'i Türkiye'ye gelmiş ve Irak operasyonuna olumsuz bakan Ecevit'le görüşmeden önce Org. Hüseyin Kıvrıkoğlu ile görüşerek ordunun fikrini almak istemiştir. Ancak Kıvrıkoğlu'da Ecevit gibi olumsuz düşünmektedir. Org. Hüseyin Kıvrıkoğlu, "*ABD'nin müdahalesi durumunda Irak'ın Kuzeyinde bir Kürt devleti gündeme gelebilir... Türkiye buna kayıtsız kalmaz*" demiş ve ABD'nin hoşuna gitmeyecek bir yaklaşım sergilemiştir. Bu sözlere Ecevit'de destek vermiştir (Bila, 2007: 44-45).

Başbakan Ecevit Washington'a gittiğinde Türkiye'nin görüşü olarak

❖ Türkiye, Irak'ın Kuzeyinde bir Kürt devleti kurulmasını asla kabul edemez, Irak parçalanamaz.

❖ Türkiye müdahalenin nedenlerinden çok sonuçlarıyla ilgilidir. Doğacak sonuçlar Türkiye'yi siyasî, askeri ve ekonomik açıdan ciddi bir şekilde etkiler.

❖ Müdahalenin yapılması halinde doğacak sonuçlar şu çerçevede kabul edilebilir. Irak toprak bütünlüğü korunmalıdır: Kuzeyde bir Kürt özerk bölgesi, Güneyde bir Şii Özerk bölgesi oluşacaksa bir de Türkmen Özerk bölgesi oluşturulmalıdır.

❖ Türkiye, müdahale yapılması halinde gelişmeleri Türkiye-Irak sınırında karşılama ve seyretme yoluna gidemez, ulusal üstünlüğü ve çıkarları doğrultusunda aktif olarak karşılamayı tercih eder (Bila, 2007:45).

ABD Savunma bakan Yrd. Paul Wolfowitz Temmuz 2002'de Türkiye'yi ziyaret etmiş ve şu hususları vurgulamıştır.

❖ ABD, Irak'taki rejimi, ABD'ye husumeti, terörizmi desteği Kitle İmha Silahları (KİS) alanındaki faaliyetleri nedeniyle bir tehdit olarak görmektedir ve değiştirilmesinde kararlıdır.

❖ Demokratik, çok etnik unsurlu, KİS'siz, toprak bütünlüğü korunan, ABD ve Türkiye ile barış içinde yaşayan bir Irak istemektedir.

❖ Olası bir harekâtın Türkiye'ye etkileri bilinmektedir. Ancak Türkiye bu harekâta dâhil olmasa da bu hareket yapılacaktır.

❖ ABD, Türkiye'nin yaşamsal çıkarlarının farkındadır ve sürece başlangıçtan itibaren katılmasını arzulamaktadır.

Başkan Bush'un Türkiye'ye şu güvenceleri verdiğini iletmiştir:

❖ Askeri harekât yarım bırakılmayacak, ABD işi sonuçlandıracaktır.

❖ Bir Kürt Devleti kurulmayacak, Kürtlerle bu konuda bir anlaşma yapılacaktır.

❖ Askeri harekât Türkiye için bir mülteci sorununa yol açmayacaktır.

❖ Türkiye'yi Irak füzelerinden korumak için Patriot füzeleri konuşlandırmaya hazırız. Wolfowitz bunları sunduktan sonra Türkiye'den memnun ayrılmıştır. Çünkü; Başbakan Ecevit'in müttefiklik ilişkisi içinde davranılacağını ABD'ye iletmiştir(Bila,2007: 141-145).

Fakat Türkiye, kırmızı çizgilerini de ortaya koymuştur. Bunlar; ilk olarak Irak'ın toprak bütünlüğünün ve siyasi birliğinin korunması, etkin ve mezhep temelinde bölünmesinin önlenmesi ve bu suretle Irak'ın Kuzeyinde ki Muhtar Kürt yönetiminin siyasi ve hukuki bir devlet oluşumuna dönüşmesine imkân verilmemesidir. İkinci olarak, Iraklı Türkmenlerin hak ve hukukunun korunması, varlıklarına yönelik tehdit potansiyelinin bertaraf edilerek güvenliklerinin sağlanması ve yaşadıkları bölgelerde diğer etnik grupların hedefi haline gelmeyecekleri bir statü altında geleceklerinin güvence altına alınması şeklindedir. Son olarak da, Irak'ın Kuzeyinde ki PKK terör unsurlarından temizlenmesi ve ileride bu bölgeye yuvalanmalarını önleyecek düzenlemelerin sağlam hukuki ve siyasi teminatlara bağlanmasıdır. Bölükbaşı'na göre; bu 3 kırmızı çizgi tezkere sonrası ayaklar altına alınmıştır (Bölükbaşı,2008: 163).

Bölgede kurulacak bir Kürt devleti, bölge devletlerini tehdit edeceği gibi ABD'nin bölgedeki mevcut çıkarlarını etkileyecektir. Çünkü ABD her zaman sorunlar yaşadığı İran, Suriye ve gerekirse Türkiye'ye karşı Kürtleri her fırsatta kullanma imkânı doğacaktır (Şahin,2006: 215).

Bu noktadan sonra Org. Kıvrıkoğlu'nun görev süresinin 1 yıl uzatılması düşünülmüş ancak Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki (TSK) komuta zincirinin bozulacağı düşüncesiyle gerçekleşmemiştir. Ancak Kıvrıkoğlu Kara Kuvvetleri Komutanlığına, Jandarma Genel Komutanı olan Org. Aytaç Yalman'ın getirilmesi önerilmiştir. Çünkü Org. Aytaç Yalman, yaklaşan Irak savaşı dikkate alındığında Irak ve Güneydoğu konusunda uzman olan, Güneydoğuda en uzun görev yapmış

komutanlar arasında bulunan. PKK ile mücadelede, Irak'ın Kuzeyi ve Suriye ile ilişkilerde başarılı çalışmalar yapmış bir komutandı(Bila,2007: 148–152).

Böylece TSK'de görev değişikliği olmuş, Genel Kurmay Başkanı Org. Hilmi Özkök, Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Aytaç Yalman, Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Org. Şener Eruygur olmuştur. Bu atamalar Türk basınında, TSK “*savaş düzenini aldı*” biçiminde yorumlanmıştır.

Ankara, ABD'nin U-2 uçaklarının uçuşu, NILU(Northern Iraq Liason Units) Timlerinin Irak'ın Kuzeyine geçişi gibi taleplerini karşılayıp, nasıl bir yol izleyeceğini saptamaya çalışırken, ABD'nin inanılması zor ek talepleri olmuştur. Ankara'ya iletilen ağır Amerikan talepleri şu şekildedir.

- ❖ Türkiye’de 80 bin Amerikan askerinin konuşlanması
- ❖ Türkiye’deki havaalanlarında 250 uçağın konuşlandırılması
- ❖ ABD’nin 6 havaalanı(Batman, İncirlik, Diyarbakır, Afyon, Antalya, Sabiha Gökçen) ve 8 yedek havaalanından (Muş, Balıkesir, Konya, Van,Erzurum, Erzincan, Çiğili) yararlandırılması
- ❖ Limanlarda tam kolaylık sağlanması (3 ana liman – Mersin, İskenderun, Samsun- ve iki yedek liman –Trabzon,İzmir-)
- ❖ Türkiye’de konuşlanacak Amerikan kuvvetlerine hareket eğitimi için alan tahsis edilmesi
- ❖ Amerikan kuvvetlerinin Türkiye’ye intikali sırasında destek ve güvenlik hizmetinin sağlanması
- ❖ Amerikan tanklarının taşınmasında intikal desteğinin sağlanması

- ❖ Amerikan kuvvetlerinin intikal edeceği konuşlanacağı havaalanları, limanlar ve yolların keşfinin yapılması
- ❖ Amerikan kuvvetlerinin intikal ve konuşlanmasında her türlü güvenlik önleminin alınması
- ❖ Amerikan kuvvetlerine ilk aşamada 4 milyon galonluk akaryakıt desteği temin edilmesi
- ❖ Irak'a yapılacak harekatta Türk topraklarının kullanılmasına izin verilmesi(Bila,2007:184-186).

ABD'nin böylesi bir istekte bulunmuş olması hatta Amerikan yetkililerinin Türkiye'de Dışişleri ve Genelkurmaydaki bilgilendirme toplantılarında izinsiz geçiş ve süresiz kullanım gibi ek talepleri de gündeme getirmeleri, Türk Dışişlerinde tepkiyle karşılanmıştır. Böyle bir gücün ülke topraklarına kabulünün tarihi bir karar olma özelliğine dikkat çekilmiş ve bu taleplerin aynı zamanda yoğun bir kamuoyu tepkisiyle karşılaşılacağı ifade edilerek Türkiye'nin bu talepleri, ülke güvenliği, AB ile ilişkilerin istikrarı, ekonomik nedenler ve müdahalenin bölgesel yükünü, Türkiye'nin moral ve maddi açıdan üstüne alamayacağı belirtilmiştir(Taştekin,2006: 268).

2.2. Türkiye'nin Durum Değerlendirmeleri

Türk Silahlı Kuvvetleri, Irak operasyonunun dışında kalmak istememiş, ABD'nin Kuzey Cephesini açmasına izin verilecekse, Türk askerinin ABD'den önce veya en geç onunla birlikte Irak'ın Kuzeyine büyük bir güçle girmesinden yana olduğunu düşünmektedir. Bu arada Türkiye ve ABD arasında mutabakat sağlanmış ve iki ile arasında modus operendi(hareket yöntemi) belirlenmiştir. Buna göre 150

kişilik bir ABD heyeti Türk havaalanlarında ve limanlarda yapılacak modernizasyon çalışmaları ve gerekli inşaatları belirlemek için keşif yapacaktı(Bila,2007,194).

Her ne kadar Afganistan Operasyonunda Türkiye ABD'nin yanında yer alsada, Irak toprak bütünlüğü ve Irak'ın kuzeyindeki muhtemel gelişmeler açısından Türkiye tarafından daha ciddi olarak algılanmıştır.

2.2.1. Tezkereler

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan erken genel seçimler sonucu Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidar olmuş ve iktidar oluşuyla birlikte önemli sorunları da karşısında bulmuştur. Bu sorunlardan biri de Irak krizidir. Ancak ABD'nin Birleşmiş Milletler (BM) kararı olmaksızın Irak'ı vurmak istemesi, Türkiye'nin karar alma sürecine zaman kazandırıcı bir faktör olarak etki etmiştir. Gül Hükümeti, BM silah denetçilerin Irak'a yaptıkları araştırmalara ilişkin raporun açıklanmasını görmek için beklemişlerdir. Bu arada Kürşad Tüzmen Irak'ı ziyaret etmiş ve BM denetçilerinin isteklerini yerine getirmesi ve silahsızlanmayı kabul etmesi yönünde mesaj götürmüştür. Ancak bu mesajlara Irak, tehditkâr bir mesajla cevap vermiş, Türkiye'nin savaşa müdahil olması durumunda Irak'ın hedefi olacağını söylemiştir. ABD'nin 4. Tümeni deniz yoluyla Mersin'e kadar gelmiş ve beklemeye başlamıştır. Mersin limanına yanaşamayınca İsrail'e yönelmişlerdir(Bila,2007:194-197).

31 Ocak 2003'te MGK toplanmış ve aldığı kararlarla hem ABD'yi ve hükümeti hemde Genelkurmay'ı rahatlatmıştır. MGK bildirisi, ABD'nin beklediği Kuzey Cephesine yeşil ışık yakmış, Gül Hükümeti'ni desteklemiştir. Genelkurmay'ı da memnun edecek bir sonuç çıkarmıştır. Hükümet 4 Şubat 2003'te yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında ABD'ye verilecek izin tezkerelerini bölme kararı almış ve tezkereler dörde bölmüştür. Bu Türkiye'nin biraz daha zaman kazanması anlamına gelmektedir.

2.2.1.1. Birinci Tezkere

ABD askerlerinin Türkiye’de askeri ve tesisler ile limanların modernizasyonuna izin verecek olan birinci tezkere (Arı, 2007: 640). 6 Şubat 2003’te Mecliste 193’e karşı 308 oyla kabul edilmiştir. Bu tezkere Türkiye’ye üs modernizasyonu için gelecek ABD askerlerinin 3 ay süre ile Türkiye’de bulunmalarına izin vermektedir (Şahin,2006: 195). İlk tezkereye Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) grup halinde ret kararı vermiş ve AKP içinden de 44 kişi ret kararı vererek beklide 2. tezkereye nasıl baktıklarını göstermişlerdir. ABD ise ilk tezkerenin geçmesiyle, Kuzey Cephesinin açılmasını sağlayacak tezkerenin de TBMM’den geçeceği yönünde umutlanmıştır. Bu noktada Türkiye ve ABD arasında görüş ayrılıkları yaşanmıştır. ABD, Türk askerinin Irak’ın Kuzeyine girmesine engel olacak, ancak ABD askerinin Türk topraklarından konuşlanıp Irak’a geçmesine olanak sağlayacak bir yaklaşımda bulunmuştur. Türkiye ise TSK’nın, ABD ordusuyla birlikte veya daha önceden Irak’ın Kuzeyinde güvenlik yayı oluşturması koşuluyla, ABD askerine izin verilebileceğini kesin bir tutumla ABD’ye bildirmiştir (Bila, 2007: 208–209). Aynı zamanda Türk askerlerinin başına bir Amerikalı bir komutan alınmasını isteyen ABD’ye Türk ordusu karşı çıkmıştır. ABD ve Türkiye arasında yürütülen görüşmelerin at pazarlığı olarak yansıtılmasa da diğer bir sorun olmuştur. Türk kamuoyunun bu olay pek hoşuna gitmemiştir. ABD tarafının Irak’ın Kuzeyindeki Kürtlere silah dağıtmak istemesi de diğer bir nedendir. Irak’ın Kuzeyinde ki Türk askerlerinin, PKK dahil üzerlerine ateş açılmadan ateş açılmasını istememesi gibi konular müzakereciler olan Deniz Bölükbaşı ve Marisa Lina arsında ortak bir yolun bulunmasını zorlaştırmıştır. Bush’un Ortadoğu Danışmanı Zalmay Khalilzad, pazarlık sürecinde kilit rol oynamıştır. Khalilzad, Batı ve Türkiye’nin ortak çıkarlarını dört başlık altında topluyordu. Enerji Güvenliği (Körfez enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak ve Hazar havzasına verilen önemden dolayı Türkiye’nin burada oynayacağı rolden dolayı Türkiye’nin çıkarlarına daha özenli davranılması gerektiğini söylüyordu); Kitle imha silahları tehdidine karşı koymak; Rusya’nın bölgedeki etkisini sınırlamak, Türkiye ve Batı çıkarları için önemlidir; Batı’yla bütünleşme (Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi, ABD, Avrupa ve Türkiye

açısından gelecekteki stratejik işbirliği nedeniyle önemlidir) (Yetkin, Radikal, 9 Mart 2003).

25 Şubat günü TBMM Başkanı Bülent Arınç, ABD askerlerinin Türkiye’de konuşlanıp konuşlanmayacağı konusunda son kararı Parlamentonun vereceğini açıklamış ve herkesin buna saygı duyması gerektiğini vurgulamıştır(Yavuz, 2006: 174).

2.2.1.2. İkinci Tezkere

İkinci tezkere 1 Mart 2003’te Meclis’te oylamaya sunulmuş oturuma 533 milletvekili katılmıştır. Tezkere oylamasında 264 kabul, 250 red ve 19 çekimser oy kullanılmıştır. Anayasa’nın 96. maddesi ve Meclis İç Tüzüğü’nün 146. maddesine göre, Meclis Kararları katılanların salt çoğunluğuyla kabul edileceğinden dolayı, 267 salt çoğunluk rakamı sağlanamadığından Tezkere evet oyları çok olmasına rağmen, kabul edilmemiştir (Taştekin, 2006: 271). ABD’nin büyük umutlar bağladığı ikinci tezkerenin meclisten geçmemesi Türk – Amerikan İlişkileri tarihinin en derin krizlerinden birine neden olmuştur. Böylece stratejik ortaklık olarak adlandırılan ilişkiler karşılıklı güven krizine dönüşmüştür.

Türkiye üzerinden Irak’a yönelik 2.cephenin açılmasına izin verecek tezkerenin 1 Mart’ta Mecliste gerekli çoğunluğu sağlayamaması ABD’de soğuk düş etkisi yapmıştı (Arı, 2004b: 635–636). Parlamento karşı çıkmıştı ancak tekrar oylanması halinde ya da hükümetin anlaşmayı kurtarmak için bir girişimde bulunması halinde sonuç farklı olabilirdi. AKP’nin Parlamentoda üçte iki hakimiyetine rağmen tezkere eğer tekrar geçmezse partinin de güvenilirliği tehlikeye giriyordu (Purvis, 2003: 16).

AKP içinde red kararı verenlerin sayısı ilk tezkerenin 2 katından fazladır. Bunda oylamanın gizli yapılması ve grup kararı alınmaması etkili olmuştur. AKP

Hatay Milletvekili Fuat Geçen “*Grup kararı olsa dahi tezkerenin geçemeyeceğini*” söylemiştir. Böylece AKP’nin firesi 44’ten 99’a çıkmıştır. Bu noktada Barzani’nin açıklamaları da dikkat çekicidir. Barzani tezkerenin çıkmayacağını TBMM’de 75 milletvekilinin olduğunu belirtmiştir. Ancak Barzani’nin beyanlarının kimse üzerine almamıştır ve tekzip de edilmeyen bu sözler sahipsiz kalmıştır.(Bölükbaşı, 2008, 137). Tezkerenin geçmemesinde, TSK içinde tam olarak görüş birliğinin olmaması da etkili olmuştur. Hükümet yetkilileri, askeri kesimi tezkereye açık destek vermemekle; askeri kesimde, hükümeti, sorumluluktan kaçmakla suçlamaktadır. Dönemin Genelkurmay başkanı Hilmi Özkök şu açıklamayı yapmıştır. “(*...pek çok vekil, madem, komutanlar arasında bir görüş birliği yok, bizde hayır diyelim (...)*) Ben bu olaya “*anayasal kaza*” diyorum(*... Çoğunluk evet dedi ama yeterli çoğunluğa ulaşamadı*)” demiştir.

Eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in tezkerenin geçmemesinden sonra ki değerlendirmesi şu şekilde olmuştur. “*Sorun bölgede bir devlet meydana getirilmesidir. Bu, Türkiye için sıkıntı yaratacaktır. Bazı şeyleri eti kokutmadan yedireceksiniz. 1 Mart tezkeresi Meclisten geçmeliydi. Amerika’nın Irak’a savaş açması yanlıştı tamam ama savaş açtıktan sonra biz Irak’ta söz ve kontrol sahibi olmalıydık*”(Türenç, 2005: Hürriyet).

1 Mart tezkeresinin reddedilmesinden sonra, bu reddin Türk-Amerikan ilişkilerine etkileri konusunda temaslar yapmak üzere TÜSİAD heyeti Washington’ a gitmiş ve görüşmelerin sonuçları rapor haline getirilmiştir. Raporunda “*Amerikan çevrelerinin Türkiye konusundaki duyarlılığı ve temkinliği arttırdığı, TSK ile Pentagon arasındaki diyalogun ciddi bir zarar aldığı, Türkiye’nin savaşa girmesine kesin gözüyle bakanların güvenlerinin kırıldığı, bu güvenin oluşmasında AKP’nin yakın çevresindeki -resmi olmayan- kanalların verdiği güvencelerin etkili olduğu*” saptamaları yapmıştır (Bölükbaşı, 2008: 149). Aslında mesleği dış politika olmayan bazı danışmanlar, Dışişleri Bakanlığı mensuplarını veya Başbakanın dış politika kökenli danışmanlarını da aşarak, görüş beyan etmişler ve yabancı büyükelçilerle görüşmüşlerdir. Bu danışmanlar, bazen Türkiye’yi bağlayıcı vaatlerde

bulunmuşlardır. İşte bu danışmanlar ABD’li yetkililere tezkerenin geçeceği yönünde güvence vermişlerdir (Efeğil, 2002: 65).

Türk halkının ABD’ye destek verilmesine çok ciddi oranda karşı çıkması ve bundan etkilenen milletvekillerinin hükümetin istediği yetki tezkeresini geçirmemesi Amerika’nın beklediği bir durum değildi. Türk halkı, Türkiye’nin müttefiki olan ABD’nin samimiyetine inanmamıştır. ABD’nin gerçekleştirdiklerini kaba güç mücadelesi olarak görmüştür. Türkiye’nin savaşa girmemesi durumunda zarar göreceği yönündeki söyleme rağmen, halkın ABD yanında savaşa girmeye karşı olması özel bir anlam taşımaktadır. ABD’nin Türkiye’nin yardımı olmasa da savaşı gerçekleştireceği, savaşa girmemesi durumunda Türkiye’nin savaş sonrası düzlemde söz sahibi olamayacağı, başta Kürt sorunu olma üzere birçok zararla karşı karşıya kalacağı, kendisine hayati ihtiyaç duyduğu ABD’yle ilişkilerin bozulacağı, hatta ABD’nin cezalandırmasına maruz kalacağı argümanları halkı etkiler gözükmemiştir (Uslu, 2006: 260).

Chomsky bu red kararını şu şekilde değerlendirmektedir:

Türk Hükümeti ben dâhil herkesi şaşkırtarak halkının %95’inin görüşünü yansıtıp, Türkiye üzerinden bir ABD saldırısına izin vermeyi reddettiği zaman, Türk Hükümeti demokratik niteliklerinden yoksun olduğun için sert bir dille kınandı. Dışişleri bakanı Colin Powell derhal Türkiye’ye karşı yaptırım uygulamak durumunda olduğumuzu ilan etti. Wolfowitz gibi kendini demokratik sayan biri dahi Türk askeriyesine halkın %95’ini hiçe sayarak hükümeti zorlamak üzere müdahale etmediği için azarladı. Aslında Ankara’nın ABD’den özür dilemesini ve “ABD’ye yardımcı olmak için elimizden geleni yapalım” demesini emretti (Chomsky ve Achcor, 2007: 157).

Tablo XII : Tezkere Geçseydi Türkiye'ye Gelecek ABD Askerinin Sayısı

Türkiye'den Irak'a geçecek asker sayısı	23.784
Kara kuvvetleri personeli	17.415
Kara kuvvetleri lojistik personeli	15.817
Özel kuvvetler	3.710
Üst hazırlama (Modernizasyon) personeli	3.497
Limanlarda görev alacak personel	2.000
TOPLAM	66.223

Kaynak: (Yetkin,2004: 151).

Mart 15–20 arası Ankara-Washington ilişkilerini tanımlamak için *uzlaşma* sözcüğü çok uygun olacaktır. Erdoğan'ın tezkereyi hemen çıkaramayacağını gören ABD öteki NATO ülkelerinden talep ettiği hava koridoru üzerinde yoğunlaştı. Bu durumda Türkiye'ye herhangi bir ödün vermeyi ve işbirliğine yanaşmayacağını da açıkladı. Bush'un Irak Özel Temsilcisi Khalilzad'ın şu açıklaması Ankara'da soğuk rüzgarlar estirdi. “*ABD askeri ile Türk askeri Irak'ın Kuzeyinde karşı karşıya gelebilir. Bu iki müttefik için de hiç iyi olmaz...*” 18 Martta Powell ise bir demecinde “*Tezkere yoksa para da yok. Türkiye hesabını çok iyi yapmalı*” diyordu (Balbay, 2004: 199–200). ABD ile kredi anlaşması tezkere geçtiği takdirde işlemeye başlayacaktı. Irak'ın Kuzeyi için diyetimiz 8.5 milyar dolardı. Ancak koşullar da vardı; Siyasi Koşullar: Türkiye tek taraflı olarak Irak'ın Kuzeyine giremeyecek; Türkiye Irak'ın Kuzeyine girerse kredi askıya alınacak; Askıya alınması halinde Türkiye'ye 90 günlük süre verilecek; Bu süre içinde çözüm sağlanamazsa kredi Irak'ın yeniden inşasına aktarılacaktı. Ekonomik koşullar ise: Özelleştirmeleri ve vergi reformları tamamlanmalı, kamu reformu yasası çıkarılmalı; Bankacılık sektörüne ilişkin düzenlemeler yapılmalı; IMF taahhütlerine uyulmalı (Cumhuriyet, 26 Eylül 2003).

Türkiye'deki piyasalar da bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiş ve tezkereye endekslenmişti. Borsadan gelen haberler “*piyasalara Bush düştü*”, “*acil tezkere getirin sonu kötü olacak*” şeklindeydi. Aynı gün Bakanlar Kurulu saat 19: 00 da toplandı ancak kesin bir karar alınmadan dağıldı. Powell 20: 30 da arayacağını

söylemişti ancak 23: 30 da aramıştı. Gül “*kapsamlı bir tezkere hazırlıyoruz*” dediğinde aldığı cevap “*o kadarına gerek yok, hava sahasını açın yeter*” diyordu. Bunu üzerine Gül, koşulları hatırlatmak isteyince gene beklemediği bir cevapla karşılaştı. Powell şunları söylüyordu: “*Sayın Bakan, bizim sizden istediğimiz çok özel bir ayrıcalık değil. Öteki NATO üyesi ülkeler bize hava sahasını açtı ve onlarla bu katkı karşılığında bir yardım konuşmadık. Siz de NATO üyesi bir müttefikimizsiniz(...) 20 NATO üyesi bunu yaptı siz de hava sahasını açın, yeter. Önemli ve acil olan ihtiyacımız bu(...)*”.

2.2.1.3. Üçüncü Tezkere

Ankara 1 Mart Tezkeresinin çıkmamasıyla inisiyatifi kaybettiğini ve devre dışı kaldığını düşünmeye başlamıştır. Bu gelişmelerden sonra Türkiye, ABD’nin Irak’a saldırıyı başlattığı 20 Mart günü, Türk hava sahasının Amerikan uçaklarına açılmasını ve TSK’nin Irak’a gönderilmesine 6 ay süreyle izin vermeyi öngören üçüncü tezkereyi meclise sevk etmiştir. Oylama sonucu 332 evet 202 hayır 1 çekimser oyla kabul edilmiştir (Taştekin, 2006: 271). Ancak bu tezkere bile ABD’nin ikinci tezkereden duyduğu hoşnutsuzluğu unutturmamıştır. Irak’ın işgali sürerken, ABD ile Türkiye arasındaki ilk gerilim Türkiye’nin Irak’ın Kuzeyinden gelebilecek olası riskleri önlemek üzere Irak’ın kuzeyine askeri güç göndermek istemesiyle yaşanmıştır. İkinci bir krizde Peşmergelerin, ABD’nin verdiği güvenceye rağmen Kerkük’e girerek şehri yağmalaması tapu ve nüfus dairelerine girerek evraklara zarar vermeleriyle yaşanmıştır. Bu, Talabani ve Barzani’nin Kerkük’teki demokratik yapıyı değiştirme niyetlerinin ilk işaretleriydi (Akşam, 11.04.2003). Türkiye, bölgenin ABD tarafından güvenlik altına alınması aksi takdirde Türkiye’nin bunu yapabileceği yönündeki açılmasıyla ortam gerginleşmiştir (Arı, 2007: 629–630). Türkiye’nin bölgeye herhangi bir şekilde müdahale etmesini istemeyen ABD bölgedeki peşmergelerin çekileceğini ve kent kontrolünü sağlayacağını belirtmiştir.

3.ABD'NİN IRAK OPERASYONU IŞIĞINDA TÜRKİYE- ABD-IRAK İLİŞKİLERİ

ABD'nin Irak operasyonuna Birleşmiş Milletlerde sıcak bakmamaktadır. 23 Eylül 2003'de BM Genel Kurulunda Kofi Annan "*ABD'nin önleyici askeri müdahale doktrininin BM'ye yönelik temel bir engel teşkil ettiği ve bunun tek taraflı ve kanunsuz kuvvet kullanımının yaygınlaşmasına yol açacağını*" ifade etmiştir. Ayrıca Irak savaşında veya dünyanın herhangi bir yerinde BM'yi saf dışı bırakmanın, dünya barış ve güvenliğinin 58 yıldır dayandığı temelleri sarstığını ve yol ayrımına geldiğini ifade etmiştir(Milliyet,2003). BM'ye rağmen ABD, 20 Mart 2003 tarihinde Irak operasyonuna başlamıştır.

3.1. 1 Mart Tezkeresinin Sonucu: Süleymaniye Baskını

Tezkerenin geçmemesiyle iki müttefikin arası açılmıştır. Türkiye ile ABD arasında ki ilk gerginlik 23 Nisan 2003'te meydana gelmiştir. Erbil'deki Türk Özel Kuvvet birimi, insani yardım konvoyuna eşlik etmek üzere Kerkük'e doğru yola çıkmıştır. Amerikalılarla varılan anlaşmalar uyarınca gidiş rotaları ve eşlik eden iki araçta kimlerin olacağı ayrıntılarıyla Amerikalılara bildirilmiştir. İki araçta, altı Türk Özel Kuvvet elemanı, rehber ve tercüman olarak onlara yardım eden üç KDP peşmergesi ve üç Türkmen bulunmaktadır. Ekip, Erbil'den çıktıktan sonra Amerikalılarca durdurulmuştur. Silahları nereye götürdükleri sorulmuş ve Özel Kuvvet mensupları, silahların kendilerine ait olduğunu, TSK personeli olduklarını söylemişlerdir. Ancak yine de o geceyi gözaltında geçirmişler ve ertesi gün serbest bırakılmışlardır. Haber Ankara'da öfkeye yol açsa da kamuoyuna duyurulmamıştır(Yetkin,2004: 13).

Türk-Amerikan İlişkilerindeki en önemli gerginlik, 4 Temmuz'da Amerikan birliklerinin Irak'ın Kuzeyindeki Türk Özel Harekât Dairesine baskın düzenleyerek, 11 Türk askerinin başlarına çuval geçirerek tutuklamaları olmuştur. Her şey KYB lideri Celal Talabani ve ekibinin bölgedeki Türk askerlerinin gizli bir

operasyon düzenleyeceği yönüne bazı istihbarat bilgilerini ele geçirmesi ve ABD'nin Irak Valisi Paul Bremer'e iletilmesiyle başlamıştır. Bilgi Washington'a iletilmiş, Washington'da bilgiyi NSA (National Security Agency) yani Ulusal Güvenlik Dairesi'ne göndermiştir. Konu Florida'da ki CENTCOM (Merkez Komutanlık) ve Brüksel'de ki EUCOM'a (Avrupa Komutanlığı) bağlı generallere sunulduktan sonra her iki komutanlığında onay vermesinin ardından 4 Temmuz Cuma günü gerçekleştirilmiştir. ABD Kerkük'ün yeni seçilen valisi Abdurrahman Mustaga'ya suikast girişiminde bulunacaklarını iddia etmiştir. Planın en önemli noktası baskının 4 Temmuz Cuma günü yapılmasıdır. Çünkü olay gerçekleşikten sonra araya 3 günlük tatil girecek ve bu tatilde Amerikalı yetkililer masalarının başında bulunmayacak böylece Türkiye'den gelen tepki telefonları da cevapsız kalacaktır. Bu da Türkiye'den gelen tepkinin en az 3 gün havada kalarak yumuşatılmasını sağlayacaktır(Yavuz, 2006: 35-37, Olson,2008: 39). Olay basına yansıdığı anda kamuoyunun büyük tepkisi, Türkiye'de Amerikan karşıtlığını tarihinin en yüksek seviyesine ulaştırmıştır. Bu olayın sonucunda yakın dönemde 1990'dan beri Irak'ın Kuzeyinde devam eden Amerikan faaliyetlerine olan kuşku, Kürtlerin de bu şüpheleri destekleyen karar ve eylemleriyle bütünleşince daha da derinleşmiş ve şüpheler yerini güvensizliğe bırakmıştır.

Olaydan sonra ilk açıklama Genelkurmay İkinci Başkanı Yaşar Büyükanıt'tan gelmiştir. Büyükanıt'ın açıklamasına göre “*Amerikalılar kapıyı çalmışlar. Bizimkilerde dost kuvvet geldi diye içeri buyur etmişler. Amerikalılar Kerkük valisine suikast girişiminde bulunacakları iddiasıyla bizimkileri gözaltına almışlar ardından da Kerkük'e götürmüşlerdir.*”(Ergin, 2006: 290). Türkiye'de ki en önemli tepki Genelkurmay Başkanı Hilmi Özbek'ten gelmiştir. Özbek, olayın iki ülke ilişkilerinde ve iki ordu arasında bir güven bunalımına dönüştüğünü belirtmiştir(Yavuz,2006:221). Genelkurmay Başkanı Hilmi Özbek “... *ilişkiler kadar önemli bir şey daha vardır. Buda bizim ulusal onurumuz ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin onurudur*” şeklinde açıklama yapmıştır(Olson,2008: 40).

3.2. Dördüncü Tezkerenin Hazırlanması

Bu olay bölgedeki Kürtlere büyük cesaret vermiştir. Türkiye, Irak'ın kuzeyinde, Kürt grupların istenmeyen davranışlar içinde olmaları, Türkmenlerin baskı altında olması ve PKK – KADEK terör örgütünün Irak'ın Kuzeyinde güçlü olması nedenlerinden dolayı, olası bir askeri operasyon için dördüncü tezkereyi hazırlamıştır. Tezkere, 7 Ekim 2003'te 358 evet 183 hayır oyuyla kabul edilmiştir. Tezkere Irak'a asker gönderilmesi konusundadır. Tezkerenin kabul edilmesiyle birlikte Iraklı Kürtler bir açıklama yaparak ABD ile birlikte hareket ettiklerini dolaylı bir şekilde ima etmişler ve Türkiye'nin Irak'a gelmesi durumunda tarafsız kalmayacaklarını ilan etmişlerdir (Taştekin, 2006: 276). ABD bu barış gücünü kabul etsede Kürt liderden ve beş Kürdün de bulunduğu Irak Yönetim Konseyi'nden gelen şiddetli muhalefetten sonra Türkiye asker göndermeme kararı almıştır.

3.3.Süleymaniye Baskını Sonrasında Türk Amerikan İlişkileri

Ayrıca 2 Aralık 2003'te ABD'nin Ankara Büyükelçiliğindeki davete Fener Rum Patriğinin Ekümenik sıfatıyla çağırılması Ankara – Washington arasındaki gerginliği daha da arttırmıştır. TBMM İnsan Hakları Komisyonu Başkanı AKP'li Mehmet Elkatmış, Felluce operasyonunu soykırım olarak nitelmesi ve Recep Tayyip Erdoğan'ın öldürülen kişileri şehit olarak ilan etmesi ikili ilişkilerdeki tansiyonu artırmıştır (Çolakoğlu,2006:317). Bu olaydan sonra Türkiye'nin tepkisi ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Eric Edelman'ın randevu taleplerini geri çevirmesi olmuştur. Edelman'a altı hafta kadar randevu verilmemiş; devreye Washington'un girmesiyle randevu verilmiştir. Bu olay Türkiye'nin hassasiyetini göstermektedir.

1 Mart tezkeresinin geçmemesinden sonra ABD'nin takınmış olduğu diğer bir önemli tutumda terörizme karşı savaştığını söylese de bölgedeki (Irak'ın Kuzeyi)

PKK terör örgütünü silahsızlandırmaya yanaşmamasıdır. Olson'a göre ABD'nin PKK'ya saldırmamasının veya Irak'tan çıkarmamasının birkaç nedeni vardır. Bunlardan en önemlileri ABD'nin KDP ve KYB'yi gücendirmek istememesi, Irak'taki direniş yüzünden zaman ve yeterli askerinin olmaması gibi nedenlerdir(Olson,2008: 45-46).

ABD Başkanı George Bush'un ikinci dönemine başlamasının ardından NeoConlarla ters düşen Dışişleri Bakanı Powell'in yerine Condelezza Rice getirilmiştir. Rice'mn göreve getirilmesinden sonra Türk-Amerikan ilişkileri bir yumuşama sürecine girmiştir. Örneğin 8 Şubat 2004'te TOBB Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu başkanlığındaki Türk işadamları heyeti Irak'm altyapısını gerçekleştirmek için Türk işadamlarına daha büyük bir pay verilmesi için Bağdat'a ı ziyaret etmişlerdir. Kerkük'te ki 173. Hava İndirme Tugayı Komutanı Albay William Mayville Türk heyetini karşılamıştır. Albay Mayville 4 Temmuz olayında ABD birliğini komuta eden komutandır. 8 ay sonra Mayville Irak'm inşası için Türk işadamlarına, Türk yatırım ve katılımlarının memnuniyetle kabul edileceğini söylemek için Bağdat'a getirilmiştir. *“Biz sizi Kerkük'e yatırım yapmak için davet ediyoruz. Kerkük'te güçlü bir iş topluluğu var. Kerkük'e böyle bir ilgi duyduğunuz için ekonomik refaha katkı sağlmalısınız”*(Hürriyet,15.02.2004). Mayville'nin bu yaklaşımı Türk-Amerikan ilişkilerindeki çatlakların giderilmesi için bir adım olarak görülmüştür.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök 20 Nisan'da İstanbul Harp Akademilerinde yaptığı yıllık değerlendirme konuşmasında Türk- ABD ilişkilerinde bir kriz yaşandığının gerçekçi olmadığını belirtmiş ve Türkiye'nin ABD'ye, ABD'nin de Türkiye'ye ihtiyacı olduğunun altını çizmiştir. Böylece Pentagon ile Genelkurmay ilişkisinin de hızla düzelmekte olduğunun sinyalleri verilmiştir(Yavuz,2006: 268). 2004 Haziran ayında İstanbul'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi öncesinde Büyük Ortadoğu İnisyatifi'nin (BOİ) adı değiştirilerek Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi (GOKAP) adını almıştır(Kuloğlu,2006). Türkiye, *“Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri İle*

*İşbirliği Girişimi*²⁶ ne ve 10 Haziran 2004'te gerçekleştirilen G-8 zirvesine ABD tarafından çağrılarak demokratik ortak sıfatıyla katılmıştır. Bu noktada Türkiye ve ABD, Arap Ortadoğusu'ndan yoğun eleştiri almıştır. Mısır'lı aydınlar özellikle bu girişimin bölgenin çıkarlarından çok ABD'nin kendi çıkarına olduğu yolunda kaniya sahipler ve anılan İnisiyatif Moritanya'dan Afganistan'a İslam coğrafyasında nüfuzunu (etkisi) arttırma programı biçiminde görülmektedir Buna ek olarak Ortadoğulu aydınlar dışarıdan yapılacak baskılarla bölgeye demokrasi gelmeyeceğinin de altını çizmektedir (Turan, 2008: 701).

Anar ve Polmark Kamuoyu Araştırma Şirketlerinin 2005'te yapmış olduğu Eylül 2005 çalışması da Türk halkının müdahaleye bakış açısını göstermektedir;

Türk Halkının ABD Müdahalesine bakışı Aralık 2002'de %86.7, Ocak 2003'te %93,9, Mayıs 2003'de %80,6 olumsuz yöndedir. Türk Halkı Irak-ABD savaşında %74.9 Irak'ı,%7.2'si ABD'yi haklı bulmuştur. ABD'nin asıl amacının Petrol olduğunu düşünenlerin sayısı %74.4'ür. ABD'nin BM'den izin almadan gerçekleştirilecek müdahalenin bu kurumu anlamsız hale getireceğine inananların oranı %72'dir. Genel olarak Türk halkı, ABD'nin uluslararası hukuku çiğnediği, uluslararası kurumları zayıflattığı ve dünya barışına zara verdiğini düşünmüştür. ABD müdahalesiyle Irak'ta Kürt devleti kurulacağına inananların oranı %53.6. ABD'nin Irakta Kürt devleti kurmak istediğini düşünenlerin oranı %60.5. ABD'nin bölgeye yerleşmek için diğer devletlere müdahale edeceğini düşünenlerin oranı %69.5'tir. Türk halkının %77,8'i Türkiye'nin hiç bir savaşa taraf olmamasını istemektedir(Anar ve Polmark'ın anketini der. Metin Toprak, Ertan Aydın ve İbrahim Dalmıştan aktaran Uslu,2006,254-260).

²⁶ the Partnership for Progress and a Common Future with the Region of the Broader Middle East and North Africa

3.4. Irak'ın Kuzeyi ve Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi

Günümüz itibarıyla Türk-Amerikan ilişkileri kapsamında halen gerginlik yaratan en önemli sorun Türk ve ABD yönetimlerinin Irak sorununa yönelik farklı politik yaklaşımlarıdır. Bağımsız bir Kürt devleti yapılanmasının ardından Türkiye'nin ulusal güvenliğinin korunacağıyla ilgili olarak ABD tarafından Türkiye'ye sunulan yoğun teminatlara rağmen Türkiye halen bu hususta ciddi kaygılar taşımaktadır(Kona,www.uiportal.net).

Ortadoğu'da Türkiye, Irak, İran ve Suriye'ye dağılmış ve feodal yapı içinde yaşamakta olan Kürtler, zaman zaman bölge istikrarını olumsuz yönde etkileyen hareketler içinde olmuşlardır. I. Körfez Savaşı sonrasında, ABD'nin desteği ile Saddam yönetimine karşı ayaklanan Kürtler başarısız olunca Saddam kuvvetlerinin saldırılarına hedef olmuştur.

ABD'nin 1991'deki Irak harekâtında Türkiye'nin desteğini almıştı ancak o zaman ortada uluslararası camianın bütün uyarılarına karşı çıkan bir Irak ve BM kararları vardı. Türkiye'de kendinden beklenildiği gibi müttefikinin yanında yer almıştır. Ancak ABD ordusu Körfez savaşı sırasında Bağdat'a 100 km kala durmuştur. Bunun nedeni Irak'ın parçalanmasından duyulan endişe olmuştur.²⁷ Irak'ın güneyinde Şiilerin, kuzeyinde ise Kürtlerin ayaklanmasından çekinen ABD Saddam'ın ayaklanmaları bastırması için geri çekilmiştir. Buda Saddam Hüseyin'in saldırılarından kaçan Kürtlerin Türkiye'ye yönelmesine neden olmuştur. Amerika'nın Saddam'ın bu yaptıklarına göz yummasıyla başlayan bu zorunlu göç uluslararası gündeme Kürt sorunu olarak algılanmıştır. Kürt, Türkmen ve Şiilerin Türkiye-İran sınırına yönelmesi üzerine Türkiye BM Güvenlik Konseyine başvurmuş ve bu mültecilerin Türkiye sınırında değil de Irak sınırları içerisinde bir güvenlik kuşağı oluşturulmasına neden olmuştur. Ancak bu güvenlik kuşağı PKK'nın hareket serbestliğine kavuşacağı bir “*güvensizlik kuşağı*” olmuştur (Bölükbaşı,1992: 98).

²⁷ Brent Scowroft Ulusal Güvenlik Danışmanı : Behind Closed Doors (Kapalı Kapılar Ardında) belgeselinde bunun nedenlerini anlatmaktadır. (Yavuz, 2006:73-74).

Washington'un uçuşa kapalı bir bölge –Irak'ın Kuzeyinde korunmuş bir Kürt bölgesi- oluşturması bu bölgenin Batı koruması altında *de facto* bir özerk Kürt bölgesi kurulacağını göstermiştir (Fuller,2008: 87).

Önce ismi Huzur Harekâtı, sonradan ismi Çekiç Güç olarak değişecek olan operasyonların başlaması da PKK'yı kuvvetlendiren bir diğer unsur olmuştur. Çekiç güç operasyonları Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt gruplarının teşkilatlanma sürecini hızlandırmıştır(Taştekin, 2006: 246-249). Türkiye tarafından, 1990'larda Irak'a yapılan ve daha ziyade hava saldırıları şeklinde gerçekleşen sınır ötesi harekâtların sonuçlarına baktığımızda, bunların PKK'nın gücüne belirli bir darbe vurduğunu, yeteneklerinin geçici de olsa azaltıldığını, ancak sorunu sıfırlayamadığını görmekteyiz. Irak'ın Kuzeyinin, PKK için bir kaçış ve sığınma bölgesi olması, Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi politikasını etkilemektedir.

Türk Dış Politikası, I. Körfez savaşından sonra üç temel hedefin üzerine oturtulmuştur. Bunlar ;

- ❖ Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve beraberinde Irak'ın Kuzeyinde bir Kürt devletinin kurulmasının engellenmesi
- ❖ Türkiye'nin meşru güvenlik endişesinin gözetilmesi ve PKK terörünün önlenmesi
- ❖ Irak'ta yaşayan Türkmenlerin korunmasıdır.

Türk Dış Politikasının bu temeller üzerine oturmasından dolayı Ankara ile Washington arasında en büyük gerilim alanı ise Irak'ın Kuzeyinde Körfez Savaşı sonrasında oluşan Huzur Operasyonu kapsamındaki Kürt bölgesi olmuştur. Ancak, her iki ülke de bu bölgedeki politikalarının karşılıklı bağımlılığından ötürü gerilimin kontrol dışına çıkmasını engelleyecek politikalar geliştirememişlerdir. ABD, Çekiç Güç ve Kuzey Kesif Gücü adlarını taşıyan Irak'ın Kuzeyinin havadan denetlenmesi

operasyonunun gerçekleştirilmesi için İncirlik Hava Üssü'nü kullanmak zorunda olduğu için, Türkiye ise, Irak'ın Kuzeyinde PKK hedeflerine yönelik kara ve hava operasyonlarında ABD'nin siyasi desteğine ihtiyaç duyduğu için, “*karşılıklı bir tahammül mekanizması*” geliştirmişlerdir (Özdağ,2003: www.umitozdog.com) .

Ekim 1992'de Irak'ın Kuzeyinde ki Kürt gruplar zaman zaman Türkiye'nin ekonomik desteğini almak amacıyla buradaki PKK gruplarına karşı saldırılar düzenlemişlerdir. Ancak daha sonra KDP ve KYB arasında anlaşmazlık baş gösterince bu sefer Türk ordusu PKK'nın Irak'ın Kuzeyinde ki faaliyetlerini engellemek için harekete geçmiştir. Her ne kadar buna batılı devletler karşı çıksa da bu dönemde İsrail'le Türkiye arasında varılan askeri anlaşma sonucu sonrası Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyine yönelik operasyonlarına olan tepkiler azalmıştır (Gürses, 1998:217- 218).

Bu dönemde Irak'ın kuzeyinde iki önemli güç olan ve daha önceden de birbirlerine karşı savaşan Talabani ve Barzani kuvvetleri arasında bölgenin liderliği için çatışmalar hızlanmıştır. Bu da, bölgede PKK terör örgütünün güçlenmesine sebep olmuştur. Terör örgütü yönetim boşluğunu doldurmak için özellikle Barzani'nin (Kırmançi aşireti) bölgesine yerleşmiş ve tabanını elinden almaya çalışmıştır. Bu yüzden de Barzani Türkiye'ye gelip Türkiye'den yardım istemiştir(Yavuz, 2006: 81). Bunun sonucunda ABD, Türkiye, Talabani ve Barzani arasında Ankara süreci adı verilen görüşmeler başlatılmıştır. Bu görüşmelerden sonra iki grubun barış içinde yaşamaları öngörülmüştür. Bu görüşmeler sırasında Ankara'yla Washington arasındaki konulara yönelik yaklaşımlarda farklılıklar ortaya çıkmıştır. Türkiye, Barzani'nin Irak'la yakınlaşmasını desteklerken; ABD, KDP-KYB işbirliğinin Saddam'a karşı sürdürülmesini istemiştir.

Gerek Talabani gerekse Barzani Türkiye'ye PKK'ya karşı destek sözü vermişlerdir. Ancak zaman içinde iki grubun tekrar çatışmaya başlaması üzerine Barzani ve Talabani Washington'a çağırılmıştır. Washington görüşmeleri olarak adlandırılan bu görüşmelere Türkiye davet edilmemiştir. Görüşmelerde alınan

kararlar sonucu Barzani ve Talabani'ye 99 milyon dolar yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Türkiye Talabani'nin PKK ile ilişkisinden dolayı bundan oldukça tedirgin olmuştur. Ancak bu yardım ABD Kongresinden geçmemiştir. İşte bu yardım o dönemde Türk-Amerikan ilişkilerindeki ilk çatlak olmuştur(Yavuz,2006: 81). Başbakan Mesut yılmaz defalarca ABD'yi "*Irak'ın Kuzeyinde bağımsız bir Kürt Devleti kurma ve Irak'ın petrolünü kontrol etme*" niyetinde olmakla suçlamıştır(Olson, 2008: 37).

Irak'ın Kuzeyini ikiye bölünerek –Zaho ve Dohuk'tan Erbil'e kadar- kuzeye Barzani, -Erbil'in altından Süleymaniye ve Kifri'ye kadar- güneye ise Talabani yerleşmiştir. KDP ve KYB tarafından dışlanan PKK, bu birleşmeye katılmak istediye de başarılı olamadı. PKK Kadek birimleriyle aşiret yakınlığı da olan Barzani yönetimindeki KDP de, Türkiye ile ilişkilerinin gerginleştiği 2002 yılından itibaren örgütün kendi topraklarını kullanmasına göz yummuştur.

ABD'nin 36. paralelin kuzeyinde Irak Hava Kuvvetleri için uçuşa yasak bölge uygulamasıyla güven altına alınan Kürtler, bunu izleyen dönem içinde Washington ile ilişkilerini geliştirmiştir. II. Körfez Savaşındaki destek ve katkıları karşılığı ABD'nin desteğini kazanan Kürtler, Mart 2004'te kabul edilen Irak geçici anayasasında özerklik taleplerinin tanınmasını sağlamıştır (Pehlivoğlu, 2004: 48).

Körfez Savaşını takiben Irak'ın Kuzeyinde bir Kürt otonom bölgesi yaratılması ABD ve bazı müttefiklerince yararlı görülmüş, ABD özellikle İngiltere'nin desteğini alarak bu planı yürürlüğe koymuştur (Gürses, 1998: 213).

ABD, bölgedeki çekişme ve ittifakları kullanarak sorunu çözmeye çalışmıştır. Irak'ın Kuzeyinde ki Kürt gruplar bu konjonktürün kendilerine bir devlet kurma şansı tanıyabileceği konusunda sürekli bir beklenti içinde olmuşlardır. Körfez savaşı sonrasında Irak Kürtlerine 36. paralelin kuzeyinde özerk bir bölgenin

sağlanmasıyla Saddam yönetiminin Kürtlerin bulunduğu bölgelere müdahalesi büyük ölçüde kısıtlanmıştır.

Türkiye'ye Ortadoğu'da 1950'lerdekine benzer roller vermeyi planlayan ve bunun içinde istikrarlı bir Türkiye'yi arzulayan ABD, Türkiye'nin Kürt sorununa doğrudan müdahil olma zorunluluğu hissetmiştir. Kürt sorunundaki çözümsüzlüğün Türkiye'yi çok zorladığını ve bu haliyle de onu Ortadoğu'da jandarma olarak kullanma stratejisinin önündeki temel engel olduğunu gören ABD devreye girdi. ABD'nin Türkiye'yi dışlayarak bölgede Türkiye'nin pek onaylamadığı biçimde inisiyatif kullanması, PKK sorununun bir an önce çözmesi gerektiğini düşünmesine yol açmış ve arkasından 1999'da ABD, CIA inisiyatifiyle, Kenya Devletini kullanarak PKK lideri Abdullah Öcalan'ı kaçırıp Türkiye'ye teslim etmiştir. Türkiye'nin son ana kadar bu kaçırılma olayından haberi yoktur. Hatta dönemin Başbakanı Bülent Ecevit *“Bize neden Apo'yu verdiler onu hala ben de bilmiyorum”* demiştir(Arı ,2007: 632 ve Gerger, 2006: 536-537).Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra PKK terör örgütü tasfiye sürecine girmiştir.

Abdullah Öcalan'ın yakalanmasında ABD'nin desteği, ardından Türkiye'de yaşanan 17 Ağustos depreminden dolayı Clinton'un Türkiye'yi ziyareti ve ilişkilerin Stratejik ortaklığa yükseltilmesi iki ülke arasında ki ilişkilerin bu dönemde ne kadar ileri gittiğinin kanıtı olmuştur. 11 Eylül terör saldırılarının ardından girişilen Afganistan operasyonundan sonra sıra Irak operasyonuna gelmiştir. Ancak dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'ten umduğunu bulamayan ABD, yaklaşan seçimleri beklemiş ve o dönemde yeni kurulan ve iktidara gelmesi beklenen AKP'den sözler almıştır. Nitekim AKP seçimlerden ilk parti olarak çıkmış ve ardından Irak politikasını uygulamaya başlamıştır. İlk olarak ABD askerlerinin Türkiye'de askeri ve tesisler ile limanların modernizasyonuna izin verecek olan birinci tezkereyi meclisten geçirmiştir(Arı, 2007: 628). Bu tezkere ABD'yi umutlandırmış ve Türkiye'de savaş yatırımları yapmaya başlamıştır. 31 Ocak 2003'te Milli Güvenli Kurulu (MGK) toplanmış ve toplantıda kuzey cephesine yeşil ışık yakılmış, hem hükümete bu yönde olumlu bir tavsiye kararı hem de ABD'yi memnun eden bir

sonuç ortaya çıkmıştır. Ancak 1 Mart tezkeresi meclisten geçmemiştir. ABD'nin büyük umutlar bağladığı ikinci tezkerenin meclisten geçmemesi Türk – Amerikan ilişkileri tarihinin en derin krizlerinden birine neden olmuştur. Böylece stratejik ortaklık olarak adlandırılan ilişkiler karşılıklı güven krizine dönüşmüştür.

Madalyonun diğer yüzünde ise Irak içinde ABD güçlerine destek veren Barzani ve Talabani güçlerinin ABD tarafından ödüllendirilmesi sonucu kazanımlar elde etmesiyle birlikte bölgede güçlenmeye başlayan PKK terör örgütü Türkiye'de eylemlerine ağırlık vermeye başlamıştır. Türkiye, ABD'nin Irak'ta PKK'ya yönelik askeri harekâta bulunmamasına, bunu Türk Silahlı güçlerinin gerçekleştirmesine izin vermemesine ve nihayet Irak'ta Kürtlerle ittifak yapmasına tepki gösterdi. Türkiye'de beklide ilk kez ABD'ye karşı bu kadar büyük bir tepki ortaya çıkmıştır. En önemlisi de Silahlı Kuvvetler içinde bu tepkinin ortaya çıkmasıydı(Gerger,2006: 537). Aynı şekilde ABD'de, 1 Mart tezkeresinden önce verilen sözlerin tutulmadığına inanmasından dolayı bir öfke geliştirmiştir. Kriz çuval olayı ile zirveye tırmanmıştır.

İran ile Türkiye'nin arası, İran-Irak savaşı sırasında Türkiye'nin Irak'a yönelik yapmış olduğu 3 ayrı operasyonla açılmıştır. Her ne kadar Türkiye'nin bu operasyonları PKK'ya yönelik yapılmışsa da, PKK o dönemde Barzani'nin KDP'si ve Talabani'nin KYB'sinin kamplarında kaldıkların bu operasyonlarda PKK'lılar kadar bu örgütlerde can kaybı yaşamışlardır. İran'ın bu dönemde müttefiki olan bu örgütlere verdirilen bu kayıplar, İran tarafından kendisine verilen zarar olarak kabul etmiştir(Bölükbaşı,1992: 27-28).

Burada önemli olan bir diğer konuda PKK'nın İran uzantısı olan ve bir zamanlar PKK'ya destek veren İran için, son dönemde çok fazla kuvvetlenen PJAK (Kürdistan Özgür Hayat Partisi) terör örgütünün de hareketlenmeye başlamasıdır. İşte Genel Kurmay Başkanının da belirttiği gibi terörün bumerang etkisinin olduğu bir dış politika aracı olarak kullanıldığı zaman buna zemin hazırlayan ülkeleri de vurabileceği aşikârdır. Ancak İran, PKK konusunda Türkiye'yi memnun edecek bir

tavir takınmaya başlamıştır. Bu gelişmede özellikle İran içinde faaliyet gösteren PJAK'ın uyuşturucu sevkiyatını İran'dan yönlendirmeye başlaması ve Irak'ta kurulan Kürt devletinin İran'ı da etkileyebileceği düşüncesidir. Bu gelişmeler İran'ın PJAK'ı sınırları dışına atmaya çalışmasıyla sonuçlanmıştır. Özellikle 2008'de Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyine yapmış olduğu sınır ötesi operasyonlar da İran'da devreye girmiş ve Türkiye'nin yapmış olduğu hava saldırılarından kaçan PKK militanları İran'a yönelmiş ancak İran topçusunun topa atışlarına hedef olmuştur.

ABD, PKK'yı bir terör örgütü olarak nitelendirmektedir. Ancak hem Türkiye'yi hem de Irak'ta ki Kürt yönetimi de kırmamaya özen göstermektedir. Türkiye'nin Irak'taki PKK liderlerinin yakalanması konusunda ABD'den istediği yardıma ABD'nin Irak koordinatörü James Jeffrey PKK'yı bir terörist örgüt olduğu ve Irak'ın Kuzeyindeki PKK liderlerinin yakalanmasını olasılık dahilinde olduğunu ancak Irak'lı yetkilerinde buna ikna edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Böylece ABD hem Türkiye'ye olumsuz yanıt vermemiş ve ilişkileri gerginleştirmemiş aynı zamanda Bağdat hükümeti ve dolayısıyla Kürtlerin muhatap alınmasını sağlamıştır (İnat, 2006: 4-5). Her ne kadar Irak Kürtleri genel olarak PKK'nın silahlı eylemlerinin ve terörizmin aleyhinde olsalar da, PKK'nın başarmaya çalıştığı şeye karşı bir sempati ve anlayış beslemektedirler (Fuller,2008: 198).

Terörle mücadele ettiğini söyleyen ABD'nin Türkiye'yi tatmin edeci bir adım atmaya yanaşmaması, Türk tarafında Amerika'ya olan güvensizliğin devamında etkili olmuştur. Washington'un Irak'ın Kuzeyinde PKK'nın varlığını ortadan kaldırma konusundaki isteksizliği, ABD'nin fazla bağımsızlık yanlısı bir müttefik olarak Türkiye'yi bölüp parçalama niyetleri konusunda yaygın bir Türk paranoyasını da canlandırmıştır (Fuller,2008:197). Bu çerçevede PKK ile mücadele amacıyla kurulan Amerikan hükümeti tarafından atanan General Joseph Raltson ve Türkiye tarafından atanan General Edip Başer tarafından başlatılan koordinasyon çalışmalarının kamuoyunu tatmin edecek ölçülerde bir sonuca ulaşmayacağı kanısı yaygınlaşmıştır (Arı, 2007: 632). 2006 yılı sonlarına doğru PKK terör örgütünün eylemlerinin artması Milli İstihbarat Teşkilatı raporuna da girmiştir. Raporunda

PKK'nın siyasallaşma sürecine girdiği, Türkiye içinde 1500 kişi, Irak'ın Kuzeyinde ise 4500 kişi olduğu, ABD'nin oraya çektiği güvenlik hattıyla PKK'nın güçlenmesine neden olduğu, ABD ile Türkiye'nin PKK'ya karşı koordinatör atadığı ama bunun özel bir ilerlemeye yol açmadığı vurgulanmıştır(Radikal, 25.11.2006).

Özellikle 2006 yılında PKK saldırılarının artması ve çok sayıda Türk askerinin hayatını kaybetmesi, ABD'nin bir noktada özeleştirisi yapmasına neden olmuştur. Terörle Mücadele Yüksek Kurulu toplantısında, PKK'nın Irak topraklarından Türkiye'ye yaptığı saldırılarda, sorumluluğun birinci derecede Irak ve ABD'ye ait olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca Irak'ın Kuzeyinden kaynaklanan PKK terörünün sona ermemesi durumunda Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının doğacağı belirtilmiştir(İnat, 2006: 9).

Aslında bu iki gelişme artık ABD'nin, PKK faaliyetlerinden rahatsız olduğu ve PKK'nın, ABD'nin bölgede kurmak istediği düzene zarar verdiğinin farkına varmasıyla yaşanan gelişmeler olarak tanımlanabilir. Burada ABD'nin, PKK faaliyetlerinden dolayı Türkiye'nin Irak topraklarına girmesinin engellenmesi olarak da algılanabilir. Çünkü bu dönemde sadece ABD'nin değil Irak'ta ki Kürt yönetiminin de PKK'ya yönelik kısıtlamaları başlamıştır.

Edip Başer göre *“PKK terör örgütü, Irak'ın kuzeyinde kendisini o kadar güvende hissetmiş, o kadar rahat bir şekilde finans, lojistik ve insan kaynağı desteği almış, elverişli bir ortamda eğitim yapmış, organize olmuş, terör eylemleri için planlama yapmış ki, artık bir terör örgütünün sahip olması gereken olanakların çok üstüne çıkarak ancak düzenli orduların sahip olabileceği imkânlarla sahip olmuştur.”* Bu gelinen durumda, ABD'nin duyarsız kalmasının, Türkiye'nin sınır ötesi operasyonunu arzu etmediğini defalarca söylemesinin etkisi büyüktür. Irak'ın kuzeyindeki yönetimin PKK'ya verdiği desteğin ve örgüte sağladığı himayenin de bunda etkisi olmuştur (Kuloğlu, 2008: 14-15).

Kürt sorunu Türk Dış Politikası düşüncesinde muazzam derecede önem taşımaktadır. Çünkü Türkiye'nin içindeki Kürt sorunu, Ankara için kendi dış düşmanları tarafından istismar edilebilecek bir kırılma yaratmaktadır. Gerçekte son yetmiş yılda Kürtler, dönem dönem İngiltere, Rusya, İsrail, ABD, İran, Irak, Suriye, Yunanistan ve Ermenistan tarafından bölge ülkelerinden biri veya ötekisi aleyhine manipüle edilmişlerdir (Fuller, 2008: 172-173).

Kürt sorununun bölgeselleşmesi 1980'lerde İran-İrak savaşıyla ve PKK'nın başlattığı “*Ayrılıkçı Savaş*” ile olmuşsa da, bu sorunun uluslararasılaşması da 1990'larda Irak rejimine karşı harekete geçen ABD'nin inisiyatifi ile olmuştur (Hasgüler, Uludağ, Arslan, 2008: 133).

Ancak körfez savaşı sırasında Türkiye, ABD'nin Irak'ta PKK'ya yönelik askeri harekâta bulunmamasına, bunu Türk Silahlı Güçlerinin gerçekleştirmesine izin vermemesine ve nihayet Irak'ta Kürtlerle ittifak yapmasına tepki göstermiştir (Gerger, 2006: 537). ABD, Iraktaki Kürt partilerini (KDP ve KYP) birbirine yaklaştırmış ve Irak'ın kuzeyinde *de facto* bir devletin alt yapısı hazırlanmıştır. Olson'a göre 4 Temmuz 2003'ten sonra Türkiye'nin KDP ve KYB'nin meşruluğunu, bunun gereği olarak da onların hâkimiyetinde bulunan Dohuk, Erbil ve Süleymaniye gibi topraklar üzerinde hukuki (*De jure*) yetki sahibi olmalarının sağlayacağı fiili etnik-politik varlıklarını tanıdığına imâ etmektedir (Olson, 2008: 3). Türkiye, önce bireysel olarak Kürt liderlerle ilişki kurmuş daha sonra onların siyasal partileriyle en sonunda da *de facto* olarak diplomatik düzeyde ilişki kurmuştur.²⁸ Yine Olson'a göre 4 Temmuz 2004 itibarıyla Ankara, KDP ile KYB'ne bir devletin varlığını temsil ediyormuş gibi davranmaya başlamıştır (Olson, 2008: 3).

Kasım 2007'de ABD ile yapılan görüşmeler sonucu PKK'nın müşterek düşman olduğu ve anlık istihbarat paylaşımı yapılması kararlaştırılmıştır.

²⁸ Türkiye, Celal Talabani'yi Irak Cumhurbaşkanı olarak 2004 sonunda Ankara'da ağırlamıştır.

3.5. Irak'ta Son Durum

Savaşın sonunda ABD Saddam rejimine son vermiştir. Irak'ta ABD karşıtı grupların mücadelesi devam etse de ABD devleti yeniden yapılandırma konularında adım atmakta ve yeni bir idare kurma çalışmalarına devam etmektedir. Irak'ın işgali ABD için ilk bakışta bir “*rejim değişikliği*” olarak başlasada sonrasında gelişen olaylar nedeniyle her bakımdan masraflı bir işgal ve zorlu bir devlet inşası sürecine dönüşmüştür(Özhan,2006:www.setav.org). ABD ekonomik, siyasi ve güvenlik açılarından amaçlarına büyük ölçüde ulaştığını düşünmektedir. Ekonomik açıdan tam kontrol sağlanmış, güvenlik açısından ise gerilla saldırıları devam etse de uzun vadede daimi üslerin olacağı, siyasi olarak ise oluşacak yönetimin ABD'ye dost stratejik ortak bir idare olacak gibi görünmektedir.

Irak'ta 1991'deki Körfez Savaşından 2003'teki ABD'nin müdahalesine kadar geçen 12 yıllık zaman diliminde önemli gelişmelerde yaşanmıştır. Ülke toprakları fiilen üçe bölünmüş, merkezi otoritenin egemenliği büyük ölçüde elinden alınmıştır. ABD işgalden sonra belirlediği takvim eşliğinde hareket etmiştir. 8 Mart 2004'te Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası kabul edilmiştir. Bu yasaya göre Irak devletinin yönetim şekli Federal Cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Güçler ayrılığı ilkesinin kabul edildiği bu anayasa Irak Geçici Yönetim Konseyi tarafından imzalanmıştır. Yasaya göre 30 Haziran 2004 tarihinden itibaren seçilmiş bir hükümet kurulacak, 31 Aralık 2004 veya en geç 31 Ocak 2005 tarihine kadar ülke çapında gerçekleştirilecek seçimlerle Irak Ulusal Meclisi iş başına gelecekti. Seçilecek hükümet asıl anayasa metninin hazırlayacaktı. Geçiş dönemi yasası Irak'ta Sünni ve Şii bölgelerinin oluşmasına olanak tanırken, etnik mezhepsel temelde federasyonun oluşabilmesine de olanak tanımıştır. Geçiş Hükümeti Başbakanı Eyyad El Allavi önderliğinde kurulmuş ve ardından 30 Ocak 2005'te yapılan seçimlerle Irak Ulusal Meclisi seçilmiştir.

2005 seçimlerinde Şiiler ve Kürtler yeni iktidarda çoğunluğu sağlamışlardır. Sünniler ise bu seçimlerden sonra iktidar olma güçlerini

kaybetmişlerdir. Seçimler üç ana grup arasında geçmiştir. Bunlar El Sistani destekli Şii ittifakı, Başbakan Eyad El Allavi'nin listesi ve Kürt listesidir. Seçim sonucunda Şii ittifakı %47, Kürt ittifakı %25, Başbakan Allavi'nin listesinde %13 oy almıştır. Şii ittifakı 138 milletvekili çıkartarak Irak'ta lider olmuştur. Siyasi iktidarda Türkmenler bir kez daha dışlanmışlardır. Seçilen hükümetle birlikte yeni anayasa hazırlanmaya başlanmıştır. 15 Ekim 2005'te hazırlanan anayasa halkoyuna sunulmuş ve 25 Ekim 2005'te açıklanan sonuçlara göre halkın % 78'i anayasayı kabul etmiştir. Anayasaya Şii ve Kürtler tam destek verirlerken Sünniler desteklememişlerdir.

2005 yılı içinde üçüncü kez seçimlere giden Irak için son seçimler diğer seçimlere göre daha büyük bir önem taşımıştır. 15 Aralık 2005'te gerçekleştirilen bu seçimlerin önemi bu seçimden çıkan yeni hükümetin ülkenin geleceği için gayet önemli bir rol oynayacağı gerçeğine dayanmıştır. 20 Şubat 2006'da açıklanan seçim sonuçlarına göre Irak'ın çoğunluğunu oluşturan ve bir Şii Koalisyonu oluşturan Şiiler ilk defa iktidara gelmişlerdir. Bu Şii Koalisyonu, Birleşik Irak Koalisyonu adı altında İslam Devrim Yüksek Konseyi, İslami El Dava Partisi, Bedir Örgütü, El Sadr Grubu ve Fazilet Partisi'nin başını çektiği grupların bir araya gelmesinden oluşmuştur. Bu seçimlerdeki diğer bir önemli unsurda seçimleri boykot eden Sünnilerin seçimlere katılmaması olmuştur(Hasan, 2006: 8).

SONUÇ

Türkiye'nin dış politikası Soğuk Savaş döneminde ABD ile birlikte hareket etmek şeklinde gelişmiştir. Türkiye, bölgesel sorunlarda ancak uluslararası ortamın olanak tanıdığı ölçüde inisiyatif kullanabilmiştir. Türk dış politikasının temeli Batı ile ve elbette söz konusu dönemde ABD ile ilişkileri bozmama temeli üzerine oturduğu için Türkiye'nin çevresini etkileme kapasitesi hep sınırlı düzeyde kalmıştır. Türkiye, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle farklı bir tutum benimsemek istediye de bu defa da karşısında ABD'nin yönlendirdiği bir dünya sistemini bulmuştur.

11 Eylül sonrası dönemde, Bush yönetiminin geliştirdiği güvenlik politikası Amerika'nın dış politikasının bel kemiğini oluşturmuştur. ABD, “*Serseri Devletler*”, “*teröristler*”, “*kötüler*” gibi bir düşman tarifi içine girmekle birlikte, herhangi bir saldırı beklenilmeden karşı müdahalede bulunulacağını vurgulamış, her an yeni bir devletin, ABD için “*şu veya bu nedenle*” tehdit olarak ilan edilmesinin mümkün olduğu “*açık uçlu*” bir sürece girilmiştir. Afganistan operasyonuna asker göndermekle ABD ile ilişkilerde kazanımlar elde eden Türkiye, aynı kazanımları Irak politikasında gösterememiştir.

Türkiye, Irak savaşı öncesinde ABD'ye bazı sözler vermiştir. Bu sözler üzerine Amerika, üslerimizi, limanlarımızı onarma girişimlerine başlamıştır. Türkiye'deki havalimanlarıyla kira anlaşmaları yapılmıştır. Diyarbakır'da, Mardin'de lojistik ve personel için binalar kiralanmıştır. Ancak TBMM'nin 1 Mart 2003'te olumsuz yönde verdiği “*tezkere*” kararı, ABD Silahlı Kuvvetlerinin Irak'a Türk topraklarından geçiş izni çıkmaması sonucunda, Amerika ile Türkiye arasında süregelen “*stratejik ortaklık*” ilişkisinin sorgulanmasına yol açmıştır. Böylece ABD II. Körfez savaşına Türkiyesiz girmek zorunda kalmıştır. Arkasında yaşanan Süleymaniye krizi Türk kamuoyu tarafından ABD'nin 1 Mart tezkeresine karşı Türkiye'yi cezalandırdığı yönünde olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

ABD'nin Irak savaşında izlemiş olduğu yaklaşım, devlet politikasından daha çok Neocon düşüncenin izlediği dış politika biçimine bürünmüştür. Bush yönetiminin hayata geçirdiği ve dış politikasında izlediği politikalar ve yaklaşımlar oldukça başarısız, yüksek maliyetli ve hedefleri bile sorgulanabilecek ölçüde tutarsız olmuştur. Türkiye'nin Irak ile olan ilişkilerinin daha çok PKK terörü etrafında şekillenmektedir. Önceki yıllarda olduğu gibi Türkiye'nin Irak politikasının temelini bu ülkenin toprak bütünlüğünün korunması ve merkezi hükümetin bütün Irak topraklarında hakimiyetinin savunulması olmuştur. Bu çerçevede Irak'ın bölünmesi yol açacak gelişmelere karşı çıkan Türkiye, özellikle Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devletinin oluşmasına karşı olan geleneksel politikasını sürdürmektedir. 1998'den 2003'e kadar Türkiye, Irak'ın Kuzeyine devlet-bölge ilişkisiyle bakmıştır. Ancak 1 Mart 2003 tezkeresinin reddedilmesiyle devlet bölge ilişkisinden ziyade devlet-hükümet(ler) ilişkisi olarak nitelendirilebilecek bir ilişki izlemeye zorlamıştır. Türkiyesiz hareket eden ABD, Irak'ın içinde asayişin sağlanması için KDP ve KYB'ye çok imtiyazlar tanımıştır. Saddam'ın ordusundan ele geçen silahların ABD tarafından KDP ve KYB'ye verilmesi buna Türkiye tarafından belirlenen kırmızıçizgilerin ihlalden sadece biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye tarafından ortaya konulan kırmızı çizgilerin ihlal edilmesi Türkiye tarafından önemle takip edilmiştir. Ancak iki ülke arasındaki ilişkilerin, özellikle Rice döneminden sonra tekrar düzelmeye başlamesi içerisine girmesi iki ülkenin hala ortak stratejilerde bulunduğu bir göstergesidir.

11 Eylül saldırılarının ardından Terörizm'e savaş açan ABD'nin ve hatta dünyanın bunda başarıya ulaşamadığını görmekteyiz. 2001'den günümüze kadar 13 Ekim 2002'de Bali'de²⁹ ve Filipinler'de, Mayıs 2003'te Suudi Arabistan'da, 15-20 Kasım 2003'te Türkiye'de³⁰, 11 Mart 2004'de İspanya'da³¹, 8 Ekim 2004'de Mısır'da³² ve 7 Temmuz 2005'de İngiltere'de yaşanan terör olaylarında görüldüğü

²⁹ 200 kişi ölmüştür.

³⁰ Beş gün arayla HSBC ve İngiliz Başkonsolosluğu'na düzenlenen saldırılarda 63 kişi hayatını kaybetmiştir.

³¹ Madrid'te 4 yolcu treninin havaya uçurulması olayı. Bu olay Avrupa'nın 11 Eylül'ü olarak adlandırılmaktadır.

³² İsrailiilerle yönelik saldırıda 34 kişi hayatını kaybetmiştir.

gibi terörizmin küresel bir sorun olarak devam ettiği görülmektedir. Buradan hareketle Türk kamuoyunda oluşan kanı, ABD'nin aslında terörizmle değil de Ortadoğu'nun mevcut yapısını değiştirmek istediği şeklindedir. Böyle bir süreç Türkiye'nin çıkarlarını ve güvenliğini doğrudan etkileyeceği için bölgedeki gelişmelerden özellikle Ortadoğu'dan uzaklaşma şansının olmadığı ve dış politikasını buna göre belirlemesi gerekmektedir.

Özetle Türkiye ve ABD ilişkileri tarih içinde de bazı sorunlar yaşamıştır. Ancak iki ülkenin, bölge üzerindeki mevcut dış politikalarının uyuşması sebebiyle bu sorunlar kolaylıkla aşılabılmıştır. Türk-Amerikan ilişkilerini sadece “*Kürt sorunu ve PKK*” içinde ele almak doğru değildir. ABD'yle olan ilişkiler tek bir konuya indirgenemeyecek kadar geniş ve kapsamlıdır. ABD ve Türkiye birçok bölgesel ve küresel konuda benzer çıkarılara ve tehdit algılamalarına devam etmektedirler. Rusya'nın dengelenmesi, Avrasya'daki gelişmeler, İran'ın kontrol edilmesi, uluslararası terör, Hazar ve Orta Asya ile ilgili konular, Türkiye'yi çevreleyen bölgelerdeki istikrarsızlıklar, radikal hareketler, iki ülkenin benzer yaklaşımlara sahip olduğu en önemli konulardır. Bunlardan başka ABD'nin, Türkiye'nin Batıya olan yakınlığı, İslam dünyası ile Batı dünyasının diyalogunu sağlamak ve Türk modeline önem vermesi açısından ikili ilişkiler önemini korumaya devam edecektir. Özellikle Irak savaşına katılmayan bir Türkiye'nin, Arap dünyası tarafından memnuniyetle karşılandığı düşünülürse, Irak bataklığına takılmış ABD'nin hala bölgeye istikrar ve demokrasi getirmek istemesi nedeniyle Türkiye'yi ön plana çıkaracaktır. Türkiye ihtiyaç duyulan en yakın müttefik olarak düşünülebilir.

KAYNAKÇA

Achcar, Gilbert (2004): *Kaynayan Ortadoğu, Marksist Aynada Ortadoğu*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Ağır, Bülent Sarper (2007): “Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 3 Sayı 12, Ankara : Siyasal Kitabevi.(71-100)

Ahmed Raşid (2001) : *Taliban İslamiyet Petrol ve Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun*, İstanbul :Everest Yayınları.

Akçalı,Pınar(2007): “Siyasal İktidar ve Başkanlık Sistemi: Amerika Birleşik Devletleri Örneği”, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, (Der):İhsan Kamalak, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık (59-89).

Akkaş, Hüseyin (2000): “Muhafazakar Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , Cilt II, Sayı 2, Haziran 2000.(241-253).

Aktütün, İ. (2004): “Soğuk Savaştan Küresel Tiranlığa”, *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, (Der): Toktamış Ateş, İstanbul, Ümit Yayıncılık (251-270).

Alain Joxe (2003): *Kaos İmparatorluğu*, (Çev):Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları

Allison,Graham (2006): *Nükleer Terörizm : Önlenebilir Nihai Felaket*, (Çev): Güneş Ayas, İstanbul:Salyangoz Yayınları.

Anonim (1991): *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara: Alkim Yayınevi.

Arı, Tayyar (2000): *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları

Arı,Tayyar(2007): *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*, İstanbul:Alfa Yayınları.

Arıboğan, D. Ülke (2004): “Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe”, *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, (Der): Toktamış Ateş , İstanbul, Ümit Yayıncılık, (38-63) .

Arıboğan, Deniz Ülkü (2007): *Terör Korku Hali*, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Armağan Kuloğlu (2008): “Kapsamlı Harekat Yapılmalı”,*Cumhuriyet Strateji*, Sayı:200,İstanbul.(14-15).

Armaoğlu, Fahir (1984): *20.Yüzyılda Türk Siyasi Tarihi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Armaoğlu, Fahir (2005): *20.Yüzyılda Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkim Yayınevi.

Atay ,Mehmet (2002): “ABD'nin Afganistan Operasyonu ve Orta Asya'da Jeopolitik Satranç”, *Jeopolitik Dergisi*, Kış, Yıl:1, Sayı 1, İstanbul.(54-62)

Baca, Muzaffer (1995): “Türkiye’nin Güvenlik Çemberi”, “Türk Dış Politikası”, *Yeni Türkiye*, Sayı:3. (341-362)

Bağcı, Hüseyin (2004): “11 Eylül Sonrası Dönemde Türk Dış ve Güvenlik Politikalarındaki Gelişmeler ve Yeni Parametreler”, *21 Yüzyılda Türk Dış Politikası*, (Der): İdris Bal , Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, (939-944).

Bal, İhsan (2006): “Türkiye ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, (Der):İdris Bal , Ankara :Nobel Yayın Dağıtım.(151-184)

Bal, İhsan (2005): “PKK Ne Yapmaya Çalışıyor”, *Cumhuriyet Strateji*, Sayı:66,İstanbul.(8-9)

Balbay,Mustafa (2004), *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Bila,Fikret,(2007): *Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları*, Ankara:Ümit Yayıncılık.

Bostanoğlu,Burcu (1999):*Türkiye-Amerika İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.

Bozkurt Enver (2003a) : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Irak ile İlgili Kararlarının Değerlendirilmesi, *Stradigma*, Sayı:11, Aralık 2003.(23-32)

Bozkurt, Enver (2003b): *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı-Körfez Krizi ve Irak'ın Durumu, ABD'ye 11 Eylül 2001 Terörist Saldırısı* , Ankara:Nobel Yayınevi.

Bozkuş, Yıldız Deveci (2008): “PKK Dağlık Karabağ’a Yerleşebilir mi?”, *Stratejik Analiz*, ASAM, Ankara, Cilt 8, Sayı 93, Ocak 2008.(8-9)

Bölükbaşı, Süha (1992) “The Greek Lobby : The 1964 and 1974 Campaigns”, *Foreign Policy*, Vol:3-4, Ankara.(66-91).

Bölükbaşı, Süha (1992): *Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu*, Ankara: Dış Politika Enstitüsü.

Bölükbaşı, Deniz (2008): *1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası*, İstanbul: Doğan Kitapevi

Burget, Fazıl Ahmed (2002): “Afganistan: Umut ve Güvensizlik İkileminde” *Stratejik Analiz*, ASAM, Ankara, Cilt 3 Sayı 29 , Eylül 2002.(65-73)

Cabbarlı, Hatem (2004): “Ortadoğu’da Terör Örgütleri ve Suriye’nin Yaklaşımı”, *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, (Der): Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Ankara: Platin Yayınları. (365–418)

Chomsky, Noam, (2002) : *Amerikan Müdahaleciliği*, İstanbul: Aram Yayıncılık Elektronik.

Chomsky, Noam ve Achcar, Gilbert (2007): *Tehlikeli Güç/ABD’nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu*, İstanbul: İthaki Yayıncılık.

Çandar, Cengiz (2001): “Türklerin Amerikaya Bakışından Örnekler ve Amerika’nın Türkiye Politikası”, *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*,

(Der) : Morton Abromowitz, (Çev): Faruk Çakır,Nasuh Uslu, Ankara: Liberte Yayınları. (169-219)

Çaşın, Mesut Hakkı (1996); “Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları”, *Avrasya Dosyası*, Ankara, ASAM,Cilt: 3, Sayı: 1, (225-251)

Çaşın, Mesut Hakkı(2002): “ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Afganistan Savaşı”, *Jeopolitik Dergisi*, Kış,Yıl:1, Sayı 1, İstanbul.(62-73).

Çitlioğlu, Ercan (2008): “PKK'nın Siyasi ve Ekonomik Desteklerinin Kesilmesine Yönelik Saptama ve Çözümler”, *Akademik Ortadoğu*, Mart 2008, Cilt 2, Sayı 2, İstanbul. (1-6)

Çolakoğlu,Selçuk (2006): “Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası”, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, (Der): Süleyman İnan, Ercan Haytoğlu,Ankara: Anı Yayıncılık. (309-347)

Dubiel, Helmut (1998): *Yeni Muhafazkarlık Nedir?*, (Der): Erol Özbek,İstanbul: İletişim Yayınları

Durukan, M. Yaşar (2002): “Amerika İskenderun'daki Çırçır Üretimini Durdurdu”, *Aksiyon*,Sayı: 410, İstanbul:Feza Gazetecilik A.Ş.,(13-15).

Efegil, Ertan(2002) : *Körfez Krizi ve Türk Dış Politikasında Karar Verme Modeli*, Ankara: Gündoğan Yayınları.

Erhan, Çağrı (2001): “ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Ankara, Cilt:1,Yıl:2001.(78-92)

Erhan, Çağrı (2005): “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları”,*Küresel Politikada Orta Asya*, Mustafa Aydın (Der), Ankara, Nobel Yayınevi,(13–42).

Erhan, Çağrı (2006): Konrad-Adenauer-Stiftung AB Sempozyumu

Erkmen,Serhat (2002) : “Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası”, *Avrasya Dosyası*, ASAM, Ankara, Cilt 8, Sayı 4.(160-188)

Erkmen,Serhat (2003) : “AB’nin Orta Doğu’da Değişim İhtiyaçlarının Nedenleri”,*Stratejik Analiz*,ASAM,Ankara,No:3, Sayı 35, Mart 2003.(98-109)

Fukuyama, Francis (2006): *Neo-Conların Sonu*,(Çev): Hasan Kaya, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Fuller, Graham (2008): *Yükselen Bölgesel Aktör: Yeni Türkiye Cumhuriyeti*, (Çev): Mustafa Acar, İstanbul: Timaş Yayınları

Gerger, Haluk (2006): *ABD,Ortadoğu Türkiye*, İstanbul: Ceylan Yayınları.

Gökçe Orhan(2006): “11Eylül Sonrası Dünyasında ABD-Türkiye-Avrupa-Ortadoğu”, *Türkiye’nin ABD ve AB Denklemi*, (Der): Gökçe Orhan; Demiray, Uğur; Sözen Edibe, Konya: Çizgi Kitabevi. (1-11)

Gökçe Orhan; Demiray, Uğur; Sözen Edibe (2006): *Türkiye’nin ABD ve AB Denklemi*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Gönlübol, Mehmet (1996): *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gözen Ramazan (2006): “ABD’nin Irak’ı İşgali: Yeni Muhafazakar/Demokratik Emperyalist Proje”, II. Körfez Savaşı, (Der): Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Ankara: Platin Yayınları.(29-67)

Gresh Alain, Vidal, Dominique, (1991): *Ortadoğu, Mezapotamya’dan Körfez Savaşı’na*, (Çev): Hamdi Türe, İstanbul :Alan Yayınları.

Güleç, Mustafa, Oğuz, Gencay (2003): *Irak Savaşının Gölgesinde Türkiye Ortadoğu Ülkeleri Ticari İlişkileri*, Ankara, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Güler, E. Zeynep (2007) : “Muhafazakârlık: Kadim Geleneğin Savunucusundan Faydacılığa”, *19. yy’da 20. yy Modern Siyasal İdeolojiler*, (Der): H Birsen Örs, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (117-162)

Gürkaynak, Muharrem(2004): *İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’da Savunma ve Güvenlik*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi;Ankara Üniversitesi).

Gürses, Emin (1997): *Ayrılıkçı Terörün Anatomisi/IRA-ETA-PKK*, İstanbul: Bağlam Yayınevi.

Gürses, Emin (1998): *Milliyetçi Hareketler ve Uluslararası Sistem*, Bağlam Yayınevi, İstanbul.

Hale, William (2000):*Türk Dış Politikası 1774-2000*, (Çev): Petek Demir, İstanbul:Mozaik Yayınları.

Harries, Owen (2004): “Muhafazakârlığın Anlamı”, (Çev): Metin Boşnak, *Liberal Düşünce*, Ankara, Yıl: 9, Sayı: 34, Bahar 2004.(90-115)

Hasan, Mazin (2006): “Irak Federal Cumhuriyeti”, *Stratejik Öngörü*, Ankara: ASAM.

Hasgüler, Mehmet, Uludağ, Bülent, Arslan, Hakan (2008): “Irak Sorununun Dünya Politikasına Etkileri”, *Kriz Üçgeninde Türkiye*, (Der): Mehmet Hasgüler, Bülent Uludağ, Ağaç Kitapevi İstanbul.(109-137)

Hastedt, G. Paul., (2000): *American Foreign Policy Past, Present, Future*, New Jersey: Prentice Hall.

İnat, Kemal (2008): “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası 2006”, *Ortadoğu Yıllığı 2006*, (Der): Kemal İnat, Muhittin Ataman, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Jervis, R. (2003): “Understanding Bush Doktrine”, *Political Science Quarterly*, New York, Fall, Vol 118, Number 3, (365-388).

Karadeli, Cem (2007): “Ortadoğu’ya Yönelik Türk Dış Politikasında Kırılmalar ve Yenilikler”, *Akademik Ortadoğu*, İstanbul, Cilt:2, Sayı:1.(35-48).

Kennedy, E. M. (2003): “Bush’un Önceden Müdahale Doktrini”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, (Çev): Aslı Gürkan, Yıl 18, Sayı 204.(3-9)

Kirişçi, Kemal (2002): “Türkiye ve Müslüman Ortadoğu”, *Türkiye’nin Yeni Dünyası*, (Der): Alan Mokavsky, Sabri Sayarı, İstanbul: Alfa Yayınevi.(53-79)

Klein, J., (2003): “The Poker Player in Chief”, *Time*, 17 Mart 2003, Vol:161, No:11.(28-33)

Koç Şanlı Bahadır(2002): “İyi,Kötü,Çirkin..”, *Stratejik Analiz*, ASAM, Ankara, Sayı 21, Ocak 2002.(5-20)

Kona, Gamze Güngörmüş (2003): “Orta Doğu’nun Yeni Sınırları”, *Görüş Dergisi*, TÜSİAD, İstanbul, Mart-Nisan 2003, No. 54. (16–25)

Korkmaz, Kürşat(2006): *Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikasının Teorik Temelleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi:Kırıkkale Üniversitesi)

Kramer, Heinz (2001): *Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye*, (Çev): Ali Çimen, İstanbul: Timaş Yayınları.

Kurubaş, Erol (2002), “Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Başarı Şansı” *Avrasya Dosyası*, Ankara,ASAM, Sayı:4. (124-159)

Kürkçüoğlu, Ömer,(2002); “Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Tarih, Coğrafya ve Konjonktür İç İç Olmak Zorundadır!”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 68,Ankara. (30-45)

Mengi, Ergun ve Oğan Gökçen(2008): “NATO’nun Afganistan Görevi ve Türkiye’nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme”, *Stratejik Analiz*, ASAM,Ankara Haziran 2008.(64-73)

Metin Sever , Ebru Kılıç, (2001): *Düşmanını Arayan Savaş*, İstanbul:Everest Yayınları.

Nietzsche, F. (1991): *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, (Çev): Turan Oflazoğlu, İstanbul, Cem Yayınevi.

Olson, Robert (2008): *Kuzey Irakta Kürt Devleti Oluşumu ve Milliyetçilik*, (Çev): Muhittin Ataman, Ankara: Orion Kitabevi.

Onay, Yaşar (2003): *Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak*, Ankara: Babil Yayınları

Oran, Baskın (2002): *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar*, Cilt:1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Oran, Baskın, (1996b): “Çekiç Güç ve Kürt Devleti”, *Avrasya Dosyası*, Ankara,ASAM, Cilt:3, Sayı:1. (23-45)

Oran,Baskın,(1996a): *Kalkık Horoz, Çekiç Güç ve Kürt Devleti*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ökten, K. H. (2004): “ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant’ın Radikal Bir Yorumu mu?”, *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, (Der): Toktamış Ateş , İstanbul, Ümit Yayıncılık (153-175).

Özay, Mehmet (2008): “Organik Büyüme, Anadolu Kapitalizmi ve Irak Kürtlerinde Yayılmacı Milliyetçilik”, *Stratejik Analiz*, Ankara, ASAM, Sayı 95, Mart 2008.(41-49)

Özbek, Dilek (2003): “Irak Savaşının Türkiye Ekonomisine Etkileri”,*Çankaya Gündemi*, Sayı:14,Ankara:Çankaya Üniversitesi Yayınları.(4-7).

Özdağ,Ümit(1999): *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK,Bir Gayri Nizami Savaşın Anotomisi*, Ankara: ASAM Yayınları.

Özdağ, Ümit (2003):*Irak'ta Amerikan ve Türk Politikaları*,Ankara: ASAM Yayınları

Özdağ,Ümit(2005): *Türkiye'de Düşük yoğunlukta Çatışma ve PKK*, İstanbul: Pegasus Yayınları.

Özdağ,Ümit(2007): *Türk Ordusunun PKK Operasyonları*, Ankara: 3 Ok Yayıncılık.

Pehlivanoglu A. Öner (2004): *Ortadoğu ve Türkiye*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Pirim Oktay, Örtülü Süha (2000): *PKK'nın 20 Yıllık Öyküsü*, İstanbul: Boyut Kitapları.

Pitt William R., Ritter Scott (2002): *Irak'a Savaş-Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler*, (Çev): Çiçek Öztekin,İstanbul:Metis Yayınları.

Purvis ,A.,(2003), "Can Turkey Turn No into Yes",*TİME*, 17 Mart 2003,Vol:161,No:11

Rogers,Paul(2006): "İran: Bir Savaşın Sonuçları", *Yaklaşan Felaket, Irak, İran ve Petrodoların Sonu*, (Der) Bülent Gökay ve Paul Rogers, (Çev): Gamze Erbil, İstanbul: Versus Kitapevi. (55-78)

Safi, İsmail (2007): *Türkiye'de Muhafazakar Siyaset ve Yeni Arayışlar*, İstanbul:Lotus Yayınevi.

Salinger, Pierre, Laurent, Eric(1991): *Körfez Savaşı Gizli Dosya*, (Çev): Erden Akbulut, İstanbul: E Yayınları.

Sander Oral (2000): *Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.

Sander, Oral (1979): *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Sever, Ayşegül (1997): *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu*, İstanbul: Boyut Kitapları.

Soysal,İsmail,(1995); “Ortadoğu”, “Türk Dış Politikası”, *Yeni Türkiye* , Mart-Nisan:1995, Sayı:3(464-474).

Sönmezoğlu, Faruk (1995): *ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*, İstanbul: Der Yayınları.

Şahin, Mehmet ,(2006) : “Irak Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri”, *Beş Deniz Havzasında Türkiye* (Der): Mustafa Aydın-Çağın Erhan, Ankara: Siyasal Kitabevi.(67-93)

Şükran, Onur (2004): “Kuzey Irak: Kürt Sorununda Anahtar Bölge”,*Dünya Çatışma Bölgeleri*, (Der): Kemal İnat, Burhanettin Duman, Muhittin Ataman, Ankara: Nobel Yayınları. (87-104)

Taşcıoğlu Ömer Lütfü (2006): *ABD'nin Küreselleştirme Politikaları: İran Krizi ve Türkiye'ye Biçilen Rol*, Ankara :Nobel Yayıncılık.

Taştekin, Mesut, (2006): *2. Körfez Savaşı*, Ankara: Platin Yayınları.

Tuncay Özkan (2003): *Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, İstanbul: Alfa Yayınları

Turan Yavuz, (2006): *Çuvallayan İttifak*, Destek Yayınları, Ankara

Turan, Sibel (1992): "Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi", (Basılmamış Doktora Tezi; İstanbul Üniversitesi).

Türkman, Sayim (2005): *Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları (1919-1973)*, (Basılmamış Doktora Tezi ;Ankara Üniversitesi)

Türköne, Mümtaz'er (2004): "Muhafazakâr Kavramlar", *Muhafazakâr Düşünce*, Ankara Yıl: 1, Sayı: 1.(80-101)

TÜSİAD (2002): *Türk-Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler*, İstanbul: TÜSİAD.

Uslu Nasuh (2006): *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkanlar ve Yeni Arayışlar*, İstanbul: Anka Yayınevi.

Uslu, Nasuh (2000): *Türk Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.

Vural, Mehmet (2003): *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*, Ankara: Elis Yayınevi.

Yanardağ, Merdan (2004): *Yeni Muhafazakarlar (Neo Cons)*, İstanbul:Chivi Yazıları Yayınevi.

Yetkin, Murat, (2004) : *Tezkere*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldız, Yavuz Gökalp, (2000): *Global Stratejide Ortadoğu, Krizler Sorunlar ve Politikalar*, İstanbul: Der Yayınları.

Yıldızoğlu, Ergin,(2002), *Dinozorun Kuyruğu*, İstanbul: Remzi Kitabevi

Yurtsever, Cezmi, (1995); “PKK ve Terör Silahı”, *Avrasya Dosyası*,Ankara,ASAM,Cilt:2.Sayı:3.(117-131)

“Working to Bring Peace and Stability to Afghanistan”, NATO Briefing, Ekim 2003, <<http://www.nato.int/docu/briefing/afghanistan-e.pdf>> ,(E.T): (15.12.2003).

Arı Tayyar: “ABD-İsrail İlişkileri ve Orta Doğu Barış Süreci” www.tayyarari.com/abd_israil.doc, (E.T.): (03.08.2007).

Armağan Kuloğlu: “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesinin Hali Hazır Durumu İle Gelecekte Türkiye’nin Güvenliğine Muhtemel Etkileri” http://www.harpak.tsk.mil.tr/duyurular/SEMPOZYUM_MART_2006/02_ARMAGAN_KULOGLU.doc (E.T): (17.4.2007).

Boot, M. (2002): “Everything You Know About the American Way of War Is Wrong”, Foreign Policy Research Institute, Sept. 12, www.fpri.org/publications, (E.T): (28.08.2007).

Börklü Meşkure Y.(2005); “Lozan Sonrası Irak Türklerinin Durumu ve Genel Problemleri”,www.kerkuk.net.,(E.T.): (15.08.2008).

Çandar,Cengiz (2005): “Kürt sorunu Papatya Falı Değil..”,
http://www.stratejigundem.com/haber.php?id=1248, (E.T.): (06.08.2006).

Diamond, L. (2004): “Turkey,Iraq and the United States: Getting the post-War Situation Right”, The Nixon Center ,Washington DC ,15 Mayıs 2003, Cengiz Çandar’la Larry Diamond’ın Tartışması , http://www. nixoncenter. org/publications, (E.T): (13.09.2004).

Güray, M. Değerli(2005): “Türk-Amerikan İlişkilerinde Kırılma Noktaları”
www.milscint.com/yazar.asp?yid=4&id=72, (E.T.): (03.06.2007).

Koç, Şanlı Bahadır(2008): “Amerikan Sağı Üzerine Notlar”,
http://www.asam.org.tr/fpr/usconservative.htm, (E.T.): (28.02.2009).

Koloğlu Armağan (2005): “Ortadoğu’daki Son Gelişmeler ve Türkiye”,
www.avsam.org, (E.T.): (08.10. 2005).

Kona, Gamze Güngörmüş(2008): “Türk-Amerikan İlişkileri: Sürekliliğe Dayalı Bir İlişki Modeli”,

http://uiportal.net/e107_plugins/content/content.php?content.445, (E.T.):
(19.08.2008).

Külebi Ali (2005): “PKK'nin Batılı Ortakları”,
http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=933&sayfa=27, (E.T): (15.06.2007).

Milli Savunma Bakanlığı(2000), Beyaz Kitap,
<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyaz-Kitap.htm>,(E.T.):
 (17.13.2007).

Mütercimler, Erol (2001):“1923’ten 1998’e Tehdit Unsurları ve Savunma Stratejileri”,
<http://www.dusun.org.tr/sayfalar/calismalarimiz/makalele/mutercimler1.pdf>,(E.T.):
 (19.08.2008).

Özdağ, Ümit (2003): “Türkiye’nin Irak Politikasının Belirleyicileri”
www.umitozdog.com, (E.T.): (28.09.2007).

Özhan, Tarhan(2006): “Irak Ekonomi Politikası Dosyası”,
<http://www.setav.org> , (B.T.): (09.03.2007).

Taşkıran, Cemalettin(2006): “Türkiye-ABD: Güven bunalımından yeni bir işbirliğine mi?” www.asam.org.tr/tr/yazidosyagoster.asp?ID=706,(E.T.):(13.02.2008).

White House (1999): A National Security Strategy for A New Century
 (Washington D.C.: The White House).

<http://www.whitehouse.gov/nsc/nssall.html> , (E.T.): (22.06.2007).

<http://www.whitehouse.gov/pressbriefings/march2001>,(E.T.): (13.05.2007).

<http://www.whitehouse.gov/pressbriefings/sept2001>, (E.T.): (16.05.2007).

<http://img130.imageshack.us/img130/9620/wtcdj1.gif>,(E.T.): (23.05.2008).

http://tr.wikipedia.org/wiki/11_Eyl%C3%BCl_2001_Sald%C4%B1r%C4%B1lar%C4%B1#Pensilvanya.27da_d.C3.BC.C5.9Fen_u.C3.A7ak,
 (E.T.): (23.05.2008).

http://turkish.turkey.usembassy.gov/amb_032707tr.html,(E.T):(03.11.2007)

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/db/Incirlik_Air_Base_overhead_1987.jpg/300px-Incirlik_Air_Base_overhead_1987.jpg, (E.T.): (17.05.2007).

<http://www.ajanskafkas.com/arsiv/?i=haberoku&hid=11148>,(E.T.): (28.02.2007).

<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2535&kat1=&kat2=2>, (E.T.): (03.04.2009).

<http://www.belgenet.com/dava/dava07.html>,(E.T): (22.12.2007) .

<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB260>, (E.T.): (20.05.2008).

<http://www.merhabaturkey.com/general/history.htm>, (E.T.) : (10.05.2008).

<http://www.ndu.edu/inss/books/Books%20-%201998/Military%20Geography%20March%20098/mgmap38.gif>, (E.T.): (16.05.2007).

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/3-30.pdf>, (E.T.): (23.05.2007).

<http://www.teror.gen.tr/bush-kon/11Eylul>, (E.T.): (08.05.2007).

<http://www.turkishweekly.net/turkce/yazarlar.php?type=13&id=128>,
(E.T): (12.10.2006).

<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=267&sayfa=15>,
(E.T.): (23.11.2008).

<http://www.uiportal.net>,(E.T.): (17.09.2008).

www.belgenet.com/dava/dava05.html,(E.T): (22.12.2007).

www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/26/yeni/web/Zuhuri_KUCUKAKKAYA.htm,(E.T.): (23.12.2008).

www.sucbilimi.org/?ana=teror&alt=pkk, (E.T.): (19.05.2008).

www.sucbilimi.org/?ana=teror&alt=pkk2, (E.T.): (19.05.2008).

www.tusiad.us/Content/uploaded/TURKIYE-ABD_ILISKILERI-UPDATE2.PDF(E.T):(12.10.2006).

Durukan, Namık (2006): “Kuzey Irak gerçekleri / 1”, *Milliyet*, (06.09.2006).

Ergin, Sedat (2006): “Süleymaniye Baskını”, *Yazanların Kaleminden Manşetlerin Öyküsü-Hürriyet*, (Der): Tufan Türeç, Sefa Kaplan, *Hürriyet*(05.07.2003).(290-291)

Ergin, Sedat(2003): “CIA Timlerine ve U2 Casus Uçaklarına Ecevit İzin Verdi”, *Hürriyet*, (18.09. 2003).

Hür ,Ayşe(2003): “Ortadoğu’da Yeni Haritalar”, *Radikal*, (21.03.2003).(13)

Tezcür, Güneş Murat(2007): “Kürt Siyasetinin Stratejik Çelişkisi”, *Radikal*, (07.10.2007)

Türenç Tufan (2005): “Demirel’den Analizler Öneriler ve Dersler”, *Hürriyet*, (14.09.2005)

Yetkin, Murat (2006): “Irak Krizinin Perde Arkası”, *Radikal*, (24.01.2004)

Zaman (2002): “Türkiye, ABD İle Yapacağı Ortaklık Komisyonu Toplantısına Sıkı Hazırlanıyor”. (19.02.2002)

Akşam, (08.01.2005)

Akşam, (29.10.2005)

Akşam, (12.07.2005)

Hürriyet,(15.02.2004)

Radikal ,(25.11.2006)

Zaman (17.04.2009)